

د پښتو ټولنيز-اقتصادي جوړښت

د ثور تر انقلابه،

د افغانستان د علومو اکاډمي

د پښتو خير نوښتو د ملي مرکز

کابل - ۱۳۶۲

د پښتو ټولنيز - اقتصادي جوړښت

«د ثور تر انقلابه»

د جلات خان حکمتي په اديت او سريره

د افغانستان د علومو اکاډمي

د پښتو څيړنو بين المللي مرکز

پرله پسی لمبر ۲۰

مهتمین : عبداللطيف طالبی او نورالحق پايڼد

د چاپ شمیر: ۱۵۰۰ ټوکه

د چاپ ځای : دولتي مطبعه

په دی تو که له محترم استاد پوهاند عبدالشکور رشاد
د سر محقق مرستیال محمدنعیم سالار زی او نورو ټولو
هغو محترم پوهانو اولیکوالو څخه د زړه له کو می مننه کوم
چی ددغه کتاب د ادیت په برخه کی یی له ماسره مرسته کړی
ده. (ادیتور)

د عنوانونو فهرست

منځ	سرليک
لومړی	دلوستونکو سره څو خبری
الف	سریزه
	لومړی فصل
	اقتصادي جوړښت
۲	ویش دود
۲۴	ویش
۲۷	خوله ویش
۲۷	ملاتړ ویش
	دشجړی له مخی ویش
۲۸	ویش دشیگل په شینوارو کی
۳۱	دبریڅو ویش
۳۸	دوړو ماموندو ویش
۵۲	دویش دقطع کیدو یاله منځه تلو عوامل

دوهم فصل

٦٦ آسیایي ټولنې د علمي تیوري د افکارو په هنداره کې

دریم فصل

تولید او توزیع په پښتنو کې

٨٠ اول- ایکالوژی اود ځمکو نوعیت د انګام، ګریز او ښور اوک

٨٦ دهقاني مناسبات

٩٣ اوبه خور یا اوبه لګول

٩٦ میراو

٩٨ ویالې اود ویالو د جوړولو تخنیک

١٠١ تر ناو

١٠١ دبزګری سامان آلات

١٠٨ دوهم - غرونه، څړ ځایونه او مالداري

١٠٩ ناغه

١١٠ قلنګ

١١٢ مالداري

١١٥ دریم - کسب او کار

١١٦ څلورم - ملکي اوخاني

١٢٤ قبيلوي روابط

١٢٥ خصوصي ملکيت

١٢٦ میراث

١٢٧ د پاچا بدلون

څلورم فصل

- ۱۳۰ قبيلوی او ټولنيز جوړښت
- ۱۳۱ د پښتنی قبیلوی ټولنی ټوټه ییز خصوصیات
- ۱۳۸ فرد او قبيله
- ۱۴۱ د گډ قبیلوی ملکیت پاتی شونی او د ځمکي د نه خرڅلاو دود
- ۱۴۱ الف - د گډ قبیلوی ملکیت پاتی شونی
- ۱۴۳ ب - د ځمکي د نه خرڅلاو دود
- ۱۴۹ سیال
- ۱۵۷ فزیکي قوت یا ملاتړ
- ۱۶۱ بدل
- ۱۶۴ د فزیکي برلاسی (برتری) په مقابل کی انډول

پنځم فصل

کورنی

۱۶۸

شپږم فصل

پښتو نولۍ

- ۱۷۶ جرگی نرخونه او تړی
- ۱۷۷ الف - دخوست د قومونو نرخونه او خلی
- ۱۸۲ خلی او نرخونه
- ۱۹۲ ب - د سالارزو، مشوانو، مامونو دواوشینوارو (شیکل) تړی

اووم فصل

۲۰۶	کلی اود کلیو ټولنیز جوړښت
۲۰۷	جومات او ملا
۲۰۸	لمونځ
۲۰۸	تدریس
۲۰۹	په غوږ کې آذان
۲۱۰	دم تعوین
۲۱۰	دقرآن مجید ختم
۲۱۰	نکاح
۲۱۱	دمری مراسم
۲۱۱	ثنواۍ
۲۱۱	جرکه
۲۱۲	چم کاوند
۲۱۲	کندي
۲۱۴	ونډ
۲۱۹	داينکام
۲۱۹	سالارزی

مخ	سیرلیک
۲۲۱	داسمار خانی
۲۲۲	دځمکی مالیه
۲۲۲	قلنگ
۲۲۳	وار
۲۲۳	گز
۲۲۳	تنبه کرب
۲۲۳	سلامی
۲۲۴	دځانی پای
۲۲۵	ماموند
۲۲۶	مشوانی
۲۲۷	وردک
۲۲۸	سواتی
۲۲۹	کبری
۲۳۰	سای
۲۳۱	سیدان
۲۳۲	صاحبزاد کان
۲۳۲	انکیان
۲۳۲	کجر

لومړۍ ضميمه

-۲۴۵-

لانجی او کشالۍ

دوهمه ضميمه

د باجوړ د ښار ریاست ادارې

او اجتماعی جوړښت

۲۸۵

اداري او ټولنيز جوړښت

۲۸۶

تحصيلدار

۲۸۶

نایب سالار

۲۸۷

دنو کړانو اوزمیندارو قشر

۲۸۸

زمیندار

۲۸۸

خیری خواره یازیر خادری

۲۸۹

اولسی

د لوستو نكو سره خو خبرې

د پښتو څير نو بين المللی مرکز وياړی چی گرانو لوستو نكو ته دغه په زړه پوری اثر وړاندې کوی.

د انقلابي افغانستان په دموکراتيک جمهوريت کی ددغه اثر څپرول ډیر مهم دی. ځکه چی زموږ د انقلاب بهیر په ډیره چټکی مخ په وړاندی روان دی اودغه څه چی دلته درج ، څپاره او ټولنی ته وړاندی کوو د ژو ته له سا حسی څخه په بیړه سره و تو نکی دی .

د انقلاب تېرو څته زموږ ټو لنی د خپلو بیلو بیلو سیمو د اقتصاد ی او اجتماعی شرایطو په حکم په فیو ډالی (او څه یی په ما قبل فیو ډالی) روابطو کی ژوند کاوه . د ټولنیز- اقتصاد ی فور ما سیون په بدلون سره دغه روابط په تدریج سره خپل ځای د بل فور ما سیون روابطو ته پرېږ دی او ځان د تاریخ پاڼو ته سپاری . نو په دغه اساسی د تاریخ په پاڼو کی د فیو ډالی (او ما قبل فیو ډالی) فور ما سیون د روابطو خو ندی ساتل او راټلو نكو نسلو نو ته د امانت په تو گه د هغو ودرسول یو ډیر مهم او خورا ستر کار دی.

لومړی-

دثور انقلاب نه په ور مخکې پښتني ټولنه کې عموماً فيودالۍ
 مناسبات درلوده په هره برخه باندې واکمن وو. دښځو تنبټول او په دې
 باب نر خو نه، دزمکو دغصبو لوټې، دزمکوال او مز دور کروندگر
 ترمينځه غير انساني اوظا لمانه مناسبات اودغه شان داجتماعي
 بې عدالتيو اود استثمار په ستونزو لار نور روابط چې د پښتني فيو-
 دالي ټولنې په گوټ گوټ، قبيله قبيله او خيل خيل کې موجود وو د
 ثور دملې دموکراتيک انقلاب په مخکې نور دټينگيدو ځای نه لري.

زموږ دټولنې دښځو مظلوم، محکوم او له ټولو بشري حقو قو
 څخه محروم قشر دثور دپرمټين، انقلاب له برکته ديوه خپلواک، آزاد
 اودبشري حقوقو درلودونکې قشر په صفت تبارز کېږي. دې او س چې
 دزمکو داصلاحتو پروسې د سترزمکوال مفهوم ختم کړي او د
 کروندگرو تر منځه يې استثماری مناسبات او ټول پيرو نه له منځه
 وړي دي او اوس چې د هغې عادلانه ټولنې بنسټ ايښودل شوی چې
 هر ډول استثمار له منځه وړي، نو طبعاً دزړو فيو دالي مناسباتو
 او روابطو ځای نوې اقتصادي او اجتماعي مناسبات نيسي. همدا
 رنگه د انقلاب دسټرو اهدا ټول په تطبيق سره به ډير زاړه اصطلاحات
 (لکه سر بانډې، جغ، ديوي داجزاونومونه، ماله، غاښوز، ښاخې،
 اوداسې نور، دکسبو نو دآلاتو، ددو نو داصطلاحاتو، دقبيلوي
 روابطو اصطلاحات) له منځه ولاړ شي او ځای به يې د
 تراکتور اود عصري ماشينري اصطلاحات، د عادلانه بشري
 روابطو اصطلاحات او داسې نو روني سي. نو په دغسې انقلابي
 او بدليدونکو شرايطو کې زموږ دټولنې راتلونکي انقلابي نسلونو

ته دیوه موزیم په توگه د زړو منا سبا تو د انځور خو ندی ساتل زموږ په نظر ډیر ارزښت لری .

ددغه ستر تاریخی اهمیت په څنگ کی چی ددغه اثر په خپرولو کی نغښتی دی موږ اعتراف کوو چی په هغه کی څه نیمگر تیاوی هم

شته او موږ هیله لرو که دغه اثر بیا وروسته کله چا پیری او یا تری استفاده کیری ددغو نیمگر تیاو لری کول به په نظر کی وی . که رښتیاوو یل شی خپرو لو ته ددغه اثر په استولو کی له څه عجلې څخه کاراخیستل شوی دی دا دیت او دلو مړیو پاڼو دسمو ن چاری یی هم په دغه توگه پر مختللی دی . دمثال له پاره موږ څو ځایه له داسی عبارا تو سره مخا مخ کیرو: دښوراو کسپین زیرو ته معلومه ده چی کوم ستوری دشیپي په کوم پار کی راخیږی او په کوم پار کی لو یږی . یا داچی د لوی اختر په میا شت کی داو بو لگول پیل کیری ...

دلته او په داسی نورو ځایونو کی قمري میاشت دټول عمر له پاره اعتبار نه لری ، یوازی قمري حساب د کتاب د ترتیب په وخت ، یعنی ۱۳۵۶ ش کال کی اعتبار در لود . دغه میتود غیر علمی دی (وگوری ۳۵ مخ ۱ و ور پسی مخونه) . دخیږ نو میتود هم بیخی زور دی . د کتاب په اووم مخ کی دبز گرو او کسب گرو ټیټ قشر په کاست (Caste)

تر جمه شوی ، حال دا چی کاست هم د ټیټو او هم د لوړو طبقو له پاره استعمالیدای شی چی خا ص کلتوری روابط ، ټاکلی اجتماعي وظایف او په داخل کی خا ص قوانین لری ، حتی په ځینو ټولنو کی د کاست سیستم د ټولنی وگری په لوړه طبقه او ټیټه طبقه ویشی او دهغو تر منځه څرگنده کر ښه باسی .

په دغه توگه په دی اثر کی ځینی خبری لرو چی دزیات غورغوښتو-نکی دی . ددی ټولو سره سره ددی اثر ارزښت خورا ډیر دی ، ځکه

هغه مناسبات چي ديوي وثيقي په توگه په دغه اثر کي خو ندي دي
هغه دعمل له ډگره ډير ژرو تونکي دي او په راتلو نکو وختو کي د
هغو خير نه او مطالعه له سختو ستونزو سره مخامخ کيږي. هيله
لرو چي ددغوستو نزو له حلولو سره به دغه اثر دپوه ښه تاريخي
سند په توگه مرسته وکړي.

په پای کي د محقق جلات خان حکمتي دهغي زيار ايستنی څخه چي ددغه
اثر د ادبيت په برخه کي اود محقق د مرستيال عبداللطيف طالبی له زيار
څخه چي ددغه کتاب په اهتمام کي يي ايستلی دی مننه کوم .

سر محقق دو ستشينواري

د پښتو خيرنو د بين المللي مرکز رئيس

س-ر-ي-ز ه

دا کتاب د پښتنو ټولنيز- اقتصادي جوړښت نو مول شوی او همدغه موضوع پکې د ساحوی ریسرچ اودځینو کتا بو نو دمطالعی په اساس په پراخه او ژوره توگه تر بحث لاندی نیو له شوی ده .

ددغی پروژي دخپرنی اصلی سیمي بنور اوک ، د انگام اوخو ست وټاکلی شوی او ساحوی ریسرچ هلته بشپړ شو . د مواد وله راغونډو لو وروسته او همدا رنگه د کتابی ریسرچ په اساس دیوه شمیر ټو لنپوهانو او انسان پوهانو (انټرا پالو جستا نو) لکه کارل مارکس ، ف انگلس ، مورگن سترن ، ماکس ویبر ، فریدریک بارت او نورو د هغو تیوریکو افکارو او لیکنو له مطالعی څخه وروسته چی د پښتنو او پښتنو ته ورته قو مونو په باب یی کړی دی د کتاب په لیکلو پیل و شو چی پخپله د کتاب په لو ستلو سره دغه موضوع بڼه پوره څرگند پزی او لوستو نکي ورباندی قضاوت کو لی شی .

له بده مرغه هر څو مړه چې د کتاب محتوا او راغونډشوی اوڅيړل شوی مو ضوعات له اهميته ډک اودزياتي علمي گټې اخيستلو وړ دي خو په هماغه اندازه د کتاب په ترتيبولو او حتی تصنيفولو کې له لازم تا مل او غور کو لو څخه کار نه واخيستل شوی او داسې معلو میده لکه د چا خبره چې څوک خورا قيمتي مرغلي په تلوار سره بې له کوم نظم او ترتيب څخه په يو او مړي تار کې ويښي. مثلاً که څه هم لوی او واړه عنوان نه ليکل شوی وو، خونه د فصلو نو يا څپر کود خرگندويش په اساس درانقل شو خو لرونو ما خذته په لمن ليک کې د شماری په اساس اشاره شوی وه خو په يوشمير ځايونو کې حتی د کتاب او يا دهغه د مولف نوم هم نه وښودل شوی. پخپله په کتاب کې دننه يو زيات شمير جملو او کلمو او ځينو اصطلاحاتو د ژبې او موضوع له پلوه اصلاح کو لو او کله کله هم تر ضيحاتو ته اړ تيا لر له. لنډه دا چې لکه چې ومو ويل دغه ډيرې ښکلې او قيمتي مرغلي په خورا زياته بېړه او نسبتاً بې ترتيبه توگه سره پييلې شوي وي. خو سره له دې ټولو خبرو بيا هم دغه راغو نه کړای شوي او ليکل شوي مواد د يوه کتاب په توگه په خپل ذات کې د زښت ډير اهميت درلودونکي او دزياتي گټې وړ موادو وچي يقيناً به د هر علاقه لرونکي لوستونکي له پاره هم په زړه پوري او هم د گټې اخيستلو او معلو ماتو د زياتو لو وړ وي. نود همدې اړخ په نظر کې نيولو سره دښتنو څيړنو د بين المللي مرکز رياست دخپلو هد فونو له مخې اوددغه کتاب د سا بقې او گټور توب په نظر کې نيولو په اساس نو موړي کتاب ددغه رياست د علمي او مسلکي غونډې د پر يکړي په اساس ماته ذابيت له پاره را وسپارل شو. د کتاب د موادو په ترتيب کې زياتې نيمگړ تياوي وي (لکه چې دمخه يي

یادونه (شوه) . تردی چی موضوعاتری دی داو مو موادو بڼه لرله او دهغوی ترتیب کټ مټ داسی و لکه له سره دیوه کتاب تر تیبول .

بیا هم، دغه کار ته ما دایټور په صفت ملا و ترله .

هغه کارونه چی مادا دیتور په توگه په کتاب کی سر ته رسولی دی په لټه ډول دادی : د اصلاح وړ کلمی او جملی می له املایی پلوه ځای په ځای په متن کی اصلاح کړی دی او همدا رنگه د ځینو کلمو لنډی دری یا عربی معنا گانی می په قو سینو کی نیولی دی . هغه عبارت او مفاهیم چی لږ څه زیات تفصیل او توضیح یی غوښت هغه می په لمن لیکو نو کی لیکلی دی او اشاره می ورته کړی ده، یو شمیر فصلونه اولوی او ټراپه عنوانونه می له سره ترتیب ، کم ، او یا می ورزیات کړل . هغه شماری چی په لمن لیک کی راغلی دی اونه د کتاب اونه یی د مولف او یا مترجم نوم و هغه می هم له متن څخه او هم له لمن لیک څخه لیری کړی، ځکه نامعلوم په نا معلوم حواله کول هیڅ گټه نلری . له نیکه مرغه دا ډول شماری هو مره نه وی چی د کتاب اهمیت راټیټ کړی . چیری چی لږ تر لږه د کتاب او یا مولف نوم هم بنسودل شوی و او مخونه یی یا ضرور نه وو او یا نشوای معلومیدلای هغه می پر ځای پر یښو دل او اکتفا می پرو کړه . د کتاب په پای کی می د ماخذونو بلیو گراف فی تر هغه ځایه چی امکان یی درلود برابره او ځای په ځای کړه .

دنوی ترتیب او فهرست له مخی کتاب په اوو فصلو نو ویشل شوی په لومړی فصل کی د ټولنی اقتصادی جوړښت تر بحث لاندی نیول شوی چی ویش او دویش دود سیستم په پراخه اندازه څیړل

شوی دی . په تاریخي ، ټولنیز، اقتصادي او فر هنگي لحاظ دهغه اقسام ، درواچ لرلو ځا یونه، اودپای ته رسیدلو بیلابیل عوامل بیان شوی دی . دو هم فصل اسیایي ټولنه د علمی تیوري د افکارو په رڼا کې څیړي او دلته د آسیایي ټو لنۍ جوړښت په عمومي تو گه او په تاریخي لحاظ د ختیځ د تو لید د ډول اود استبدادي او فیو ډالي دورو په پړاوونو کې څیړل کيږي . د مارکس هغه نظریې چې د ختیځي اروپا د ټولنې او هندي ټولنې په باره کې یې څر گندی کړي دي اقتباس شوی دی او د هغو په رڼا کې د کرنې د پر اختیا، د جا گیر منح ته را تلل، او د مرکزي حکو مت تقو یه کیدل بیان شوي او پښتنې ټولنه په همدې ارتباط تر بحث لاندې نیول کيږي .

په دریم فصل کې د پښتنې ټولنې د تو لید او توزیع مو ضو ع گا نی په پرا څه اندازه تر بحث لاندې نیول شوی او د هغو په ارتباط د ایکالوجي او د محکو د نو عیت له مخې د دانگام، گربزو او بنوراو ک سیمې د کرنې او اوبو لگو لو له پلوه سره مقایسه کيږي او دا خبره د یادو لو وړ ده چې په داسې حال کې چې ، په دریو واپو سیمو کې للمې ځمکې شته خو کاریني ځمکې او د کارینو نو مو جو دی ب یوازی د دانگام او د کونړ ولایت دنورو سیمو مشخصه ده . کاریني ځمکې هغه مر تبه دار ی برخې دي چې د غرونو او غو نډیو په ډېو واقع شوي او بز گران پکې کښت او کر کوي ددغو ځمکو حاصلات دابی او للمې ځمکو په پر تله لږ وي .

دهقاني مناسبات او داوبو لگولو سیستم لکه دمیر او (کښی) ټاکل، دویالو کیندل ، او په هغو کې د اولس گله کار تر بحث لاندې نیول کيږي او اهمیت یې څرگند شوی دی. د بزگری سامان آلات ، د څېړ ځایو نو ټاکل، او ساتل د ما لداری لاری چاری اود کسب گر او خان تر منح اړیکې، او

د پښتني ټو لنی طبقه بندی دویني او کسب په لحاظ او په پای کی ملکي او خانې او د خان او فیوډال مقایسه شوی ده چی دا خبره جوتیږی چی خان او فیوډال د پښتني او اروپا یی ټولنو په ارتباط یو له بله توپیرلری او دغه تو پیر د قبیلوی ، اړیکو ، خصوصي ملکیت، میراث او دپا چاد بدلون په ارتباط ښه څر گندید لای شی .

په څلورم فصل کی قبیلوی او ټولنیز جوړښت تر بحث لاندې نیول شوی دی. دلته د فرد او قبیلې ترمنځ اړیکې ، د گډه قبیلوی جوړښت پاتې شو نی ، د ځمکې دنه خرڅلاو دود او گډه قبیلوی ملکیت ، سیال او فزیکي قوت او د هغه په مقابل کی انډول ساتل څیرل شوی دی. دا خبره جوته ده چی د کو چیانو ، نیم میشت او میشت و گرو ، قبیلوی ، ټو لنیز ، اقتصادی جوړښت یو له بله تو پیرلری . همدا رنگه د پښتني ټولنې ټوټه ییز خصوصیت او په ور تله ټو لنو کی د مرکزي دولت زول بیان شوی دی .

پنځم فصل د کورني په باره کی دی . دلته څر گند یږی چی په پښتنو کی اسلام د الله و گمې (په خپلو کی د واده کول) پرو سه تقویه کړی ده خودالکه د پخوانیو عربو په شان نه ده چی د تره لور به حتمی د تره دزو ی سره واده کوی ، بلکه په دوی کی دا کار د اقتصاد د ټو لید له ډول ، دویني له سو چه والی ، د سیال او تر بگنی د عنعنو سره ټینگی اړیکې لری .

په شپږم فصل کی د پښتو نو لی موضوع تر بحث لاندې نیول شوی ده او په بیلا بیلو پښتني سیمو کی لکه په خوست ، سالار زو ، مامو ندو شینوارو او نورو کی د پښتونو لی ټول اړ خونه چی په نر خو نو او

خليفو کي دراز راز قضيو په باب په تيره د مرگ او ژو بلي ناموس او
ځمکي دتاوانو نو په باب فيصلې ورباندې کيږي په مفصله ټوگه
بيان شوي دي.

او و م فصل کليو اله ټو لنه او د هغې ټول مظاهرو د
کليوالي ټولنې جوړښت او همدارنگه د خان او ملا رول او وظيفې ددغې
ټولنې په ارتباط تشرېح کوي .

د کتاب په پای کې دوه ضميمې ځای په ځای شوي دي چې لومړۍ
پي د پښتنې ټولنې د يوه شمير سيمو او قو مونو لاندې او کښالې بيا نوي
او دوهمه پي د باجوړ د ښار رياست تر عنوان لاندې د هغې ټولنې ادارې
او ټو لنيز جوړښت په طبقاتي لحاظ تر بحث لاندې نيسي. د دغو دواړو
ضميمو لو ستل چې معلومات يې په سوچه سا حوی ريسرچ بنا شوي
دلو ستو نکي له پاره له هره پلوه دگټې وړ دي .

محقق جلات خان حکمتي

۱۳۶۲ کال

لو مری فصل

اقتصادی جوړښت

ویش دود

((ټول تاریخ باید له سره مطالعه شي او د ټولنې د بیلا بیلو فورما - سیو نونو د مو جودیت شرایط باید په ځانگړې تو گه وڅیړل شي . پخوا له دی چی هغه سیا سی ، مدنی ، قانونی ، د ښکلا پیژندنې ، فلسفې دیني او داسی نور مفا هیم ور څخه راویستل شي چی له دغو فورما - سیو نونو سره مطابقت کوی . په دی برخه کی تر اوسه پوری ډیر لږ کار شوی دی ځکه یوازی لږ شمیر اشخا صو په جدی تو گه دغسې - موضوع ته پام اړولی دی . « (۱)

ددی له پاره چی د پښتنو د قبیلوی ټولنې د ټولنیز - اقتصادی فورما - سیون په څر نگوالی پوه شو ، ښه به داوی چی د پښتنی ټولنې دویش سیستم د ختیځ تولیدی ډول (شرقی طرز تو لید) په رڼا کی وڅیړو . لکه څرنکه چی مار کس د بشری ټولنې د ټولنیز اقتصادی فور ماسیون (Socio Economic Formation) د تاریخی تشریح په ترڅ کی ختیځ تولیدی ډول دیو لږ ټاکلیو شرا یطو په لحاظ

(1) Marx, K. and Engels, F. F. Selected Correspondence. p. 473.

یوه ځانګړې اړینه (پدیده) او عملیه ګڼلې ده مارکس وایی: « په عمومي توګه د ټولنې په اقتصادي فورماسیون کې آسیایي، لرغوني، فیهوالی او بورژوازي تولیدي ډول د مترقي دورو په حیث ټاکل کېدای شي. » (۱)

د مارکس ددې وینا څخه څرګنده ده چې لرغوني اقتصادي فورماسیون (نظام) د مریتوب دوره ده او آسیایي تولیدي ډول هغه ټولنیز اقتصادي فورماسیون دی چې د مریتوب نه د مخه یعنی د لومړي کمون او مریتوب تر منځ واقع دی. دا ټولنیز، اقتصادي فورماسیون د لومړي کمون خواص لري، داځکه چې دغه خواص یې د زړې ټولنې څخه د ځان سره راوړي دي او له بلې خوا د نوي ټولنې خواص هم لري چې هغه د مریتوب دوره ده. له دې کبله مارکس په بل ځای کې دغه فورماسیون ته «عمومي مریتوب» وایی. (۲)

په لویدیځه نړۍ کې په لږ توپیر سره د لومړي کمون مریتوب فیهوالی او بورژوازي ټولنیز، اقتصادي (فورماسیونونه) یو په بل پسې منځ ته راغلل او وروسته ټولنیز ځای په خپل وار سره نوو ته پرېښود. په لویدیځې نړۍ کې د لومړي کمون په دوره کې ځمکه د نفوسو په تناسب ډیره وه. دا قلمی مساعدو شرایطو له امله ځمکه په

(1) Marx, K. and Engels, F. Selected works Vol. I.

Moscow, 1958. p. 363.

(۲) عمومي مریتوب ځکه ورته وایی چې هیڅوک حقوقي ملکیت نلري که چېرې مرکزي حکومت موجود وي نو ملکیت ټول د پاچا دی. او که مرکزي حکومت نه وي، نو په هغه وخت کې ملکیت د قوم دی. زیار- ایستونکو بزګر او یا مستقیم مؤلدد ځمکې څخه استفاده کوي، خو په دواړو حالتونو کې (په مرکزي دولتي ټولنې او قومي ټولنې) کېدای شي چې د مروجو حقوقي منځپنا (روېنا) له مخې د بزګر ځمکه ضبط او یا دا چې هغه ورځنۍ وشرل شي. وګوري مارکس: د سیاسي اقتصاد د انتقاد اساسات.

طبيعي توګه د بادارانو په و اسطه خړو بیده. دلته د آسیایي سیمو غوندې دویالو او کانا لو نو کیندلوته اړتیا نه وه او په اړو پا کی نه یوازی ګډه کارته ضرورت نه و، بلکې یو څه اندازه ځمکه د را تلو نګی ګر له پاره شاړه هم پر ینښودل کیده او یوه اندازه ځمکه دکمون ګډه خړ- ځای و. له دی امله د ځمکې به سرشخړې او جګړې نه وی او همدغسې چی ګډه کار موجود نه و- د ټو لنیزو ادارې تشکیل ته ضرورت هم محسوس نه و. په نتیجه کی د لومړي کمون د اوز دی عملی په ورو سټي پړاو کی د ځمکې خصو صي ملکیت را منځ ته شو او اقتصادي سیستم طبقاتي بڼه غوره کړه او د طبقاتي سیستم دنده دولت «ابتدایي تشکیل» سر راپورته کړ.

هغه وخت چی په ختیځ کی لومړي کمون له منځه ځی او پر ځای یی یو بل ټولنیز - اقتصادي جوړښت (فور ما سیون یا فارمسیون) رامنځ ته کیري د اړو پایي سیستم څخه یوڅه تو پیر لری چی دغه تو پیر د آسیا سر نو شت د ډیری مودی له پاره ټاکی .

مارکس نوموړي ټوپیر داسې ښیي:

(د ډیرو پخوا زمانو را هیسی په آسیا کی د حکو مت یوازی دری وزارتو نه موجود وو. د مالی وزارت یا د خپل ملت شو که (لوټول)، د جنگ وزارت یاد نورو ملتونه شو که او بالاخره د عامه خد ماتو وزارت. اقلیم او سیمه ییز شرایط په تیره بیاد صحرا ګانو هغه پرا ځی سیمی چی د لویي صحرا څخه نیولی په عربستان، پارس، هند او تاتار تیریزی او لوړو سیمو ته رسیږي دویالو او کانا لونو په واسطه خړو بیږي. مصنوعي کرڼه د آسیایي کرڼي اساس تشکیلوی... داوبو سیستم او ګډه استعمال چی په لو یدیځ کی یی د مثال په تو ګه، په فنلینډ او ایټا لیا کی د خصوصي تصد یو اتحاد منځ ته را ووست، په ختیځ کی یی د کلتور د ټیټوالي او د سیمي د پر اختیاله کبله و نشو کړای چی آزادي اتحادیي جوړی کړي، له همدی کبله د مرکزي دو لست مداخلې ته اړتیا محسوسه وه. ټولو

اسيا يې حکو متو نو ته اقتصا دی وظایف ور په غاړه دی . یعنی دعامه
ښیځنو له پاره باید فعالیت وکړي. (۱)

ددغه بیان څخه څر گنده ده چی (ختیځه ټولنه) یا (آسیایي ټولنه)
د مارکس له نظره جغرافیایي مفهوم نه لری او نو موړی (فور ما سیون) په
افریقایي ورته ټولنو هم اطلاق کیږي. همدا شان ټولی آسیایي ټولنی په دی
فور ما سیون کی هم شا ملی نه دی بلکی هغه ټولنی چی هلته دزراعتی
تولید له پاره باران کفایت نه کوی. او ځمکی په مصنوعی تو گه دکانالونو
او ویالو په واسطه خړو بیږی ((د آسیایي ټولنی ټولی)) په مفهوم
استعمالوی .

له بلی خوا په دی فور ما سیون کی هغه ټولنی راځی چی د تولیدی
او ټولنیزو چارو د تنظیم په هکله یو داسی حکو متی او ادراي نظام ولری
چی سیاسی شکل یی استبداد او په عمومی پر مخ تگ کی یو ډیر بطی
حرکت (ځنډن حرکت) موجود وی (۲) له دی کبله ډیری هغه ټولنی چی
په ټولنیز او اقتصادی لحاظ نوموړو ټولنو ته ور ته وی ، په دی ټولنیز،
اقتصادی جوړښت (فور ماسیون) کی شا ملی دی .

دا (Inca) سلطنت په پیرو کی، داشانتی (Ashanti) سلطنت
په لویدیځه افریقا کی او داسی نور په دی فور ماسیون کی راتلای شی. (۳)
په آسیا کی چی پراخی صحرا گانی یی لرلی او باران پکی لږ اوریده، د
تاریخ په یوه مشخصه ټاکلی دوره کی دکار وسایلو پراختیا نه وه موندلی،
نو ددی سیمی بیلابیل گروپونه او قبیلې مجبور یوی چی د سیمی د
اقلیمی شرایطو له مخی د خپل ځان او مال د ژوندی پاتی کیدو په خاطر

(۱) وگوری کارل مارکس :

The British Rule in India Selected works. Vol. I, Moscow,
1977. p. 489.

(۲) وگوری مارکس .

مارکس وایی چی هندی کلی که په جنگونو او یا نورو مصیبتونو کی وران
شی ، بیر ته په هماغه نامه او په هماغه ډول جوړیږی او هیڅ کموالی
او زیاتوالی پکی نه راځی .

(۳) وگوری موریس گو دلیر : انټروپالو جی او اقتصاد (په آلمانی ژبه)

سيندو نو، طبيعي ډنډو اوچينو ته نژدې په شاوخوا يو کسې
واوسېږي. (۱)

د تاريخي اسنادو له مخې د آسيا په دې پراخې سيمې کې چې لږ
او رښت لري د ډيري بخوا زما نسي را هيسي د کرني دوره پيل شوي او
د نيم کوچي، نيم ميشته د ميشته کيدو بشپړ پړاو په بيلو بيلو قبيلو
کې په بيلو بيلو وختونو کې راغلي دي. ځيني قبيلي ډيري پخوا د کرني
دوري ته ننوتې دي، ځيني نورې بياتر اوسه هم د نيم کوچي او نيم
ميشته په حالت کې ايساري دي. (مثلاً د وروستيو دوو پړاوونو نښي
نښاني (آثار) تراوسه په ځينو پښتنو، بلوڅو، ترکو، عربو او نورو قبيلو
کې ليدلې کېږي.)

دهري قبيلې زراعتي پړاوو نودهغو د کار د وسايلو سره ارتباط
درلود. څه وخت چې به يوي قبيلې ته د کار وسايل په لاس ورغلل، هغو
ته به يې انکشاف ورکاوه. د دوي د کار د وسايلو د پرمختيا په تناسب
سره د بهاندو او بو شاوخوا، دنوو ځمکو د آبادولو او دې ځمکو ته د
لښتنيو او ويا لو په واسطه دمصنوعي او بو لگو لو (اوبه خور) په خاطر
به يې په گډه کار لاس پوري کاوه. (که دبېانده او بو څنگ کې اوسې
هم کو مه ځمکه آباد يږي، ددې ځمکې آباديدل او مصنوعي اوبه لگول
لښتني يا ويا له - د کورني د غړو يا د قبيلې د ډير غړو گډه کار ته اړه
پيدا کوي.) د قبيلې يا گروپ د غړو د گډه کار په نتيجه کې ځمکې آباديدلې
نو د دوي د گډه کار محصول ((آباد شوي ځمکه)) د دوي گډه ملکيت و او
د قبيلې ټولو غړيو ددې گډه ملکيت ساتنه په گډه سره کو له. گډه کار او

(۱) وگوري ك. ا. ويتفوگل، ختيځ استبداد، (په آلماني ژبه).

Oriental Dispotism

نوموړې آسيايي ټولنې له دې امله آبي ياد او بو ټولنې بولي، يعنې
اکثر تمدنونه په هغو ځايونو کې منځ ته راغلي چې هلته اوبه موجودې
وي.

همدغسې د نوموړي بل کتاب په

په آلماني ژبه. دې هکله د ((چين ټولنه او اقتصاد))

گډې دفاع په قبیلو کې د کار او جگړې یو ډول کلک اداري نظم او د سپلین ته اړه درلوده . څومره چې به نوی ځمکې آبادیدلې هومره ور سره د کار ویش هم (په اجتماعي او اقتصادي دواړو اړخو نو کې) وده کوله چې په نتیجه کې ختیځ ډول له گډه اقتصادي ملکیت او دوینی قبیلوي کلکي اړیکې منځ ته راغلې .

د کرنې د دورې دمنځ ته راتګ سره اوس درمو او څړځایونو پر-سیره په زراعتي ځمکو هم نښتي کیدی څرنگه چې د نورو ځمکو جوړیدل ازمصنوعی اوبه لگول د قبیلې یا گروپ د غړو ډیر گټه کار او زیار-غونښت نو قبیلې د شرایطو په لحاظ مجبوره وه چې دخپلو ځمکو د سا تلواو یا دنفو سو د زیا تیدو له امله د گاونډیو قبیلو یا قبیلې څخه د ځمکو د نیولو په خاطر په خپل قبیلوي سازمان کې د دفاع او یرغل اود جگړې د آلاتو د استعمال مهارتونه په قوي بڼه وساتي . د جگړو د تجربې له مخې هرې قبیلې ته لادمخه څرگنده وه چې د بریالیتوب په نتیجه کې مادي شتمني او قبیلوي برم لاس ته راوړي او د ماتي په صورت کې خپل ټوله مادي شتمني او قبیلوي برم له لاسه ورکوي . کومې قبیلې چې به د جگړې په ډگر کې ماتي وخوړله یا به قبیلې د خپلو رمو سره بلسی سیمې ته و تښتیده اوزراعتي ځمکې او څړځایونو نه به یې بریالۍ قبیلې نیول و یا به ماته شوی قبیلې پخپله او درمو سره د بریالۍ قبیلې په لاس کښیو تله ، که به په لاس کې کښیو تله نو د ماتي شوی (مغلوبی) قبیلې غړي به مریتوب پورې ته را ښکته کیدل او خپل قبیلوي هویت به یې له لاسه ورکړ او د وخت په تیریدو به ورځنی د بزگرو یا کسبگروټیټ قشر یعنی کاست (Caste) جوړ شو . که چیرې به ماته شوی قبیلې درمو سره بلی لري یا نژدی سیمې ته و تښتیده، نو په دغه سیمه کې هم د څړځایونو یا د میشته کیدو په هڅه کې د نوو نښتو سره مخامخ کیده. (په هره سیمه کې د قبیلو د څړځایونو لپاره او ابې ځمکو د گټه ملکیت حد معلوم و . که چیرې تښتیدلې قبیلې به داسې سیمې ته ولاړه چې د کومې قبیلې د څړځایونو گټه ملکیت به ور باندې تثبیت شوی نه و نو دلته به بې جگړې میشته کیدای شوه او یا به ور ته کومې

بلي قبيلې په خپل گډه ملکيت کې د څپر ځای اجازه ورکړه او يا به يې له خپلې سيمې څخه يوه برخه ورکړه او هلته به ټښتيدلې قبيله ميشته کيده). ماته شوی قبيله به تر هغوپه جگړه اخته وه چې يا به يې د بلي قبيلې څپر ځايونه او ځمکې لاندې کړي او يا به د مقابلې قبيلې تر لاس لاندې شوه. هري بريالۍ قبيلې به د ماتې شوی قبيلې ځمکې، رمې او څپر ځايونه نيول او که دماتي شوی غړی به يې ونيول د هغوی ښځې او نارينه به يې وينځي مريان شول او پخپله دوی او د دوی گډه ملکيت به د بريالۍ قبيلې گډه ملکيت وگرزید. تر څو چې د قبيلوي جگړه په دوران کې د گډه ملکيت گډه دفاع کيده. د بريالۍ قبيلې په قبيلوي چوکاټ کې اقتصادي طبقې موجودې نه وې خو په ټولنيز لحاظ د کارويش او په جگړه او سوله کې د استعدادونو د ښکاره کولو په وجه چې د قبيلې دننه او دباندې شخړې اواري کړې، د مشرانو قبيلوي سياسي هیرارشي (سلسله مراتب) موجوده وه. دامساوي اقتصادي جوړښت (فارمسيون) په وجه د هیرارشي هر څه پخپله او په خپل سر نه شو کولای بلکې دوی دخپل قبيلوي ژوند او د گاونډيو قبيلو سره د سولې، ملگرتيا، خپلوي، دښمنۍ او جگړې ټول مسايل د قبيلوي دودونو په اساس فيصله کول او پخپله مشرانو هم د قبيلوي دودونو څخه سر نه شوای غړولای په واقعيت کې هغوی په ټولنيز لحاظ برابر و سيالانو تر منځ لو مړني کسان وو. سره له دې چې دننه په قبيله کې اقتصادي طبقې نه وې خو د بريالۍ، قبيلې په ځمکو کې آزادو بڼه-گرو او مريانو کار کاوه چې پخپله د قبيلې غړو او گانډيو بڼه گرو د کرنې کسبگرو او مريانو لورې او ټيټې طبقې جوړولې. په دې پړاو کې د بريالۍ قبيلې د اتلانو ياد ټولې قبيلې د برم په باب د کيسو او شعرونو د وره پيل شوه او ورسره جوخت د گاونډي لاس لاندې او مغلو يو قبيلو سره دارتباط له امله په ټولنيز او اقتصادي لحاظ د ورته کيدلو (Assimilation) او دنورو د کلتوري شيانو تقليدو لو (Aculturation) عمليې منځ ته راغلې چې ټولو قبيلو خپل پر مخ تللی مهارتو نو، تخنيکونه او رزښتونه يو تر بله سره تير را تير کړل.

د قبيلوي جگړه په دوران کې د مريانو او لاس لاندې قبيلو د کار په وجه تو ليدې وسايلو او د جگړې وسايلو وده وکړه. د گډې دفاع په

خاطر ځینې قبیلې د لاس لاندې قبیلوسره او یا گاونډیو قبیلو سره یوځای شوی. داداری او جگړه ییز تنظیم له امله د ګډه ملکیت اقتصادي فورماسیون خپل ځای د ختیځې دیکتاتوري لومړۍ پړاو ته پر یښود. سره له دې چې په اقتصادي لحاظ لوړې او ټیټې طبقې منځ ته راغلي خود ګډه ملکیت اقتصادي فورماسیون د لویدیځې نړۍ غوندې په خصوصي ملکیت بدل نشو. (۱)

د ختیځې دیکتاتوري په لومړني پړاو کې د واکمنۍ طبقې سیاسي او اقتصادي قوت د قبیلې په فزیکي قدرت پورې اړه درلوده خو هر څومره چې د واکمنۍ طبقې د سیاسي قدرت لمن پراخیده او ختیځې دیکتاتوري وده کو له په هماغه اندازه دغې طبقې په قبیلو کې د ننه اود باندې یوازي په وفا دارو ملګرو تکیه کوله چې بېخپله په قبيله کې یو ډول هیرارشي (Hirarchy) منځ ته راغله.

د ختیځې دیکتاتوري په دوره کې د مریانو، کسبګرو، مزدورانو او بزگرانو شمیر ډیر زیات و او د دوی د کار او زیار په برکت د کار او تولید وسایلو ښه پرمختیا وکړه. واکمنۍ طبقې داداری او امنیتي چارو په خاطر په ستراتیژیکو ځایو کې خپل هستوګنځي (او عسکري چوڼۍ جوړولې) (ددوی چاپیره خندقونه هم جوړیدل). د نفوسو د زیاتیدو له امله یې هم شاپري ځمکې آبادولې او هم یې د خپلې قبیلې یانو رو قبیلو ملګرو، وفادارو مشرانو، روحانیونو، ملکي او عسکري لو یانو ته دهغوی د چوپړونو په بدل کې د جاگیر او انعام په ډول ځمکې ورکړې. دنوو ښارونو، چوڼیو او د ځمکې د اوبو لګو لو له پاره اوبو ته اړتیا وه. د بهانده سیندونو، خوړونو او چینو څخه د مصنوعي اوبو لګولو (اوبه خور) څښاک او خندقونو له پاره اوبه یوازي دویالو او کانالونو په واسطه راوستل کیدای شوای. په پراخه توګه د ځمکو آبادول، دویالو او کانالونو ایستل، دوړو کې ډلې یا څو تنو په جسمي کار نشو کیدای بلکې ددغو لو یو پروژو له پاره ډیرو

(۱) لکه په هندوستان کې د جاگیر داری سیستم او یا په ایران کې د تیول داری سیستم او یا په چنگیزیانو کې د وینچو سیستم چې احمد شا هی جاگیر قلبه هم دوی ته ورته ده.

کاريگرو او دکار وسايلو ته اړتيا وه. دا کار يوازي مرکزي حکومت ، کلیو ، او يا قومونو کولای شو چې ډير کاريگر راټول کړي او هغوی ته دکار وسايل په لاس کې ورکړي . همدا سبب و چې په آسيايي توليدي ډول کې د مرکزي حکومت مداخله او فعاليت ډير يده چې په نتيجه کې سر بيره پر ځمکه او به هم د دولت ملکيت گڼل کيدی او د قلمرو دننه ټوله ځمکه ، غرونه ، ځنگلونه ، څړ ځايونه اوسيندونه . په همدې ټولنيزو واحد و نو پورې مربوط شول او په ختيځه ديکتاتوري کې پاچا د ((ټولواک)) حيثيت پيدا کړ .

په ختيځه ديکتاتوري کې (دلوړې طبقې د بزگرانو نه علاوه) زراعتي مستقيم مولد د خپلو توليدي وسايلو څښتن و . هغه خپل زراعتي فعاليتونه او د زراعت سره اړونده د کليوالي او کورني کسب او کار په مستقله توگه کاوه . مستقيم مولد د ځمکې د څښتن تر لاسه لاندې نه بلکې مستقيما د دولت تر لاسه لاندې و . نو دولت به په يوه وخت کې هم زراعتي مولد ، هم زميندار او هم ټولواک و . مولد يوازي دولت ته د ځمکې مالیه ورکوله . ((دولت ستر زميندار دی . دلته په ځمکه باندې (د دولت) ټولواکي ده . په ملي پيمانه ځمکې د دولت په لاس کې تمرکز پيدا کړی دی . سره له دې چې دلته په ځمکه د خصوصي او گډ ملکيت دواړه بڼې شته دي خو خصوصي ملکيت په واقعي توگه نه ليدل کيږي .))^(۱)

لکه چې مخکې ورته اشاره وشوه د ختيځ دولت د منځ ته راتگ په پړاو کې قبيلوي اقتصادي جوړښت (فورماسيون) مات نشو بلکې يوازي بڼې يې بدلي شوی . په قبيلوي اقتصادي فارمسيون کې په ځمکه ورسپارل شوی ملکيت او گډ ملکيت موجود و . ورسپارل شوی ملکيت په دې معنا چې له يوه ویش نه تر بل ویش پورې د قبيلې هر غړی ته د ځمکې برخه ورکول کيده ، تر بل ویش پورې ده ته رسيدلی ځمکه د ده ورسپارل شوی ملکيت و او کله چې به د ویش موده پای ته ورسيده بيا به ځمکه دده له لاسه وتله او د قبيلې د گډ ملکيت بڼه به يې غوره کړه . همدا شان د

آسيایي تو لیدی ډول د تکامل په نتیجه کی چی ختیځه دیکتا توری منځ ته راغله په دی وخت کی قبیلوی اقتصادي فار مسیون (ورسپا رل شوی گډ ملکیت) د دولتي اقتصادي فار مسیون، (ور سپارل شوی ملکیت ددولتي ملکیت) بڼه غوره کړه. په دی دوره کی لکه د لویدیځی نړی په ځمکی، باندی خصوصي ملکیت نه وتثبیت شوی. د قلمرو ټو له ځمکه دپاچا په نوم وه او د پاچا ملکیت هم گڼل کیده او هیچا د ځمکی دخصو-صی ملکیت قانونی حق نه درلود. په واقعیت کی د قلمرو ځمکی دافرادو او قبیلو په لاس کی وی. دوی ته ځمکه یا بز گرو کر له او یا دوی پخپله او حا صل به یی هم څا نته اخیست. هغه خلک یا قبیلې چی مستقیما د دولت د اداري سیستم لاندی ووهغوی به د خراج یا مالیې په نوم د ځمکی څخه ټاکلی اندزاه محصو لدولت ته ورکاوه خو ځینی کسان او یا یاقبیلې به د خپل خدمت په مقابل کی له خراج او دځمکی له مالیې څخه هم معاف وو. سره له دی چی ځمکه د فرد یا افرادو خصوصي ملکیت و، خو دغه خصوصي ملکیت هیڅ قانونی بڼه نه درلوده. کله چی به پاچا، یاد دولت نورومهمو غړو وغوښتل، د مولدیا مولدینو څخه به یی بی بدله ځمکه اخیستله او نورو ته به یی ورکوله.

په لږ اورښته سیمو کی ددولتونو سیاسي پولی معلومی وی خودغه پولی دنن ورځی دسیا سی پولو غوندی تثبیت نه وی، ځکه پدغو وختونو کی د دولت دسیاسي پولو څخه تیریدل راتیریدل او یاپه ډله ییزه توگه له یوه ځایه بل ځای ته تگ را تگ څه سیاسي بندیز نه درلود. د دولتونو ترمنځ د جگړو په نتیجه کی د غوسیا سی پولو هم تغییر کاوه، د هری سیاسي پولی دننه اوسیدو نکی دپاچا رعیت گڼل کیدل. په دغو وختونو کی مرکزي دولت له اقتصادي عسکری اواداري پلوه دومره منظم او قوی نه و چی د قلمرو دننه اود قلمرو په سرحداتو کی په ټولو قبیلو واقعی حکمرانی وکړی. د دولت دسیاسي پولو په ساحه کی داسی قبیلې هم وی چې دخپل فزیکي قوت یا قبیلوی ټولنیز

اقتصادی جوړښت په لحاظ به یی د دولت د عمو می قانون په ځای دخپلو قبیلوی دودونو له مخی ژوند کاوه . دوی به تر هغو دقبیلوی دودونو په اساس ژوند کاوه تر څوچی به مرکزی حکومت د اقتصادي یا سیاسي عامل په وجه دوی په زوره نه وی لاندی کړی او په زور به یی ور باندي د مرکزی حکومت اداری سیستم نه و تحمیل کړی . کله چی به ځینی قبیلې په مستقیم ډول د مرکزی دولت داداری سیستم لاندی راغلی ، د دوی قبیلوی اقتصادي جوړښت به د ختیځ دولت د اقتصادي فارمیون بڼه غوره کړه . او په قبیلوی - اقتصادي جوړښت کی د جاگیر داری ، انعام او مالیې سیستم ځای ونیو . په دی مرحله کی به ځمکه دقبیلوی گډ ملکیت څخه وتله اود څو تنو په لاس کی به یی تمرکز مونده . د اقتصادي بدلون له امله به په قبیلوی ټولنیزو اړیکو کی هم بدلون را ته چی درخت په تیریدو سره به قبیلوی دو دو نو ورو ورو د مرکزی حکومت اداری سیستم ته ځای پرېښود .

د آسیا په لږ اوړ ښته سیمو کی ځینی داسی قبیلې هم پاتی شوی چی د مرکزی دولت د سیاسي تسلط او ادرای او مالیاتي سیستمونو څخه بیل د خپلو قبیلوی اقتصادي فارمیو نونو (کوچیانې - زراعتي) په اساس د قبیلوی دودونو سره سم یی خپلواکه قبیلوی حکومتونه درلودل چی سر بیره پر پښتنی قبیلو بلوڅی ، هندي ، ترکی ، مغلی او عربی کوچی او نیم کوچی نیم میشتی او میشتی قبیلې یی ښه مثال لونه دی . دلته ښایي ځینی لوستو نکي ددی پوښتنی سره مخامخ شی چی آیا د پښتنو نه علاوه په نورو قبیلو کی ((ویش دود)) و او که نه ؟ مونږ د ختیځ د تولید د ډول د علمی تحلیل له مخی ویلای شو چی په پورته یاد شوو قبیلو کی هم ((ویش دود)) و (۱) چی په دوی

(۱) په دی برخه کی دی د (Extended Family) Evalorenz دوکتوری

تسیسيز ته مرا جعه وشي هغی دکوزی پښتو نخوا د پښتنو قبیلو په ویش دود خپل تسیسيز لیکلی دی اود پښتنو د ویش سره یی دنورو نژاد ونو ویش دود پر تله کړی دی .

کې هم د پښتنو قبیلو په شان په مختلفو وختونو کې د مختلفو دا-
 خلې او خارجي عواملو له امله ((ویش دود)) له منځه تللی دی خو بنسټور اوک
 ته نږدې (د بریځو سیمه) په مری بلوڅو کې اوس هم دا (ویش دود) شته «۱»
 دختیځ د تولید د ډول د تاریخي تکامل په رڼا کې مونږ اوس خپلې
 موضوع ته را گرزو اود دی تیوري په اساس غواړو چې د پښتنو دما-
 لداره کو چیتوب او میشته کیدو مرحلې وڅیړو اود مختلفو قبیلو د ویش
 دودونو د ډولونو تر منځ توپیر ونه روښانه کړو . په دی کې شک نشته
 چې پښتنو اوس د تاریخ په یوه ټاکلې پړاو کې د مالداره کوچیتو ب
 اوږده دوره تیره کړې ده . ددی او ږدی دورې په برخه کې داسې کره
 اسناد نشته چې آلیاد مالداري په دوره کې د قبیلې غړو وگړو درمو -
 گډه ملکیت درلود او که نه ؟ کله چې پښتنې قبیلې د مالداري په دوره کې
 وی په دغه دوره کې غیر پښتنو نور (ملیتونه) زراعتي دورې ته دا -
 خل شوی وو اود ځمکې قبیلوي گډه ملکیت تثبیت و . کیدای شي چې د
 نورو ملیتونو گډه قبیلوي ملکیت (خصوصي قبیلوي) د دوی د مالداري
 په گډه ملکیت تاثیر کړی وی اود دوی د مالداري په ژوند کې درمو (خصوص-
 صي - قبیلوي) ملکیت منځ ته را غلی وی . هغه څه چې په تاریخي لحاظ
 د اسناد و له مخې معلومېږي دادی : کله چې پښتنې قبیلې د مالداري
 کوچیتوب څخه زمینداري ته راغلي د مالداري په حالت کې یې خصوصي
 ملکیت درلود ځکه چې د هر چار مه دهغو خپله وه (۲) دختیځ د تولید
 د ډول د اقتصادي جوړښت او د پښتنو د قبیلوي جوړښت څخه
 څرگند یږي چې د گډه قبیلوي ملکیت (په مالداري او زراعتي دواړو دورو
 کې) اوږدې عمليې په دوی کې د (زما) په ځای د (زمونږ) عنعنه ژوندی
 ساتلی ده . ددی عمليې اساسي علت هغه تلقین شوی عنعنه ده چې دختیځ
 د تولید ډول د قبیلوي گډه ملکیت له مخې رامنځ ته شوی ده . سره له دی
 چې په پښتنې قبیلو کې خصوصي ملکیت تثبیت دی خو د گډه ملکیت

(1) Robert N. Pher son's notes: compiled and Analyzed by Frerik Barth "The social Organization of the Marri Baiuch," New York, 1966. pp. 8.9

دښتنو ټولنيز اقتصادي جوړښت

قبيلوي پراړسي نښي په پراخه ياتو سعوي کورني (Extended Family) کي شته .

په دي کورنيو کي نيکه ، ميرمن يا ميرمنی ، زامن ، پيغلي لوني نږيندي لمسيان ، يالمسي په يوه کور کي اوسيدلي . په ډيرو قبيلو کي تر هغو چي پلار ژوندي وي رمه يا ځمکه يي د زامنو تر منځ دميراث په توگه نه ویشل کيږي اود پلار دميرمنی نه وروسته هم رمه او ځمکه نا - ويشلي گډ ملکيت وي چي دکورني دننه تر ډيري مودي لمسيان هم د کورني د گډ ملکيت تلقينات اخلي . کله چي دپلار نه پاتي گډ ملکيت د زامنو ترمنځ وويشل شي ، سره له دي هم گاونډي خلک دغه ملکيت د زامنو يا لمسيانو په نوم نه يادوي بلکي دکورني په نوم يي يادوي . همدغه شان دکورني غړي هم پر ديوته خپل ویشل شوي ملکيت د ((زمونږ رمه يا ځمکه)) يعنې دکورني په نوم معرفي کوي . خو کله چي دکورني غړي وروڼه دويش نه وروسته په خپل منځ کي په خصوصي ملکيت باندې خبري کوي دپراخي کورني په وړو کي واحد بنسټيزي کورني (هستوي کورني) کي زما ملکيت د (زمونږ ملکيت) ځای نيسي دښتنو د قبيلوي جوړښت له څيرنو څخه څرگند يږي چي ((زما)) د ملکيت موضوع په وروستني واحد (بنسټيزي کورني) کي د وروڼو ترمنځ مطرح ده اود وروڼو نه پورته دپراخي (توسعوي) کورني د ملکيت له پاره (زمونږ) مفهوم استعما ليري چي دغه مفهوم له کورني نه پورته تر پښي ، ټبر ، خپل او قبيلې پوري رسيدلي چي د نورو ميليتونو په مقابل کي د پښتون ميليت بڼه غوره کوي .

مونږ دلته د پښتون مليت په تاريخ څه ويل نه غواړو بلکي دا موضوع تاريخ پوهانو ته پريږدو چي د دي مليت له قبيلو څخه لومړي کومي قبيلايي په کوم وخت او کوم ځای کي مېشت شوي دي . شوروي افغا - نستان پوه اسلانو ف هم بي له دي چي د قبيلو او ځاي نوم واخلې يوازي د پښتنو د مېشت کيدو وخت نښي . دي وايي ((يوازي په يوو لسمه پيړي کي پښتنو په کليو کي اوسيد نه پيل کړه او دکورونو بدلول اود ځمکو

ویش دا هغه عادت دی چې دهما غی ۱ نټقا لې دوری دسراودیشین
توب ابتدانه را پیل شوی دی ((۱))

په یو ولسي پیري کې زراعتي دوری ته داخلیدل دا معنانه لري چې
قبيلي به ژر خپل دمالداري کوچیتوب پای ته رسولی وی بلکې
د نیم مالداره نیم میشته دوره هم اوږده عملیه ده او ددی له پاره ډیر وخت په کار
دی چې د مالداري ژوند پای ته ورسیري او په بشپړه توګه د کرنی
د دوری ته ورننوزي . په پښتنو کې د نیم مالداري او نیم میشت عملیه
تر هغو را روانه وه چې د حاصل خیزو سیمو او سیدو نګي پښتانه د مرکزي
دولت د مستقیمی اداري لاندې راغلل او د مالداري ژوند یې په کرنیز
ژوند واوښت او د ختیځي دکتاتوري په اقتصادي جوړښت کې ورګډه
شول . چې د پښتنو ځیني قبيلي د مرکزي دولت د اداري لاندې راتلې .
په همدغه وخت کې ځیني پښتنی قبيلي د مرکزي حکومت له اداري
نه خپلواکه مالداري کوچیتو ب اوځینو نیم مالداره - نیم میشت
قبیلوی ژوند ته دوام ورکاوه .

د ټولو قبیلو په باره کې اسناد نشته چې آیا کومې قبيلي په کوم
وخت کې د کرنی د دوری د ویش دود سیستم پیل کړی او په کوم
وخت کې یې پای ته رسولی دی . د ځینو قبیلو د میشت کیدو او د ویش
دود پیل او پای په باره کې تاریخي اسناد شته او ددی قبیلو او نورو
قبیلو د اقتصادي قبیلوی جوړښت او ټولنیزو اړیکو په اساس اټکل کیدای
شي چې ګوندي د پښتنو ځانګړي قبیلو د خپلو مشخصو شرایطو په
لحاظ دیوی بلي څخه په ډیر یا لږ توپیر د ویش پړاو تیر کړی وی
خود هغو قبیلو په باره کې چې مونږ یې د ویش دود پیل او پای
په باره کې باوري اسناد یا مواد نه لرو یوازي د فرضیو په اساس
څه ویل نه غواړو . بلکې مونږ یوازي د هغو قبیلو د ویش دود په باره
کې خبرې کول غواړو چې مونږ یې اسناد او مواد وړاندې

(۱) اسلا نوف ، م ، ګ : دروېښانيانو ملي نهضت : مترجم :

م . معتمد ، پښتو ټولنه کال ۱۵۱۳۵۳ او ۱۶ مخونه .

کوی لا شو . کله چې د پښتنو ټولنه د لومړي کمون څخه وزی او ویش پکې جاری کړی نو پدی وخت کې دوی په ځمکه کې کار نه کوی که څه هم د دوی اقتصاد قومي او نسبي دی خو د ویش په وروستی پر او کې یعنی هغه وخت چې ویش ډیر کمزوری اوله منځه تلو نكې وی د پښتنو په ځینو قومو نو کې برسیره پر قبیلوی او نسبي سلسله دزرا - عتی کمون خواص هم را پیدا کړی (۱) په دی معنا چې د خپل قوم او نسب پر ځای او یا تر څنگ کندی او کلی هم اهمیت پیدا کوی . خو زموږ په عقیده په پښتنو کې تر اوسه هم قومي سلسله چې د نسب او وینې ارتباط ښیي ، ډیره ټینګه او محکمه ده . (۲)

په هر صورت په پښتنو کې په ځمکه کې کار نه ویوازی دویالو او کانالونو د پاکولو او کیندلو کار په اشرسره کیده چې دا کار نه ویوازی په پښتنو کې شته بلکې دافغانستان په نورو قومونو کې هم رواج لری .

دا ډول ګډکارونه دریسر په عقیده مریانو او ګاونډیانو کول . مریان پخپله پښتانه نه وو . مریان او ګاونډیان د هغو هندي قومونو پاتې شوني (بقایا) وو چې پښتنو د هغوی نه ځمکې نیولې او یایی په جنګ کې نیولې وو . په ګاونډیو کې بیا کیدای شول چې پښتانه هم وای . هغه پښتانه چې د کوم جرم او یا کوم بل کیفیت له مخې دخپل قوم څخه

(۱) وگوری ریسر (۱۱۵) او ۲۵۹ مخونه : دی د گندا پور په هکله وایی چې نوموړی قوم ځینی شریکی ځمکې په همسایه او غلامانو کرلی خو حاصل به یی بیا پخپل منځ کې سره ویشه . همدغسی دشیگل شینواری ځینی هغه شریکی ځمکې او کر نیز نه ټاپو ګان چې مشوانیو ته ورکړیدی ، حاصل یی په خپل منځ کې دخولې په اساس سره ویشی .

(۲) که دیوه ځدران نه څوک پوښتنه وکړی چې ته څوک یی نوو به وایی چې زه ځدران یم او که پوښتنه وشي چې په څد را څو کې څوک یی نودی به دخپل خپل نوم واخلی . که په مقابل کې څوک پوښتنه وکړی چې د کوم ځای یی نودی به ووايي چې د زیړوک او یا المری یم .

تبدیلې اود دوی په منځ کې بهمیته شوی وو گاونډیان بلل کیدل. دوی هم ځمکه نه لرله او په پردی ځمکه به یې کار کاوه. پښتانه گاو-نډیان اکثراً د قوم د مشرانو سره وو او د هغوی په حجرو کې به یې کار کاوه او د خانانو ځمکې به یې کرلې. د پښتنو په ټولنه کې د مریانو شمیر دومره زیات نه وو او تولیدی کاری به یې هم د اتن یا روم د مریتوب وخت ته ورته نه و. په پښتنو کې دا سې سرداران او خانان نه وو چې دمر-یا نو د کار په واسطه یې لوی تصدی لرلی وای، بلکې ددوی کار هم زیاتره په کورو نو او حجرو کې و. له بلې خوا مریان په زیاته اندازه د سوداګرۍ له پاره استعمالیدل. د پښتنو هغو قومونو چې د هندي اقوامو څخه لری پراته وو مریان یې یا هېڅ نه درلودل او یاداچې په نشت کې حساب وو. ددی ټولنی تخنیکي اړتیاوی د کسبګرو په واسطه رفع کیدلې. (۱)

تر هغه وخته پوری چې په پښتنو کې ویش موجود و او بیا په تیره په هغو قومونو کې چې هلته دخولۍ ویش (خولویش) و ترزیا تۍ اندازی پوری برابری موجوده وه خودنسبی ویش له مخی کیدای شول چې لږو خلکو ته زیاته ځمکه ورسیدی او په دی توګه ورو ورو اقتصادي توپیر ونه داو لس ترمنځ را پیداشی. (۲)

ریسنر داخون درويزه په قول دراور ټی (Raverty) په حواله لیکي چې په سوات کې هم لومړنی ویشونه د «خولی ویش» په اساس شوی دی: «شیخ ملی دیوسف او مندرېد ټول قوم احصا ټیه واخیستله بنځی او تر ، واپه ا واپه ټول د دی مقصد له پاره چې سوات او مربوطات یې په برابرېدول دیوسفزیو ترمنځ وویشی

(۱) په دویم او دریم فصل کې به پدی هکله مفصل وژغیرو .

(۲) وروسته په مونږ پدی هکله زیاتې خبرې وکړو .

شیخ سعدی ته په خوله ویش کی د دیر شو تنو برخه ورسیدله،* (۱) پدی حساب کی هغه کابلسی، ننگر هاری او لغمانی وگری چی د یوسفزیو سره را غلی وو حساب نشول (۲) حال داچی محمد نعیم سالار زی د نصراله خان نصر په قول لیکي چی کابلی، ننگر هاری او لغمانی پکی حساب شول. (۳)

پور تنی شواهد مونږ په خپل دی نظر کی تقویه کوی چی امکان لری په ټولو هغو قومونو کی چی د ویش یو ډول موجود و پخوانی (لومړنی - ادیتر) ویش یی دخولی په اساس شوی دی او وروسته له هغه نور ویشونه یاد نسب او قرابت له مخی او یاد ملاتړ په اساس رامنځ ته شویدی. یعنی د پښتنو ټولنه پدی انتقالی پړاو کی هم ورو ورو د برابری او قبیلوی گډ ملکیت څخه د نابرابری او طبقاتی ملکیت خواته تللی ده خو په هر صورت دومره پوره جوته ده چی د ساحی د پرا خوالی اود زراعت د نوعیت اود ځمکی د ډیر والی سره سم ویش هم تغیر کړی دی او هم په هغو ځایونو کی چی ځمکی آبی او حاصل خیزه او کر نه محدوده (intensive)** او متمرکز شکل لری نودا و بود حسابی مشکلاتو

او پیچلتیا له مخی ویش ورو ورو ضعیف شوی دی. چی په پای کی په اوبو او یا په ځمکه د خصوصی ملکیت خواته تمایل څرگند او معلومیږی. خو بیا په هغو ځایونو کی چی ځمکی للمی او کر نه نا محدوده ده، ویش تر ډیری مودی پوری په خپل قوت

(۱) در سرنر د کتاب ۱۱۴ مخ.

(۲) همدا ماخذ شیخ ملی او د ځمکو ویش.

(۳) وگوری عمحمد نعیم سالارزی کابل مجله کال ۱۳۵۵ گڼه ۲، ۶ مخ او همدغسی نصرالله خان نصر: سوات.

* اصلی متن داسی دی چی سعدی داخون درويزه نيکه ته په خوله ویش کی د هغه د زیاتو خدمتونو په بدل کی « د اخون در ویزه مخزن پښتو اکیدمی پینور یوینور - ستنی دج مخ - ادیتور.

** یعنی چی به کمه ساحه کې ډیر څه کرل کیږی.

سره باقی پاتې دي (۱) تر ټولوزيات يابښت يې په ښورا وک کې وکړ چې تر اوسه هم شته . خو بياهم ویش په ماموندو ، د شگل په شينوارو ، سالار زيو او اتما نخیلو کې تر ډیرې موډې پورې موجودو . تقریبا شل کاله پخوا په وړو ماموندو کې ویش له منځه ولاړ . که څه هم ویش په ماموندو کې د ډیرو مشکلاتو سره ملګری و ، دما موندو سالار زواو اتما نخیلو ویش یو ډول و ، خو په سالارزو او اتما نخیلو کې ویش تقریبا ۶۰ کاله مخکې له منځه تللی دی . په لویو ماموندو کې وروستی ویش تقریبا څلورینست کاله پخوا شوی دی - که څه هم دا ویش آخری اوقطعي ویش نه و ، ځکه دلویو ماموندو د دوو مهمو ملکانو (عبدالحکیم ملک او شهزاده ملک) تر منځ شخړه پیدا شوه . هر یو هغه وخت قطعې او وروستی ویش غواړي چې پخپله قوی او حریف یې کمزوری وي . خوبیا په دې وخت کې کمزوری او طرفداران یې ویش نه غواړي . نو تر اوسه پورې آخری اوقطعي ویش نه دی شوی اود دې امکان زیات دی چې همدغه ویش قطعې او آخری ویش وګڼل شي . د دې له پاره چې دویش نور اړخو نه سم وڅیړلې شو لازمه ده چې د دواړو ماموندو په مثال کې دویش پروسه وښیو .

اوس مونږ دې موضوع ته راګرزو چې آیاد پښتنو ویش دود لکه څنګه چې د ځینو محققینو نظر دی د شیخ ملی ابتکار دی او که دویش دود مساله د ختیځ د تولید ډول (د شرقی تولید طرز) د عمومي عملیې یوه برخه ده .

م . س . الفنسټون لومړنی خارجي لیکوال دی چې په خپل اثر (۲) کې د پښتنې قبیلو د ژوند په ټولو اړخونو او مخصوصا د یو سفزیو د ټولنیز ژوند په ترڅ کې یې د دوی په ویش څو لیکنې کړې دي (۳) .

(۱) وګوری ریسېر . ریسرنوموړې خبره د سوات او مروتو په مثال کې توضیح کوي .

(۲) د کابل سلطنت بیان (په انګریزي ژبه .)

(۳) د ۱۲ او ۳ له پاره همدغه کتاب دی وکتل شي .

دده د لیکنو څخه څرگند پری چي دده دراتگ څخه پخوا د پښور په شاوخوا سیمو کی د دولت مالیاتي سیستم وجود درلود اود دولت تر اداري سیستم لاندی د مالیاتي سیستم له امله په ځینو قبیلو کی ویش دود له منځه تللی و، په ځینو قبیلو کی د تلو په حالت کی و او یوازی د دولت د اداري سیستم د باندی په ځینو قبیلو کی یی لارواج درلود. همدا علت وچی ده د اداري سیستم د باندی د سوات دیو سفزو د نیکبې-خیلو په ویش دود اوږد بیان کړی دی. دی د ویش دود د تفصیل په ترڅ کی د ځینو قبیلو ویش دود ته په تاریخی لحاظ اشاره کوی او په دی ضمن کی دېر یخو ویش دود هم یادوی. دی په شپار سمه پیری کی د پښور وادی ته د یوسفزو دراتگ تاریخ او ددوی ترمنځ د ویش دود په باره کی تفصیلات ورکوی، اما د ځمکو د ویش دود په پیل کی د شیخ ملی په باره کی څه نه وایی.

دالفنستون نه وورسته ځینی کورنی او بهرنی پوهان د یوسفزو او نورو پښتنو ویش دود ته ملتفت شول چی د دی پوهانو څخه ځینود تاریخی اسنادو په اتکا او ځینو په ساحو کی په عملی څیړنو لاس پورې کړ. دیو شمیر محققینو له پاره دیوسفزو د ځمکو ویش دود نمونه وگرزیده او د یوسفزو په ویش دود باندی د زیات تمرکز په لحاظ ځینی محققین دی نتیجی ته ورسیدل چی د ځمکو ویش دود د شیخ ملی ابتکار او یوازی دیو سفزو عنعنه ده. د ناروی د هیواد یو پوه فرید ریک-پارت چې د سوات د یو سفزو په ساحه کی یی څیړنی کړی و- یی چی په پنج کوره او باجوړ کی چی د سوات اقتصاد لری د ځمکو ویش وجود نه لری. (۱) همداشان ځینی لیکوالان د ځمکو ویش دود د لری پښتو نخوا په قبیلو پوری محدودوی او د دوی په نظر د بری پښتو نخوا په قبیلو کی ویش دود نشته. (۲)

(1) Barth, Fredrik, Political Leadership Among Swat Pathans: 1959, p. 68.

(۲) دغی ډلی ته د باجوړ په ماموندو، د شیکل د شینوارو اود کند-هارد بنوراوک، د بریخو په ویش دود زموږ څیړنی او مواد ښه ځواب دی.

اوس دا موضوع چی په پښتنوکی ویش دود دشیخ ملی ابتکاری او که نه لنډ بحث ته اړه لری .

هغه څوک چی دپښتنو دقبیلوی جوړښت اود دودونو په باره کی معلومات لری له دی څخه انکار نشی کولای چی پښتانه تل د مهمو مسا- یلود حل له پاره بی طرفه رو حانی شخصیت را غواړی .

دا د دوی د قبیلوی ژوند خصوصیت دی چی همیشه د قبیلومشران دقبیلوی رقا بتونو له کبله خپله بی طرفی نشی ساتلای اود ځمکودویش اود اشان په نورو مهمو حیا تی مسایلو کی طرف واقع کیږی . په پښتنو کی چی یو روحانی شخصیت دتقوی او بی طرفی په لحاظ ځان په قبيله کی تثبیت کړی بیا د قبیلې ټول غړی دغه شان روحانی شخصیت ته د درناوی په نظر گوری او دوی تل د ځمکو دویش نه نیولی دقبیلو ترمنځ دټولو مهمو مسالو په بر خه کی هری پریکړی ته یی غاړه ږدی .

دفریدریک بارت دوینا له مخی څه وخت چی یوسفزو خپل فتوحات بشپړ کړل بریالیو یو سفزو ته د ځمکی د برابر او عادلانه ویش په باره کی ستونزی پیدا شوی او دوی دنا متورو حانی شخص شیخ ملی څخه هیله وکړه چی د دوی ترمنځ نیول شوی ځمکه وویشی . شیخ ملی د ځمکی د ویش له پاره یو داسی سیستم وضع کړ چی دغه سیستم په یو وخت کی په بشپړه تو گه عادلانه او دمنلو وړو . (۱)

دفریدریک بارت اونورو محققین دلیکونو څخه څرگند یری چی دشیخ ملی ویش ځکه عادلانه و چی ددیوسفزو او مندر و ترمنځ په خو له ویش وکړ اوده دنارینه ونه علاوه بنځی او ماشومان هم په ویش کی شامل کړل . (۲) شیخ ملی دویش له پاره ځینی مقررات وټاکل او دغه مقرراتو ته دده په دفتر کی ځای ور کړل شو چی ددغه روحانی شخصیت

(۱) وگوری د فریدریک بارت د کتاب ۹- ۱۰ مخونه .

(۲) وگوری هماغه ځای .

په ویش دود کې څوک اختلاف پیدانه کړی . (۱)
دورو ستنیو څپر نو څخه څرگندېږي چې د وخت په تیریدو سره د
شیخ ملی عادلانه (خوله ویش) په نسبي ویش بدل شو .

په شپار سمه پېړۍ کې — ترکانو هم د باجوړ شاو خوا پراخي
سیمې له لگیانو څخه ونيولې . دخلکو د شفا هی روا یتو نوله مخی
ماموند بابا چې یو روحاني شخصیت و دغه سیمې یې د خپلو زامنو ترمنځ
په برابره توگه وویشلې . د مامو ند بابا د لومړني ویش نه وروسته د
ماموندو د ځمکې د بیا ویش په وخت کې به یو روحاني شخصیت راغو —
ښتل کیده او دغه ویش به د را غوښتل شوی روحاني شخصیت په
لاس کیده چې د ماموندو د هر وخت ویش هم د هغه مربوط رو حانی
شخصیت په نوم شهرت موندلی دی (۲) همدغه شان دری سوه کاله پخوا
دسره کمر شینوارو د شیخ بابا په مشرۍ د اسمار د شینگل سیمه د
کافرو څخه ونيوله او وروسته دغه ټولوسیمه پخپله شیخ بابا د شینوارو
ترمنځ دخوله ویش په اساس وویشله چې د شینوارو تر منځ لومړني
ویش د شیخ بابا په ویش مشهور دی . البته مونږ د بنوراوک د بر یخود

لومړني ویش په باره کې دا معلومات تر لاسه نه کړای شول چې د
بر یخو لومړني ویش دکوم رو حانی شخصیت له خوا شوی دی او که د
بر یخو مشرانو پخپله خپل تر منځ دغه ویش کړی دی . د مروتو د ویش
په باره کې تور برن (Thorburn) پوره معلومات وړاندې کړي دي . هغه
دمروتو د ویش په باره کې وایي : څه وخت چې تقریبا ، دری پيړۍ
پخوا مروتو (دنیا زو څخه) آوا ره ځمکه ونيوله ، دوی په دغې سیمې
خپل نوم کینود او دی ځای ته یې د ځان سره د پلرو نو لرغوني دود
(خوله ویش) یا وخت په وخت د پچي په اساس د قبیلو تر منځ د

(۱) وگوري بارت د سوات په پښتنو کې سیاسي مشر توب (په
انگریزي ژبه) .

(۲) الفنسټون: د کابل سلطنت بیان (په انگریزي ژبه) ، ۱۸۶۰ ، ۳۲ مخ .

ځمکو ویش دود راوړ . (۱) ایوا لورنس Evalorenz دلری پښتو-
نخوا د قبیلو په ویش دود دخپلې دکتورا په تیزس (۲) کې د پښتنې
قبیلو د ویش دود د څیړنو په دوران کې د پښتنو ویش دود د نورو هندي
قبیلو د ویش دودونو سره پرتله کوي او د هغې د څیړنو څخه څرگند یې
چې په نورو هندي قبیلو کې هم مشخصو ویش دودونو و جوړ
دلرود .

اوس د پور تنیو دلایلو له مخې آیا مونږ دا ویلای شو چې سربیره
پریو سفزو د شیخ ملی دفتر تر کانو، شینوارو، مهمندو، مروتو، وزیرو،
پریڅو، بلوڅو او هندي قبیلو ته رسیدلې او دوی ټولو د شیخ ملی د
دفتر په اساس ویش دود پیل کړی وي . په دې کې شک نشته چې د
تور بر ن په اصطلاح شیخ ملی لو مړنې روحاني شخصیت دی چې په
یوسفزو کې یې د پلرونو د لرغونې دود په اساس خوله ویش ته په
عادلانه توګه عملي بڼه ورکړې ده . اما شیخ ملی د ویش دود موسس
نه دی . زمونږ په نظر د ختیځ تولید د ډول د تیوري له مخې د قبیلو
ترمنځ د ځمکو ویش دود لرغونی عملیه ده او د پښتنو د ځمکو ویش
دود او د ګډ ملکیت دفاع هم د ختیځ تولید د ډول د عمومي عملیې څخه
نه شي جلا کیدای .

Thorburn, S.S., Bannu or Our Afghan Frontiers; 1876, p. 125.

(۲) Evalorenz د دوکتوري تیزس ویانا

له هغو زیاتو دلیلونو او څرګندونو څخه چې محمد نعیم سالار زی
وراندي کړي دا ویلای شو چې که څه هم شیخ ملی پخپله د ویش دود
موسس نه دی خو د یوشمیر هغه اصول او دو ترمنځ ته راوړي چې د
څښې خپلو او غور یا خپلو تر منځ دمخکې په ویشلو کې یې تری کار
واخیست . وګوري محمد نعیم سالارزی ((شیخ ملی او د ځمکو ویش))
کابل مجله ۲ ګڼه ۱۳۵۵ کال ۶ مخ او د همدې مجلې ۵۰ ګڼه ۱۳۵۵ کال
۸۰-۱۲ مخونه ادیتور .

۱- ویش :

په پښتنو کې د ویش کلمه ډیرې معنا گانې لري لکه سر شمیر نه ، برخه ، کالیم (ولور) ، میراث او یادولجی ویش . موږ دلته دویش اصطلاح د پښتنو دځمکي دویش دودپه معنا استعمالوو . پخواله دی چی دویش اصلي بحث ته داخل شو غواړو چی دغه سیستم په لنډ ډول سره لوستو نکو ته معرفی کړو :

د پښتنو ټولنه وروسته له دی چی د لومړنی اشتراکی دوری څخه وزی یو تیریدو نکی (انتقالی) پراو تیروی . په دی پړاو کی چی مارکس هغه ته (عمومي مریتوب) (۱) وایی د پښتنو په ځینو قو - مونو کی د ویش سیستم منځ ته راځي . په دی پړاو کې د تولید عمده وسیله ځمکه ده . په ځمکه باندی د خصوصي مالکیت درلودل هم په همدی پړاو کی رامنځ ته کیږی خوبیا هم د ویش په سیستم کی د ځمکي مالکیت یوه منځنی بڼه غوره کوی . ځکه له یوی خوا د پخوانی ټولنی نښی نښانی په کی شته چی هغه یی د اشتراکیت و خواته (په ځمکه باندی د ټول تېر مالکیت) بیایی او له بلی خوا د نوی ټولنی عناصر په کی وده کوی چی د هغو هڅه بیا د ځمکي د خصوصي مالکیت خوا ته وی . نو

۱- کارل مارکس :

Gundrisse del Kritik der Politischen Okonomie

ځکه د ویش په سیستم کې هم ځمکه د قوم په لاس کې ده او هم دبزرگر په لاس کې (۱).

نو مونږ نشو کولای چې وو ایوچي دلته یعنی د ویش په سیستم کې ځمکه دبزرگر یا دمستقیم مو له ملکیت دی. مار کس هغه وخت چې د پانګوالي څخه په مخکې جوړښتونو باندې غږیزې دوه ډوله ما - لکیت سره جلا کوي. یوه ته یې مالکیت وایي چې په حقوقی لحاظ خصوصي مالکیت دی خو بل ډول ته یې استفاده او یا « په لاس کې لرل » ویلای شو چې په دې حالت کې بزگر یا مستقیم مولد ځمکې څخه استفاده کوي او پخپله دده خصوصي ملکیت نه دی. (۲)

د ویش په سیستم کې هم دواړه ډوله شته. یعنی په اصل کې ځمکه دبزرگر ملکیت دی ځکه چې ټول عمریي په لاس کې ده او استفاده تری کولای شي. خو په ځینو وختونو لکه په مروتو کې بیا بزگر

۱- دخارجي پوهانو څخه یوازې د شوروي څو تنو پوهانو د افغانستان اجتماعي تاریخ څیړلی دی. د دوی څیړنې د افغاني تاریخ لیکنې له پاره ډیری ارزښتناکې دي. د لويديځې نړۍ پوهانو یایي ماجرا جویی کو له چې ددوی افسانې زموږ له پاره نه پکاریزې او یایي افغانستان ته هغه وخت توجه کړیده کله به چې داستعمار ضرورت پیدا شو. دا ځلي پوهانو بیا د مدرنو علومو سره دومره آشنایي نه درلوده نو تاریخ لیکنه په زیاته اندازه تشریحي پاتې شوی ده. یوازې د باچا هانو په تخت کیناستل او کوزیدل د دوی له پاره اهمیت درلود چې هغه یې په زیات او یا کم تفصیل سره درج کړي دي. البته ځینې نوی تاریخ پوهان ددې امر څخه مستثنی دي. له دې کبله مونږ په پوره ډاډ سره د پخوانیو دورو احوال مستند نشو راوړلای.

(۲) وگوري مارکس پورتنی ماخذ

يعني مالک نشوای کولای چي ځمکه خرڅه اویایی گروکړی همد غسی په نورو پښتنو کی د ځمکی خصوصادویش په قبیلو کی د ځمکی خر - خلاو ډیر کم لیدل کیږی او په تیره دویش په وخت کی ښایی بیخی نه و، دا حقیقت مونږ په خپل دی نظر کی تقویه کوی چي ښایی دویش په اولو وختو کی د ځمکی د خرڅلاو او گروی موضوعات هیڅ موجود نه وو. له بلی خوا په هغو وختونو کی د پیسو رواج هم په کلیو کی زیات نه و چي انگلس یی د کاپیتا لیزم او پولی اقتصاد له پاره ډیر موثر بولی. (۱) همد غسی ډیر پښتانه قومونه دلویو تجارتی لارو څخه لری پراڅه وو او له بلی خوا د قومی سر حد او توڅه تیریدل په سختی سره ترسره کیدل چي په نتیجه کی ډیر قومونه د بهرنیو تاثیراتو په مقابل کی شنه پاتی شول، نو د ویش په تکاملی دوره کی هم ډیر کم بدلو - نونه راغلی دی. دانگریزا ن - واسطعمار په ځینو ځایونو کی په مستقیم ډول او په ځینو قومونو کی دورو ورو تاثیر له امله د ملکیت مساله راپورته کړه. په نتیجه کی ویلای شو چي ځمکه دویش د تکا - ملی دوران په سر کی د قوم ملکیت دی او په آخر کی یعنی هغه وخت چي ویش قطع کیږی او یا قطع کیدو ته نږدی شی، د بزگر یا مستقیم مو له ملکیت یی گڼلی شو.

دویش په سیستم کی ټوله او لسی ځمکه ورو سته له یوی ټاکلی مودی څخه دبیا ویش له پاره د قوم په لاس کی را ټولیزی. دویش نیمه د عنعنې له مخې په مختلفو قومونو کی یو له بله سره توپیر کوی. په ځینو قومونو کی یو کال، په ځینو نورو کی څلور یا شپږ او یا شل کاله دی. دا څلور، شپږ او یا شل کاله یوه ټوټه ځمکه دیوه سړی په

(۱) وگوری (Thorburn) : بنوزمون افغانی سر حد (په انگریزی)

همد غسی ریسر : د فیودا لیزم انکشاف په افغانانو کی دده له مخی

لاس کی وی او خوری یی وروسته ده دغی مودی ځمکه بیاد قوم په لاس کی راټولیزې او له سره ویشل کیزې چی نوموړې سړې په عادی حالت کی دهماغو مړه ځمکی څښتن کیزې .

په پښتنو کی دویش سیستم په بیلا بیلو قبیلو کی ځا - نگرې ښی لری چی مونږ دلته په کم تفصیل سره دویش هر ډول معرفي کوو:

۱-خوله ویش :

دا هغه ډول ویش دی چی اساس یی خوله تشکیلوی . په دی معنا چی په دغه ویش کی هغه چاته ځمکه ورکوله کیزې چی خوراک کوی . د ویش دنیته څخه پخوا د هر کندی، کلی او قبیلې نر ، ښځی واپره او زاړه شمیرل کیزې او هماغو مړه ځمکه هر اقتصادي ټولنیز واحد ته ورکوله کیزې . یعنی که یو کور لس غړی ولری نود لسو کسو برخه ورکوله کیزې او که پنځه ولری نود پنځو تنو برخه به وړې .

۲- ملاتړ ویش :

په دی ډول ویش کی هغه چاته ځمکه ورکوله کیزې چی هغه ملا - ټپي یعنی توره اخلي اود خپلې ځمکې څخه دفاع کولای شی . ټول دقبیلې هغه غړی چی ځوانان دی او ټو پک اخلي په ځمکه کی برخه لری .

دویش څخه پخوا دوولس کلنې او یا تر دی ښایي چی عمر یی زیات وی شمیرل کیزې او په ځمکه کی برخه ورکوله کیزې .

۳- دشجری له مخی ویش :

په دی ډول ویش کی اول ځمکه دقبیلې د خیلونو ترمنځ ویشله کیزې یعنی خیلونه په خپل منځ کی سره پچه اچوی . وروسته له هغه یی هر خیل د خپلو پښو (lineages) ترمنځ ویشی ترڅو چی هری کورنی کهول او یا شخص ته خپله ټا کل شوی برخه ورسپیږي . برخی لاد مخه دشجری له مخی معلوم دی دلته دویش اساس ور ور دی .

وېش د شېگل په شينووارو کې:

د شېگل په شينووارو کې دخولي وېش رواج درلود . د دې له پاره چې د خولي وېش پروسه او د هغه توپير دنسبي او ياملا تېرو وېش سره پوره څرگند شي غواړو چې د شينووارو خوله وېش ته يو لنډ نظر واچوو: د شېگل شينواري تقريبا درې سـوـه کاله پخوا د کو مو عواملو له کبله د سره کمرڅخه وخوځيدل او د شېگل ځمکه يې دکفارو * څخه نيولې ده. د شينووارو راتگ او د شېگل نيول د شيخ بابا په مشرۍ چې اصلي نوم يې ذکر يادې ترسره شو . د دوی سره د شېگل په نيولو کې ماموند و هم ملگرتيا و کړه . شينواري دکفارو د سخت مقاومت سره مخامخ شول . په تيره بيا هغه وخت چې د کنډ رو کلام محاصره شوه نوشيخ بابا امر وکړ چې ټول شينواري دې دکلا د سوزلو له پاره يوه يوه بروتۍ يوه گيډۍ لږکۍ او يا بوتي را وړي کلا وسوزو له شوه او شينواري بريالي شول وروسته له دې شيخ بابا د شينواريو ترمنځ د شېگل په وېش پيل وکړ . په وېش کې هغه چاته برخه ورکړه شوه چې بروتۍ يې راوړې و خو هغو خلکو ته چې بروتۍ يې نه وه راـ وړې ور نکره شوه .

شينواري څلور غټ خيلو نه دي . (شجره وگورۍ) . تر ټولو لومړۍ شيخ بابا د شېگل ځمکه په دې څلورو خيلونو وو يشله چې هر خيل ته تپه (۱) وايي بيا هرې تپې په خپل منځ کې په ((خوله وېش)) وکړ . په دې ډول وېش کې د يوه کور ټول فراو بنځي واړه او زاړه شميرل

* د پوهاند عبدالشکور رشاد په قول دلته له کافرو څخه مقصدهغه خلک دي چې د شينواريو تر را تگ دمخه په شېگل کې اوسيدل او تر دې وخته يې لا اسلام نه ومنلی . احتمالا دغه خلک به گوجر او ساوي وي . اډيټور .

(۱) مروت او گندا پوريان هم تقريبا همدغه د شينواريو اصطلاحات لري . وگورۍ ، ريسنر ، همدغسې ايفا لورينس ، په آلماني ژبه .

کیزی او په ځمکه کې برخه اخلي. پروني پيدا شوی ماشوم ته که انجلی وی او که هلك برخه ورکوله کیزی، همدغسی که څوک یوه ورځ وروسته دویش څخه مړشی نو ورکړه شوی برخه بیرته اولس ته نه مسترد کیزی.

د څلورو تپو ترمنځ ویش داسی و شو چی ادرم خیلو (عبدا لر حیم خیلو) ته په لومړی ویش کی کته سیر، امان کوټ، کربوړی، کنډرو زبربت ډاگ، ملاعلم کلی، سپینکې، غز تنگی او شنګر شا ورسیدل. شبل خیلو ته مونی، شینکوړک، لاسین، ټالونه، قویی تالاو، ډاگی سیراود ځاگی ډاگ ورسیدل. سلیمان خیلو ته بیا داتو کلی، چا- کوړی، شینګر گل، نیم لاچی، سمه لام، برناریت، سورمل، بر گله یی او ماتینه ورسیدل. دهلا لزو برخه هلال زو کلی، نیم لاچی، لرناریت، شینګش، لر گله یی، چونیس، هوار او مادیش شوه. وروسته له دی چی تپی معلومی شوی نو بیا ځمکه دکلیو تر منځ وویشله شوه. په کلیو کی بیا ویش په کندي او ټل سره کیزی. یو کندي څلویښت کسه دی او یو ټل لس کسه کیزی چی په دی حساب یو کندي څلور ټله دی. د یوه کندي ځمکی ته (ونده) وایی. د مثال په توګه: دامان کوټ په کلی کی پایی خیل او خزر خیل اوسیزی چی دوه کندي پایی خیل تشکیلوی او دوه کندي هم خزر خیل نو ټو له ځمکه یی څلور ونډه ده.

تقریبا څلویښت کاله پخوا په شیگل کی ویش پای ته رسیدلی دی. دویش په وخت کی ځمکه خرڅیدلای نه شوه، یوازی گرو کیدلای شوه خو هغه هم د ډیرو مشکلاتو سره ځکه، که دچا ځمکه به گرووه او په بل ویش کی به نوموړی سړی ته د خولی ویش په اساسی سره ډرو - مبنی ویش په تناسب کمه ځمکه ورسیده نو ډیر وخت داسی پینس شویدی چی پیسو اخیستو نکی به پیسی بیرته نشوای ور کولای او مجبور وو چی وتښتی.

د تښتی په حالت کی به د ده برخه ځمکه اولسی شوه او د گروی داربه پیسی ورکی شوی. له دی کبله گروی هم ډوړه زیا ته نه وه.

دښتنو ټولنيز اقتصادي جوړښت

که څه هم څلویښت کاله پخوا په شینگل کې ویش قطع شوی دی خو ټالونه، مست ناو او قویی تا لاود شینکو ړک او مونې سره شریک دی او تراوسه نه دی ویشل شوی. دا ځمکه بې ځمکې شینواری او مشوانې په نیمایي کړی. نیمایي حاصل چي د بزگرانو نه راوړل شي په هماغه پخواني ((خوله ویش)) یې سره ویشي همدا ډول د غره لمرې ځمکې چي په لسم ور کړي شوی دی تراوسه شریکي او حاصل یې په خوله سره ویشل کیږي. د ځاګي ډاګ هم شریک و او په ۱۳۵۶ کال کې دا حضار نامو له پاره وویشل شو. دا ویش هم په هماغه پخواني خوله ویش (هغه وخت چي د ویش د قطع کیدوله پاره وروستی خولي حساب شوی) سره و.

ځیني نوري شریکي ځمکې لکه نري بیا په کورو وویشلي شوي. که څه هم د پيرو خلکو دخولي ویش غوښتنه کوله خو په پای کې دکورني دویش سره موافقه وشوه.

د شینگل د ویش ساحه محدوده او ویش د کلی د پولو څخه د باندې نه وت. له دی کبله د مامو ندو او یاسالار زو په شان دکور ونو بدلولو ته اړتیا نه وه.

د شینگل د شینوارو ویش ترزیاتي اندازی د مروتو او گندا پور ویش ته ورته دی، ځکه لکه د شینگل په شان په گندا پور او مروتو کې هم اور شو (ورشو) (۱) غرونه او رغونه په خوله ویشل شوي دي. یوازي د

(۱) ریسنر دا خبره د گندا پور په هکله کوي. دا وایی چي د گندا پور قوم اکثر مالدار او کوچیان وو او ځمکي یې نورو خلکو کرلي. حاصل یې بیا په خوله سره ویشه. پخپله د گندا پور قوم د پیره کمه ځمکه کرله حاصل به یې په (۳۶۰۰۰) ډډیو (مفرد ډډي) سره ویشل: وگوري ریسنر ۱۴۷ مخ همدغسې ریسنر یادوي چي په دامان او نورو علاقو کې به پردیو ته ځنګلي او نا آباده ځمکه ور کوله کیده چي آباده به یې کړه نوبیا به یې د فصل څخه مالک قوم ته لسمه ور کوله اودوی به په خوله سره ویشله. همدغه اثر - ۱۷۱ مخ.

لوړم ي چاروت
د پښتو د لمېنو مهمو قبېلو د وېش دود خرنګوا لس

قبيله	د وېش ډول	له وېش سره سم	په خپل کي د ننه وېش	د خپلو نو تر منځ وېش	د کورونو او کليو بدليدل	د وېش ډول له منځه تلو وړت
سرسېغ	ملا تر وېش	په کال - هر وېش وېش پخوا غلور کاله اويا شپږ کاله وروسته هر کال هر سولسي وېش کېدلې	په هر خپل کي خپل منځي (د اخلې) وېش کېدلې			وېش سر بيا له خلوښت کاله پخوا قطر شوي دي (له منځه تللي دي)
د شمېرګل ښېواري	خو له وېش			وېش اول د خپلانو ترمنځ کيږي او بيا په هر خپل کي خپل منځي (د اخلې) وېش کېدلې	کور نه او کلي مسره بدليدل	وېش سر بيا له خلوښت کاله پخوا پاي ته رسېدلي دي
ما سړي	نښه وېش	هر وېش کاله وروسته وېش کېدلې			کور نه او کلي مسره بدليدل	وېش تقريبا ۶۷ کاله پخوا قطع شوي دي
سا لاري	نسبي وېش	عمر تل کاله وروسته وېش کېدلې		لوړم ي د خپلو نو ترمنځ چرسه اچول کېدلې او وروسته بد پسه خپل کي غصه که وېش کېدلې	کور نه او کلي مسره بدليدل	وېش تقريبا ۶۵ کال پخوا قطع شوي دي
انما ښخېل	نسبي وېش ملا تر وېش (پېر يوه)	هر شل کاله وروسته وېش کېدلې	د وېش وېش نه د خپل ترمنځ کېدلې	لوړم ي وېش نو د خپل نه پورته پېر ي هم احتوا کولې	په لوړم وېش نو کي کور نه او کلي مسره بدليدلې	وېش په ۲۸ کال کي له منځه تللي دي
د سوات - پورسي	خو له وېش	دا تر او پخلو کاله اويا شپږ کاله وروسته وېش کېدلې	د وېش وېش نه د خپل د ننه کېدل		کور نه او کلي مسره بدليدلې	وېش په ۸۷۶ کال کي قطع شوي دي
د پښو مروت	خو له وېش					
ګلدا پور	خو له وېش			لوړم ي وېش نه د خپل ترمنځ وېش کېدلې	په لوړم وېش نو کي کور نه او کلي مسره کېدل	وېش په ۱۸۷۲ کال کي قطع شوي دي

ویش موده یې یوله بله توپیر لری په شینگل کی بهر شپږ کاله ورو -
سته ویش کیده . په ځینو کلیو کی بیا څلور کاله وورسته ویش کیده
دمروتو ویش به داتو او پنځلسو کالونو ترمنځ کیده. ریسرډالښتون
په استناد سره وایی چی د یوسفزواړ گندا پورد ویش نیټه ټاکلې نه
وه بلکه د ویش په وخت کی به د قوم سپین بږیرو د بل ویش نیټه
معلو موله . (۱)

ریسرډ د پښتنو ویش د جرمنیانو د ویش سره پرتله کوی او وایی چی
د جرمنیانو ویش (مارک) د کښته نه پورته راته یعنی اول به ځمکه د کلی
ترمنځ ویشله شوه او وروسته له هغه پاتی ځمکه به د (Hundertscht)
(سلو) وه. دهغه نه به چی ځمکه پاتی شوه هغه به د علاقې
وه او تردی پورته پوری ملت و . (۲) یعنی په جرمنیانو کی له کښته نه
پور ته ځمکه ویشله کیده او په پښتنو کی بیا د پورته نه کښته د اکار کیده :
داسی چی لومړی به د قوم ځمکه په خیلو نویاتپو ویشله شوه او ورو-
سته له هغی به تقسیمات پښی ، کهول ، کورنی او تر شخص پوری
رسیدل . د ویش په قطع کیدو کی هم همدا سلسله مراعات شوی ده .
داسی چی لومړی د قوم په پور ته پوری یعنی د خیلونو تر منځ ویش
قطع کیری او بیا د پښو تر منځ ، او تر ټولو زیات په کورنی کی دوام
کوی تر هغوچی بالکل قطع شې . (۳)

د بږ یخو ویش :

بږ یخ وایی چی مونږ د ښور او ځمکه دمغلو (؟) څخه نیولی د ه او
پخوا له دی مونږ په کلا بست (قلعه بست) کی میشته وو . ټول
بږ یخ مجموعا دری وروڼه دی: مند وزی ، بدل زی او زا کوزی .

(۱) ریسرډ ور شو ته عربی لفظ استعما لوی او ((شا ملیت)) یی
بولی . مونږ ته دا څرگنده نه شو ه چی آیا دادختیځو پښتنو خپل ټکی
دی او که ریسرډ ورته ایستلې دی ریسرډ ۱۲۲ مخ .

(۲) ریسرډ ۱۵۱ مخ.

(۳) همدا ماخذ ۱۴۹ او ۱۵۰ مخونه .

دمند وزي ځمکه د کاريـز نه دريگ تر علاقه داري يعنې د بلو شو تر سر حد پوري يوه ترانگه تثبيت شوه.

بدل زيو ته دغلدری (پښين) څخه تر بها درزيو پوري ځمکه ورسیده او زاکو زيو ته د پنج پای نه دريگ تر علاقه داري پوري ځمکه ور کړه شوه شیراني په اصل کې د پريڅو څلورم ورور نه دی، بلکې ددوی تره یا تر بور کيزی . خو په کوم وخت کې د شیرا نیو او پريڅو تر منځ جگړه شوی وه چې په هغې کې د شیرا نیو او یا کسه خلک مړه شوی وو. دروغی او جوړی په فیصله کې شیرا نیو ته د مندوزيو د برخې څخه د لویدیځ خوا ته یوه ټوټه ځمکه ورکړه شوه . بدل زيو او زا کوزيو په ځان منلی و ه چې خپله برخه د شیرا نیو د ځمکې په بدل کې مندوزيو ته ورکړی . خو وروسته مندوزی پسی ونه گرزیدل او نورو دوو ورو نو په خپله مخه مندوزيو ته ځمکه ورکړه . اوس شیراني د پريڅو د څلورم ورو ر حیثیت لري .

وروسته له دی چې ځمکه د څلور وورو نو تر منځ وویشله شوه نو بیا هر یوه په خپل منځ کې په ((دود)) سره وویشله .

دود دا معنا لري چې هر څوک چې دوو لس کلن ځلمی وی اود ځمکې د دفاع په خاطر د ټوپک د خولې څخه دود يعنې لوگی وباسی په ځمکه کې برخه ورکوله کيزی . د ځمکې برخې ته هم په دی لحاظ ((دود)) وایي . په دی ډول هر کور چې هر څو مړه دوو لس کلن او یا تردی پورته نارینه غړی ولری په هماغه اندازه په ځمکه کې برخه اخلي .

دښوراوک ځمکې تقریبا دایوه پيړۍ کيزی چې للمی دی او یوازی داوړی فصل کرلی کيزی . په منی کې په ښوراوک کې باران کيزی او په خوړ کې او به راځی . پريڅ هم په دی وخت کې دخپلو ((دودونو)) يعنې مړو او ژونديو حساب کوی . مړه د حساب څخه ایستل کيزی او ژوندي او یا نوی پیدا شوی پکې ور گډه یزی . دی ډول ویش ته د ملاتړ ویش وایي په دی ویش کې یوازی ځلمی او نرته ځمکه ورکوله کيزی او ښځو او کو چنیا نو ته د ځمکې برخه نه ورکوی.

وروسته له دی چې دودو نه معلوم شول، نود ټول خپل ځمکه دري

برخی شی چی هری برخی ته یی فصل وایی . یوازی یوه برخه یعنی یو فصل کرل کیږی (۱) دی کرل شوی فصل ته بیا څلورم کال وارر سپړی . دیو ه ((دود)) دمعلومولو له پاره اول ټول فصل په گامونو کچ کړی . بیا هر څو مړه دو دونه چې په دی فصل کې شریک وی ، دهغو له مخی یو دود په گامونو معلوموی . په دی ډول دیوی کورنی دودونه (ځمکه) معلومه شی څوک چی حاضر وی نو پخپله یی کړی او څوک چی نه وی د هغه ځمکه کوم بل بزگر کړی .

برېڅو په پخوا وخت کی د خپلی سیمی د سرحد ونو څخه د پردیو قو- مونو په مقا بل کې دفاع کوله . د دی دفاع له پاره هر خیل پنځوس اسونه در لودل چی د ټولو برېڅو دوه سوه اسونه کیدل . هر چا به چی اسن ساته نود (اسن د دود)) په نامه به یی ځمکه ورکوله او هر چا به چی اس خرڅ کړنو داسن دود به یی هغه اخیستو نکي ته ولاړ . د دی دوه سوه سپرو څخه به پنځو سس پنځو سس سپاره هری خوا ته تیار وو .

دیر غل په وخت کی به دی پنځو سوس سپرو د لومړی پړاو دفاع کوله . د ضرورت په وخت کی به نور بر یڅ هم ورتلل . وروسته بیا کله چی قبیلوی جگړی کمی شوی او یا ورکی شوی نوداسن دود هم ورک شو .

که څه هم په برېڅو کی د ملاتړ ویش و خو په وروستیو وختونو کی په مندوزیو او زاکوزیو کی د حساب څخه یوه ورځ مخکی پیدا شوی هلك ته هم دود ورکوی او تر ۱۲ کلنی پوری انتظار ورته نه باسې . په بدل- زیو کی بیا هماغه پخوانی د ملاتړ ویش تر اوسه هم جاری دی .

په برېڅو کی تر اوسه پوری هر کال ویش کیږی . که څه هم په دی ویش کی د تولید د وسایلو (ځمکی) یو نسبتا مساوی تقسیم موجود دی خو بیا هم په دوی کی اقتصادی نابرابری شته . که څه هم په دی باره کی وروسته بحث کوو خو اوس دومره ویلای شو چی :

(۱) د فصل ویشنه د اورشو اوداوبو د کموالی له کبله ده .

۱- دېر يڅو ټولنه په دې وروستيو کلونو کې بهرني تماس لري (تجارت او نور .)

۲- په بريځو کې هغه خلك چې ښه ټولنيز موقف لري (د قام مشرۍ) نو يا پخپله دې او يا زوی او ورور يې ميراب ټاکل کېږي. ميراب په وياله کې او بهر والي او په مقابل کې زياتي او به ورکولې کېږي . دا چې په ښور اوک کې ځمکه ډيره او او به کمې دې نو ميراب کولای شي چې (شاره) ځمکه ذقوم څخه و غواړي او په خپلو اوبو يې او به کړي. د زياتي ځمکې د کرلو له پاره بزگر استخدا موي.

دا چې مونږ په ميراب او اوبو باندې وغږ يدونو داوبو مساله او حساب په بريځو کې ډير په زړه پور دی او څرگند يږي چې کله ډير ابتدایي قومونه داسې لارې چارې پيژني چې د عصري تخنيک وظيفه اجرا کوي .

د ټولو بريځو او به دوه ځايه ځي چې نيمايي شيرا نيو او مندوزيو ته ځي او نيمايي يې زاکو زيو او بدل زيو ته . مندوزي يې په ځانگړي وياله کې بيا يې او شيرا نې هم په ځانگړي وياله کې . همدغسې زاکوزي او بدل زي يې هم سره بيلوي دا چې پخوا دېر يڅو څخه په ماليه کې او ښان اخيستل کيدل نو دوی دوه ډول حساب کوي . ځمکه په (دود) سره ويشي خواو به په اوبښ سره ويشي. په پخوا اوختو نو کې د ماليې (۱) (اوبښ) د ويشلو حساب په وياله سره ترسره شويدي چې د هغه له مخې اوس او به په اوبښ سره ويشل کېږي . نو دهر چا داوبو حساب معلوم دی . د مثال په توگه : د مندوزيو شپږ ويالې دی چې هره وياله يې اته او - ښان کېږي .

(۱) بريځي وايي چې مونږ ځمکه په دود سره ويشو او غم په اوبښ سره غم دوی په اصطلاح ماليې ته وايي.

البته له ماليې څخه پرته نور غمونه او تاوانونه هم شته چې دوی يا اکثر قومي خلك يې غم بولي خو ماليه د دوی له پاره لوی غم و د امير عبدا لر حمن خان په وخت کې به بريځوهر کال ۱۷۳۱ اوبښان د ماليې په نوم حکومت ته ورکول . بيا د امير امان الله خان په فرمان سره يو اوبښ په ۹۳ - افغاني بيه شو چې وروسته له هغويي نغدي پيسې ورکولې .

محمد عظیم ملک پلار نور زاعلی مړ شو . محمد عظیم ملک د بر سیدین دشینگر کلی دی . دغه ویش د ډبرو پل ویش مشهور دی ځکه د سالار زو مشران د ویش له پاره ډبر نو می ځای ته سره راټول شوی وو . د نور زاعلی تر مرگ څه موده وروسته بیا د سالار زو مشران د ډبر کلی د مولوی امیرا لدین ځای ته سره را ټول شول اود مشرانو او روحانیونو د جرگې په نتیجه کی د ویش د قطعی کیدو (بس کیدو) پریکړه وشوه او هره قبيله چی چیری میشته وه هلته پاتی شوه .

ماموند بابا د خپلی لومړی بنځی څخه شپږ زامن درلودل چی د هغو ترمنځ یی ویش وکړ . د دی شپږو زامنو څخه یی ایسوزی ته جندو بل او بر اول ور کړل . سالار زی ته یی بابو قره (د باجوړ د سالار زو سیمه) سمیل زی ته میدان، پروزی ، اوریازی او کا کا زی ته یی او تلی (د ماموندو سیمه) ور کړه . وروسته له دی ویش څخه ماموند بابا بله سیمه وکړه د هغی دری زامن پیدا شول چی بدل زی ، برم کازی او خلوزی دی . د دوی څخه یی بدل زی ته د سالار زی سره ځمکه ورکړه برم کازی یی دواړه ماموند یعنی پروزی او اوریازی سره ځای کړ او خلوزی ته یی د کا کازی سره بر خه ورکړه .

دوړو ماموندو ویش هم لکه د سالار زود اتما نخیلو اولویو ماموندو په شان هر شل کاله وروسته کیده پچی د پخوانه معلومی دی . ټول ما موند لس پچی دی چی پنځه یی دوړو ماموند و او پنځه نوری یی د لویو ماموندو دی . د هری پچی غرونه ، رغونه او اور شو گانسی معلومی دی ، دوړو ماموندو د پچو تفصیل په دی ډول دی :

لومړی پچه :

د ځمکی داندازی مقیاس چو کده . چوکه داتو نه تردیار لسو لو . یشتو پوری اوږده وی . لو یشتی یا باید دی اوږ دی وی او یا متوسطی

خودلو يشتو اوچوکې اوږدو الوېدچوکي د جوړولو په سر کې اهميت لري . يوه پچه څلويښت برخي ده. يوه برخه څلور پاوه ده . همدغسې يوه برخه دوي نيمکي کيږي او يايوه نيمکي دوه پاوه کيږي . يوپاوه څلور ميري کيږي او يو ميري څلور پيسې کيږي چي يوه پيسه څلور کاسيري کيږي.

يوميږي دوه سوه چو کي په اوږدوالي او څلور چوکي په سور دي دچوکي د توپير له مخي ميري هم په هره سيمه کي تغيير کوي . هر چاته چي هره پچه ورسیده مجبور دي هغه ومني او خپلي پچي ته وکو چيږي . ځيني پچي وږي او ځيني غټي دي . همدغسې (لومړي دري پچي ښي او سود مني دي . وروستي دري پچي خرابي دي .) داچي ځيني پچي غټي او ځيني کوچني دي ښايي په او لويش کي يي ياد ځمکي په اندازه کولو کي غلطې کړي وي او يادا چي دقدرت او زور نه پکي کار اخيستل شوي وي .

کله به چي دويشې نېټه رانژ دي شوه نو يو روحاني پير به راوبلل شو چي اولس به يي دنبيرو څخه ډاریده او د عاته به يي ليواله وورو-حاني پير کو ښښ کوي چي د چاسره زور او ظلم ونه شي او يا د چا پچه ورکه نشي .

د دي دواړو ملکانو (لوي ملکان پچو ته نه راځي خو خپل خواهشات دوړو ملکانو په واسطه پرمخ بيايي) ميا او ملا سره په اولس کي گزي او راگزي . د حسابونو او قضيو څخه ځان خبروي اود ضرورت په وخت کي مداخله هم کوي . پدي وخت کي هره کورني ، کندي او کلي خپلي وږي برخي (پيسه ، کا سيره او ميري او يا هر څو مړه برخه چي د يوه کور شته اوور ته معلومه ده) سره ټولوي او شاو برځو ته يي رسوي چي شل برخي يا نيمه پچه شوه نودي ته نيم بيره وايي رو -

حانی شخصیت ، میا ملا او ملکا ن چی په اولس کی اد حسابونو څارنه کوی د میلستیا گانو غوړی ډوډی خوری . په تیره دنیم پیری په نوم ډوډی ډیره غوړه او غوښی پکی زیاتی وی . شریف (۱) چی د وړو ماموندو په وروستی ویش کی میلمه وداسی بیان کوی : ((مونږ ډوړو مامو ندو په وروستی ویش کی میلمانو وو . محمد یوسف چی د بابری ملا صاحب زوی او په گل صاحب شهرت لری د روحانی پیر په حیث راوستل شوی و .

دهری پچی مشران به په میلستیا کی حاضر وو . د ټولو شمیر به د شلو او پنځوسو تر منځ و . هر کلی ته به تللو اود برخو اوږد چوحسا - بونه به موکتل . خلکو ، کورنیو او کنډیو به ډیری ښی میلستیا وی تیا - رولی چرگان ، گدبان اوسیرلی به حالیدل . حیوانی سوچه غوړی به د ښوروا په کاسو اړول کیدل . د غمو ښایسته په تناره پخی ډوډی به په دستر خوان پرته وی شات ، مستی ، شیدی او هگی به پر یمانه وی . د گل صاحب سره د چار منگ اوسیدو نکی عبدا لر حیم نومی سړی چی خلکو به ((ادورمی)) کاوه هم راغلی و . دېر زود کیمل خیلو او بجل خیلو پچی به نسبتا ډیره مکلفه ورکو له . اد رو می په هغه وخت چی دغوړو کونډی په کاسه واړول شو بزغ کړ :

«کیمل خیله بجل خیله ختلی دی ده» یعنی ستاسو بهلو - مړی پچه و خیرتی او د لومړی پچی ځمکه ښه او ډیره ده . او تصا دفا همدا سی و شول چی دکیمل خیلو او بجل خیلو لومړی پچه وختله .

تر دیرشو او څلو یښتو ور څو پوری حسابونه کیدل او په پای کی

(۱) شریف صاحب پخپله اتمان خیل او دکونړونو د ولایت د سرحداتو په آمریت کی یی کار کاوه زمونږ سره یی ډیری مرستی او مزلونه کړی دی په دی ځای کی یو وار بیا دده د مرستو او ښه احساس څخه مننه

دېچې اچولو وخت راغی . د پنځو وارو پچو په سوو نو خلك په شا -
 گونو می ځای کی (د عبدا لمجید ملک کلی) راټول شول . دشاگو په
 جومات کی مونږ اود وړو ماموند ومشران کښینا ستلو ، په دی خبره
 پریکړه وشوه چې ویش قطع کوواودغه زمونږ وروستی ویش دی .
 اوس چې هر چاته هره ځمکه ورسیده نو هغه یی د تل له پاره شوه .
 ما پخپله لیک وکړ او د هر ی پچي حدود می ولیکل . غرونه ،
 رغونه او ورشو گاني هم پکی شاملی وی .

دېچې داچولو له پاره گل صا حب دگل صاحب زوی حضرت یوسف
 (دی هغه وخت لس کلن و) اوزه دهری پچي د پنځو پنځو مشرانوسره
 دشاگو ملک کلاته ننوتلو نور خلك دباندی پاتی شول .

ماد شگی په پنځو غونډه اړیو چې هر یویی د غټی گو تی په اندازه ود
 چاقویه څوکه دهری پچي نوم ولیکی بیا پچي د گل صاحب په ځولی کی
 واچولی شوی اود ده واره زوی حضرت یوسف یوه یو هراپور ته
 کړه . دهری پچي دنماینده گانو نه یو یو تن د دیوال پر سر ناست و . د
 باندی هم دهری پچي خلك بیل بیل ناست وو . دهر چا پچه به چې وختله
 د دیوال دسر سپری به ډزی وکړی خلکو به چې ولیدل چې زمو نرسپری
 ډزی کوی نو پوه به شول چې زمونږ پچه وختله نودوی به هم په ډزو پیل وکړ
 تردریوو پچوپوری البته ډزی وشوی د دریو لو مړیو پچو مشران چې
 د کلادننه وود دوی خولی، لونگی، څپلی او واسکت د شرینی په نوم
 چور شول او دوی هم بالمقابل داهرڅه په خدا او خوشحالی سره ور -
 کول . تر پچواچولو وروسته د دوو خرابو او وروستیو پچو مشران ډیر
 خړ او متاثر وو .

دپچو اچولو نه وروسته د شا گوملك (عبدا لمجید) څه ځمکه دولس
 څخه وغوښتله . کله چې داخواهش منظور نه شونو بزغ یی کړ چې زما
 ویش قطع نه دی . خو دری کا له وروسته بیافیصله وشوه چې ورو -
 ستی ویش صحیح او قطعی دی . په ځینو حسابونو باندی چې لاندې ده په
 هغو باندی (خسني) و شو . خسني هم یو ډول پچه اچول دی خوداډکی

(لرگی) وی چی ځینی اوږ ده او ځینی یی لنډوی . په موټی کی داسی نیول کیری چی ښکاره سرو نه یی سره سم بر یښی د چا چی اوږده ځښی وخت نو هغه لانجنه ځمکه دهغوی شوله . »

اوس وروسته له دی اوږ ده نقل قول څخه مونږ ته دویښس پروسه څرگنده شوه . دا چی واره ماموندلوی قوم دی او کلی او بانډی یی یو دبل څخه په زیاته فاصله سره لیری دی نو که دچا خپله پخوانی مینه په پچه کی ونه رسیدله نو مجبور دی چی خپلی نو ی پچی ته په کله ولاړشی . له دی کبله باید دی کورو نه هم پرینودل شی . دپخوانی دود له مخی د کورد دیوالونو د خټو پیسی نشته . یوازی په تیرونو او بشونو یعنی د کور دچت په لرگیو دوه کسه سره جوړ شی . یعنی د کور د اختلاف په وخت کی د ښو او ډیرو لرگیو بدل باید دی یا په لرگیو او یا پیسوسره مچراشی .

او که په دی هم سره جوړ نه شول نوهر سړی د کور لرگی د خپل ځان سره وړی . همدغسی دونو او باغ قیمت نشته له دی کبله ده چی دویښ په وخت کی چاښه کورو نه او یا با غونه نه جوړ ول .

که چا ځمکه خرڅه کړی وی نو هغوته بیا ځمکه نه ورکوله کیری خو دځمکی خرڅلاو دویښ په وخت کی ډیر کم او داسی خلك چی ځمکه ونه لری ډیر کم او په نشت حساب دی . (۱)

په ویښ کی د ځینو خلکو پچه ورکیری . خود هغ و خلکو پچه ور - کیری چی د شلو برخو (نیم بیړی) جوړولو په وخت کی یی څوک دځانه سره ونه نیسی . که چیری دا سی وشول نو کولای شی چی د کوم قدرت خاوند ته ورشی او ملاتړ یی وغواړی رشوت هم ورکړ شوی دی . همدغسی روحانی پیر کولای شی چی مداخله وکړی . خو که د پچو اچولو تروخته پوری کوم اقدام و نشو نو د دی سړی پچه ورکه شوه او تر بله ویشه

(۱) شریف او قاضی گل (معلومات ور کونکی) .

پوری به در په در گزی . په بل ویش کی که ملاتړ ورسره وشي نو دپیدا کیدو امکان یی زیات دی . دځمکی ورکیدل ډیر کم دی او د ډیر کمزوری سړی ځمکه ورکیزی .

دویش ځمکه بدلید ای او را بدلیدای شي . یعنی داسی چی فر-ضادیوه سړی ځمکه په مروره کی ورسیدله خو غواړی دبا جوړ په کومه سیمه کی و او سیزی . نودی کولای شي چی خپله ځمکه د هغه چاسره بدله کړی چی غواړی په مروره کی و او سیزی .

ریسنر ه م یادوی چی په ویش کی کور ونه او کلی سره بدلیدل دی د راور تی له مخی نقل قول کوی ((۶۰ یا ۷۰ کاله مخکی په سوات کی داسی عات و (یعنی دنو نسیمی پیری د پیل نه مخکی) چی ځمکه د مختلفو ټپو ترمنځ وپشله کیده یعنی پچه اچول کیده . اوس د ټپو تر منځ پچه اچوله کیزی .

او یوازی هره ټپه ویش کو ی هغه داسی دی : یو کلی دبل کلی سره په کلی او ځمکه پچی اچوی . وروسته بیا کندی د کندی سره پچه اچوی او کور دکور سره . که کورونه سره برابر وی خو څه سختی نه لری او که نه نوباید دی چی یوڅه پیسی دهغه بڼه کور څښتن ته ور کړی او که په دی هم سره جوړ نه شول نو د کور د بام لرگی او وابڼه ځنی وړی او تش تور دیوالو نه پاتی کیزی . (۱)

له دی څخه معلو میزی چی په سوات کی هم په ویش کی کورونه او کلی سره بدل شوی دی . خو پخپله راورتی دا خون درويزه په قول لیکي چی په سوات کی پخوانی ویش دخولی ویش و چی شیخ گدای د اخون درويزه پلار ته په کی د دیر شو تنو برخه ورسیدله ددغسی نقل قول څخه داسی معلوم میزی چی د سوات وروستی ویشو نه په نسبی سلسله

و او د ماموندو او سالار زو د ویش سره هېڅ توپیر نه لری . نو دازموږ د پخوانی ادعا له پاره چی د ټولو قومونو ویش په اول کی دخولی په اساس شوی وی یو پوخ دلیل دی .

دلته د دی امکان زیات دی چی په هغو قومونو کی چی نسبی ویش لری په کوم وخت کی یی د خولی وروستی ویش معیار نیولی وی او وروسته له هغی یی نسبی ویش ته اقدام کړی وی . یعنی دخولی په وروستی ویش چی معیار گڼل شوی هر څو مړه ځمکه چی یوه خیل ته رسیدلی ده هغه د دوی برخه شو او بیانو د دوی خوښه ده چی وروسته په خوله ویش کوی او که په نسب . خو د دی حقیقت له مخی چی په نسبی ویش کی دخولی د ویش په نسبت د سر شمیر نی پرو سه کمیزی ، نو بنا یی په ډیر وقیلو کی نسبی ویش خوښ شوی وی او د سر شمیر نی د مشکلا تو څخه یی ځان خلاص کړی وی . په هر صو-رت موږ ته پخپله ویش زیات اهمیت لری او د نسبی او خولی ویش ترمنځ دو مړه توپیر هم نشته . ریسنر د دواړو ترمنځ دغه توپیر کوی : (۱) ((ویش (نسبی ویش) متناوب دی (۲) په ویش کی نه یوازی ځمکه سره بدلیری بلکه کورونه ، باغونه او پالیزونه هم سره بدلیری . (۳) وروستی ویشو نه همیشه په ټیټه سویه سره کیدل ، پورتنی پوری به ورو په ورو د ویش څخه وتله او په پای کی به دکلی په سویه سره ویش کیده)) (۴) مونږ لکه څنگه چی مخکی مو وویل په پریڅو کی د ویش بر سیره اقتصاد دی نابرابری (طبقات) موجود دی . همدا ډول په مروتو ، د دامان په اوسیدو نکو یو سفزو او دبا جوړ په سالار زو ، اتما نخیل او مومندو کی د ویش په وروستیو پړاوونو کی اقتصاد دی نا برابری موجودی وی . د بنور اوک مثال مونږ لږ څه څرگند کړ .

(۱) ریسنر ۱۵۰ مخ . د شیکل د شینوارو ویش هم یوازی په کلی کی و . وگوری . د فیکل د شینوارو ویش .

خوپه عمومي توگه ويلای شو چې د ویش په سیمو کې رو بنایي او فزیکي قدرت ورو ورو د اقتصادي قدرت سبب هم شوی دی. ددی له پاره چې نوموړی مساله پوره څر گنده شو، واپړو چې د ختیځي پښتنو د ویش وروستیو وختونو ته یولور نظر واچوو.

په ختیځو پښتنو کې بر سیره پراولسي ځمکه چې ویشله کیده د انعام او څیری (څری) په نومو نو د خانانو، ملکا نو او رو حا نیونو ځمکي هم موجود ی وی چې دغه ډول ځمکي نه ویشلې کیدی. دوخت په تیریدو دا ډول ځمکي ورو ورو ډیر بدلې او همدا شان د جوما تونو، مدرسو او محلي او قافو ځمکي دولسي ځمکوپه قیمت سره ډیری شوی. انعام د خانانو او ملکانو د ځمکو لویې ټوټې تشکیلوی چې زیاتره یی بنی او آبی ځمکي دی. همدغسی څیری هم له یوی خوانی ځمکي دی او له بلی خوا ډیری دی.

د مثال په توگه د لویو مامون د وڅیری په لاندی ډول دی:

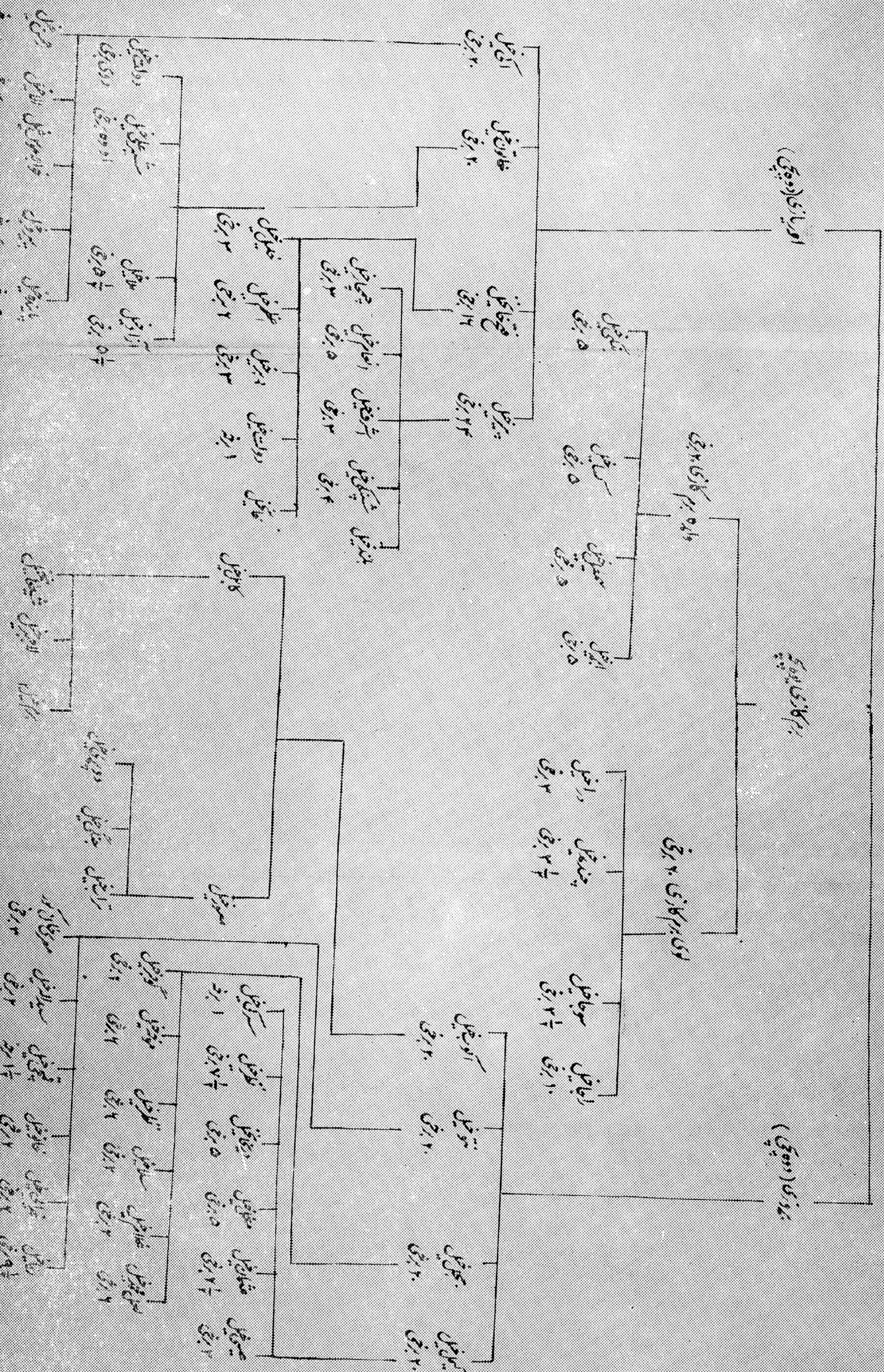
دزگی سیری:

دزگی بابا (سیری) ملا خوجل بابا ته چې ملاخیل دی ورکړه شوی ده.

تقریبا څلو ینست تر پند څوس خرواره د (دې*) (۱) په حساب تخم بهوی دا ځمکه للمی ده او شاو خوا یی او لسی ځمکي پر تی دی. لکه دنورو سیریو په شان دا سیری هم د دریو و پچو ترمنځ واقع ده. (۲)

(۱) دې دکابل د سیر لس پاوه کیږی. وروسته له دی زمونږ د (من) مقصد همیشه دې ده.

(۲) اکثرا سیری د دوویا ډیرو و پچو ترمنځ واقع وی. دا کار د پخوا نه د دی له پاره شویدی چې دا ولس ترمنځ په بریدونو او سر حداتو باندی جگړو او لانجو مخه ونیول شي.

دگټ پاچایانو (سیدانو سیری): دگټ پاچایان د پیر بابا داو لادی څخه دی. د پرو زو نیکه بابرخان داسیری تقریبا دوه سوه کاله پخوا ملا مومن ته ورکړه. دا ځمکه دیوسف خیلو په منځ کې پرته ده. تقریبا پنځه یا شپږ قلبی ځمکه ده چې یوه قلبه درې خرواره تخم کیږي او للمی ده.

دگبری پاچایانو سیری :

نو موړی سیری د گبری په نوی کلی کې ده، د دوی نیکه ته اولس ور کړیده او څلور خرواره تخم اخلی. ټوله آبی ده.

دملا کلی سیری :

داسیری د ملا عبدالله بابا داو لادی ده. او دا سیری سالم دین خیلو ور کړیده دیرش خرواره تخم به وی. ډیره دمسود خیلو په منځ کې پرته ده او د سلیم نخیلو، بادین خیلو او خلو-زو تر منځ پرته ده.

دکیتکوټ دصا حزاده گانوسیری: دمسود خیلو په منځ کې پرته ده او دوه خرواره تخم به وی ځمکه یی آبی ده.

دگواتی ملایانو سیری: دگواتی ملایانو ته ورکړه شویده اود بادین خیلو او سلیم نخیلو ترمنځ پرته ده. څلور ترپنځه خرواره تخم به وی تقریبا دریمه برخه یی داوبو لاندې ده او نوره للمی ده.

د ټونډی پاچایانو سیری :

دښار دریاست برم کاږو، اوریاز و او سام دین خیلو ترمنځ پرته ده. تقریبا پنځلس خرواره تخم کیږي. زیا ته یی للمی او کمه یی آبی ده.

دزور ټنې میاگانو سیری :

دوی دنور زاد دوانی اولاده ده ځمکه برم خیلو ورکړې ده اوڅه نوره اولس ورکړې ده، ټوله به د څلویښتو خرواره تخم سره برابرې وی. ډیر ښه غر او ورشو لری.

داپوړی سیری :

دوی داوړی میازا من دی، ځمکه اولس ورکړې ده. لس خرواره تخم به وی ټوله یی للمی ده.

برسيره پردی ، کسبگر و اوملايانو ته يی دسره ځمکي ور کړي دي چي هغه هم نه ویشلي کيږي. نو په دی ډول ډیره ځمکه داوولسي ځمکي څخه دباندی پاتی کيږي چي په حقوقي لحاظ د خانانو ملکانونو روحا- نیونو او کسبگرو خصوصي ملکیت دی (سرسی خوارو) کولای شول چي خپلي ځمکي خرڅي کړي او یایی گرو کړي . له دی کبله خانانو ، ملکانو او روحانیونو خپله غیر منقول شتمنی په منقول له شتمنی سره بدلو- لای شوه .

همدغسې خانانو او روحانیونو د حجرو او کورونو د جوړولو له پاره د ورشو او شریکو ځمکو څخه استفاده کړي ده په دی ډول یی د ورشو زیاته برخه د خپل ځان ملکیت گرزولی دی . د پیسو او اوسودا گری روا جیدل په کلیو کی په پای کی د ځمکو خرڅلاو او گرو مسایل رامنځ ته کړي دي چي په دی توگه ډیرو خلکو خپلي ځمکي په یو اوبل ډول له لاسه ورکړي دي . له بلي خوا لکه په دامان او یا د شینگل په شینوا ور کی او همدغسې په بړیڅو کی (میراب چي د قوم ځمکه وکړي نو قوم ته یی لیکه یعنی پنځمه ورکوي) شریکی ځمکي غیر قومي خلک او غیري قوم همسایه کړي چي له دی خلکو نه د حاصل لسمه برخه د قلنگ (۱) په نوم اخلي چي پدی ترتیب د ځمکي ربح دویښ په ځمکه باندی رواج مومي .

دویش د قطع کیدو یاله منځه تلو عوامل

دوخت په تیریدو سره د ځمکي دویش زوړ سیستم دنوی ټولنیز - اقتصادي جوړښت اونوو تولیدي وسایلو ډیر مختگ په لیار کی خنډ کیده . دویش په وروستنی موده کی په ویش دود کی

(۱) Akbar S. Ahmad د ځمکي ربح ته قلنگ وایی . وروسته له دی

مونږ هم نوموړی اصطلاح د ځمکي د ربح له پاره استعمالوو خو که په بل ډول نه وی تشریح شوی . وگوري

Akbar. S. Ahmad: Millinium and Charisma Among Pathans, Roustlege and Kegan pul. London, 1976.

دختیځ ټیپ قبیلوی فیوډا لیزم (خانخانی) مناسبات راپیدا شوی وو او نور نو زړو منا سباتو د نوو سباتو په مقابل کی د مقاومت توان نه درلود نو له دی کبله ورو ورو هغه وخت را ورسید چی زوړ ویش دود ا وزاړه تولیدی مناسبات ماتین ی، ویش له منځه ځی او خپل ځای په تاریخی لحاظ پر مختللی ټو لنیزاقتصادی جوړښت ته پرېږ دی .

دویش دله منځه تنو دعواملو په برخه کی مختلفی نظر یی وړاند ی شوی دی چی له هغو څخه ځینی مهمی یی دادی :

- ۱- د پښتنو سیمو ته د مرکزی حکومتونو داداری سیستم را تګ او په ځمکه باندي مالیة تړل .
- ۲- دکورونو او کلیو بدلیدل .
- ۳- د ځمکی نه خرڅلاو او یا گرو کول .
- ۴- په ځمکه جدی کار نه کول.
- ۵- په نیول شوو ځمکو د گډ قبیلوی ملکیت تثبیتدل .
- ۶- دویش په دوران کی په ځمکه شخړی لانجی .
- ۷- د خپلوانو هدیره پرېښودل .

۱- کله چی په (۱۸۷۶) کال کی تور بورن دانګلیسی دولت له خوا د مروتو سیمې ته راغی نووی لیدل چی د مروتو په ځینو خیلو نو کی ویش دود له منځه تللی و . دی پخپله هم د مروتو سیمې ته د دی له پاره را- غلی و چی په دوی باندي ما لیه و تړی او ځمکی یی کاد ستر ته شا ملی کړی . دی وایی :

((کله چی مروت دری پیری پخوانی سیمې ته را غلل او هغی ته یی دخپل قوم (مروت) نوم ورکړ، نوخپل پخوانی عادت د (خوله ویش) یعنی د ځمکی دوران ویش چی د هر خیل دخولو یعنی نفو سو په اساس ویشل کیدلی هم د ځانه سره راوړ . خود هند دمغلی حکومت درانیو

بار کزيو او سيکانو په وختونو کې د قوم د ډيرو خيلونو ترمنځ د ځمکې دورانې ویش له منځه تللی دی . (۱)

په پښتنو باندې مرکزي حکومتونو دوه ډوله تاثيرات لرل . له يوې خوا يې د پښتنو بې تماسه ټولنه دخپل ځانگړي ډينا ميزم څخه را وايستله چې د کار په ویش دود باندې هم بې تاثيره نه و او له بلې خوا يې هغه هغه طبقاتي نطفې (زړې) چې د ویش دود په سيستم کې را پيدا شوي وو، هغې خوا ته تقويه کړل چې د جاگير داری د سيستم په خوا يې زور اچاوه . د مثال په توگه : اسلانو ف (۲) هم دې ته اشاره کوي چې د پير روښان نهضت اصلا يو بزگري نهضت و او علت يې دابښي چې د يوسفزو ، بنگڼو اږيدو او نورو په اوارو سيمو ميشت پښتنو کې د مغلي دربار (اکبر) له خوا د جاگير داری سيستم رامنځ ته شو . د دربار د وفا دارو ملکي لويو مامورينو عسکري منصبدا رانو او محلي متنفذينو ته د دولت له خوا په اجاره ور کول کيدلی . ځمکې په حقيقت کې د هغو خلکو او يا قومونو وي چې د مرکزي دولت په ضد به راپور ته شوي وو . او يا د اچي د قومونو او يا د قومونو د مشرانو د خپل منځني تضاد ونو څخه (په دا خون در ويزه په قول ليکي مشري او خاني باندې) په استفادې سره د يوه خپل او يا قوم ځمکې کومې بلې قبيلې او يا خپل ته ورکړای شوي . مونږ په لومړي فصل کې ياده کړه چې په ختيځ دولتونو کې د ټولنې د غړو حقوق سم نه وو تثبيت شوي پاچا چې ټول حقوق يوازي دده په شخص باندې را څرخيدل ، کولای يې شول چې د يوه فرد ، قوم او يا ولس ځمکه ضبط کړي او کوم بل فرد قوم او يا ولس ته يې ورکړي . په دې ډول هر څو مړه چې د جاگير

1- Thorbuan Bannu or Our Afghan Frontier. London: Trabner and Co. 1876. p. 125.

(۲) اسلانو ف : دروښا نيا نوملي نهضت ، د محمد اکبر معتمد ژباړه .

داری دسیستم په واسطه ځمکې د دولت او یاد افرادو په لاس کی تمرکز موندنه په هماغه اندازی سره اصلی مولدین (بزرگران) بی ځمکې کیدل . پیر روښان غوښتل چی د خپل نهضت ترشا پښتانه ودروی او خوار یکښو بزرگو ته ځمکه ور پلاس کړی . که څه هم مونږ دروښانیانود نهضت په هکله ځکه نه غږیږو چی زمونږ موضوع نه ده ، خو دومره به بیخایه نه و ی چی ووايو پر دی هکله دری نظریې موجودی دی . لومړی نظر وایی : چی درو ښا نیانو نهضت (بزرگری) دی . یعنی روښا نیانو په ځمکه باندی بزرگری ملکیت (خصوصی ملکیت) غوښت . اسلا نوف او ریسر په دی نظر دی . دویم ریسر یوبل نظر هم دامکان څخه لری نه گڼی دی وایی چی رو ښا نیان او دهند مغلی حکومت یو دبل سره معاصر دی . په دی وخت کی دپښتنوسیمو ته د جا گیر داری سیستم رانقل کیږی . کله چی بزرگران په زیاته پیمانه سره ځمکه بایلی ، نود دوی مبارزه دوی شس دود دبیا را منځ ته کولو او په هغو ځایونو کی چی ویش ضعیف شوی او یا تحریف شوی ود بیا قوت موندلوله پاره روانه ده . نو له دی کبله دروښا نیان — نهضت نا ټیو یستی * (ناټیویزم محل داوسیدو نکوسره مرسته کول) بولی . دریم نظر دادی چی د روښانیانو نهضت یوازی دیني او اخلاقی جنبی لری او له دی کبله ددی وخت دنورو حرکتونو په شان یوازی یوصو فیا نه نهضت یی بللی شو . په دی هکله زمونږ معلومات دو مره زیات نه دی خود انگلس څخه په استناد سره دومره ویلای شو چی هر دینی نهضت هم خپل ترشا طبقاتی گټی په نظر کی لری (۱) .

* . دناټیویزم Nativism معنا داده : دنظری افکار و اصول د یوی سیمي له اصلی اوسیدو نکوسره مرسته کول ستر انگلیسی — فارسی قاموس — برو خیم تهران ۲۵۱ مخ اصلانا ټیو یزم هغه ټولنیز نهضت دی چی یوشمیر ټولنی یی دخپلو محلی او قبیلوی کلتورو نو په تائید د پردی کلتور مننی دفشار په مقابل کی دعکس العمل په توگه رامنځ ته کوی (داجتماعی علو مود کشینری ۱۹۶۴ ، ۶۵۸ مخ — دادیتور ترجمه) .

(۱) انگلس : . ف دهقانی جنگ په جرمني کی .

په هر صورت دهند د مغلي حکو متد مرکزی اداري سره د جاگیر - داري سیستم ختیځي پښتو نخوا ته راځي چي د هغی په اساس کله مالیه هم په جاگیر کی ور کول کیږي چي په دواړو حالتونو کی ویش دود د زوال سره مخامخ کیږي .

له بلي خوا په قبیلوي سیستم کی که ویش مو جود و او که نه، خومالیه نه وه هغه وخت چي مرکزی حکومتونه راځي (که استعماري وی او که ملي) ورسره مالیه ترل کیږي . د ویش په قبیلوي کی دمالیې ترل سخت کار و . ځکه د مالیه موظفین به تل ددی خنډ سره مخامخ کیدل چي مالیه دچا په نوم وتری . که مالیه د قوم دمشر په نوم وتریله شوه نو ځمکه هم وروسته د هغه شوه او که د ټول قوم په نوم مالیه ترل کیدله بیا هم عملی نه وه . په ډیرو ځایونو کی داسي و شول چي دمالیې څخه ډیرو خلکو تیښته وکړه او ځمکه یی پر یښودله . زیاتره دځانانو په نوم مالیه وتریله شوه او مالیه ته پښتانه غم او یا تاوان وایی له دی کبله یی تاوان او غم ته مخه نه لیدله اود ځمکي څخه یی لاس واخیست . نو دلته هم د ویش دود اود مرکزی دولت دمالیې ترمنځ تضاد موجود و . نوموړی تضاد د مرکزی فیو دالی سیستم په گټه حل شو اود ویش دود د زاپه مناسبات یی پرنگ او یاست کړل . همدا علت وچي کله چي په ۱۸۰۸ کال کی الفښتون پیښور ته را غي په دغه وخت کی په منډرو اود اواړی سیمي په نورو اوسیدو نکو قبایلو کی چي د مرکزی حکومت د اداري لاندی یی مالیاتي سیستم خپل کړی وو ویش دود له منځه تللی و . له دی کبله دی دسوات دیو سفزو د هغوسیمو یادونه کوی چي د مرکزی حکومت د لاندی نه دی راغلی (۱)

همدا شان بارت (۲) وایی چي هغه وخت چي په ۱۹۲۶ کال کی په سوات

(۱) الفښتون : د کابل سلطنت په انگریزي ژبه .

(۲) بارت : دسوات په پښتو کی سیاسي زعامت (په انگریزي ژبه)

کي یو ډول مرکزي حکومت منځ ته راغی. * نو دسوات دپاچا په حکم په ۱۹۲۹ کال کې دلتا ویش له منځه ولاړ. همدا سې کله چې تور بورن مروتو ته راغی او په هغوی باندې یې مالیه وټرله، ویش دود قطع شو.

دلتا ښایي دا سوال پیدا شي چې ولې په بېرېشو کې بر سیره پرمر- کزي حکومت او یا مالیه تر لوبیا هم ویش دود دوام وکړ؟ دافغا- نستان مرکزي حکومت دما لیسې (مساله یا موضوع) ډیره سړی حل کړه. په تیره بیا دښوراو کې د بېرېشو سره داسې فیصله وشوه چې دوی به په کال کې یو سلو درې او یا او ښان حکومت او یا مربوطو ټاټو ته ورکوي چې هغه به بېرېشو په گډه سره تهیه کول. خوانگریزانو او یادسوات مرکزي حکومت د موضوع فردی او حقوقي حل ته تر جیح ورکړه چې لدې کبله د ویش زړې مو سسې و نه کړای شول چې بر سیره پردې هم خپلې پښې ټینګې کړای شي.

داچې په هغوځایونو کې چې هلته مرکزي حکومتو نه موجود نه وو لکه باجوړ، ولې ویش سقوط وکړ، د ویش دمو سسې په خپل منځي اوځانګړو فکتورونو پورې اړه لري. د ویش مو سسه ډیره زړه شوی او په منځ کې یې داسې عناصر راپیداشوی وو چې دیو بل نوی او مترقي پل او زړې اونطفې وی. دغو عناصرو د نوی ټولنی په ګټه وده کوله، یعنی ویش دود د تولید د مناسباتو او تولیدي قواوو ډېر مختیا په مخکې خنډ کیده. لدې کبله باید دې چې پښت شوی او

* دغه ډول دولت د همدې منبع په اساس په کال ۱۹۲۶ کې نه بلکې د کال ۱۹۱۷ څخه تر ۱۹۲۶ کال پورې موده کې منځ ته راغی او په ۱۹۲۶ کال کې هغه د هند د برتانوي حکومت له خوا په رسمیت وپېژندل شو او پاچا ته یې د والی لقب ورکړ او کالنی معاش یې هم ورته مقرر کړ. (۱۲۷-۲۸ مخونه - ادیتور).

خپل ځای يې يوې نوې ټولنې ته پرېښی وای * هغه فکتورونه یـا عوامل چې دود په داخلي جوړښت کې دود له منځه تلوسبب شول په لاندې ډول يې ښودلای شو .

۲ - دکورونو او کلیو بدليدل :

په ماموندو ، سالارزو ، او یوسفزو کې به دودونه وروسته کورونه او کلی هم سره بدليدل . دا ځکه چې دودونه ساحه به لویه وه اونوی ځمکې پالنه به د پخواني کور څخه نه شوه کیدای . یوازې په هغه وخت کې به کورونه نه بدليدل چې کوم خپل ته به خپله پخواني ځمکه بیا په پچه کې ور ورسیدله . دکورونو او کلیو بدليدو له پاره یوه آسانتیا موجوده وه او هغه دا چې د دیوالونو د خټو پیسې نه وې . یوازې د لرگو محاسبه به کیدله . که چیرې د دوو کورونو لرگي به تصادفي مساوي وختل نو کورونه به سره بدل شول او که دیوه لوري لرگي به ډیر او یا ښه وو نو باید و چې ډیر والی او ښه والی سر باری يې څښتن ته ورکړي شوی وای . او که په سرباری به هم سره جوړ نه شول ، نو هر څوک مجبور و چې خپل لرگي د ځانه سره نوی مینې ته یوسي . دا کار د دوو ستونزو نه خالي نه ولومړی دا چې د خټو پیسې نه وې یعنې یوه او پنځه کوټي د مثال په توګه سره یو شی وې ، نو هیڅا ښه کورونه نه جوړول . یوازې د گوزاری کور به جوړیده چې تر بله ویشه پورې مو قتي پکښې واو سیري . په دی هر څوک پوهیږي چې دا کار د خلکو د ښکلا او هنري استعداد سره مخالف و . له بلې خوا په صحې او روا نې لحاظ هم د منلو وړ نه و . دوهم دکورد لرگیو وړل په زیاته فاصله سره ورو ورو یو ډیر څو رو نکي کار گرځیده . په دی ډول به دودونه په دوران کې د کار ډیر وړ ځي بی مو جبه ضایع

* دغه فکتور یعنې د مرکز حکو متونو د اداري سیستم را تګ او په ځمکه باندې ماليه تړل دود له منځه تلو یو خارجي فکتور یا عامل بلل کیږي اودانور یـی داخلي فکتورونه دي چې وروسته یې بیان راځي . ادیتور .

کیدلی . البته دځمکې بدلولو امکان و د مثال په توګه: که دیوه سپری برخه بهروره کی ور سیده اودد بنمنی له کبله یی غوښتل چی په باجوړ کی واو سپری نو کولای یی شول چی خپله برخه ځمکه د هغه چا سره بدله کړی چی غوښتل یی په هروره کی واو سپری.

۳- په ځمکه کارنه کول :

له یوه ویش څخه تر بل ویش پورې به دهری برخی خلکو خپله ځمکه موقتی ګڼله . دزیات باران له امله به ځینې ځمکې خوړو او سیلابو نووړلی . که دچا ځمکه به پداسی وخت کی سیلاب یو وړه چی دویش نیټه به رانیژدی وه او که یادویش نیټه به لری هم وه خو برخه وال به پرته له دی او بووړی ځمکی نوره ځمکه دکر نی له پاره لرله . نو دایی ښه ګڼله چی ویجاړه ځمکه بیرته آباده نه کړی . ځکه ډیرامکان یی ددی و چی په بل ویش کی دا ځمکه بل چاته ورسپری او یاداچی هیچا ته ورنه کړه شی . نو په ویش کی ډیری آبادی ځمکی شا پی کیدلی او ځمکه په عمومی لحاظ کمیدله . دا ځمکی د ګډ ملکیت له کبله هیچا په ځان ګری ډول دشاړ و او یادو یجاړو ځمکو دآبادو لو سره علاقه نه درلوده .

له بلی خوا دونو اوباغ پیسی به نه ورکول کیدلی . له دی امله هیچا هڅه نه کوله چی میوه لرونکی ونی کښینوی او یانښکلی باغچی جوړی کړی . او هغه وخت چی ویش به رانژدی کیده نو ځمکی ته به یی زیاته سره نه ورکوله . په نتیجه کی په ځمکه باندی کارنه کیده . دا ټول ددی سبب شول چی د تولید په عمومی سطحه کی ټیټوالی راشی .

۴- دځمکی نه خرڅول او یا نه ګروکول:

لکه چی موږ پخوا هم وویل چی دویش په صورت کی په ځمکه باندی دوه ډوله ملکیت موجود و . له یوی خوا په بزګر (قبیلی غړی) د ځمکی څخه استفا ده کوله اودده په لاس کی به وه خو له بلی خوا په حقوقي لحاظ سره ځمکه دبزګر ملکیت نه وه . په ډیرو قبیلو کی به

ځمکه نه شوه خرڅیدلای او په ځینو قبیلو کې حتی گرو کیدای هم نه شوه (۱) که څه هم د کرني په دوره کې ځمکه د تولید یوازینی وسیله ده اود ځمکې څښتن به د ځینو اړتیاوو له کبله مجبوریده چی خپله برخه ځمکه خرڅه کړی خوددی کارواک به ورسره نه و. د ځمکې دنه خرڅلاو دستو نز وڅخه د قبیلې ځینې غړي تنگ شوی وو اود ځمکې د قطعي ویش غوښتنه یې کوله چی د خصوصي ملکیت په صورت کې که یو شخص و غواړي چی خپله برخه خرڅه کړي، نو د خرڅولو واک یې خپل وي.

خو له بلي خوا په پښتنو کې د فرد درناوی او وقار (پرستیژ) د ځمکې په درلودلو کې دی. همداسې که دیوی قبیلې او یا خیل غړي وغواړي چی خپله ځمکه خرڅه کړي نو نه شي کولای چی دخپل او یا قبیلې څخه د باندې یې ورکړي. همداسې قبيله او خیل فکر کوي چی د ځمکې په خرڅولو کې کمزوری ده. ځکه هغه څوک چی ځمکه نه لري هغه مجبور دی چی د پښتنو نوالی د ځینې کورونو له (اصولو) له امله د بل چا همسایه او بزگر شي. دلته له یوې خوا د قبیلې د متو زور (فزیکي قدرت) کمین یې او له بلي خوا د قبیلې د غړي مو قف راتلونکي یعنې

(۱) یوازی په مروتو کې ځمکه گرو کیدای نه شوه او که نه په مامونندو، سالا رزو، دشیگل په شینوارو کې ځمکه دیوه ټا کلسی وخت له پاره د مثال په توگه د شلو کالو په موده گرو کیدای شوه. وگوري ایفالورنس، ویش. همداسې تور بورن بنو او یاز موږ افغانی سرحد. په انگریزي ژبه.

داسې چې همسايه وگړي اوبسې قبيلې خلك نه سي كولاى چې په جرگه كې برخه واخلي او هر څه ورباندې تحميلېږي (۱) له دې كبله ده چې پښتانه نه غواړي چې ځمكه خرڅه كړي.

دو یش په صورت کې هم له دې امله دځمکې په نه خرڅلاو ټينگار شويدي . څرنگه چې په ځمکه پورې سيالي او پرستيزهم تړلې دي . له دې كبله داسې تلفات هم كيږي چې ځمكه خرڅول بدعمل دي او څو ك چې ځمكه خرڅوي هغه بي غير ته دي . دداسې تلفاتو په وجه د باجوړ په پښتنو كې او نه يوازې په باجوړ كې بلکې په ټولو پښتنو كې دځمکې يا خاورې مفهوم (خاوره كله دوطن په مفهوم هم استعمالېږي) دنا موس سره يوشې گڼي اوله دې كبله دځمکې خرڅلاو دپلار د هېو كسې دخرڅولو سره يوشې گڼي .

لكه چې دپښتنو د مرگ او ژوبلې دوا نعاتو څخه معلومېږي تر ټولو زيات دښځو او په تيره دځمکې په لانجو او شخړو سره وژني (۲) . د باجوړ د خلكو يوه مقوله چې موزته وويله شوه داسې ده :

((كه سړي ناروغ شي ، نودمال پو ستكي ور ته اغوستل كيږي او كه ځمكه ناروغه شي نودسړي پوستكي ور ته اغوستل كيږي)).

نو كه له يوې خوا دقبيلې نادارو خلكو داړ تياوو (واده ، مړيني ، دښمنې او نور) له مخې غوښتل چې خپله ځمكه خرڅه كړي له بلې خوا دقبيلې پيسه لرو نكو خلكو چې دتجارت او ياد اضا في ارزش دځان

(۱) وگوري : بارت ف : دسوات په پښتنو كې سياسي زعامت.

۲- وگوري څلورم فصل دهمدې كتاب.

ته کولو له در که به يې پيسې لرلې غوښتل چې دغه ځمکې واخلي. دواړو خواوو دويش په زوال کې خپله گټه ليدله او له دې امله يې په قطعي وېش باندې زور اچاوه.

ه - په نيول شوو ځمکو د قبيلوي ملکيت تثبيت:

لکه چې مخکې ورته اشاره شوېده ترکانو د گيگيانو څخه پراخه سيمه په زور و نيوله او تر ډيرې مودې پورې گيگيانو دا هڅه کوله چې خپله ځمکه له ترکانو څخه بيرته په زور و نيسي. داد ترکانو دود دی، کله چې هغوی دنورو قبيلو څخه په زور ځمکه نيولې ده اومقا بل لوري به يې قوي و، ددی له پاره چې دنيول شوی ځمکې دفاع ته له قبيله په گټه وکړي، دوی دغه ځمکه د ټولو خيلونو تر منځ وخت په وخت ويشلې ده (۱) ترکانې پوهيدل چې که چيرې په لوېديځو وختونو کې دوی دنيول شوی ځمکې وېش قطع کړي واي نو بيا به هر خيل د ټولې نيول شوی ځمکې په ځای يوازي دخيل خيل د ځمکې دفاع کولای او پدې صورت کې شړل شوو گيگيانو ته آسانه وه چې دټولې قبيلې په ځای په يو يو خيل يرغل وکړي او نيول شوی ځمکه په زور بيرته ور څخه و نيسي.

دوخت په تيريدو په نيول شوو ځمکو د ترکانو د گټه ملکيت حقوق تثبيت شول. ځکه چې شړل شوو قبيلو دخپلو ځمکو دبيرته نيو لوله هڅو څخه لاس واخيست. دشلمې پيرې په نيمايي کې په ترکانو کې د

(۱) داتمانخيلو اودنبارخان ترمنځ دسکندرو ځمکه يې ښه مثال

شاو خوا قبیلو تر منځ دخصو صی ملکیت اودسیاسی اغیزو په و جه
دخصو صی ملکیت رو حیه پیاوړی شوه چی په نتیجه کی ځینو خیلونو
اوځینو کسانو دځمکی دقطعی (نهایی) ویش غوښتنه پیل کړه (۱)

۶- دو یش په دوران کی په ځمکه شخړی:

لکه چی مخکی ور ته اشاره وشوه په ما موندو کی یوازی ولسی ځمکه
دخیلونو تر منځ ویشله کیده ، خودانعام او سیری په نو مو نو د،
ملکانو او روحا نیو نو ځمکی نه ویشلی کیدی اودما مو ندو دزاړه
دود له مخی به دهر ویش په وخت کی ملکانو او روحانیونو نوری ځمکی
هم دو یش شخړه غوښتلی چی ددی دود له مخی دو لس ځمکه لږ یدله او
بر عکس دملکانو او روحا نیو نو ځمکه ډیر یدله . که دو یش په وخت
کی به ولس د ملکانو او روحانیو نو غوښتنو ته مثبت ځواب ورنه کړ،
نودو یش په دوران کی به دملکا نو، روحانیونو او ولس تر منځ شخړی
منځته راتللی . همدا شان که چیری به په ویش کی یو خیل ته خرابه
ځمکه په پچه ور سیدله نو ددغه خیل مشرانو به په آسانه ویش ته
غاړه نه ایښودله . له بلی خوا په ویش کی دیوی کورنی دپچی ورکیدل
همد خیلونو او کور نیو تر منځ شخړی پیدا کولی (۲):

۱- دقاضی گل او شریف په حواله.

۲- دقاضی گل او شریف په حواله.

٧- هد يره :

دښتنو ددود له معني ددو ي دمرو هد يره تل ددوي دكليو ١ و
 كورونو سره نژ دي وي. دو يش په سيستم كي چي كلي به سره بدلېدل
 اوديو كلي او سيدو نكي به بل لري گلي ته تلل ، د مرو
 دهد يري مسا له هم يو ډول ستونزه وهڅكه چي پښتانه په اخترو نو او
 نورو ور څو كي دخپلو پلرو نوهد يري ته ځني او له بلي خوا غواړي
 چي خپل مړي يودبل تر څنگ ښخ كړي. داهم يو له هغو فكتورو نو
 څخه دي چي دو يش په قطع كيدو كي څه ناڅه برخه لري (١).

دوهم فصل

اسیایی ټولنې د علمي تیوري

د افکارو په هنداره کې

په مخکې فصل کې موکو ښښ وکړ چې دختیځ دټو لید دټول په رڼا کې دښښنو ټو لڼه وڅیړ واو وگو رو چې دویښ مو سسه ددی تولید دټول سره څه اړیکې لری . څه چې موږ دلته زیاتول غواړودادی چې: دقبیلوی او یاد مرکزی قدرت دکار ساز مان په ختیځ کې څه ټول او څرنګه تنظیم شویدی .

مارکس هغه وخت چې د هندوستان په ټولنه باندې غږیږی وایی: ((یو کلی په جغرافیایي لحاظ سره په نظر کې نیسو چې سل یا زر ایکړه آباءه یا شاهه ځمکه یی ساحه تشکیلوی. دغه کلی یوه ښاری کور-پو راسیون (اتحادی) ته ورته دی چې اداری پر سونل یی څو تنه تشکیلوی. Potial (پیتل) اویا اصلی او سیدو نکي چې دکلی سر پرستی کوی اود کلی دخلکو تر منځ لانجی حل کوی ، مالیه ټولوی اود پولیسو وظیفه اجرا کوی . بل Kurnum کورنم دی چې دزراعتی محاسبی او زراعتی کارونو سره سر و کار لری بیانوورپی Totie او Tollier

راځي دلومړي کار که دادی چې د جرایمو مخه و نیسي او مسا فر له یوه کلي څخه بل کلي ته بدر که کوی، نوددو هم کار دادی چې د فصل محافظت وکړي او سمه محاسبه یی جوته کړي . یو بل تن دکلي سرحدات ساتي او په دعوا کی شاهدي ورکوي. بل هم میراب دی چې: داو بو دوش او ویا لوسر پرستی کوي . پر همن ددین او مقد ساتو و وظیفه په غاړه لري دکلي معلم دکلي ماشوما نو ته په شکوکی لیکل او لوستل ورزده کوي. له دغو پور تنیو اداره چیا نو څخه چې په ځینو ځایو نو کی بنایي زیات خو بیا په ځینو نورو کی یوازی یو تن وی . (ځمکه دتو لو و ظا یف دده په وجود کی راټول شوی وی) دکلي اداره جوړېږي ... که کلي ډنگېږي او که آبادیږي خواقتصاد یی تغییر نه کوي (١)....

مارکس دلته په دی اوږده اقتباس کی چې دبر تانیی دشورا دراپور څخه یی کوی یوه ډیره مهمه خبره کوي. دی وایی چې که هر څه کیږي یعنی دیوه حاکم پرځای بل راځي او یا کلي دکوم مصیبت له امله وران شي خو اقتصاد یی تغییر نه کوي . په بل ځای کی مارکس هغه وخت چې *Prakapitalistisch* (دکاپیتا لیزم نه مخکی فور ما سیو نو نو) د

تحلیل کوي دآسیا په باب دا سی وایی:

دخلکوگه (اشترا کی) یاقبیلوی ژو ند ... ددوی دگډی ژ بسی، عاداتو او دو دو نو له کبله دی ... ځمکه ددوی لوی لابرا توار دی چې هم دکار و سایل، داو سیدو ځای اود کار افزار ټول ور پکی دی اوددی گډه (مشترک) ژو ند له پاره شرط دی. دغه مشترک ژو ند په ژو ندي کارکی تولید او بیاتولیدېږي . هر یو ځای ددی گډه ژو ند غړي

بو لی یعنی مالک او یاڅښتن په حقیقت کی ملکیت او څښتن والی دکار په واسطه ددغو شرا یطو لاندی صورت نیسي چې طبیعی او

(1) K. Marx Die Britische Herrschaft in Indien London 1953-9 M Marx.Engels Ausgewahlke were in 6Bd. S.440 verlag Marxist siche Blatter, Frank Furt/n.

يا ازلي برينې . دغه شكل (فورم) چي دهمدغو مناسباً ټو لاندې وي كيداي شي په مختلفو ډولو نوسره عملي شي . دمثال په توگه په ډيرو ختيځو آسيايي فورمو نو كي يو مركزي واحد موجودي چي دټولو گډو كوچنيو واحدو نو دپاسه واقع شوي چي په حقيقت كي د ټولو مالك برينې اولاندې واحدو نه يوازي دځمكي څخه استفا ده كوي . كوچني واحدو نه نه دي پاسني اتحاد (مستبد) كي خپل ځان بيرته موندلي شي ... نو اضافي توليد **Surplus Product** چي د كار په واسطه توليد شوي وي ، له دي امله د مستبد دي . په آسيايي استبداد او بي ملكيتي كي چي په حقوقي لحاظ موجوده ده په حقيقت كي د قبيلوي ملكيت اساس دي چي د مانو فكتور (صنعت)* او زراعت د يوځاي والي څخه په كلي توگه منځته كيږي او **Self-Sustaining** (ايله ځان ساتنه) اود اضافي توليد ټول شرايط په ځان كي راغونډوي (١).

دماركس دغه اوږد اقتباس يوازي ددي ارتباط له پاره وچي ((په آسيا كي استبداد او بي ملكيتي چي په حقوقي لحاظ موجوده ده په حقيقت كي د قبيلوي ملكيت اساس دي چي د صنعت (مانو فكتور) او زراعت د يوځاي والي څخه په كلي كي را منځته كيږي ، اود اضافي او مجدد توليد ټول شرايط په ځان كي راغونډوي)) . دماركس مقصد دادي چي په آسيا كي مجدد توليد كه څه هم اضافي توليد (دمستبد كنډول ته لويږي) پكي شامل دي . خو دصنعت او زراعت د يوځاي والي له كبله په هماغه پخواني شكل او صورت سره بيرته توليديږي : له دي كبله دي څو كرښي وروسته وايي چي :

١ - ك. ماركس دسيا سې اقتصاد د انتقاد اساسات دايترزو - پرلاگ ، برلين ٣٧٥ مخ .

*دلته منظور لاسي صنعت دې نه ماشيني . ځكه په دي پر او كي لا دماشيني صنعت او توليد خبري وجود نه لري . اوما نو فكتور هماغه د انگرېزي **Manu-facture** دي چي معنابي جوړول جعل كول توليدول دي چي ترټولو مناسبه يي همده دصنعت كلمه برينې اديتور

((آسیایی فورم ترټولو زیات ټینګ دی «(۱) او هغه شرایط په ځان کې نه لری چی لکه دروم او یو نا ن په شان خپل قبیلوی فورم ږ نګ اود مرییتو ب او یافیو ډالیز م و خواته انکشاف وکړی . ددی معنا داده چی په ختیز کی هغه عوا مل چی و بل فورم ته ددی اساسی فورم دترقی سبب کیږی یا کم دی او یاداچی حرکت یی ډیر مخنډن دی ، داځنډن حرکت ټول له دی کبله دی چی زراعت او صنعت دیوبل سره تړلی دی .

نو موږی اشترا کی وا حدو نه یو ډبل تر څنګ په هماغه پخوانی ډول سره ژو ند کوی . او هرڅوک دخپلی کورنی سره ځانته کار کوی چی ددی څخه دا اشترا کی وا حد او جګړی او نورو مشترکو کارو نوله پاره هم نه تیریز ی . او یا کیدای شی چی مشترک وا حد په مشترک کار کی دیوه سیستم په ډول ځان جوت کړی لکه په مکسیکو او پیرو کلتو او ځینو هندي قومو نو کی . له بلی خوا کیدای شی چی اشترا کیت یی دمشری په کور کی او یاد کورنیو دمشرانو د ارتباط په واسطه څرګند شی . چی ددی اختلاف له مخی یا استبداد ی او یادمو کرا تیک فورم اشترا کی واحد را منځته کوی . دا اشترا کیت شرایط کار په واسطه لکه داوبو ، دکانا لو نو (د آسیایی ملکونو له پاره ډیر داهمیت وړدی) او مواصلاتی وسایل دیاسنی واحدو وظیفه ده چی د کوچنیو واحدونو دپاسه استبداد ی حکومت تشکیلوی (۲).

مارکس پدی ارتباط کی دا هم څرګندوی چی په سلاوی (ختیځه اروپا) کی دغه اساسی فورم داسی تنظیم لری چی بیګاری حاکمیت یعنی فیو ډالیز م ته انکشاف کوی خود آسیا په باب وایی چی نوموړی فورم ډیر ټینګ دی او انتقالی او تیریدو نکی (گذری) دوره یی ډیره اوږده ده . زموږ د مقصد له پاره دلته همدا کفایت کوی

۱ - همدا ماخذ ۳۸۶ مخ .

۲ - همدا ماخذ ۳۷۷ مخ .

و گوری مارکس دانگریزا نو حاکمیت په هندوستان کی: هماغه ځای.

چې صنعت او زراعت يودبل سره تړلي دي او د مجدد توليد

Reproduction

په هماغه پخواني صورت سره او اضافي توليد Surplus Product د مشترکو کارونو دپاي او يادپاسني واحد (مستبد) له پاره صورت نيسي چې هغه يې البته يا دگډو (مشترکو) کارونو له پاره او ياد خپل برم ، عظمت او جنگ له پاره استعمالوي . د کار دا ډول اجتماعي سازمان په تيره دکرني کارونه (دويالو او کانالونو کيندل په زياته فاصله سره) چې دپاسني واحد کار دي پيره بيروکراسي او تنظيم غواړي. مارکس د هندوستان په باره کې همدغو ته اشاره کوي او وايي چې انگریزانو په هندوستان کې دکرني کارونو ته پام و نه کړ او ځکه يې ونه شول کولای چې هندوستان موږ کړي او له همدې کبله ده چې هلته دلوږي زيات مصيبتونه ددوي دحاکميت سره راپيدا شول (۱)

دښتنو ټولنه دې اساسي فورم ته هم په قبيلوي او هم په مرکزي جوړښت کې پېڅې وړته ده. ځکه له يوې خوا که مرکزيت راغلي دي نو دبلې خوا دې مرکزيت په پښتنو باندې د وروړي اغيزې ندي اچولې چې د قبيلوي جوړښت اساسي ستني يې نړولي وي. د عربو نه نيولې تر احمدشاه پوري ټولو حکومتونو د پښتنو قبایلو سره دا چلند درلود چې ورسره دملکو نو (هندوستان) په فتح کولو کې برخه واخلي او څه ناڅه و لږې دوي ته هم ورکړي خو د قبایلو ددخلي جوړښت سره په دې حکومتونو غرض نه کاوه. ځکه نو ريسنر هم دې خبرې ته اشاره کوي او وايي چې ((احمد شاه د پښتنو قبایلو د مشرانو په څنگ کې د primu inter Peares (لومړی د برابر و ترمنځ) * موقف درلود (۲).

۱- وگوري مارکس: د انگریزانو حاکميت په هندوستان کې. هماغه ځای.

۲- مير غلام محمد غبار: افغانستان در مسير تاريخ، کابل ۱۳۴۶ (۱۹۶۷) ۳۵۴ مخ.

همد غسی تر احمد شاه د مخه میرویس خان چی حتی بیخی یی
خان پاچا هم ندی نو مو لی دپښتنو دملی مشر په نوم راوړ شویدی.

هغه وخت چی احمد شاه دنا در افشار دمر گډ څخه ورو سته
سلطنت ته رسیدی نو دی دپښتنو نورو افغانی قبایلو دخانانوله خوا
انتخابیږی (۱) لښکری په زیاته انداز سره دقو می جاگیر داری
نو کرانو څخه د(ایلجاری) غیرمنظمو ټولنو په څیر جوړ شویدی.
منظم عسکر یواز ی شپاړس زره تنه دی. ورو ورو احمدشاه هڅه کوی
چی دغیر منظمو عسکرو یا ایلجاری پرځای چی دپښتنو قبایلو څخه
راځی منظم عسکر زیات او پدی ډول دی وکړای شی چی مرکزی حکومت
ته یو مستقل او منظم پوځ برا برکړی چی دضرورت په وخت (هغه
وخت چی کومه قبیله او یادقبیلې کوم مشر بغاوت کوی) نوددی منظم
پوځ په واسطه یی مخنیوی وکړی. احمدشاه او هغه پاچا هان چی ترده
وروسته راځی دټولو زیاته توجه وښکاري او غنیمت ته ده. که څه هم په
کرانه کی تر احمدشاه د مخه دجاگیر قلبه سیستم را منځته
شوی و خو دتولید اود کار په سازمان کی داسی څرگند تغییر نه و
راغلی. دجاگیر دقلبی سیستم داحمدشاه په وخت کی زیات پر-
مختگ وکړ او په تیره ابدایا نوته ت جاگیرو نه ورکړل شول.

* منظور دادی چی گواکی احمد شاه دنورو پښتنو مشرانو سره،
مساوی او برابر مو قف در لوداونور کوم تو پیر او امتیاز لکه دهغوی
تر منځ چی نه و، ده هم نه درلود، یواز ی دو مړه لوپی ده ته حاصله
وه چی دی ددغو مساوی او برابر مشرانو لو مړی درجه مشر باله
کیده. ادیتور.

۱ - وگوری ریسر په افغانستان کی دفیو ډالیزم راوړیدل
مسکو ۱۳۵۴ مخ.

جاگیر قلبه دو مړه زیا ته ځمکه نه وه بلکې یوازې دیوی قلبی غوایانو په واسطه کرل کیدای شوه چسپي نو کر (۱) اود هقانونو به کر له. خو له بلی خوا هغه ځمکې چې د قبیلې او قوم مشرانو ته ور کول کیدلې (۲) زیا تی اود اجاری او بیگار په شکل کرل کیدلې. په ځینو وختونو کې مالیه هم په جاگیر کې ور کول کیدله. همدغسې د قومو نو دارستو کراسی څخه به مالیه نه اخیستل کیدله او یادا چې ډیره کمه به وه (کیدای شې چې دا هم یو علت وي چې د خانانو له خوا پنځه ویشته کلا - احمدشاه په پاچاهي و منل شو).

دنو کر او جاگیر قلبه موسسات زموږ د انظر تقو په کوی چې دواړو دملا تر دویش څخه پراختیا موندلې ده ځکه په ویش کې به ځینو همسایه خیلونو او یا افرادو ته دملا تر دځمکې (د دفاع او نیولو په خاطر) ځمکې ور کول کیدلې چې هغه به دویش څخه وتلی وي. جان زیر کیار هم په خپلو څیرنو کې په دی مفکوره دی چې دهند د مغلو او صفویانو د فیوډالی محیط په څنګ کې په پای کې د پښتنو په ټولنه کې ورو ورو خوار او غریب، بادار اونا دار را پیدا شول دوی دواړه د احمدشاه د دولت شوکي (لوټولو) کرکترو دی ته هسوبوی چې د پښتنو د ټولنی داخلي مبارزه یی ددی نو ی پر مختیاسره حتمی او ضروری ملګری وه دباندی (هندوستان) وخوا ته په و لجو راټولولو ته ورمتوجه کېږي. دپښتنو ټولنه چې دویش په مو سسه کې په برابرې باندې ولاړه وه په زیاتو قبیلو کې یی دخانی او نوکری (د جاگیر داری له امله چې دباندنی نفوذ یا Diffusion) په نتیجه کې را منځته شوی و) موسسات را پیدا شول. اوزراعتی

- ۱ - د احمدشاه بابا غیر منظمو عسکرو ته به یی نوکرویل.
- ۲ - وگوري: جان زیر کیار رحمت ربي: (قبیلوی ټولنه ملی دولت او اريد نتيسم دپښتو نستان دمسالی په مثال کې دپاکتري تيزس په آلمانی ژبه ۱۹۷۸ ډبر لين پوهنتون.

اضافي توليد چي دويش په حالت كي به دگړو كارونو (ويالي كيند ل جنگ او نورو له پاره استعماليدنه خصوصي شكل وموند. خود مار كس دويناسره سم هره نوي ټولنه دزړي ټولنې عادات، رسوم او عنعنات د خپل ځان سره وړي، پښتني زړي ټولنې ډير اشتراكي مومسات دتوليد په دي نوي ډول كي وساتل چي له دي كبله دپښتنو په زياتو قبيلو كي چي په ځينو كويي حتي وويش هم نه و زراعت او صنعت (كسب) يودبل سره تړلي پاتي شول. له دي امله موږ دمار كس هغه وينا بيرته په ياد راوړو چي د هندوستان دكليو اداره يي بولي او په مدرنه انټروپالوجي كي ورتهدجمني سيستم نوم ايښودل شوي دي.

دجمني سيستم هماغه د هندوستان دكلي اداره ده چي هر څوك يو كار كوي او ټول دځمكو دحاصلاتو څخه ځانو ته ساتي. (خپل ژوند تا مينوي) يعني داسي چي پښ، يوم، سپاره او جغ (يوغ) جوړوي او تركان يي د لرگي كار كوي او كيدايشي چي دواړه كسونه په يوه شخص كي سره راټول شوي وي (۱) دم دځلكو سرو نه او بيري خري، جالوان خلك په او بويوري باسي. ملا دلمانځه اما مت كوي اود كلي كوچنيانو ته قرآن وايي او بزگر ځمكه كړي. دا چي دتوليد مهمه وسيله ځمكه ده، نو ټول كسبگر د فصل په وخت كي د حاصل خپله ټاكلي برخه اخلي. يعني هر څوك دكرني دتوليداو له پاره كار كوي او هريوه خپله برخه دكرني دمحصولاو څخه اخلي چي دپښتنو په مختلفو قبيلو كي ځانگړي نومونه لري. په ځينو كي دغسي برخي ته اړه (كنړ) په ځينو نورو كي ورتته خپل مسلكي نومونه اخلي لكه ډمگري، پښگري او نور. دويش په تطور او تكامل كي ليدل كيږي چي ورو ورو دپښتنو ټولنه دبرابريو څخه وطبقاتي ټولنې ته اوږي. كه دويش نه پخوا به دتوليد محصول دقبيلي دغړو ترمنځ ويشل كيدنه نو په وويش كي كاراو ځمكه داو لس غړو ترمنځ وويشل

۱ - لكه په پكتيا كي چي دم د ډولو هلو او نايي توب دواړه وظيفي اجرا كوي. دغه شان په كونړ كي هم دروزگري او پښ دواړه په يوه شخصي كي تير كړي موندلي شي.

کیري (۱) د پښتنو ټولنې د غه لري دویښ په سیستم کې پوره جوته ده. داسې چې زموږ په نظر لومړی خو له ویش او وروسته ملاتړ او نسبي ویش دویښ ټکا ملي پړاو نه وی چې دپښتنو ټولنه برابریو څخه د نسبي نابرابریو (فیو ډالیزم) (۲) و خواته بیایي. البته دلته یوه داسې ټولنه د فیو ډالیزم ټکا مل و خواته درو می چې مرکزي قدرت یا هیڅ نه لري او یایی تاثیر دې چې د فرا نسوي ټولنپوه دور کېا یم له نظره ورته ټوټه ییزه ټولنه Segmentry Society (۳) ویلای شو.

د کریستیان زیگریستا له مخې د ډول ټولنې بی سره * Acephalues چې د مرکزي دولت ټولنې دی. مقصد دا چې مرکزي قدرت (پولیس قضا او نور) نشته او یادا چې په نوم شته خو قبيله د مرکزي حقو قو او قوا نینو څخه کار نه اخلي بلکې پرځای یې د خپلو ابتدایي حقوقو عاداتو او دو دو نو څخه استفا ده کوی لا کن دا ډول ټولنې کیدای شي پر برابریو (مساواتو) ولاړی نه وی. خو تجربه داسې ده چې نو موږی ټولنې په زیاته اندازه د برابریو سیستمو نه تشکیلوی. برابری دلته د قبیلې د غړو تر منځ چې یو کولکتیو تشکیلوی موجود دی. مساوات په یو شانوالی کې دی. له دې کبله مساوی موقف د قبیلې په دننه کې د مشر توب د مو قف سره ضدیت نه پیدا کوی. دیوه خپل مشر فردی حاکمیت نه چلوی بلکې په عمو می صورت د خپل په نوم عمل کوی. دا ارتباط ځکه مهم دی چې که څه هم د مشر توب کر کتر انتقالی دی خو له بلې خوا کولای شو

۱- وگوری رحمت ربي، جان زیر کيار، هماغه ماخذ، ۶۱۱ مخ.

۲- د فیو ډالیزم د منځته راتگ او تثبیت له پاره ځینی نور عوا مل چې خار جی کر کتر لری هم د اهمیت وړدی موږ دلته یوازی جاگیر او نعمام ته اشاره کوو.

۳- وگوری ۷ :

Christian Sigrist: Regnierte Anarchie

په پخوانیو فصلونو کې زموږ تیسز دغه وو.

* هغه ټولنې چې د مرکزي دولت زعامت نه لری، ادیتور.

چی لدی امله د حاکمیت مفهوم په طبقاتی لحاظ سره وکړو (۱) .

ددی ډول ټولنو تحلیل په وروستیو وختونو کی د استعمار او غیر ملی استعمار لا ندی وی، زیات اهمیت پیدا کړیدی . په تیره بیا په گینې بیساو کی هلته چی انقلابی روښانفکرانو وکړای شول چی د پر تگال د استعمار نه ځان خلاص کړی او ټول ملت چی د تولیدی منا- سباتو په یوه ټیټه سطحه کی یی ژوند کاوه ، د استعماری دښمن پر ضد په وسله سمبال کړی او دخپل ضد استعماری نهضت سره انقلابی مترقی اهداف وټپړی دنورو ملکونو د اجتماعی تحلیل له پاره د زیات اهمیت وړ دی. په گینې بیساو کی دوه ډوله ټولنیز جوړښتونه موجودو یو یی د فول (full) ټولنه وه چی نوموړی قوم د اسلام د دین پیروان او خپل قومی مشران درلودل . بیاددی په خلاف د بالنتی (Balante) قوم اینمیست * Animist

او هیڅ ډول مشران یی نه درلودل او یاداچی که د جرگی سیستم هم موجودو خو رول یی غوڅ نه بریښیده. ځمکه د قوم ترمنځ شریکه وه. د فول د ټولنی او یانو روڼوونو په نسبت چی مشران یی درلودل او حاکمیت یی قبول کړی و د بالنتی قوم بیا ډیر ژر د پردی حاکمیت په مقابل کی ملاوټر له ، حال داچی د فول د مشرانو له یوی خوا د استعمار چیانو سره راشه درشه وه او له بلې خوا چی خپل حاکمیت یی پیژانده نو د پردی حاکمیت په مقابل کی هم دوه مره حساس نه وو ترڅو ورو،

(1) Christian sigrist: gesellschaften ohne staat und die Entdeckung der social in fritz kramer und christian sigrist led.)

Anthropology. gesellschaften ohne staat syndikate 1978, Frankfurt m.p., 43,44,

* Animism انیمیزم یوه داسی عقیده ده چی د هغی په اساس د طبیعت ټول

شیان روح لرونکی دی او روح په مجرد او جلا ډول وجود نه لری . دوهم - د هرو په اروا حونو عقیده لرل (فرهنگ بزرگ انگلیسی به فارسی ۱-۲۴۳ م) چی دلته نوموړی قوم د همدی ډول عقیدې درلودو - نکی قوم دی . ادیتور

ورو دملي آزادي دلرلو په خو ند پوه شول اودپرديو په مقابل کي راپاخيدل .

دساده او ابتدایي ټولنو د بسی توپيره او يوڅه پاتکيزه جوړښتونو سره دو گرو دمو کرا تیکه روحیه اود برابري غوښتنی (مساوات - طلبی) نه د ک ذهنیت تقابل کوي. زمونږ مقصد دادي چي ډير ي ابتدایي ټولنی چي دتولیدی قواوو ، او تولیدی مناسباً تو په یوه ټيټه سطح کي ژ و ندکوي اودبرا بري تجرب به لري، ډير ژر کيدای شي چي دمترقي تيوري له پاره ديو ځسمي رهبري لاندی و گڼل شي.

په وروستيوو ختو نوکي اوپه زیاته اندازه هم ددی له پاره چي په مترقي تيوري کي یوه وا حده لا ره وښود له شي ،دانظر تقویه شویو چي مارکس او انگلس دآسيادتولیددډول څخه په او لوو ختو نو کي یادو نه هم ځای په ځای را غلی ده اودوی له بلي خوا دآسيا په باب په هغه وخت کي دو مره معلوما ت نه درلودل نو په آسیا کي هم فيو ډاليز م دی. مونږ به دلته دمار کس دليک څخه چي په ۱۸۸۳ کال کي (۱) يي vera zasulic

(۲) ته ليږلی دی هم څه نه وایو، ځکه چي هلته دروسيی څخه خبری کوي. خو مونږ پوره خبر یو چي دمار کس او انگلس تر منځ دکارو یش موجود و. په تیره بیا هغه وخت چي مارکس دکاپيټال په لیکلو بوخت شو ، نو فلسفه او بشر شناسی او ځای په ځای نور کارونه يي انگلس ته پرېښودل. په انگلس باندی لکه چي دی په خپله لیکي (۳) په ۱۸۷۷ کال کي دآلمان دسو سیال دموکرات له خوا فشار راوړل شو چي د Duhring دتيوري په مقابله کي چي ((سیاست او قدرت زیربنایی حیثیت لري او اقتصادي مناسبات دسیاسی مناسباتو ، به

(1) brief an vera zasulic MEW, Bd 38, S. Diete

۲- په ۱۸۸۳ کال مارکس مړ شويدي.

۳- وگوري مقدمه

Drietz verlag berlin anti duhring MEW, bd. 20, p.6.

او بنسټون کې تغییر کوي)) څه ولیکي انگلس ددی تیور ی په مقابل کې د
آلمان د سوسیال دموکرات گوند د "Vorwärts" اخبار ته د

تر عنوان لاندې مقالې و لیکلې چې په ۱۸۷۸- Anti Duhring
کال کې د کتاب په شکل راووت . نوموړې کتاب د انگلس د مرگ نه
دوه کاله مخکې بیا په ۱۸۹۴ کې د دریم ځل له پاره د چاپ څخه راووت
پدې وار انگلس اصلاحتات هم پکې راوستي وو او ځینی ځایو نه یې ور
زیات کړي وو . انگلس دلته هم ویلي دي چې : ((داډیر آسان کار
دی چې د غلامۍ (مړیې توب) په هکله په عمومياتو کې ورسپړو او هغه د
یوې لویې شرمنډګۍ په څیر وغندو . خو څه به وکړو بې له دې
چې ووایو چې دلرغونې نړۍ موسسات زموږ دنننۍ عصر د احساساتو او
ارزښتونو سره برابر نه دي . خو سره ددې بیا هم مونږ نه پوهیږو و
چې نو موږې موسسات څنګه منځته راغلل ... او په تاریخ کې یې
څه رول لوبولی دی . او که چیرې وغواړو چې دغه ځانته معلوم کړو و
که څه هم ډیر متضاد او دشیطا نه ډک بریښي ، مجبور یو ووایو چې
مړیې توب په هغو شرایطو کې یو ستر پرمختګ و . نن ورځ دایووا قعیت
دی چې انسان د حیوانیت نه پیل کړی او بربرۍ حتی حیوانی و سایلو ته
ته یې ضرورت پیدا شویدی څو ځان د بربریت څخه راوباسي .

په هغو ځایونو کې په کومو کې چې لرغونې اشتراکي فورمو نه
پاتې شول ، د زرګونو کالونو راهیسې خوا د ختیځ استبداد د
(orientalische despotismus) اساسي . تشکیلوی او د هندوستان نه تر
روسیې پورې ملکونه یې نیولي دي . خو بیا هلته چې منحل شول
(لرغونې اشتراکي فورمو نه) ، ملتونو وکړای شول چې په خپل
زور سره پرمخ ولاړ شي او دوی پر مختګ اود تولیدزیا توالی د

مريانو دکار په واسطه تر سره شو (۱) «

انگلس په همدې ليکنه کې په څوڅو واري په همدې مفهوم سره دآسيایي ټولنو څخه يا دونه کوي. همدغسې مارکس دسياسي اقتصاد دانتقاد په اساساتو کې يو فصل په هغو جوړښتونو، فورما سيونو باندې ليکي چې دکاپيټاليزم څخه مخکې دي. نودغه مفهوم يوازي د څو بې ارتباطو لیکونو سره تړلي ندي اود تاريخي شواهدو څخه اوس مونږ ته معلومه شوه چې دعلمي نړۍ ليد مو سسينو دآسياپه باب ځانگړي فکر درلود. خو ددې ټولو نه زموږ مقصد يوازي دا شي دي چې له يوې خوا هره ټولنه په عمومي او کلي ډول سره تحليل کيدای شي. خو ددې نه مهمه داده چې په مشخص ډول سره تحليل شي چې د علمي مشخص تحليل په نتيجه کې، د طبقاتو دريځ اود هرې طبقې انقلابي او غير انقلابي رسالت پوره څرگند شي اودزياتو اشتباهاتو څخه ځان وژغورو.

(1) F. Engels, Anti-Duhrin in MEW, Bd. 20, p. 168 dietz verlag Berlin. 1971.

دریم فصل

تولید او توزیع په پښتنو کی

اول - ایکالوژي اود ځمکو نو عیت.

دانگام ، گربز او ښو را وک :

دکونړ ولایت شمال ته د اسمار ولسوالۍ ختیځ ته په تنگه دره کی د دانگام په نوم علاقه دارۍ د دانگا م په کلی کی پرته ده اود علاقدارۍ او اسمار تر منځ فاصله پنځلس کیلومتره ده. دلویديځ(اسمار) له خوا دختیځ په لور دره په ما یله تو گه پورته کیږي چی په ټو له دره کی د دانگام د کلی شاوخوا بر خه دتوری دری په تناسب د ځمکی پراختیا ډیره لری. دلویديځ نه پرته د دری له دریو خواوو څخه غرو نه راتا و شویدی. شمال ته یی هسک غرونه ختیځ او جنوب ختیځ ته جندول، جنوب او جنوب ختیځ ته باجوړ او لویديځ ته یی اسمار پروت دی. د غرو نو په سرو نو دنښترو (ارچه) او په لمنوکی یی دخیړ یو(بلوط) ځنگلونه دی.

د دانگام د کلی جنوبی لور ته د گوریگا دره ده. ددی دری په وروستنی برخه کی دلوی گوریگا کلی دی اوله دی ځای څخه لویديځی خوا ته د باجوړ ما موندو برامدك او جنوب ته د سالارزو بر سډین ته غرنی لیاری تللی دی. د دانگام د کلی څخه دختیځ په لور پنځه کیلومتری کی لویه دره د(خارا) او (قاسم) په نومو ښو جنوب ختیځ او شمال ختیځ ته په دوو تنگو درو ویشل کیږي. د خارا دری په پای کی د جنوب خواته د(لیټی) کنډو دی اوددی کنډو له لاری د خارا او سیدو فکی برسډین

او باجوړ ته تګ راتګ کوی . د قاسم درې په وروستی بر خه کې د قاسم کلي پروت دی اوددی کلي ختیځ ته د (نبشی) کنډو دی اوددی کنډوله لاری د دانګام خلک د جندول برول کلي ته چې دمشوانو ټاټو بی دی ښکته کیږی. دشمال په خوا کنډوو نه اود تګ راتګ لپاری نشته. ددی برخی غرونه جګ دی او یوازی شپانه د خپلورموسره د غرو نوپه څوکو تیریز راتیریز.

دخارا او قاسم له درو څخه د لویدیځ په لور خوړو نه راځی او د دانګام د ختیځ په پنځه کیلومتري کی سره یوځای کیږی اود لویدیځ په لور بهیږی. د دانګام څخه دوه کیلو متره په لویدیځه بر خه کې ورسره د گوریګا خوړ یوځای کیږی او اسمار ته راځی اود اسمار د ولسوالۍ په لویدیځه بر خه کې د کونړ لوی سین ته ور ګډیږی . د دانګام په خوړ کې د پسر لی اود برسات د بارانونو په مو سمو نوکی او به ډیری وی او تر اسمار پوری بهیږی . په اوړی او منی کې بارانونه یالږ وی او یاته کیږی او پدی فصلونو کې او به لږی وی او بز گر خپلی ځمکی دخوړو نو د زیم او چینو په او بو خړوبوی. کوم کال چی په غرو نو پوره واوره ، واوریز ددری چینی بهانده وی او کوم کال چی په غرو نو واوره لږ پریوزی او یاونه شی دخوړ د چینو اوبه یالږ وی او یاچینی وچی وی.

د دانګام دخوړونو شاوخوا ، د خلکو کورونه ، کلي اودکر ځمکی پر تی دی چی دایکالوژی له مخی د نفو سو په تناسب ددی ځای ځمکه ډیره کمه ده اودټولو وګړو دخوراک له پاره بسیانه کوی (۱) همدا علت

۱- موږ زیار و ایست چی د اسمار د مالی د ما موریت ، او احصایی د ما موریت څخه د ځمکو او نفو سو احصایی لاس ته راوړو چی دسپری په سر څو مړه ځمکه رسیږی . څرګنده شوه چی د مالی او احصایی معلومات کره نه و ځکه چی دلته اکثره ځمکی په عرفی قبالیو یا په شفا هی تو ګه خرڅیږی او ډیری ځمکی مالیه نه لری. له بلی خوا په کومو ځمکو چی مالیه تر ل شویده اصلی ځمکه او مالیه هم فرق کوی . په قباله کی دلزی مالی ور کولو په خاطر د ځمکی اصلی اندازه لږه ښودل شویده .

دی چی د دری داو سیدو نکو څخه برخه دکار له پاره دافغانستان
ښارونوتهځی. په دره کی آبی، للمی او کارینی ځمکی وجود لری.
ښوراو ک دایکالوژی په لحاظ یوه شگلنه (ریگزاره) سیمه ده چی شمال
ته یی اڅکزی، سپین بولدک او بلوڅ، لویديځ ته دریگ علاقه
داری (بلوڅ)، ختیځ او جنوب ته یی دبلوچستان سرحدی سیمه
دی. دسپین بولدک څخه په شگلنه سیمه کی چی په للمی ډول کرلی
کیرزی، دریگ په غونډه یو اوتیتو غرو نو باندي دښوراو ک په لور
سړک تللی دی (۱).

دښوراو ک ترمنځ یو خوړچی دوی یی لوړه بولی تیریز ی. لکه
چی مخکی مو هم څرگنده کړیده تقریبا شپيته کاله پخوانو راو ک
آبی ځمکه وه او که یو من تخم به وکرل شو شل منه حاصل به یی
ورکاوه. خو وروسته کله چی دسرحد ته په پښین کی دخو شدل خان بند
وتړل شو نو بیانېو راو ک ته یوازی سیلابی او به راځی او ځمکی یی
یو فصله شوی. ددی سیلابی او بولدک په پاره کله چی دافغانستان
دسرحد څخه وزی په نیشکی کی یو بل بند وتړل شو. په ۱۳۵۴ کال
کی دښو راو ک دځمکو دخړوبو لویاره د پنځه شپيته ژوړو څاگانو
دکیندلو سرشته و نیول شوه. کله چی انجنیرانو د تمدن نه په یوه
لیری ځای کی او په مشکلاتو سره دوه څاهان و ایستل نود هغوسرونه
یی پټ کړل او ویی ویل چی یو کامیاب او بل یی ناکام دی.
کامیاب ته به موږ واټر پمپ راوړو. وروسته له هغه نه کامیاب ته واټر
پمپ راوړل شو او نه دناکام څاه پوښتنه وشوه چی په رښتیا سره
ناکام و او که یه؟

په هر صورت ښوراو ک دایکا لوژی اودځمکی دنوعیت له کبله
یوه ډیره حاصلخیزه منطقه خو یی او بوله. په ټول ښو راو ک کی حتی

۱ - مواصلا تی ارتباط دښوراو ک په لاره دو مړه سست دی چی
څوارلسمه او کله هم ډیر شمه ورځ کوم موټر دپوستی دموټر په نوم
ښو راو ک ته درو می. له دی کبله دښو راو ک اکثر ارتباط له کویتی
(کوټی) سره دی.

لس و نی نشته. زما په عقیده سره د تبخیر اندازه په کال کې ډیر ه زیاته ده او لدی کبله خلکو د خښاک داو بو له پاره لوی ډنډو نه (ناور) جوړ کړیدی.

دښور او ک خلک وروسته له دې چې ځمکې یې للمی شوې، په زیاته اندازه کویتې (کوټې) ته ولاړل او هلته په کار اوسوداگری بوخت دی. اوس دښور او ک په سیمه کې د پخوا په پرتله ډیر کم بریځی اوسین ی. د گربزو سیمه دخو ست جنوب ته دخو ست دشمل دغاړی نه پیل اود وزیرستان تر سرحد پورې پرته ده. دشمل دغاړی گربز په آبی ځمکه پراته اود دشمل دخوړ او یا د کاریزو نو او به یې په خپلو ځمکو برابری کړی دی. دشمل دغاړی وروسته د جنوب او جنوب ختیځ لور ته د گربزو و صحرا پیل کین ی چې بیا د ختیځ و خواته د تودی چینی دره اوږده تللی او په سرکې یی د تودی چینی گلی دی. د تودی چینی په څنگ د لویدیځ لور ته د بار ی په امتداد تر مښی کلی پورې وړی او لویی غونډی پر تی دی چې کوچنی خوړو نه یی د لویدیځ خواو ته بهولی دی. د بار ی په بر څنگ کې دانځر کی دره د گربزو د صحرا په لور را پری شوی ده. دانځر کی درې بری خواته د لیری دره ده چې د مغلکی تر سرحده پورې امتداد لری.

هغه گربز چې په صحرا کی او سین ی ځمکې یی نسبتا زیاتی او للمی دی. دوی خپلی ځمکې د سیلاب داو بو په واسطه خړوبوی چې دخوړو نه یی بندو نه او ویا لی ورته خیر ولی دی.

د غرونو اوسیدو نکی لږ ځمکې لری او ځمکې یی دخوړو نه په بهانده او بو او یا د جوړ (ډنډ) په واسطه چې گربز یی خپلر بولی اوبه کوی.

د ایکالوژی په لحاظ د دانگام، او گربزو د غرنیو سیمو د ځمکونو عیت یوشان دی. د گربزو ځینی ځمکې دخو ست جنوبی لور ته په اواره پرتی دی چې دغه شان په اواره پرتی ځمکې د دانگام په غرنیو برخو کې نه لیدلی کیږی. د دانگام او ښو راو ک ځمکې هم یو تربله د جوړښت او ایکالوژی له پلوه، مشابېت نه لری بلکې دښور او ک

د ځمکو وړ ته والی دگر بزو داوارو ځمکو سره لیدل کېږي . د دري واړو سیمو ځمکي موږ په آبي اوللمی ځمکو و یشلای شو .

۱ - آبي ځمکي :

آبي ځمکي په مصنوعي توگه د ويا لو او لښتنيو په واسطه خړوبېږي دابي ځمکو او به بهاندی وی چی د بارانونو او سیلاو نو په وختونو کی بی واره وی او په نو روو وختونو کی په وار ځمکه خړوبېږي . دگر بز و او دانگام ځیني ځمکي دو یالوپه ځای دډنډو نو داو بو په واسطه خړوبېږي . ټو لی آ بي ځمکي یوشان ندی . په دانگام او گر بزو کی هغه ځمکي چی خاوره یی ډیره وی او د شاو خوا غرو نو څخه ورته سیلاونه خړه راوړي دشان ځمکي آ با دی وی اود ښو ځمکو په کتگوري کی راځي .

دښوراو ك او گر بزو هغه ځمکي چی داو بو سر بندو نو ته نژ دی پرتی دی ښی ځمکي گنلې کیږي . په دانگام او گر بزو کی هغه ځمکي چی دغرو نو په لمنو کی یادخوړو نوپه غاړه پرتی دی دسیلاوو نو اوبارا- نونو په وختونو کی یی خاوره وړ له کیږي او په ځمکه دسیلاو نو له کبله شگه یا کارپریوزی چی په محلی اصطلاح داسی ځمکو ته کارپینه یا شگلنه ځمکه و یل کیږي . په ښوراو ك کی هغه ځمکي چی د سر بند څخه لیری وی او یاښوره ولری دوی وړ ته ښوره ناکه خرابه ځمکه وایی .

په عمو می توگه په دانگام ، او گر بزو کی آبي ځمکي دوه فصله دی . په ښو راو ك کی داو بو دکمښت له کبله یو فصله دی او یوازی غنم او اور بشی په کی کرل کیږي . په دوه فصله ځمکو کی په منی دغنمو ، او اور بشو کرکېږي اود ثور په میاشت کی په دری واړو سیمو کی دورځو په لږ تفاوت ریبیل کیږي . دوی دجوړا په ورو ستیو وړ څوکی جوار یا شو لی کری اود سنبلې په پای کی یی ریښی . په منځنی توگه ښی ځمکي په یو جریب شپيته منه غنم ، اتیا منه اور بشی ، شپيته منه جوار او شپيته منه شو لی حاصل وړ کوي . په ښو راو ك کی تراوسه ویش رواج لری . دوی ځمکه نه شی خرڅیدلای . سره له دی چی

په دانګام او ګر بزو کې خصوصي ملکیت و جود لري خو ډیر لږ خلک دځمکې خرڅلاو ته آماده کېږي . په وروستیو وختونو کې چې ځمکې خرڅې شویدی دښې ځمکې د یو جریب منځنۍ بیه او یازره او د خرابۍ ځمکې د یو جریب بیه څلو یښت زره افغانۍ دي .

۲ - للمی ځمکې :

په دري واړو سیمو کې للمی ځمکې شته . للمی ځمکو اندازه په ښو راوړل کې ډیره ده او د دانګام په تناسب په ګر بزو کې للمی ځمکې ډیرې دي . للمی ځمکې جاري او بې نه لري او په طبیعي توګه په بارانونو او بېه کېږي . للمی ځمکې په مني کې کرل کېږي . او یو فصل غنم یا اور بشي حاصل کوي . په اورنده (باراني) کال کې د ځمکو حاصل ښه وي او د للمی او آبي ځمکو حاصل تقریبا برابر وي . په وچکالي کې حاصل یا ډیر لږ وي او یا فصل بیخي سوزي دا بې ځمکو غوړندی للمی ځمکې هم ښي او خرابۍ ځمکې لري .

۳ - کاریني ځمکې :

کارین په ګر بزو او ښور اوک کې وجود نه لري او یوازي د دانګام او ګوړې د نورو سیمو خاصه ده کارین اکثره په غرو نو کې جوړېږي . د یوه کلی خلک په ګډه سره یا یوه کورنۍ د غره په داسې برخو کې چې تېږې یې په خاوره بدلې شوي وي ددغو برخو ځنګلي وني یا بوټي پري کوي او یا ورته او راچوي او دکرني پټي په کې جوړوي . د کارین پټي د هر غره د شرایطو له مخې په مایل ډول جوړېږي . کارین هم په دوه ډوله دي چې یو ډول یې آبي دی چې د غرونو د چینو د ډنډونو په اوبو خړ و بیږي . په غرونو کې د چینو د بېا نده او بو څخه ډنډونه جوړېږي . او به ډنډ ته رارواني وي او څه وخت چې ډنډه ډک شي بیایي ځمکې ته را ایله کوي . بل ډول کارینونه للمی دي . داواري د ځمکو په پرتله د کارین په پټیو کې یو کول تکلیف غواړي . که ځمکه مایله وي نو یو ور باندې کیدای شي او که دښکته نه پورته مایله ځمکه څه ناڅه نیغه پرته وي نو پداسې کارین کې یو نه کېږي او خلک یې په لاسي و سایلوسره یو کوي . داواري ځمکې برعکس

د بارانونو په وخت کې د کارين د ځمکې خاوره او بهرې اودوخت په تيريدو کار په کې زياتيزي. کارين بې خاورې کيږي او په پای کې شاړ پاتې کيږي.

د کارين حاصلات د آبي اوللمې ځمکو په پرتله لږ دي.

بزگران آبي او للمې ځمکو ته حيواني سره ورکوي او څلورکلونه، کيږي چې ځيني بزگران کيمياوي سره هم استعمالوي. د بزگرو د تجربې له مخې په کوچه ځمکه چې شو لي و کر لي شي شو لي دغه ځمکه خواروي اود راتلو نکی فصل له پاره په کې د بل فصل د قوت مواد نه پاتې کيږي. پدغه شان ځمکو شو تله يا رشکه کرل کيږي، پوره حيواني سره ورکوي او تر څلور راتلو نکو کلونو پورې دغه ځمکه بڼه فصل کوي.

داواري ځمکې پټې ديو بل څخه د پولو اود غرنیو سيمو پټې دباري (د تير و نه جوړو پروکي ديوا لونه) په واسطه ديو بل څخه جلاکيږي. که دمو قعيت په لحاظ ځمکه اواره او پراخه وي په کې لوی پټې جوړيږي او دغه شان پټې ته په محلي اصطلاح (گرېز او دانگامی) ډنډه وايي.

دهقاني مناسبات :

مخکې مو يادو نه و کړه چې دوش د زوال نه وروسته ورو ورو دښتنو په ټولنه کې خوار او غريب بې ځمکو دهقانان اود ځمکو خښتنان راپيداشول. دگډ مالکيت پر ځای خصوصي مالکيت ټينگ شو. په تيره بيا په هغه ځايونو کې چې د پخوا راهيسې دخاني سيستم اويا ددولتي جاگير سيستم نه را منځ ته شوي وو د ملکيت مناسباتو يو ډول فيو ډاليزم ته لوړتيا ومونده چې دخپلوي عاطفې، فزيکي قدرت، بيگار، او استثمار څخه اوبه خوري. داډول فيو ډاليزم هم ټينگ دی ځکه داستثمار په مقابل کې دنمک خوري او روبنایي برابري څخه برخوردار دي.

ددې سيستم د مناسباتو په ټولنيز اړخ باندې به په خپل ځای کې وژغېږي خو اوس دلته غواړو چې اقتصادي مناسبات او تر ټولو دمخه د دهقان او د ځمکې د خښتن ترمنځ مناسباتو باندې غور وکړو.

دلته د دهقان هغه چاته ویل کیږي چې یا خپله هیڅ ځمکه و نه لري او یا دو مړه ځمکه و لري چې خپله گوزاره یی ور باندې نه کیږي او د بل چا ځمکه هم وکړي. هغه څو ک چې ځمکه د کرلو له پاره دهقان ته ورکوي دځمکي خاوندی بولو.

دهقاني مناسبات په ټول کونړ کې په لږ تغیر سره په ټولو قبیلو کې سره یو شی دی. مثلاً په شو لټن کې که دهقان بنځه او قلبه ونه لري نو شپږ مه برخه اخلي. او که چیرې بنځه و لري او قلبه ونه لري نو پنځمه اخلي ځکه بنځه د میړه سره کمک کولای شي. که بیا د دهقان قلبه ولري نو په آبی کې دریمه اخلي او په للمی کې نیمه اخلي. دا چې تخم او اشر دواړه په مالک دی نو وابنه هم د تخم په حساب کې راځي او دهقان په هغو کې برخه نه اخلي.

د دانگام په مشوا نیو او سالارزیو کې بیا که قلبه دځمکي دخاوند او تخم هم دځمکي دخاوندوی نود فصل څخه پنځمه دهقان اخلي او وابنه هم دځمکي خاوند اخلي. که چیرې دهقان قلبه و لري نو څلور مه برخه اخلي. خو په دویم حالت کې بیا شنه و وابنه د دهقان د قلبی له پاره دی.

په مروړه کې که دهقان قلبه ونلري یعنی قلبه دځمکي دخاوند وی نو دهقان پنځمه برخه اخلي او وابنه نه اخلي. دا ډول خلک چې ځمکه او قلبه و نه لري، دهقان یی بولي او برسيره پر پټي دکور کار هم کوي. په حجره کې خدمت کوي، لرگي، راوړي، ژرنده کوي او استازی (د احوال وړ ل راوړ ل) کوي د دهقان بنځه او ما شومان هم دځمکي خاوند سره دو بنو په راوړ لو، دجا مو په مینځلو او د بروټي (دلرگوپيټي) په راوړ لو کې مرسته کوي. په مقابل کې بیاد ځمکي دخاوند ډوډي، خوري.

که قلبه د دهقان وی نود مني دریمه اخلي او داوړي څلور مه اخلي او وابنه هم په همدې تناسب وړي. دا ډول دهقان ته برخه ایښ وایي او یوازي د پټي کار کوي او دځمکي دخاوند کور، حجرې، او ژرندي کارونه نه کوي.

دشيگل په شينووارو کې هغه دهقان چې قلمه و نه لري دځمکې دڅاو نډسره سم کار کوي اودخپل کاراجوره دپنځوس تراټيا پوري دېري* په فصل اخلي. لدې کبله ورته غاړه گري يعنې ملگري وايي. دلته فيو ډالي مناسباتو دځمکې دکموالي او له دې کبله چې دشيگل د شينووارو ټولنه دزياتو برابرېو څخه برخه لري، زيات انکشاف يې نډي کړي. پدې لحاظ هغه چاته چې يو يو غو يې قلمي ته سره جوړه کوي هم غاړه گري وايي.

خو که دهقان قلمه و لري نو دريمه اخلي او تخم دپټې دڅاو نډوي او دوښو څخه هم دريمه اخلي خو اکثرا وابنه دهغه چاکين ي چې تخم يې ورکړي وي.

دهقان يوازي خانانو ته په شيگل کې لري، وابنه، ژرنده او يادجري خدمت کوي مگر نورو شينوا رو ته په دهقاني کې دا کارونه نه کوي.

دکنړ او پکتيا په ولايتونو کې له يوې خواځکه چې زراعتي ځمکې کمې دي او له بلې خوا د وروڼو تر منځ ویش کين ي نود هر چا په لاس کې ځمکه کمه پاتې کين ي چې له دې کبله دځمکې تمرکز او پدې ډول داقتصادي قدرت پيدا کول خوراگران تما مين ي. له بلې خوا بورژوازي مناسباتو دو مړه پر مختگ نډي کړي چې په کلتوري لحاظ د ځمکې (دپلار هډوکو) خرڅلاو ميسر کړي نو پدې ډول دځمکې تمرکز صورت ومومي. دپښتنو ددغو سيمو په خلاف بيا په کندهار کې ځمکې دپخوا راهيسې تمرکز موندلي چې له يوې خوا دنا در افشار او بياد احمد شاه له خوا ابداليو خانانو ته جاگيرو نه ورکړي شوي وو له بلې خوا وروسته له هغې نه بيا محمد زيو خيل و سردارانو ته ځمکې او مستمري تنخواگاني ورکولې. په دې ډول دخاني موسسې له يوې خوا په زيربنايي لحاظ مهمې وي او له بلې خوا داچي ددولت دبوروکراسي سره يې مستقيمي اړيکي درلودې په ځمکه باندي ملکيت ورته منحصر

* دېريو دو مړه وزن دي چې دکابل دوه نيم چارکه يالس پاوه کين ي (پښتوفا موسس لو مړي ټول ۴۸۳ مخ)

پاتی شو * دلته دد هقا ن او ما لك تر منځ ارتباط يو ډول فيو ډا لي مناسباتو ته ور ته دی چی په لا ندي ډول یی وړاندي کوو ..

۱ کښتگر :

پدی ډول فيو ډالیز م کی د تولید فکتورو نه پنځمه دی . ځمکه ، اوبه ، قلبه ، تخم او کار ځمکه او او به د د خاوند قلبه او تخم د کښت گر او کار د بز گروی . بز گر پنځمه اخلي ، وروسته له هغی یی کښتگر ، اود ځمکی خاوند د فصل پاتی بر خه سره نیمایی کوی . بز گر د عرضه او تقاضا د قانون له مخی کله شپږ مه او کله بیا څلور مه هم اخلي . بز گر د کښتگر له پاره با مو نه کاه گلوی او اوژ ر نده هم کوی . که چیر ی کښتگر بز گرو نه نیسی او په خپله ځمکه وکری نو دری برخی کښتگر اخلي او دوی برخی د ځمکی خاوند اخلي . نو کښتگر د بز گر اود ځمکی د خاوند تر منځ یو دلالی شکل دی چی قلبه او تخم لری او ځمکه نه لری .

دلویو خانانو په کورونو کی ، د بز گرانو بنځی او ما شومان او په خپله بز گر هم کار کوی د دوی داکار په زړو جا مو او ډوډی سره مقابله کیږی . خان یوازی د مهمانخانۍ مز دور ته تنخواه ور کوی چی د میاشتی له دری سوه افغا نیو او ډوډی او کالو څخه عبارت دی .

دښوراو ك مناسباً ك مودو یش په سیستم کی بز شا نته روښا نه كړل . د سپین بولدك ، شگۍ ، ارغستان ، معرو ف او خاكریز ، ولسوالی ، ښوراو ك ته ور ته او ځمکی یی په زیاته اندازه للمی اویا غرنی دی . ددی په مقابل کی د ډنډه ارغندا ب ، میو نده او پنجوا یی ، ولسوالی بیا په زیاته اندازه با غی زراعت لری او تولید یی هم دکاراو هم د حاصل له مخی شدید Production Intensive (زیات او زورور تولید) دی . حال دا چی په للمی سیستم کی که ځمکه ډیره هم وی لاكن داو بود نشتوالی له کبله تولید یی Extensive (دلته کمزوری او لږ) دی .

نور ټول كند هار د ټولنیزو-اقتصادی مناسباتو له پاره موږ

* د زیاتو معلو ماتو له پاره وگوری عدد ۹۰ مخ لمن لیک .

يوازي دپنجوايي ولسوا لي چي په اقتصادي لحاظ تر ټولو مخکي ده د مثال په ډول نيسو . دلته په زياته اندازه ځمکه د لويو خانانو په لاس کي ده چي ځيني يي حتي اووه زره جريبه ځمکه لري . د ځمکي تمرکز ددي سبب کيږي چي په زياته ، اندازه خلک بي ځمکي وي . ددي لويو خانانو په څنگ کي يو ډول کوچني او لوي اجاره داران او همدغسي کښتگر دکلي دبورژوازي په څير ظهور کوي . دويمه کتگوري خلک (اجاره داران) دڅه نغدو پيسو او يا د تخم او قلبي په پيدا کولو سره بزگر استثماروي . خانان اوزمين داران او همدغسي اجاره داران بزگروته د(موک)* په نوم قرضه ورکوي . هغه وخت چي بزگر د زميندار څخه ووزي او غواړي د کوم بل چاسره کاروکړي نوزميندار موک غواړي . داچي بزگر په خپله پيسي نه لري نو مجبور دي چي د کوم بل زميندار نه موک واخلي . نو دلته دي مجبور دي چي ياداو ل زميندار سره پاتي شي او ياد اچي ددويم زميندار سره په هماغه شرايطو او ياهم تر هغو خرابو ، شرايطو سره بزگري وکړي . خوبزگر هيڅوخت دبزگري نه خلاصيداي نه شي . نود کندهار بزگر دسرمايه داري نړي وکارگرو ته ورته دي چي مارکس دهغوي په باب وايي ((په بورژوازي ټولنه کي کارگر دا آزادي لري چي ديوه سرمايه دار څخه ولاړ شي او دکوم بل سرمايه دار سره کاروکړي خو په عمومي صورت نه شي کولاي چي هيڅ يوه سرمايه دار سره کار ونه کړي (۱) .

لکه چي مخکي مو وويل د ميوي توليد (انگور يا انار) کار په کم وخت کي زيات کار غوښتنو نکي
Labourintensive دی .

* د ځينو پوهاو په نظر په کندهار کي په ياد شوو دورو کي د ځمکي مالکان يوازي ابداليان نه بلکه نور مالکان هم د هغوي تر څنگ موجود وو . که څه هم ، د وروستيو شمير لږ و . اديتور

موک په کندهار کي درشوت يابدي معنالي خودکړني په مناسباتو کي زياتره تشويقي پيسو ، ايندو - سمنت مني
Inducement money

معنالي چي ديو ډول قرار ددشکل يي غوره کړيدي . اديتور .

(1) Labnarbeit U. Kapital, Dietz verlag, Berlin

داچی انگور او انار داسی یو حاصل دی چی باید خرڅ شی، نو د باغوان او زمیندار دواړو مناسبات بازارى Market Relations یا په بل عبارت کاپیتالیستی دی ځکه انار، انگور او یانوری میوی نه شی کولای چی دغلو دا نو ځای ونیسی. داچی باغوان له یوی خوا زیات

مصرف او له بلې خوا پیسو ته ضرورت لری نو مجبوریری چی خپل مال ته ډیر ژر یو رانیوو نکی هما غلته ځای په ځای پیدا کړی چی دی وکولای شی دغلو پیسو په لرلو سره خپل کورته غله او جامی را ونیسی. نو اکثر وختونه داسی کینزی چی باغوان دغه حاصل بیرته په خپل زمیندار باندی خرڅوی او یا داچی دخپل حاصل پیسی یی پخوا خوړلی وی.

« بزگر او باغوان دغلو پیسو ته زیاته اړتیا لری، ځکه باغوان خو هیڅ غله نه لری او بزگر که دڅه وخت له پاره غله هم ولری نو دکالیو چای، بوری او نوروشیانو له پاره دغلو پیسو ته ډیر اړ وی. لدی کبله حتی ځینی کوچنی آزاد بزگران دخپلو ضروریو تو درفع کولو له پاره مجبور دی چی خپل انار، انگور او یا ممیز ډیر ژر خرڅ کړی.

له بلې خوا په کندهار کی دخړڅلاو کوپرا تیفو نه نشته چی بزگران وکړای شی دکوپراتیف نه دغدی پیسی او جنس واخلي او بیاددوی مال په هغه کی مجرا شی. همدغی زمیندارانو ته دوڅکو (ممیزو) او یا انگورو قرار دادندی، معلوم چی دوی وکړای شی په ثابتو قیمتونو باندی خپله میوه خرڅه کړی او یا داچی هروخت چی میوه خرڅه هم شوه خودبزرگ ر لوموړ نیی ضروریات دکوپراتیف له خوا پوره کیدای شوای. دغه مشکلات دی چی دممیزو او انگورو په سوداگری کی یوازی لوی سوداگران گټه کوی (۱)

۱- مونږ ته دیوه متوسط زمیندار له خولی وویل شول چی پخوا به وڅکی (ممیز) گمرک ته راوړل کیدل او په گمرک کی ځای ډیرو. او س هغه یوه کوچنی سرای ته راوړل کینزی چی هلته ځای کم او وڅکی خرابینزی او دهقانان مجبور دی چی خپلی وڅکی ژر او په کمه بیه خرڅی کړی.

له دې کبله بزگران او باغوانان په زیاته اندازه اودوخت په تیریدو سره نوره هم په زمیندارۍ پورې، مربوط او پوروړی کیږي. دموک اندازه لاپسی زیاتېږي او بزگرهغه نه‌شي جگولای.

باغوان که‌څه هم یوازې کارکوي او کاري هم زیات دی لاکن دکار او (دتولید شدت) * Intensity له مخې باغوان شپږمه برخه اخلی (۱). دباغوان کاردادی چې او به لگوي، انگور دگرمي نه په پانوکي پټوي، بیلداری کوي، تاك بری کوي، انگورو ته دیوال جوړوي دباغ دیوال کوي، سره وړي، دبامونو کاگل، که نریدلی گمبتي او دیوالونه وي، هغه هم جوړوي. همدغسې ویالې پاکوي او ځینې نور کارونه لکه وانبه راوړل هم ددوي په لاس کیږي. که باغوان او یابزگر دویا لوجوړولو ته رانه‌شي نو مجبور دي چې ناغه ورکړي.

په خو ست کی ددهقان دکلمې پرځای (شریک) کلمه استعمالیږي. دخو ست په غرنیو سیمو کی دځمکې دلږوالی له امله شریکی وجود نه لري. یوازې په اسمعیل خیلو، مندوزیو او په زیاته اندازه په شمل او لکنو کی شریکی وجود لري.

که تخم او قلبه دشریک وي، نو د فصل نیمایي اخلی او بوس (پروړه) هم نیمایي دهغه وي. د فصل شنه وانبه دواړه وړای شي. داډول شریکی په اوړی کی ده. په منی کی بیا جوار په پاسنی ډول سره وي خو په شولو کی تخم نیمایي مالک او نیمایي شریک راوړي. او درمند سره نیموي یعنی پروړه هم نیمه دیوه او نیمه دبل کیږي.

* (شدت) له کلمې څخه مراد زیاتوالی دی چې دکم کار څخه زیات تولید ترلاسه شي او همیشه دغه کیفیت ولري یعنی په دی ډاډه وي چې په عمو می توگه همدغه اندازه تولید لاس ته راځي او کمین ی نه ادیتور.

۱- یو ملک مونږ ته داسې معلومات راکړل چې گواکی باغوان پنځم من اخلی. خو بیا ددوو دهقانانو له خوا دده مخالفت و شو اودامعلومه شوه چې شپږم من اخلی.

شریک دځمکې دڅاوند له پاره بې دځمکې دکارنه بل هیڅ ډول کار نه کوی. شریک که دلویو ما لکینو سره د مز دور مو قف ولری. یعنی داچی دکوم بل ځای نه را غلی و ی او خپله قلبه و نه لری نو یاپنځمه اخلی او یادا چی دمزدو ری په شان قرار داد کوی.

دی نو بیاد دځمکې د مزوری څخه پر ته نور کارونه لکه دلرگوراو ډل او یاژرنده هم کوی!

۲- اوبه خوږ یا او به لگول (آبیاری):

ددانگام ددری په ختیځو او شمال ختیځو غرو نو باندی د نورو غرو نو په پر تله دسلوا غی او کب په میاشتو کی دوری (حمل) دمیاشتی تر نیما یی پوری بنه ډیره واوره اوری. په ځینو کلو نو کی په عمومی توگه دواوری او باران اورنبت ډیر دی او په ځینو کلونو کی لږه ددری غرونه دو مره جگ نه دی چی ټول کال ور باندی واوره زیرمه (ذخیره) پاتی شی اوددی ځای دځمکو ته بی واره جاری او به ور کړی. دډیر اورنبت په کال هم دغرو نو واوره دغبر گولی تر پیل پوری دغرو نو په څو کو پاتی کین ی اود تودو ځی له امله په کراره و یلی کین ی. که په پسر لی کی بارانونه زیات شی نو واوره ژرویلی کوی چی دواوری او بارانونو اوبه په خوږو نو کی جاری روا نیوی او سر بند ته دنژ دی دځمکو بز گران یی بی واره خپلو پتو نه اړوی. که چیری په خپل وخت په غرونو لږه واوره و شی اودپسر لی په دوو لومړیو میاشتو وری او غوایی کی بارانونه لږوی نودو چکا لی یا کم اور نبت کال په اوږدو کی ددری ټول بز گر داو بو دکمبنبت سره مخا مخ کین ی چی داو بو دکمبنبت ددوی دفصلو نو سو ځیدو ته لوی خطر دی. په داسی کال کی داو بو په وار ډیری شخړی او جگړی

دپښتنو ټولنیز اقتصادي جوړښت

راپیدا کیری (۱) له بلی خوا، د وچکالي په کال کې ددري دخوا نی انرژي ډیره بر خه دبز گری یا د ورعیني مز دور ی له پاره پښور او نورو سیمو ته ځي او هلته خپله اقتصادي نیمگړ تیا پوره کوي.

ددري په خوړونو اود غرو نوپه لمنو کې ځای په ځای چینی مو جودی دی چی په دره کې ټول کلی دچینو خوا ته جوړ شوی دی. په طبیعي ډول داور ښت په کلونو کې داو بو څه برخه په غرو نو او خوړو نو کې جذبېږي چی دغه جذب شوی اوبه په اوږي او مني وکي دچینو داو بو اندازه زیاتوي. هغه چینی چی ډیر ی او بهاندی او به لری بزگران یی او به په مستقیمه تو گه په خپل وار پتو نه بیایي او هغه چینی چی لږی او به لری د وبو دذ خیره کولو له پاره یی د محل خلکو ډنډونه سوږ کړیدی چی لږی او به ډنډ ته راتویږي او څه وخت چی ډنډ ډک شي بیایي بز گر په وار ایله کوی او خپله کرو نده ور باندی خړوبوی.

دلته دخلکو په اقتصادي ژوند کې او به عمده او اساسي فکتور دی اود ځمکي سره جوخت اوبه هم په خصوصي ملکیت کې را ځي. څوک چی ډیره ځمکه لری هغه په او بو کې هم ډیر، بر خه لری. د عمده فکتور په توگه اوبه آبی ځمکه دنلې ځمکي څخه جلا کوی چی دآبی ځمکي تولید او نرخ دللمی ځمکي په پرتله ډیرو ی او هغه څوک چی آبی ځمکه و لری او بل نفر په عین اندازه للمی ځمکه و لری د آبی ځمکي څښتن د تولید په وجه دللمی ځمکي دڅښتن په پرتله ښه اقتصادي ژوند لری. کله چی یو نفر په بل خپله ځمکه خرڅوی دځمکي دخر څلاو

۱ - زموږ دپښتنو په مقابل کې اکثر ځوابونه داوو چی دو چکا لی په کال کې هر بز گر دازیار باسی چی خپله ځمکه پوره اوبه کړی. او به دو مړه ډیری ندی چی تر ټاکلی وخت پوری ټول فصـل خړوب کړی. یو بز گـر تل پلمه کوی چی داو بو وار یی نه دی پوره شوی او بل بز گر اوبه خپلو پتو ته اړوی چی دغه کار د شخص و موجب کیږي. له بلی خوا داو بو په وار کې یو بز گر دبل څخه دشیپي له خوا او به په غلا خپل پتی نه اړوی.

په وخت کې پلورونکي او اخیستو نکي دواړه د او بو د ملکیت د موضوع په باب خبرې نه کوي ځکه چې د واپړه پدی پو هېږی چې د آبی ځمکي بڼه او خراب نو عیت په او بوپور ی تړل شویدی اود بڼی ځمکي اساسی معیار اوبه گڼل کیږی اوداوبو په و جه دځمکي نر خ او چت ټاکل کیږی . اوڅه وخت چې ځمکه وپلورله شی ددی ځمکي پوری تړلی شوی اوبه هم داخیستو نکي په ملکیت کې راځي.

ددی ځای بز گران د(زړی اوبه) او(نوی او به) په نو مونو دو ه اصطلاحگانی استعمالوی . زړی اوبه دهغي ویا لی یالبنستی او بوته وایی چې ویاله یالبنستی یی یو یاڅو نسله پخوا جوړ شوی وی او پدی او بو کی دټو لی ځمکي داو بو وار اودوار نیټه معلومه وی . دزړو او بو ویالی ته نوی ځمکه اودویا لی څخه نوی لبنستی نه شی ایستل کیدا ی . ددی علت دادی که دزړی ویا لی د او بوڅخه نوی آبادی ځمکي ته اوبه ور کړل شی طبیعي ده چې ، پدی صورت کی دزړو او بو یوه برخه دغی نوی آبادی شوی ځمکي ته ځی اود نو رو بز گرانو دځمکو په(حقابه) کی لږوا لی را ځي . که دیوی خوانوی آبا ده ځمکه یو نفر یا کورنی ته گټه رسوی په مقا بل کی نورو ځمکو ته تاوان اوږی . که چیری للمی او نوی آبادی ځمکي ته دویا لو لبنستی په واسطه د آ بی کیدو امکان موجود وی ، دو یا لی یاد لبنستی دجوړ یدو تر مخه یو نفر یا کورنی مجبوره ده چې دکلی یا گاونډیو بز گرانو ته دا ثابت کړی چې دځمکي آبی کیدل دهغوی په او بو بده اغیزه نه کوی . که دویالی یا لبنستی سر بند له داسی او بوڅخه پیل کیږی چې دغه او به په شگه یا په شاړه ځای کی جذب کیږی او څوک ور ځینی استفا ده نه شی کولای نودغه شان اوبو ته بند اچول او ویاله جوړول او لسی کشا له نه پیدا کوی اود غه شان ځمکي په آسانه آبی کیدای شی . اما که نوی ویاله یا لبنستی دنورو خلکو په ځمکو بده اغیزه کوی نود للمی یا نوی آبادی ځمکي د آبی کیدو په نتیجه کی کورنی او کلی او یا د یو کلی او نورو کلیو دخلکو تر منځ شخړی راپیدا کیږی چې دغه شان شخړی په مرگ ژو بله تما میږی . خلک د مرگ ژو بلی دمخنیوی له

پاره اود دښمنی او بدل داخیستوله پاره دللمی او نوو آ با دوشوو
 ځمکو آ بی کیدو ته زړه نه ښه کوی. لکه چی مخکی ور ته اشاره وشوه
 که دنوی ویالی یا لښتی جوړیدل دنورو خلکو په ځمکو بده اغیزه نه
 کوی ، پدی صورت کی دکورنی یا کلی خلک په مشترک ډول نوی
 ویالی یا لښتی جوړوی چی (نوواوبو) کی دنوی آ بی شوی ځمکی دهری
 ټوټی (قطعی) «حقابه» داو بو دواړه نیته او وخت ټاکل کیږی چی د
 اوبو دبرابر ویش کارو باردمیراواو کښیانو * په غاړه وی.

۱ - میراو :

میراودبزگرانو ترمنځ داو بو د ویش، وخت او نیتی ټاکونکی
 حاکم * ته وایی . یو یا څو کلی په گډه سره یو نفر داوړی او منی د
 فصلونو داو بولگولو له پاره دمیراو په توگه ټاکي . د میراو اجوره ټاکلی
 حدنه لری بلکی دده اجوره دده اودکلی دبزگرانو د جوړی په اساس
 ټاکل کیږی . که ځمکه ډیره وی اود ځمکی او به خور یا اوبه لگول ډیر
 وخت ډیر کار اوداوبو لگولو د کار له پاره مرستیالان غواړی میراو ته
 دده دکار په مقابل کی ډیره غله ورکول کیږی . او که ځمکه لږه وی لږ
 وخت او لږ کار اوبی مرستیالانو ټول کارونه هغه په خپله ترسره
 کولای شی نو میراو ته هم لږه اجوره ورکول کیږی . د ډیر کار په صورت
 کی میراو (د کښیانو) په نوم یو یادونه د مرستیالانو په توگه
 استخدا موی . میراو دیو امانتدار شخص په توگه خلک ټاکي اما
 کښیان یوازی دمیراو له خوا انتخابیږی میراو خلکو ته او کښیان
 میراو ته مسوولیت لری. کښیانو ته دکلی خلک اجوره نه ورکوی بلکی
 دوی ته میراو دخپلی اجوری څخه اجوره ورکوی. د کښیانو اجوره هم
 څه ټاکلی حدنه لری بلکی د کښیانو دغلی اندازه د میراو اودده یاددوی

* د میراو مرستیالان چی په خپله دهغه له خوا ټاکل کیږی او اجوره

یی هم دمیراو په غاړه وی - ادیتور.

** ددی له پاره چی له دغی کلمی (حاکم) څخه دپخوا نی حکو متی
 حاکم او اوسنی او لسوال معنا په غلطه وانه خیستله شی بهتره به وی
 چی دغه عبارت ټاکو نکي (نفر یا سپری) و لوستل شی - ادیتور.

ترمنځ د موافقې له مخې ټا کـل کيږي.
 که یو سړی د میراوی ددندی په دوران کې داوبو دویښ وخت او
 نیتې په لحاظ خلکو ته خپله امانت داری ثابته کړې دغه شخص دمیراو
 په حیث هر کال بیا ټاکل کيږي. که برعکس یو میراو د شخصي گټې
 خپلوی او ملگر تیا له مخې داوبو په ویش وخت او نیتې کې گډوډی
 پېښه کړې دغه شخص نه یوازې دمیراو له دندې څخه ایستل کيږي
 بلکې دنورو کلونو له پاره د بد شهرت له امله دمیراوی چانس
 هم له لاسه ورکوي. همدغه شان کښیان هم د گډوډی په صورت کې
 د میراو له خوا شړل کيږي.

میراو ته په مجموعې لحاظ د ټول کلی ځمکه او په مشخصه توگه د
 هر بزگر د ځمکې اندازه معلومه وي. دی دویالی او به په وارویشی ده.
 ته معلومه وي چې دهر بزگر ځمکه څومره ده او څو ورځې وروسته یې
 ځمکې ته داوبو وار رسېږي. میراو شپه او ورځ په پارونو ویشي د
 ماښام نه وروسته د شپې په دوران کې پارو نه دستور و دراختلو حرکت
 او پریو تلو له مخې اود ورځې له خوا د پارونو اندازه د لمر حرکت
 په اساس ټاکل کيږي (۱) میراو ته معلومه وي چې یو بزگر خپله ټاکلې
 ځمکه په څو مره وخت کې یعنی په څو پارونو کې خړوبوي. میراو هر
 بزگر ته د هغه داوبو د وار اطلاق ورکوي. میراو او کښیان شپه او
 ورځ دویالی داوبو څارنه کوي. کښیان بیلونه په لاس په ویاله گرزی
 چې دویالی څخه دلښتیو ورځو نه او به یونه سی او اوبه بلی خوا ته لاړی
 نه شي، او همداشان بل بزگر د دواړو په وخت کې اوبه خپل
 پټې ته په غلا وانه پوي. که چیرې دویالی څخه دلښتی ورځ او به
 یو سی کښیان وړل شوی ورځ ته خاوره او تېږی اچوي او بندوی یې.
 که د سیلابونو په وخت کې دویالی عموماً سر بند او به یو سی میراو

۱ - او س په ځینو کلیو کې میراو د ساعت له مخې داوبو وخت

ټاکي.

دېښتنو ټولنيز اقتصادي جوړښت

دکلي ټول بزگران راتولوي اوسر بند ور باندې له سره جوړوي. (۱)
که چيرې يو بزگر په غلا خپل پټي ته او به اړولي وي اوداڅا بته شي
چې دغه کار قصدا شویدی، ميراو ددغه بزگر پټي ته ځي او گوري چې
دغلا او بوڅو مړه پټي خړوب کړي دي. داوبو غلا کوو نکي بزگر—
مجبور دي چې دخپلو او بو په وار کې هغه بزگر ته چې او به يې ور
ځني غلا کړي دې پدغه اندازه و به ور کړي او يا ور ته په درمندکي
غله په تاوان کې ورکړي. دتاوان دغلي اندازه دميراو له خوا ټاکل
ټاکل کېږي. که دميراو فيصله ونه منله شي داوبو په سر دبزگرانو تر
منځ شخړې راپيدا کېږي.

۲- ويالي اودويالو دجوړ و لوتخنيک:

دويالو سر بندو نه دآبي ځمکو په تناسب جگ واقع دي. دسر بندونو
کاسي پراخي دي او له خوړ څخه ډيري او به دبندو نو په واسطه
ويالو ته راگرزول شوي دي. په ويالو کې داوبو ډپونه (ډنډونه) نه ليدل
کيږي بلکې په ټولو ويالو کې اوبه منځ په څوړ چټکي بهيږي. ويا لي
دټولي ځمکي ياد ډيري ځمکي په پور تنيو بر خو کې راغلي دي او د
ويا لو اوبه دلښتو په واسطه دځمکو په مختلفو ټوټو ویشلي شوي
دي. په ځينو غرنيو سيمو کې دويالو مجرا داسي واقع شويده چې او به
دپورته نه ښکته دجوړ جوړي (آبشار) په شکل راتوييږي او دويالو پدغسې
ځايو کې ژر ندي جوړي شويدي او او به دژرندو دناوو له لياري دو باره

۱- دلته دټولو ويالو سر بندونه کچه (خام) جوړ شويدي. پروړه يا
بوټي په سر بند کې ښ دي تيږي ور باندې اچوي او بيا ور باندې خاوره
اړوي اودسر بند په هغه برخه کې چې اوبه ورته راځي بوس (پروړه)
شيندي اودغه بوس دسر بند په درزونو کې ځای نيسي او او به دسر
بند څخه بلې خوا ته نه پريږي دي. دسيلاو نو په وختونو کې دغه
سر بندو نه وړل کېږي.

مستقيما ښکته ويالوتـــه رابهيږي (۱).

ويالي هم لويي وي او هم وړي . دويالي لويوا لى او وړوکوا لى د ځمکي په ډيروا لى اولږوالى پورې اړه لري . که چيرې ديوه کلې د ځمکي سا حه پراخه وي او يا يوه وياله دڅو کليو ځمکو ته او به ور کوي پدې صورت کي ويا له ژوره او پراخه جوړيږي . که دځمکي ساحه لږه وي نو ويا له يي هم وړوکي وي .

په دره کي ټو لى ويا لى داو لس دگړه کار محصول دي (۲) دويالود کيندلو له پاره د محيطي او له نورو ځايو څخه دواردشوو سلا ما نو نو څخه کار اخيستل شو يدي . دسپين زيرو دويناله مخي څه وخت چي سالارزي دلته راغلل په دره کي کافرو (نورستا نيو)* ځينو ځمکو ته ويالي جوړي کړي وي او ځيني ځمکي للمي وي . دسالار زو دراتگ څخه وروسته کله چي به للمي ځمکو ته داو بو لگولو و ياله جوړيد له د اسمار خان به دويالي دجوړيدو ترمنځه دکلي مشران اودويالو په کار پوه بزگران سا حى ته ليزل چي دجوړ اودځمکي ترمنځ ټو له ساحه سروى کړي اودويالي دجوړيدو په ټو له امکاناتو غوروکړي . هغوى

۱- څوک پداسي ځاي کي دژړندي دجوړو لو حق نه لري چي دويالي اصلي مسير بدل کړي او او به شاپي ځمکي ته لاري شي او يابيرته خوړ ته تويي شي .

۲- دکو نړونو په ولايت کي په کال اتلس سوه شپږ نوي کي د سپه سالار غلام حيدر خان څرخي په دوره کي يوازي يوه لويي (سالاروياله) جوړه شويده . دويالي سر بند دپيچ دسيند دسگي دکلي څخه پيل کيږي او تقريبا تر شل کيلو متره واټنه دنرنگ ترعلاقه داري پوري شپږ اوه زره جريبه ځمکي ته او بهورکوي . دويالي سربند خام دي او يوه ويا له په ځينو ځايو کي په غره کي تللي ده او پداسي ځايو کي ورته د پخو خښتو او گچ ديوالونه جوړ شوي دي .

* منظور پخوا نى نورستا نيا ندي چي هغه وخت يي لا اسلام نه و منلي - اديتور .

به خان ته خپل مشا هدا ت وړاندې كول بيا به خان د هغه كلي يا كليو او لس چي ځمكه يي آبي كيد له رابلل اوداو لسي جر كي سره به يي په يو كندې د كاريگرو شمير او د كيندلو داساسوآلا تو انداز .
مطرح كو له . د كاريگرو د شمير اوساما ن آلا تو د انداز ي دمعلو ميدو وروسته به دكار دپه لور څ تا كل كيده.

دكار دپيل په ور څ به خان اويا دهغه په نمايندگي دده ناظر (۱) داولس سره يوځا ي د و يالي سر بندته دتگ په وخت كي به او لسي دپما نو نغاري اوسورني و هل ، خلكو به خپل بيلونه پور ته غورځول او په اتن اود خو شحالي په ناروويو به روان و .څه وخت چي به سر بند ته ور سيدل دعا به و شوه يا به خان يا به يو روحاني شخص دخو بيلونو په و هلو دويالي افتتاح كوله چي د افتتاح وروسته به د ويا لي د كيندلو كار پيل شو . د كيندلو دپيل نه تر پايه به دكلي يا كليو خلك په وار سره كار ته تلل اود خان نو كرانو اود خان له خوا ټاكل شوو مشرانو به دكار او كار گرومرا قبت اوڅارنه كوله چي دكارگرو دغير حاضري له كبله په پر مختگ كي ځنډه پيښ نه شي . كه چيري به د ضرورت له مخي يو كارگر كار ته نه شو راتلای دي مجبور و چي خپل كوم خپلوان يا ملگري كار ته راو ليز ي . كه يو كارگر به دخپل عوضي نه پرته له كار څخه غير حاضر شو، دخان نو كرانو به دغه غير حاضر كار گر جر يمه كاوه .څه وخت چي به دويالي د كيندلو كار پاي ته ور سيد بيا به ټو لو ځمكو ته لښتي جوړ يدل . په كومه ور څ چي به په نوي وياله كي او به راپريښودل كيدي په دغه ور څ به خان مالونه حلالول او اولس ته به دخيرات ناري وركول كيده . د اسمار دخاني

۱ - ناظر دخان دځمكوسر پرست دغلي د گو دا مونو او ددرمندو نوډ ټاپي اعتمادي شخص و. ده سره به دگودام كلي وه او بز گرانو به له ده څخه تخم اخيست ، دي به دخان په ځمكو گرځيده ، ده به دخان په رقعو روحاني خلكو بيوز له بز گرانو اود قبيلو مشرانو ته دبخشش غله وركوله اود درمندو نو په وختو كي به درشي ټا په كيدو نه يواز ي دي دتلو او دخان د غلي د متصدي په حيث دبز گرانو سره رښه ويشله.

په له منځه تلوسره دخان ځمکې د کلیو په مشرانو او بزگرانو وپلورل شو ی اودغوځمکو د خصوصی ملکیت بڼه غوره کړه . له دی وروسته دنوو ویالو دجوړیدو کار کلی او او لس په گډه کاوه اود کار او کار گرو مرا قبت اوڅارنه به دکلی مشرانو کو له.

ترناو :

پداسی ځایو کی چی دوړ و کوویالو یالبنستو داو بو د مسیر په مخکی ژور ځایو نه یالوی تر نگو نه راغلی دی او بل طرف ته یی داو بو مجرا بنده کړی ده هلته دنورستا نوله پخوا نی تخنیک ، تر ناو څخه کار اخیستل شوی دی (۱). په ژورځای یاد تر نګ په مخکی دتیزو مځلی یاد لرگو خادی درول شوی دی چی پدی څلو یا خادو ناوی اینسودل کیږی . دناوی یو سردویالی یالبنستی په وروستی نقطه کی اینسودل شوی او بل سر یی بلی خوا لبنستی ، ویالی یاځمکی ته غزول شوی وی او پدی تر ناو کی له یوی خوا څخه بلی خوا ته او بـــه بهیږی.

۳- د بزگری سامان آلات :

ددانګام ، گر بز و او بنو راو ک دبزگری په سامانو نو کی دو مړه توپیر نشته.

۱- قلبه :

دوو غو یو ته قلبه ویل کیږی.* دقلبی نر خ دغویو دنو عیت سره توپیر مومی . دبنی قلبی نر خ د اته زره افغانیونه تر پنځلس زره افغانیو کیږی . د مایل کارین نه علاوه ، آبی او للمی ځمکی په غویو قلبه کیږی . او پدی برسیره په غویو غوبل هم کوی . په بنو راو ک کی دغو یانونه علاوه خړه هم په غوبل تړل کیږی.

۱- محلی تر کانا ن دځای دفاصلی په تناسب د یو یاڅو د نښتړ و پر- یر او او بدو لرگو یو مخ ژور توپی او ناوه تری جوړوی چی دی ناوی ته تر ناو ویل کیږی . په ټول نورستان کی داوبه خور له پاره ځای په ځای دترناو په واسطه اوبه تیری شوی دی.

* همدا رنگه قلبه په خپله یوی اودیوی کولو عملی ته هم وایي مثلاً دآریاناقبله اود مخکی قلبه یا یوی کول . ادیتور.

۲- جغ :

محلي تر کابې د لرگي څخه جوړوي . جغ د غوا يا نو په څټ ايسوول کيږي . تقریبا د دریو لويشتو په فاصله کې دهر غويي د څټ په اندازه له دواړو خواوو څخه دجغ په سوريو کې جوغونډې (د لرگي څخه جوړ وړو کې موزي) ورمندل کيږي . جوغونډې په جغ کې د ننه د غويو (غو یا نو) ورميزونه نيسي اوغو یا ن دیوی را کښلو ته چمتو کوي .

۳- سر بانډي:

سر بانډي دغويي دڅر مني څخه جوړ شوی او یوډول کلک پرې دی چې دیوی په وخت کې دغويو دمنځني برخې په جغ کې اچول کيږي او د یوی تیر یکی تړل کيږي .

۴- یوی :

یوی دتیر ، موټي ، کو ندي، پال او دلرگي او اوسپنو دوړ و کـــو او غټو ټوټو څخه تشکيله ده چې دلرگي برخه یی محلي تر کابې او د اوسپنې برخه یی پښ جوړوي .

الف - تیرلږ څه کوب اما او ب دلرگي دی چې دتیر سر په سر بانډي کې او سر بانډي په جغ کې تړل شوی وی . دتیر بل سر (لږ پرېدی) اوسپنې برخه یی پښ جوړوي .

ب- کونده: کو نده دلرگي څخه جوړه شوی ډبله تخته ده چې دقلبي په وخت کې تخته په ځمکه پر ته وی چې ددی تختی په منځني برخه کې تیر په مخکیني برخه کې یی پال او په وروستی برخه کې موټي ټکو هل شوی وی اوغو یا ن یی په ځان پسې را کاږي .

ج- موټي : موټي دکو ندي په وروستی برخه کې ټکو هل شوی لرگي دی چې بزگر یی دقلبي په وخت کې په یو لاس نيسي او په بل

لاس چو که (لبنته) ورسره وی او غوایی (غویان) پری وهي.
د- پاله : داو سپنی څخه جوړېږي مخکنی سر یی تیره وی . تیره سړی
د کلکی او کاږینی ځمکی دپری کولو له پاره جوړوی.

۵- تسکوره :

تسکوره داو سپنی څخه جوړېږي دوه ډوله تسکور ی رواج لری چی
یو ډول یی قلمی یا مخروطی اوږده او تیره خو له لری او بل ډول یی پلنه
او تیره وی . لو مړ نی ډول یی د تیږو په ایستلو او کلکی ځمکی د
کیندلو په وخت کی استعمالوی اوله دو هم ډول څخه دپستی خاوری
دکیندلو کار اخلی . په عمو مـ صور ت د تسکور ی څخه دویا لو ،
کورونو ، پتی او کارین د جوړولو د سامان په حیث کار اخیستل کیږي .
د تسکور ی په سوری کی د لرگی لاستی ټکو هی او یو نفور باندی
کار کوی .

۶ - چاری :

چاری د لرگی دیوی تختی څخه چی په خو له کی یی او سپنه وی جوړېږي
او دیونیم متر په اندازه د لرگی لاستی لری . د چاری په دواړو څنډو کی
داو سپنی کړی وی پدی کړ یو کی دپری دواړه سرو نه تړل کیږي . په
چاری دوه تنه کار کوی . یو تن د چاری لاستی او بل یی پری چی د
یوی لویشتی لرگی نه تاووی نیولی وی . یو یی چاری په ځمکه کږه وی
او بل یی پری راکاږی . په چاری داو بو لبستی او دپتیو پولی جوړوی
او د ځمکی لوړ ځایو نه ور باندي اواروی .

۷ - باکاری :

د چاری غو ندی جوړ بنسټ لری خود چاری څخه وړوکی وی او د دوو
تنو په ځای یو تن کار په کوی .

۸ - بیل یا یوم :

پلنه تخته یی داو سپنی څخه جوړوی د لرگی لاستی پکی اچول
کیږي . یو تن ور باندي کار کوی . د باکاری په پرتله د یوم په واسطه

درانده کارونه کيږي . يوم د لښتي وياړو ، پولو د ځمکي داواړو لو اود او بو د بندو نو او ور خو نو د جوړولو له پاره د بز گري اساسي سا ما ن دي .

۹- بيلچه :

ديوم وړو کي بڼه ده .

۱۰- ماله :

ماله دوه ډوله ده چي يوي ته ساده او بلي ته غاښوره ماله وايي . ساده ماله دلرگي د تختي څخه جوړيږي . اود غاښور ي مالي په يوه خوا د ځمکي په لور داو سپني غاښونه وي . ماله لکه د يوي غو ندي په غويو پسي تړله کيږي اود ځمکي د کرڅخه وروسته بز گر په ماله پتي اواروي . که ځمکه پسته وي په ساده مالـه اواريږي او که ځمکه کلکه يا کارينه وي په غاښوره ماله باندي لو ټي اواريږي اود مالي په واسطه د پتي په مخ پروت تخم دخاوري لا ندي کيږي .

۱۱- غاښور (راکول) :

غاښور هم دوه ډوله ده چي يوي وړو کي او بل يي لوي دي . په وړو کي غاښور باندي په او بسو کي کار کوي او په بلي باندي په وچه . غاښور دلرگي څخه جوړوي او د لرگي تخته يي په سر کي او سپنه لري او په دواړو خواوو کي يي د او سپني کړي پر تي وي . په غو کړي يو کي پري اچول کيږي اودغه پري دغويو په جنغ کي تړل کيږي او بز گر دنوي پتي ياد نا اوار پتي د سطحې د جوړو لو په وخت ديوي برخي څخه بلي برخي ته خاوره پکي وړي .

۱۲- ذنبيل :

په محل کي ترکان دلرگي څخه ذنبيل جوړوي خو پدي وختو کي د اوسپني ذنبيل هم رواج موند لي دي . داو سپني ذنبيل له ښارونو څخه اخيستل کيږي . د ذنبيل په دواړو خواوو کي داو سپني کړي پر تي وي او پدي کړي يو کي دلرگي لاستي اچول کيږي . په ذنبيل دوه

تنه کار کوی. په زنبیل کی خاوره کار، شکه، تیزی او خټه وړل کیزی.

۱۳- ماتوړ یا پلک :

پلک داو سپنی څخه جوړېږي. د پلک وزن تقریباً نیم سیر وی* او اکثره د ښارونو څخه راوړل کیزی. بزگران په پلک باندې دنوی پټی د جوړولو په وخت کی وړو کی تیزی ماتوی اود ځینو ماتی شوو تیزو څخه کورونو، بانډو اوژر ندودیاوالونه جوړوی. دسړکو نو په جوړولو کی هم د پلک څخه استفاده کیزی. د پلک په سوری کی دلرگی لاستی اچول کیزی. او یو تن ور باندې کار کوی. په بزگری کی د پلک کار ډیر دروند وی او پلک وهونکی ډیر ژر سترې کیزی.

۱۴- جبل :

ټول داو سپنی نه جوړوی. د جبل وزن له یو څخه تر دریو سیرو پوری وی. د جبل څخه دويا لو، نوو پټو او کورونو په جوړولو کی کار اخیستل کیزی. په جبل ————— اکثراً د پټی، وپالی اود کور جوړولو په ځایو کی د لویو تیزو و د چولو له پاره سو رنگ یا سوری جوړوی. دوه تنه سو رنگ (په جبل سوری) و هی اودیوتا کلی حد وروسته په سورنگ کی دار و اچوی. داروته د پلټی په واسطه اور اچوی اود درو په زور تیزی چوی، همداشان د جبل په واسطه له ځمکی څخه وړی تیـــــــــــــــرې راباسی.

۱۵- لور :

لرونه دوه ډوله دی چی یو ته (اره لور) او بل ته (پټه لور) وایی. اره لور لکه داری غاښو نه لری اود لور څخه اکثراً دو ښو، غنمو، اور ښو، او شولو په ریبلو کی کار اخلی. پټه لور غاښو نه لری اود

* په پښتو کی د (سیر) له پاره چی شپاړس پاوه کیزی د (من) کلمه لرو او دلته هم د لیکوا لو مراد همدغه کلمه ده - ادیتور .

چاكو غو ندي تيره وي اودجوا رودلو له پاره يې پكاروي . دواړه ډوله لرو نه محلي پښان جوړوي.

۱۶- بڼا خي :

دلرگي څخه يې ترکان جوړوي. د بڼا خي دلرگي تخته وړو کي ده . ددي تخته ي په سر کي دلرگي دري اوږده غاښونه وي اود تخته ي په منځني برخه کي دلرگي لاسته ي ټکو هل شوي وي . څه وخت چي بزگر دغوبل له پاره دفصل گيډي درمند (۱) ته راوړي خوړ ځي يې دکوټي په حالت پريږدي او وروسته بيا دغه گيډي په بڼا خي خپروي .

۱۷- راشپيل :

راشپيل يو مستطيل شکل لرونکي ډبره ده چي دلرگي لاستي لري . څه وخت چي په بڼا خي داني او پروړه سره جلا شي بزگر ددانيو دښه پاکوالي له پاره راشپيل استعمالوي . په راشپيل درمندتر هغو بادوي چي گرد بيخي تري ولاړ شي . وروسته د درمنداني په راشپيل راټولوي او راټولو شوو دانيو ته (رشه) وايي.

۱۸- ټاپه :

محلي ترکانان ټاپه د لرگي څخه جوړوي . ټاپه د درمندونو له پاره ديو مخصوص مهر په شکل جوړيږي . په ټاپه کي يو ډول داسي مخصوص شکلونه او نښي کيندل کيږي چي د هغو په برخه کي بزگرانو او نورو خلکو ته معلومات نه وي.

۱- درمند په اوار او لږ څه پراخ ځاي کي جوړيږي . دغه پراخ او اوار ځاي اخير شويدی. په منځ کي (غوبلرگي) ټکو هل شوي وي اود درمند خواو شا دغمو وړ بشو ياد شو لو گيډي دټوپ په شکل پرتي وي. دغوبل نه مخکي بزگر دټوپ گيډي په بڼا خي په درمند باندې دغوبلرگي خواو شا غورزوي او چي ټولي گيډي يې خپري کړي بيبي يوه يادوه ورځي اوار پريږدي چي لمر او هوا يې نموچ کړي .

څه وخت چي دغلي رشه جوړه شي دځمکي څښتن ياد هغه (ناظر)
(۱) مخصوصي ټا پي سره در مندو نو ته ځي اود رشي په سر
يا منځني اولاندني بر خو کي لمده خاوره اچوي او بياور باندې ټا په
لگوي . په لمده خاوره باندې دټاپي شکلونه او کرنبي څر گندي
ښکاري .

دټاپه کولو څخه وروسته ر شه بز گر ته سپار له کيږي اود غلي
دو يش له پاره وخت ټاکل کيږي . دټاپي وروسته بز گر ډير احتيا ط
کوي چي دټاپي نښي ږنگي نشي . که چيري دټاپي نښي ږنگي شي نو
دا معنالي چي درشي دا ني غلا شويدي اودغلا مسووليت د بز گر
په غاړه لويږي . په ټاکلي وخت په خپله ټاپه گر راځي اود ټا پي دکرنبو
له ليدلو وروسته در شي غله دځمکي دڅښتن او بز گر تر منځ
ويشي (۲).

۱۹- ټوکري :

ټوکري دغنمو دو چوپنده ر و (يلالو) ياد لوخو څخه جوړيږي
ټوکري دغلي دو يش اصلي پيمانه ده . لومړي د ټو کري پيمانه کيږي
اودټو کري ټاکلي اندازه غله په تله تلل کيږي چي په يوه ټو کري کي څو

۱- څوک چي ډيري ځمکي لري هغه دناظر په نوم نو کـــ
ساتي او ناظر ته د ځمکي څښتن د اوږي او مني په در مندو نو کي
ټاکلي اندازه غله ورکوي . ناظر ددر مندو نو حجرې اود ځمکي د
څښتن او خلکو تر منځ دارتبا ط وظيفي په غاړه لري .

۲ - درشي داخيستلو (ددا نو ويش) په وخت کي ملا، چر يا ن،
نابي، پښ ، تواچي، ميراو او ، د شيريني په نوم ناداره خپلوان درمند
ته راځي . دځمکي څښتن او بز گر په گډه درشي څخه له سره د (برکت)
په نوم څوټوکري داني يوځاي اړوي او لدې دانو څخه راغلو خلکو ته د
خيرات، زکات او حق په نوم نو برخي ور کول کيږي . دځمکي څښتن
خپلو ناداره خپلوانو ته شير يني ور کوي او پدي وخت کي بز گر په
در مند باندې خپل سود او پـــور خلاصوي او پاتي غله کورونو ته
وړل کيږي .

منه غله راځي. د ټو کري د پيما نسي داندازي وروسته په دغې ټو کري درشي غله د ځمکې د خښتن او بزگر تر منځ ويشل کيږي چي دويش په نتيجه کي درشي اصلي انداز هم معلوميږي.

۲۰- چوي :

د غرنیو وړو ختوله لښتو څخه جوړيږي. ښځي په چويو کي پټو ته حيواني سره وړي او حيواناتو ته پکي د پټو نه وا ښه راوړي. برسيره پردې څه وخت چي مشوانه او گوگر له يو ځای څخه بل ځای ته ځي ددوي ښځي په چويو کي د کور سامان ږدي او په سر يسي وړي.

۲۱- کجاوه :

کجاوه هم د وړو ختو څخه جوړيږي کجاوه د چاوي په تناسب لويه ده. په دي کي نارينه په شا پټو ته سره وړي اود پټو څخه پکي وا ښه راوړي. مشوانه او گوگر پکي له يو ځای څخه بل ځای ته سامان وړي.

دو هم : غرونه ، څرخا يونه او مالداري :

د کونړ ولايت ددري په دواړو خواوو جنوب ته غزیدلي غرونه لوڅ شويدي خو د جنوب لويديځ په لورد باديل، ديو گل، مزار اود لويديځ پلو ته د پيچ، د ختيځ په خوا د مروړي اود شمال ختيځ لور ته د شوړ تن، دانگام اود شمال لويديځ خوا ته د کامدیش دري په وړو او بوټو پټي دي. په ټولو غرونو کي د مېشت قبيلو تر منځ اود هري قبيلي، د خيلونو او په خيلونو کي دښتنو تر منځ د غرونو برخي، د ځنگلونو او څرخايو نو حدود معلوم دي چي له ټاکلي سيمي څخه ديو ځای اوسيدو-نکي د بل ځای داوسيدو نکود اجازي نه پرته د ځنگل دو نو او بوټو د پري کولو اود څرخايو نو د استعمال حق نه لري.

په دانگام کي د خلکو تر منځ د غرونو، ځنگلونو او څرخايو نو د ويش دغه عمومي عنعنوي عمليه هم وجود لري. جنوب، جنوب ختيځ او ختيځ ته پراته غرونه د سالارزو، جنوب لويديځ غرونه د ماوندو

اود شمال لور ته غرو نه دمشوا نو دی. دلته دنورو قبیلو په تناسیب په غرو نو، ځنگلونو او څرخا یو نو کی دسالار زو برخه ډیره ده. د باجوړ دبر سدين او برا مدك د سالار زو اود دانگام دسالار زوپه غرو نو، ځنگلونو او څرخا یو کی خپل تر منځ حد معلوم کړیدی اما قطعی ویش یی نه دی کړی. په دوه کی دکڅو نو غردیوی گوریگا اود وړو کی گوریگا داوسیدو نکو د سواتان غردسیان داوسیدو نکو دلیتی غردیر کی داوسیدو نکو اود تری پمان غردخاره داوسیدو نکو دی. همدا شان ما موندو او مشواوهم دخپلو خیلونو او پنبو تر منځ دغرو نو او ځنگلونو حد معلوم کړی دی. دهر ځای او سیدو نکي یوازی دخپلو برخو دځنگل څخه وچ لرگی راوړلای شی، په خپل حد کی دنوو کورونو دودانولو له پاره د ضرورت وړونی او بوټی و هی او په خپل غره کی رمی پیا یی (۱).

دډیرو غرو نو تیزی په ځاو وه بدلی شوی دی اود داسی غرو نو په ډیرو ځایو کی دځاوری لویسی غونډی پر تی دی. دغرو نو په پور تنیو برخو کی دنښترو، په منځنیو برخو کی دخپو ځنگلونه ولاړ دی او په غرو نو کی دگورگرو ممانو، وحشی انارو او نوری و نی اود غوړ اسکو تر څی، وړختی او نور بوټی هم ډیر دی. دهر کلی اوسیدو نکي دځنگله دو نو، بوټو، او څرخا یو نو په باره کی ډیر احتیاط کوی اود خپل پخوانی دود په اساس ځنگل په دوو یادریو برخو ویشی.

ناغه :

په ځنگله کی یوه یا دوه برخي تل ناغه وی. دنا غی داینبودو په ورځ دکلی مشران راټولېږی او پدغه ورځ دځنگل یوه یا دوی برخي

۱ - در می شمیر دپنځو سو وزو او میرو نه نیولی تر دوه دری سوه و زو او میرو پوری رسېږی په مشواو کی ځینی کورونه لوی رمی لری چی دخپلو ر موله پاره شپانه، نیسی ځینی کورونه یا یو کلی خپلی وزی او میږی یو ځای کوی ر مه تری نه جوړ وی او بیایي شپون ته سپاری او ځینی خلك دخپلو ومو په خپله شپنی کوی. شپون ته دمیاشتی دری سوه افغانی او جا می او ډوډی ورکوی.

دڅلورو يا پنځو کالو له پاره ناغه کوي. دناغي په ورځ دکلي مشران داپريکړه کوي چې دناغي په موده کې دځنگل په ناغه شوي برخه کې دکلي خلک دو چولرگو دراغونډو لو اودمالونو دڅر اجازه لري خو هيڅوک شنه و نه او شين بوټي نه شي وهلي. دناغي له ايښودو څخه څخه وروسته دکلي مشران دناغه شوي ځنگله برخه، موده اودناغي دماټولو يعنې پدغه ځای کې د شني ونې او بوټي دو هلو دجر يمي اندازه ټول او لس ته ابلا غوي. دناغي په موده کې دکلي نور او ښځي دناغه شوي ځنگله څارنه اومراقبت کوي. که چيري دناغي په موده کې دکلي يو اوسيدونکی نارينه وي او که ښځه شنه ونه يا بوټي وو هي او ورباندې اثبات شي دکلي مشران دناغه ماتوو نکی څخه يو سیر لي ياپسه او دوه نيم سوه افغانسي جریمه اخلي. څه وخت چې دناغي موده پای ته ورسېږي نو دکلي مشران راتوليزي اودناغه شوي ځنگل ناغه ماتوي اود ځنگل نوره برخه ناغه کوي چې دځنگل ناغه په دورانې شکل دوام مومي. دناغي په موده کې دناغه شوي ځنگله ونې او بوټي گور (گڼ) شوي وي. دکلي مشران شپږو او پنځو ته لار - ښوونه کوي چې دشنو و نواو بوټو څانگي په احتياط پري کړي چې د ونو او بوټو نوروڅا نگو او تنوته زيان و نه رسېږي.

ځنگل :

دخلکو دوينا له مخې د اسمارد څانې په دوره کې ددرې ټول غرونه دځان ملکيت وو. په لو مړ نيو وختو نو کې دسالار زو او لسي خلکو ډيري رمي در لودي اودوي به دخپلي رمي ددرې په غرو نو کې (پوولي) ځان دسالار زو اوماموندو سره قبيلوي ارتباطات در لودل اود قبيلوي ارتباط په لحاظ يې د مشوايو او گجرو په پر تنه ددوي سره ښه سلوک کاوه. ځان دسالار زو څخه د(خرڅايو نو) د اجاري

په مقابل کی سیرلی، گډی (پسونه) غوړی او وړی د قلنگ (۱) په نوم نه اخیستل خو مشوا نو او گجر و دقلنگ داجازی په مقابل کی دکال یو شمیر سیرلی، پسونه، غوړی، او وړی ور کولی. دقلنگ اندازه ثابت نه وه بلکی درمی په شمیرد (پوولو) په وخت اود څپر ځای په نو عیت پوری یی اړه در لوده او دغه اندازه به دخان اودرمی دڅښتن دموا فقی په اساس ټاکه کیدله. دسالار زو اقتصاد ی عواید دکرنی او مالدارۍ له لیاری وو چی دغو گډو عوایدو دوی ته دځمکۍ داخیستلو اود محلی تجارت له پاره ښه پانگه په لاس کی ور کو له، څه وخت چي داسمار خانی له منځه ولاړه دوی دخان ځمکی په نغدو پیسو واخیستلی اود ځمکو داخیستلو څخه وروسته یی دمالدارۍ په ځای کرنی ته مخه کړه او او س دمنوانو په پرتله په دوی کی مالدارۍ مخ په لږیدر ده. دوی دوزر او میرو درمو په ځای غو، گانی، مینښی او پښتوزی وزی ساتی چی دغه مالدارۍ د مارکیټ له پاره نه ده بلکی یوازی په کورونو کی دغوړو، شیدو، مستو او نورو دکیفیت له پاره ده او لږ غوړی په محلی سو داگرو خرڅیږی. له بلی خوا په مشوا نو کی او س هم دلوی اکثریت ژوند په مالدارۍ ولاړ دی (۲) دخانی په دوره کسی مشوانو ته دمالخړو نو (څپر ځایو نو) داجازی نه پرته په دره کی دمیشت کیدو، بزگری، سیری اود ځمکی داخیستو چانس

۱- پخوا دکونړ ولایت په ټولو سیمو کی قلنگ عمومیت درلود. او س په ځینو ځایو کی دقلنگ رواج له منځه تللی دی اما دپیچ په پښتنو او نورستا نو دشیگل په شینوارو اود کامدیش په نورستان کی او س هم قلنگ موجود دی. که دپښتنو یا گجرو رمی دنورستانو یاد گجرو رمی دپښتنو څپر ځایو نو ته راځی دوی د څپر ځایو داجازی په مقابل کی قلنگ ورکوی چی دقلنگ اندازه د دواړو ډلو په موافقه ټاکل کیږی. دلته دکورنی او اولس په نومو نو دوه ډوله قلنگ وجود لری. که څپر ځای دکورنی وی قلنگ دکورنی مشرته ورکول کیږی او که داو لس شریک وی قلنگ او لس اخلی.

ډير لږو ، همدا علت دی چې دسالار زو او ما موندو په تناسب دمشواڼو دمیشت کیدو عملیه داویا کلونو څخه زیاته سابقه نه لری او په کلیو کی ددوی د میشت کیدو عملیه اوس هم روانه ده.

مالداري :

دمیدانی سیمو دافقی Horizontal مالداري په عکس په دی غرنیو سیمو کی رمی دښکته نه پور ته اودپورته نه ښکته عمودی Vertical حرکت کوی.

۲- دمالداري عواید په لاندی ډول دی :

ډول	نرخ په افغانیو
۱- سیرلی (پنځه کلن)	۱۵۰۰ افغانیو
۲- پرامه (یوکلن ور غومی)	۳۰۰ افغانیو
۳- وچه وزه	۷۰۰ افغانیو
۴- بلاربه اولنگه وزه	۱۰۰۰ افغانیو
۵- گډه	۱۲۰۰ افغانیو
۶- گډه وری (یوکلن وری)	۵۰۰ افغانیو
۷- وچه میزه	۷۰۰ افغانیو
۸- بلاربه اولنگه میزه	۸۵۰ افغانیو
۹- دقلبیو غویی	پنځه زره افغانی تر اوه زره افغانی.
۱۰- خو سی	دوه زره پنځه سوه تر پنځه زره افغانی.

۱۱- وچه غوا	دری زره افغانی تر پنځه زره افغانی
۱۲- لنکه غوا	پنځه زره افغانی تر اته زره افغانی.
۱۳- لنکه مینښه	اووه زره افغانی تر دولس زره افغانی.

۱۵- غوړی یوسیر (یومن)	۸۰۰ افغانی
۱۶- وژغنی	۵۰۰ افغانی
۱۷- وړی رر رر	۵۰۰ افغانی
۱۸- دغوا پوستکی (خرمن)	دوه سوه تر پنځه سوه افغانی
۱۹- دوزی پوستکی رر رر	شل افغانی تر دوه سوه افغانی.

هر شپانه (۱) ته په ټو لو غرو نو کی دڅرخایو نو اودیوڅرخ ځای څخه تر بل پوری فاصله اودر می رسیدو موده معلومه وی. په ځینو غرو نو کی شپنو درمو دڅرخایو نو دهستوگنی له پاره باندی (۲) اود

(۱) اکثره شپانه محلی خلك دی. دسالارزو، ما موندو، مشوا، ښو، گجرو او نورستانو شپانه یو شان لباس لری. شپون پکول په سروی، دکمیس دپاسه اودپرتوگ په ځای دوپ یو څخه جوړ شوی گنډی او گډین اغونډی. دگنډی د پاسه دپوستکی پټی دملا چاپیره تری.

گډین دپنډ یو تر بر نیو بر خورارسیږی او دپنډ یو له ښکته برخو څخه دوپ یو پیتاوی تاووی اودیووستکو پاژولی په پښو کوی. ددغه لباس داغوستلو په وجه څنگلی بو ټی اواغزی ددوی و جودته زیان نه شی رسولای. شپانه دمالونو دحلا لولو له پاره چاره، د لاس په لاس جگړی له پاره کتیره، دو نو دښاخونو دو هلو له پاره تیر، دلیوانو او پراښانو دویشتلو اودمقابل لوری سره د لیری جگړی له پاره ټو پک دځانونو سره گرزوی. بر سیره پدغو شیانو چاکواو ډانگ هم لری.

(۲) باندېه : دری ډوله با ندې وجودلری.

اول - هغه څوک چی دکلی څخه جلا په څه فاصله لری دخپلی ځمکی خواکی کور جوړ کړی دکلی خلك دغه شان ځانگړی کور ته با ندې وایی.

دویم - ځینی خلك په اواره او په غرو نو کی ځمکی لری. دوی په غرو نو کی دخپلو ځمکو خوا ته څو کوټی جوړی کړی وی. څه وخت چی دجوزا په میاشت کی گرمی ډیره شی، دځینو کورونو ټول وگړی یا ځینی نارینه دخپلو میرمنو اوماشو ما نو سره خپلو بانډوته ځی اود جوزا نه د سنبلی تر پایه په بانډوکی اوسین. اوچی هوا سپر شی بیر ته دکلیو کورونو ته راکښته کیږی.

دریم - دځینو بانډی اکثره په څرخایو نو کی جوړی شویدی. بانډه یوه یا دوه څلور کونجه کو ټی دی او څلورواړه دیوالونه یی دوه یا دوه نیم متره جگوالی لری. دیوالو نه دتیرو اوختو څخه جوړین ی اوپه هر نیم مترکی دنښتر اوږده لرگی په دیوالونوکی دی چی دیوالونه ټینک وساتی. دباندی دروازه یا یوه ډرپه یا اړیکی دوپ ختو (غزو) دلښتو څخه**

زېمې له پاره شپو لونه (۱) جوړ کړې دي. دحوت په مياشت کې زېمې له کليو څخه حرکت کوي او په غرونو کې منځ پور ته دڅرخايو نو خوا ته روانېږي که کال باراني وي او د څرخايو نو وا ښه پريمانه وي ، شپانه خپلې زېمې دميني يا د هوا تر سرېدو پورې دباندو په شاو خوا څرخايو نو کې پيايې . که کال وچ وي ، دباندو دڅرخايو نو وا ښه بڼه نه کوي نو مشواني له خپلو باندو نه کوي نو مشواني له خپلو باندو او څرخايو نو څخه تيرېږي او د مالخرو نو په لټه ځيني جندول ځيني د شينووارو شيگل او ځيني دنور ستان غرونو ته پورته کېږي . د وچکال په دوران کې د مشوا نيو گو جرو او نورستا نيوشپنو تر منځ په مالخرو نو خپل منځي شخړې او جگړې پېښېږي . دسنبلي په مياشت کې دمشوانو زېمې بيرته د درې په لور حرکت کوي او په غرونو باندې دسرو دپيل کيدونه مخکې درې ته رابښکته کېږي . شپانه د عقر ب ،

**اوبدلي دروازه) لري دواډه لرو نکو شپنوسره دهغوی ښځې او ماشومان درمو سره يوځای باندو ته ځي. پدې برخه کې دښتنو او نورستانيانو دود توپير لري . په نورستا نيا نو کې دنارينه او ښځې تر منځ د کارو یش داسې شویدی چې ښځه د زراعت او نارينه د مالدارۍ کار کوي. دنوروستا نيانو دود له مخې ښځه بانډې ته نه شي راتلای. دوی عقیده لري چې که ښځه بانډې ته راشي د هغې راتگ دوزو، ميرو او غواوو په شيدو او کوچو ناوړه اغيزه کوي. پښتانه شپانه درمو د حرکت په وخت کې دخوړو شيان، دکور ضروري سامان او نور په خروبار باندو ته وړي . بانډې ته درسيدو وروسته دکلي او بانډې تر منځ تگ راتگ جاري وي . شپانه دباندو څخه په خرو بارغوړي ، وړي ، وژغني ، چکه د حلال شوو مالونو غوښه او پوستکي کلي ته وړي اود کلي څخه دخپلو اړتياوو شيان په گوډو کې باندو ته راوړي . برسیره پردې کله د شپانه خپلوان او کله درمي څښتن هم بانډې ته ځي.

(۱) شپول: شپول د شپې له خوا درمي د پندولو ځای ته وايي . شپانه دباندې خواته په اوار ځای کې تا دو (بنسټ) کيني . په تادو کې چاپيره د څيړيو لوی ښاځونه نيغ دروي ، د ښاځونو په بيخ کې تيرې ېږدي او بيا **

[Faint, illegible handwritten notes]

دپښتنو دټو لنی ټو لنیزه طبقه بندی پهدوه دو له کیدای شی چی
یو یی دوینی ارتباط او بل یی طبقاتی جوړښت دی.

د لومړي ډول نه زموږ مقصد د دې چې هغه وخت چې پښتنو پر دې (غیر پښتنې) قبیلې لاندې کړې ددوی سیمې یې د قبیلوی جگړو په نتیجه کې په خپل منځ کې سره وو یشلې نو هغو غیر پښتنو عناصرو ته چې د جگړې څخه وروسته ژوندی پاتې شوی وو او بلی سیمې ته ونه شړل شو ل، په ځمکه کې برخه ورنه کړای شو ه.

کله چې له یوی خوا ځمکه د تولید مهمه و سیله ده او له بلې خوا د پښتنو ټولنه دوش ویش او قبیلوی جگړو په وخت کې د ټولنیز تحرک څخه برخورداره نه وه، همدا ډول د پښتنو Social mobility

* په تادو کی خاوره اچوی. دخیړیو بڼا خو نه دوړختو (غزو نو) په لښتو دیو بل سره کلک اوبی او دخیړیو د بڼاخونو څخه دیو ال جوړیږي. د شپول په یوه برخه کی اړیکې دی. همدغه شان دورغو مو او ورو له پاره وړو کی شپول جوړوی. شپانه په ما بڼام کی دراستنیدو وروسته رڼه شپول ته نښاسی. شپانه اوددو ی میرمنی په ما بڼام او گهیڅ کی لنگی وزی اومیرنی په شپول کی لوشی. ورغو می او وری له وړو کی شپول څخه را ایله کوی چی په لوی شپول کی شیدی وروی. د شپاله چاپیره د شپي له خوا درمی سپی پیره کوی اودورځی سپی د رمی سره ځی. د شپنو میرمنی مستی شاربی، دڅوورځو کو چو ځای ویلي کوی غوړی ټو لوی اودغه غوړی پوځای کلي ته وړل کیږی.

دخپل منځي مساوات غوښتنې له مخې ممکن نه و چې پرديو ته په ځمکه کې دپښتنو سره مساوي برخه ورکړي (۱)

برسيره پردې دپښتنې ټولنې ځينې ضرورتونه مو جود وو چې ددوی د مساوات غوښتنې له مخې یو پښتون نشوای کولای چې د مثال په توګه دبل پښتون زیره وڅیړي. له دې کبله پردې پاتې شوی عناصر د کسبي ضرورتونو له پاره وګمارل شول. که څه هم ځمکه لرونکي پښتانه او پردې کسب کړیو دبل سره برابر نه وو خو په خپله دپښتنو په قبیلوي جوړښت کې دهریې نیولو او مریې کولو خصوصیات هم نشته. پردیو عناصرو یوازی د کسبګرو په جامو کې د کاست Caste او یا پاریا Paria حالت غوره کړی دی. که څه هم F. Barth دپښتنې ټولنې کسبګرو ته کاست وایي (۲) خو زموږ کسبګر، دمو جوده واقعی کاست دټولنې مثلاً (هندوستان) سره زیات توپیر لري.

البته ځینې پښتانه هم د ځینو کسبګرو سره تر خپله و سه واده نه کوي او ددوی کسب نه غوره کوي خو بیا ډوډی ورسره خوری، په یو هڅای دلمانځه په صف کې ور سره درېزی او داسې نور.

له بلې خوا هغه کسبګر چې پښتانه یې کسب نه خوښوي د شمیر په لحاظ دوامره ډیر ندی او داسې نده لکه په هندوستان کې چې ټوله ټولنه له سر نه تر پایه پورې په کاستونو ویشل شوی وي.

۱ - وګوري ریسنر: په پښتنو کې دځیو ډالیزم دراولا پریدو فعل، آیادا چې پښتنو دهندي قومونو څخه چې په بزګري بلدوو څخه زده کړیدي او کنه زموږ نظردادی چې حتما به یې زده کړي وي.

2: F. Barth Political leadership Among the swat pathans. P.P

د پښتنو د سیا لې شعور له مخې یو پښتون د بل پښتون سره مساوی دی اود هغه سره زور هم کوی. خو دا چې دیوه کسبگر سره ځان نه مساوی کوی نو لا نجه هم ورسره نه کوی. مثلاً په قبیلوی جگړو کې په هغه چاډزی نه کوی چې ورسره مساوی نه وی لکه نای، بنځه، او یا ما شوم. ځکه چې په قو می جگړه کې له یوی خوانا یی او له بلی خوا کوم پښتون ولگین ی نودواړه سره مساوی شو ل، نو دا چې نای یی او پښتون سره مساوی نه دی باید دی چې دهغه سره د زور نه کار وانه خلی. نو هغه نامساوی حالت چې د پښتنو او کسبگرو تر منځ موجود دی بیرته د داسی Taboo په واسطه انډول کوی.*

بر سیره پردی انډول کولو په زیاتو پښتنو قبیلو کې پخوا داسی رواج موجود و چې کله به چې ځنی مهم کسبگر لکه سلمانیان د خپل اقتصادي حالت د ښه والی له امله هغه حد ته ورسیدل چې دوظیفی دنه اجرا کولو ډار به ځینی پیدا شو نو بیا به ټول کلی راپاشید او هغه به یی چور کړ. او سچۍ پښتنی قبیلې د پخوا نی تجربیدي حالت څخه و تلی اود ماشین او پانی (پاکی) رواج زیات شوی دی نو د

* دا اصطلاح د هغه څه له پاره استعمالین ی چې په یوه ټاکلی ټولنه کې مخصوصا په اخلاقي او مذهبي لحاظ ناروا او ناجایزه بلل کیږی. دلته منظور دادی چې د پښتانه د پاره نا مناسب او ناروا کار دی چې ځان دیوه کسبگر سره په سیا لې کی وچوی. دا البته د پخوا نیو ابتدایي دودونو له مخې ده چې د پښتنی ټولنی له او سنیو ارزښتونو سره سر نه خوری.

سلمانيانو په مقابل کې هم هغه پخوانۍ رټ سخت و ضعيت له منځه تللي دي. د پښتنې قبيلو ، تجربيدۍ حالت او دا چې ټولنيز تحرك په ډيره كمه اندازه سره موجود و نو همدا ډول د پښتنو د كسبۍ كړ كې له كبله د پښتنې قبيلو وروسته والي لا پسي محكم كړ. پښتنو يوازې سوداگري او بزگري كوله چې دكانداري هم دهندوانو او يا نورو پرديو اتنيكي ډلو كارو(۱).

حتي هغه وخت چې پښتنو د دراني احمدشاه په وخت كې يو مركزي دولت جوړ كړ اكثر مهم كسبونو د غير پښتنو په لاس كې وو . له دې كبله د توليدي قواوو انكشاف د يوه غير پښتون اقليت په لاس كې ورغی چې دخپل كم فزیکي قدرت له امله يې د چټك پر مختك مخه په ځان كې نه ليدله.

۱ - وگوري انگلزد Afghanistan تر عنوان لاندې مقاله MEW, 14 Bd.

Wirtschaft und SozialSystem ein Zentralasien, eine Komparative Analyse Entwicklung Strategien Munster /W. 1974

همدا ډول وگوري جانزير كيا ردېاكتري تيز س: Stammesgesellschaft af, Ibid.

د کسب نوع	د کسب تر رښتینه او کار	د کسب گر انجورونه
د روزگسرو (شرکسان)	د دهقانان اسباب جوړوي د روزي او تر کړه جوړوي	د دهقانانو په اسبابو اخللي او د لکونو په اسبابو بندېدو اچي وړه اخللي
اهنگريښي	تربيع تيرگي لور پرم چاري پاله او آب وړکول او تير کول	په پرم و شيانور و اخللي او پرميو - شيانور بندېدو اچي وړه اخللي
د روزگسرو	زيرات لکه لښتو گوتی او نور وړه په پرميو او وختو جوړوي او پرميو	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
بمپسار	خپلي اوبې جوړوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
کلال	کيوه گري سگي کښول او تور	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
حاله وان	په حاله کې خلک له اوبو جوړوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
جسولا	خلک وړکوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
د انډس - (نډا ب)	مالسون ټکوي او په پرميو او وختو جوړوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
نا پسنو	سرونه او پرميو او وختو جوړوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو
X پښم	نغاړي سرونه او پرميو او وختو جوړوي	د پرميو او وختو جوړوي او پرميو

په ننني انډر ويا لوجي کې د کسبو د ادون جنسي انجوري ته د هندوستان د کليمو
د سيستم له مخې چېنا نر سيستم (Jajanny) وايي (۱)

X شريفا: ټول کسبو د وياړ په قومونو کې د اري پرميو او وختو جوړوي
X د پښم په نوم کسبو په پرميو او وختو جوړوي د پښم په نوم په کسبو کې پوازي نغاړي
وهي خو په خوربه خوښت کې پوازي پرميو او وختو جوړوي هم خوښت
(۱) وگوري: زموږ مخکې فصل (۱) اسيايي ټولنې د علمي ټيوري د افکارو په رڼا کې

څلورم - ملکي او خاني :

لکه چې مخکې ور ته اشاره شوی ده، دغه قبيلوي ملکيت په دوره کې
د قبيلوي غړي ، د قبيلوي اقتصا د ټولنيزو روابطو په لحاظ مساوی

و اوځينو غرو دنورو غرو په مقابل کې کوم داسې زبات شيان نه درلودل چې هغوی دسلطې لاندې راوړلي اودوی ور باندې حکمفرمايي وکړي. بيا هم د قبيلوي ژوند د شرايطو له کبله قبيلوي ټولنې مجبوري وې چې د داخلي او خارجي چارو له پاره داسې مشران ولري چې يوې خوا د قبيلې د واحدونو تر منځ امنيت وساتي، خپل منځي شخړې اوارې کړي او له بلې خوا د باندنيو قبيلو سره دسولې او جگړې په دوران کې لارښوونې وکړي. پدې دوره کې د مشري له پاره فزيکي قوت، شخصيت، استعداد، پوهه او زړور تيا اساسي خصوصيات وو.

هر چا چې دغه خصوصيات درلودل هغوی د قبيلې د واحدونو مشر توپ تېلاسه کاوه. د مشرانو صلاحيت او قدرت به خپل سرته وبلکې دوی Primus inter Pares (په برابرۍ کې اول) حيثيت درلود. دوی په ټولو قبيلوي چارو کې يا د قبيلې دواحدونو د غړو او يا د واحدونو د مشرانو سره جرگه او مشوره کو له چې تل د مشرانو د جرگې او مشورې وروسته د ټولو مسالو په باره کې پريکړې او اقدام کيده. د گډ قبيلوي ملکيت په سيستم کې د ملکي او خاني موسسو ځای نه درلود او له دغه وخت را هيسې تر اوسه ددوی د ټولنيزو روابطو څخه منځته راغلې. په پښتو ژبه کې د ملک او خان له پاره مترادف اصطلاح وجود نه لري. دوی په پښتو ژبه کې يوازې د «مشر» اصطلاح لري چې دغه د عمر په لحاظ مشر (مشر ورور، مشر تره، مشر دتره زوی، دکور مشر، مشرنیکه) اود ټولنيزو سياسي موقف په لحاظ مشر (د کهول مشر، د پلر گڼی مشر، دخپل مشر، د قبيلې مشر او نور) له پاره يوشان استعمالوي. د (ملک) اصطلاح له عربي ژبې څخه او د «خان» اصطلاح له مغلي ژبې څخه مروج شويدی. عربود «ملک» اصطلاح د پاچا يا مشر له پاره استعمالوله او په مغلي ژبه کې (خان)

د قبیلې مشر ته ویل کیده چې د چنگیز په دوره کې اوله چنگیز نه وروسته «خان» د مغلي امپراتورانو لقب و.

د پښتنو له تاریخ څخه څرگندېږي چې په دوی کې د «خان» په پر تلـه د (ملك) اصطلاح مخکې رواج موندلې دی ځکه چې د پښتنو سیمو ته له مغلو څخه عرب مخکې راغلي دي. همداسې د دوی د اقتصادي او سیاسي تګا مېل څخه څرګندېږي چې د خاني مو سسه د ملکي دموکراسۍ پرمختللي بڼه ده. داو سنیو قبیلو د ملکي او خاني دمو سسو څخه هم څرګندېږي چې ملك د خا ن په پرتله په اقتصادي، سیاسي، او ټولنیز لحاظ په دویمه درجه کې راځي او یوځان په خپله سیاسي حوزه کې څو نږه ملکات تر لاس لاندې لري.

په قبیلوي ټولنو کې د خا نې مو سسه د زمان او مکان په لحاظ توپیر کوي. د تاریخي تګا مېل له مخې په ځینو قبیلو کې خاني د مرکز د دو لت د جاگیر په واسطه او په ځینو قبیلو کې دخپل ټولنیز اقتصادي تګا مېل په اساس منځته راغلي ده. تر اوسه ځینې داسې قبیلې وجود لري چې په هغو کې په واقعی مفهوم د خاني مو سسه وجود نه لري او تر اوسه د دوی مشران د ملکاتو په نومو نو یادېږي. هغه قبیلوي ټولنې چې مخکې د مرکز د دو لت د ادارې لاندې را غلي دي او یا په سیاسي لحاظ مخکې ورسره مرکز د دو لت ارتباط پیدا کړې دي پدې ټولنو کې هم د خاني مو سسې مخکې سر را پورته کړې دي. (د پېښور خټک او د کندهار ابدالیان).

په او و لسمه پیړۍ کې د هند مغلي دولت د پېښور په وادی سیاسي سلطه ټینګول غوښتل. په دې وخت کې د خټکو د قبیلې ویش دود د زوال سره مخ شوی و او په قبیلې کې شخصي ختیځ ډول له خصوصي ملکیت انکشاف کړی و او دیو سفزو په پرتله په دوی کې زیات اقتصادي او ټولنیز توپیر ځای موندلی و. خټک په اقتصادي، او ټولنیز لحاظ بهرني نفوذ ته آماده وو. د خټکو مشر اکوړه د لویو ليارو د ساتلو د حفاظت په بدل کې د مغولو له خوا جاگیر (۱) وما نه. د جاگیر له

کبله د قبيلې دننه د اقتصادي، اجتماعي او سياسي توپير له امله د خاني مو سسي طبقه بندي غوره کړه. د احمد شاه دراني (۱۷۴۷ - ۱۷۷۳) تر مخه د پخوا را هيسي ددهند او ايران د جاگير عنعنې د احمد شاه په هغو قبيلو کې چې د مرکزي دولت د ادارې لاندې راغلي وي او يا ادارې واحدو نو ته نژدې پرته وي د خپلو مشخصو شرايطو لاندې رواج موندلي و. احمد شاه د جاگير عمليه پراخه کړه. ده د ابداليانو او د نو رو قبيلو مشرانو ته جاگير و نه ورکول.

پدې پيړۍ کې چې په خټکوکي جاگير داري ځای و نيو په يوسفزو کې و يش دود په ټول قوت روان و. د يوسفزو د ټولني د و يش دود د اقتصادي جوړښت او اجتماعي روابطو له کبله باندني سياسي سلطې ته ځای نه شو ورکولای. همدا علت و چې دوی تل د مغلي دولت په ضد په جگړو بوخت و. د يوسفزو د خاني مو سسي د دوی د داخلي او خارجي عوامو له کبله وده کړې وه د و يش په دورو کې هغو مشرانو چې تر شا يې قبيلوي فزيکي قوت (ملا تر) ولاړ و د شخصي استعداد په واسطه يې د قبيلې دواحدو نو لار ښوونکوله. دوی به د مشري داضافې لگښت په خاطر دگډ ملکيت څخه څه ځمکه د «مشرانې» په نوم ورکول کيده. له يوې خوا په و لسي ځمکه کې د دوی

(۱) دلېل بارانه سيمو مرکزي دوتونو به دشا هې کورني غړو، لويو بېرو کړا تانو، عسکري لوړرتبه سر دارانو او قبيلوي مشرانو ته دهغوی د خدمتونو په مقابل کې دوتلې يا دربار په ضد د باغيا نو ضبط شوي ځمکي د جاگير يا اقطاع په نوم ورکولې. جاگير دار مکلف و چې و فادار وي. د ضرورت په وخت کې يې پوځي ملاتړ وکړي. دوتلې مالیه راتلونکې او مخصوصا قبيلوي مشر خپله قبيله، د دربار د خدمت له پاره چمتو وساتي دلويديځې نړۍ د فيوډالۍ دورې د خصوصي ملکيت برعکس جاگير خصوصي بڼه نه درلوده او څه وخت چې به د جاگير دار په وفاداري شک پيدا شو دهغه جاگير به نورې ټوړ کول کيده.

حق خو ندی و او له بلی خواد مشرانی ځمکه دو لسی و یش څخه و قله او ددوی په لاس کی یی تمر کز کاوه قبیلوی فز یکی قوت دنورو په تنه - سب تقویه شوی اقتصاد ، شهرت او په آینده کی نورو اقتصادی گټو دیو سفزو مشران دی ته هڅو ل چی په گاو نه یو پښتنو او غیر پښتنو قبیلو یرغلو نه وکړی . ددوی ځمکی و نیسی او په نوونیول شوو ځمکو کی د مشرانی په نوم نور ی ځمکی ترلاسه کړی . د یوسفزو غو ندی د باجوړ ، دیر او جندول په ترکانی (ترکلانی) قبیله کی د ملکی اود ملکی څخه دخانی موسی تکا مل کړیدی .

پېښور ته دانگریزانو د را تګ څخه وروسته د ځمکو دریفور مو نو په وجه دانگلیسانو داداری سیستم لاندی داواری سیمی دیو سفزیو او نورو قبیلو پخوا نی اقتصادی سیستم له منځه ولاړ اود هغه په ځای خصوصی ملکیت را منځته شو . همدغه شان په کال ۱۹۲۸ کی د سوات په سیمه کی و یش دود پای ته ورسید او دلته هم خصوصی ملکیت ته لاره خلاصه شوه . له دی وروسته هغو اشخاصو چی د بری ځمکی او دیر زراعتی تولید یی درلود داضافه تولید دعوایدو په نغدو پیسو یی نور ی ځمکی هم واخیستلی چی په نتیجه کی د ځمکی د زیات تمر کز له کبله دخانی موسی قوی شوه اود خانی موسی سره جوخت د شتمنو او نیستمنو طبقو تر منځ توپیر هم زیات شو .

په افغانستان کی د پخوا راهیسی ځینی قبیلی دمر کزی دولت داداری سیستم دباندی نیم آزا ده او سیدی چی داحمدشاه نه ترامیر عبد الرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) پوری مر کزی دولت ددغو قبیلود عنعنوی قبیلوی جوړښت دننه مستقیمه مداخله نه کوله . مر کزی دولت ددغو قبیلو مشرانو ته جا گپرو نه او نور امتیازات ورکول چی دغه مشران ددولت او قبیلو ترمنځ ارتباطی رول ولوبوی او د هغوی په واسطه دغه نیم آزاده قبیلی مرکزی دولت ته وفاداره و ساتی اود مر کزی دولت په ضد د هغوی د بغاوتو نو مخنیوی وکړی . امیر عبد الرحمن خان ځینو نیم آزادو قبیلو ته مر کزی اداره وغزوله .

د مرکزي دو لټ داستحکام په پلمه د ځينو قبيلو هغه مشران چي ياد مرکزي دو لټ دپراختيا او مداخلي په ضد وو يا هغه ته وفادار نه وو يادده درقيب ملگري وو او ياپه آينده کي ددربارورځني ډارکيده ، بنديان ، فرار او مړه کړل. خو بيا هم ددی عمل په نتيجه کي کوم زيربنايي بدلون رانه غي. بلکي دايو ډول دختيځ د دو لټ په بڼه کي د خير و بد لولو. دو لټ خپل مخا لفين لري کړل اما دهغوي ځای يي خپلو و فادارو قبيلوي مشرانو ته ورکړ. پخوا به قبيلوي مشرانو دمرکزي دولت او قبيلي ترمنځ ارتباطي رول لوباوه. او س نوو څيرو په محل کي دمحلبي بيروکراتانو او قبيلي ترمنځ دامنيتي چارو دساتلو دنده په غاړه واخيستله.

دوی په امنيتي چارو کي مرسته کوله ، خپله قبيله يا دقبيلي ، واحدو نه يي دربار ته وفادار ساتل اود دربار په ضد عناصرو په ضد يي عمل کاوه چي د محلي بيروکراتانو سره مرسته په واقعيت کي ددوی له خوا دربار ته د عملي وفاداري ثابتيول.

دامير عبد الرحمن نه تراوسه په لږ تغير دمرکزي دو لټ اود قبيلوي مشرانو روابط په خپل حال پاتي دي *

دېښتنی قبيلوي ټولنی دځاني اودلويديځ دکلاسيک فيوډاليزم د موسسوترمنځ توپيرونه و جو د لري. دزمان او مکان اودلويديځ اوختيز د مشخصو شرايطوله کبله توپيرونه ډير دي اما مونږ دلته په ډير اختصار دځاني او فيوډالي دمو سسوترمنځ اساسي او عمده توپيرونه په لاندی ډول وړاندی کوو:

۱ - قبيلوي روابط :

دفيوډاليزم په دوره کي قبيلوي روابط له منځه تللي وو. دځاني د موسسي يو عمده خصوصيت ، قبيلوي روابط دي. کوم خان چي

* دغه ټکي د ۱۳۵۷ کال د لور د انقلاب څخه مخکي وختونو ته متوجه دي . او څرنگه چي دغولیکوا لوخپل ريسرچ او ليکنه په ۱۳۵۶ کال کي پای ته رسولي وه نو ددوی دا خبره درسته ده اديتور.

قبیلوی فز یکی ملاتړ ونه لری هغه د کورنی دسیال (تربور) یاد قبیلې د وا حدو نو او یادنو رو قبیلو ، د سیالا نو درقابت او مخالفت په مقابل کی کمزوری وی.

قبیلوی روابط او فز یکی قوت (ملاتړ) هغه دی ته مجبوروی چی د قبیلې دغړو ، دقبیلې دوا حدونو اودنورو قبیلو دمشرانو سره تر خپله و سه بڼه روابط و ساتی اودپښتو نو لی دکود په اساس قبیلوی چلند وکړی. قبیلوی غړی دآزادو ایجنټا نو (نمایندگان) حیثیت لری. په قبیلوی ټولنه کی حجره دخان داجتماعی او سیاسی موقف ، د ساتلو اساسی مرکز دی. په حجره کی د خلکو اجتماع او جرگی کیږی. خان دحجری په واسطه دقبیلې دغړو اود قبیلې دوا حدو نو اودنورو قبیلو دمشرانو سره روابط ساتی او دخپل اجتماعی او سیاسی موقف دساتلو په خاطر په حجره کی په ډوډی ور کولو او میلستیا وو خپل زراعتی اضافی تولید مصرفوی. که چیر ی یو خان قبیلوی روابطونه ساتی ، ډوډی او میلستیا وی ورنه کړی نود هغه دقبیلې غړی د هغه د مخالف سیال تر شادرین ی. په قبیلوی ټولنه کی دفز یکی ملاتړ اړ تیاوی اود قبیلې دغړو دسیال نفوذ هغه خپل سره چلند اومطلقی وا کمنی ته نه پرېږدی. همداعلت دی چی د قبیلې دعمده مسایلو دحل اساسی مرجع دخان په ځای ولسی جرگه ده.

۲- خصوصي ملکیت :

د فیو ډا لیزم په دوره کی، د فیو ډال خصوصي ملکیت قانونا تثبیت و ، پاچا او دولتي ارگانونو دهغه دمصادری او ضبط اختیار نه درلود.

دخان خصوصي ملکیت در بار او دولتي اور گانونه په هروخت کی چی د هغه په وفاداری شک پیدا شی مصا دره اوضبطولای شی. د ختیځو ټولنو دتاریخی مشخصو سیاسی شرایطو له کبله خصوصي ملکیت قانونی مصوو نیت نه در لود بلکی هروخت چی دربار غو-ښتلی له یو څخه یی اخیستلی اوبل ته یی ور کړی دی.

۳ - Monogamy يا يوه ښځه کول او Polygamy ټولي گا ميا

ډيري ښځي کول:

د عيسوي مذهب د حکم سره سم فيو ډال په يووخت کې د يوې ښځې سره نکاح کول. خان د ښځو، د خپلوي په واسطه د نورو قبيلو سره دروا بطو ټينګولو ياد ډيرو زا منو دفر يکي قوت په هيله په يووخت کې ترڅلورو ښځو د نکاح اجازه لري.*. طبيعي ده چې د يوې ښځې اولاد لږ اود ډيرو ښځو اولاد ډيروی .

۴- ميراث :

د عنعنې له مخې د فيو ډال (جاگير) دهغه دزا منوتر منځ نه ویشل کيده بلکې ټول جاگير ياد هغه مشر زوی ته او ياد هغه د وصيت په اساس يوازي يو وار ته رسيده . د فيو ډالې اساسي اقتصادي بنسټ ځمکه ، نه تجزيه کيده بلکې د پلا رڅخه زوی د زوی څخه لمسی اوداسي نورو ته سلا مته پاتې کيده او تر آخره يې په کورنۍ کې تسلسل موندل. دخان خصوصي ملکيت دهغه دزا منو يا نورو وارثانو ترمنځ مساوي ویشل کېږي. دخان خصوصي ملکيت يعنې ځمکه دهغه د ډيرو ښځو د ډيرو زا منو ترمنځ وروسته د لمسو اوداسي نورو را - تلونکو نارينه اولادې ترمنځ ټوټه ټوټه کيږي چې په دوه درې نسلونو کې د ځمکې ډير له پسې تجزيه يې په نتيجه کې دخان اولاده تش په نوم خانان پاتې کيږي . دوی دواړه مالک (خورده مالک) قشر ته راښکته کيږي، چې د اقتصادي بنسټ د کمزورتيا له کبله د هغوی د نيکه غوندې نوکر او بزگر نه شي ساتلای دوی مجبورين چې يا په خپله د ځمکې بزګري وکړي او يا بل کسب غوره کړي. د ځمکې تجزيه کيدنه

* دخلورو ښځو د نکاح اجازه . د اسلام د دين له مخې لري نه د يوې

دغسې هيلې له مخې - ادیتور.

اساسی عامل دی چی په قبیلوی ټولنو کی د پیرو ځمکو او بی ځمکو
په پر تله دلز ځمکو شمیر د پریزیا دی.

۵ - د پاچا بدلون :

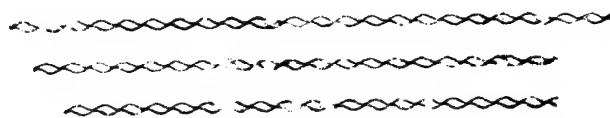
د فو ډال په خصوصی ملکیت سیاسی او ټولنیز دریز (مو قف)
اغیزه نه کو له . هغه دخپلی حوزی دننه د سیاسی عدلی ، اداری او قانونی
چارو مسوول و. خپل عسکرو او نو کړی لړل . د ضرورت په وخت
کی هغه د پاچا عسکری ملاتړ کاوه مالیه یی ور کو له اود فو ډالا نو د پار-
لمان د غړی په حیث د پاچا سیاسی سلا کار هم و.

د پاچا بد لون دخان په خصوصی ملکیت ، سیاسی او ټو لنیز در یخ
اغیزه کوی. هغه په خپله سیمه کی سیاسی ، عدلی ، اداری او قانونی
چاری نه تر سره کوی بلکی ددی چارو د چلولو له پاره د هر کزی
دو لت ما مورین موظف دی. نو کران لری اما شخصی عسکر نه شی
ساتلای. د ضرورت په وخت کی د پوځی ملاتړ له پاره هغه د قبیلوی
غړی او شخصی نو کران لین ی. په هغو قبیلو کی چی د خانی موسسی
وده نه ده کړی مشران یی د ملکانو په نوم بلل کین ی. ملکان دوه ډوله
دی:

اول - د قبیلوی یو نفر د حکومتی اورگانونو اود خلکو په خو بنه
د ملک په نوم ټاکل کین ی. ملک د محلی بیرو کراسی اودو لس قومنخ
ارتباط دی . ملک په دو لتی چارو کی د محل د مختلفو شعبو د ماموریتو
سره مرسته کوی. دی ډول ملکانو ته دو لس له خوا په در مندو نو کی
غله یا نغده تنخوا ور کوله کین ی.

دو یم۔ هغه قبیلوی مشران چی په قبیلو کی دملکی حیثیت لری.

په دوی کی ځینی دا سنی ملکان (لکه دما مو ندو عبد الحکیم ، او شازاده) شته چی د اقتصاد ی ، اجتماعی او سیاسی مو قف په لحاظ د پیرو خانانو څخه پورته مو قف لری. ځینی کور نی دملکانو د کورنیو په نوم شهرت لری . یوو بخت ددوی مشران لوی ملکان وو اما او س په اقتصاد ی او اجتماعی لحاظ د تیرو مشرانو مو قف نه لری . ولس ورته د کورنی په وجه ملک وایي . په ما موندو ، مشوانو گرېز و ، او بریشو کی خانان نشته . ددوی مشران دملکانو په نو مو نو بلل کیږی.

خلورم فصل

قبیلوی او ټولنیز جوړښت

ټولی پښتنی قبیلې یو ټولنیز اقتصاد ی جوړښت نه لری . د کوچیانو ، نیم میشت او میشت قبیلو جوړښت او ټولنیز روا بڼه دوی د اقتصادي تولید او د مرکزي ، دولت سره د سیاسي او اداري ارتباط درلود لو او یانه درلود لو په لحاظ توپیر لری . هغه میشت پښتنی قبیلې چې د مرکزي دولت د سیاسي پولو د باندې په آزادو سیمو کی اوسین ی . په ځینو کی یی د خانی مو سسی منځته راغلی دی او خانان د مسلط سیاسي قدر ته په حیث د لاس لاندی قبیلو د اقتصادي ، اجتماعي او سیاسي چارو ادار ه چلوی (۱) او ځینی د خانانو او روحانی شخصیتونو نه پرته په نسبي توگه مساویانه د قبیلوی دوو نو په اساس ولسیژ و ندکوی . (۲) ځینی قبیلې آزادو قبیلو ته څیر مه پرتی دی ، دوی د آزادو قبیلو سره د وینی ارتباط لری . په سیاسي لحاظ دوی د مرکزي دولت د اداري لاندی دی ، اما په واقعیت کی دا قبیلې ډیری چاری د مرکزي قوه نینو په ځای د قبیلوی دوو نو په اساس

(۱) لکه د باجوړ د برم خیلو خانان ، د وزیر ستان روحانی شخصیت نیاز علی خان او نور ...

(۲) د باجوړ سالارزی ، ما موند مهمند او نور .

فیصله کوی (۱) ځینی قبیلې د مرکزي دولت د ادارې وا حدو نو دننه یادغو
وا حدو نو ته نژدی پر تی دی . هغوی تر او سه قبیلوی جوړښت
ساتلی دی اود مرکزي دولت قوا نین او قبیلوی دو دو نه دواړه
په دوی کی چلندلری.

په ځینو قبیلو کی د ښار یټوب ژوند پر مختللی دی او د ښار یټوب
په وجه د مرکزي دولت قوا نینو د قبیلوی دو دو نو ځای نیولی
دی (۲)

۱- د پښتنی قبیلوی ټولنې ټوټه ییز
(Segmentary) خصوصیات:

مخکی له دی چی د پښتنی قبیلوی ټولنې ما هیت او خصوصیا ټو
ته راشو ښه به داوی چی د هغو ټولن پوهاو نظریی وړاندی کړو
کو مو چی پښتنو قبیلو ته ورته په نورو قبیلو څیړنی کړی دی .
فرا نسوی ټولنپوه ورکها یم (Durkheim) د ټوټه ییزو
(Segmentary) ټولنو په هکله وایی چی په دی ډول ټولنو
کی میکا نیکی ملا تر مو جودوی، د کارویش پکی لږ دی او له یونژاد
څخه متشکله دی . ددی ډول ټولنو سیاسی تما هیت د مرکزي یت په
خاطر نه بلکی د (Lineage) (نسب) یا ټبر په اساس وی او د
ټولنی هر وگړی دیوه (Lineage) یا نسب غړی وی.

۱ - د دانگام سالارزی، ما موند دغو ست گر بز او نوری . زمونږ
د څیړنو اساسی ساحی د اقبیلی تشکیلوی .

۲ - په پښتنی ټولنه کی د کند هار ښار د پښتنو د ښار یټوب ښه
مثال دی . احمد شاه درا نـی (۱۷۷۳-۱۷۴۷) د کند هار او سنی
ښار د مرکزي دولت پایتخت وگرزاوه . هغه د مختلفو قبیلو یو
شمیر غړی د ښار په مختلفو ناحیو کی میشت کړل . سره له دی چی
اوس هم د ښار ناحیې د قبیلو په نوم یادیری اما دوی د ښاری ټوب
(Libanisation) د عملیې په وجه قبیلوی دو دو نه له لاسه
ورکړی دی.

دېستنوتولنيز - اقتصادي جوړښت

همدا شان انگلیسي ټو لنپوه مایر فور تس (Mayer Forts) دافریقا دتالین زی (Tallensi) قبیلې دمطالعی په ترڅ کې وایی په ټوټه ییزه ټو لنه کې داسې یو شخص یا خواشخاص وجودنه لری چی حکو متی یا اداری قدرت یی په لا س کی وی بلکی قدرت ددلو (گروپونو) ترمنځ په افقی تو گه په مساوی ډول ویشل شوی دی او په سیاسي لحاظ د ټولنی ټول وا حدو نه یو شان دی.

دټو لنی دغه گرو پو نه یسا وا حدو نه دټو لی قبیلې جوړونکی برخی دی او له پورته څخه ښکته ټول وا حدو نه دیو بل سره اړ تباطلری او له ښکته څخه وړو کی وا حد په پورته لوی وا حد کی ننوځی... لکه دحجرو په شان داټول کو چنی وا حدو نه دلوی وا حدپه و جودکی په مساوی او مشابه ډول یوځای شوی دی . . . ایوانس پر یچا رد (Evans—Pritchard) او مایر فور تس په (افریقا یی سیاسی سیستمونه) نو می کتاب کی ټوټه ییزی ټو لنی (Legmentary) په لا ندنی تو گه په دوه ډول ویشی:

اول- په داسې ټو لنو کی ځینی یی مرکزی حاکمیت اداره او قضا لری. په کو موټو لنو کی چی مرکزی حکو مت منځته راغلی دی په اقتصادی لحاظ دا ټو لنی پرمختللی دی اود اقتصادی مو قف په وجه ځینی اشخاص سیاسی امتیازات او قدرت لری . دوی په دی ډ له کی دافریقا زولو (Zulu) نیو اتو (Nywato) بیمبا (Bemba) ، کیدی (Kede) او نور شا ملوی.

دویم - دو همه ډله هغه ټولنی دی چی مرکزی قدرت (۱) مرکزی

۱ - زیگریست دانگلس اوویبر په استناد وایی چی مرکزی مقام یو (عامه) قدرت دی چی خپل ، کنترول و جیبه او لزوم دهغو فز یکی مجازاتو په واسطه تحمیلولی شی کوم چی دعوا مو له خوا منل شوی وی.

حکومت یا اداره او مرکزي قضا نه لري . په دی ټولنو کی په اقتصادي لحاظ پر مختگ نه دی شوی اود ټولنو دغړو تر منځ اقتصادي او اجتماعي مو قف تقریبا یو شان دی. دافر یقنا تاینیزی او نورو (Nuer) قبیلې د دی گروپ برخې دی. هغه قبیلې چی مرکزي حکومت نه لري ایوانس پرچار دی ، بی سره یا بی مرکز (Acephalous) قبیلې بولی (۱) د ډیرو انټروپا لو جستانو او ټولن پوها نو دخیږ نو څخه جو ته معلو مین ی چی دافریقا او آسیا یو شمیر ټولنو او سهم دمرکزي قدرت نه پر ته خپلې ټولې چاری پرمخ بیایی او په تیرو وختو کی څه وخت چی طبقات منځ ته نه وو راغلی دداسی ټولنو شمیر بیخی ډیرو .

فریدریک انگلز په د (کور نی خصوصي ملکیت اود دولت منشأ) نو می اثر کی دابتدا یی قبیلوی ټولنو دتشریح په ترڅ کی دیونان او روم ابتدا یی قبیلوی جوړ بنسټ ته داسی اشاره کوی : او په خپل ټول ما شو متوب (ابتدایی تو ب) کی ددی قبیلې جوړ بنسټ عجیبه دی. هر شی یی دسکرو، ژاندارم یا پولیسو ، بی له اشرا فو، پاچاهانو والیانو او قاضیانو بی دزندا نونو او محاکمو څخه په منظم ډول چلیزی. دقبیلې غړی یا ټو له قبیله خپل منځی شخړی او قضیې پخپله حل کوی (۲)

پښتنی قبیلوی ټولنه ټو ته یی (Segmentary) پلار واکه (Patriarchal) او د خپلوی (Kinship) یانسی خصوصیات لري ، هره قبیله دپورته نه بنکته دو ینی یا خپلوی دټینگ ارتباط په لحاظ په خیلونو، خیل په پښو، ټبرو نو، پښه په کهو لونو یا پلرینو او پلرینه په کورنیو ویشل شویده چی دبنکته خوانه کورنی په کهو ل یا پلرینه ، پلرینی په پښه ، پښی،

(1) Sigrist Regulierte Amarcire of cil. p. cooff,,

(2) K. Marx and F. Engles: selected works Vol, III, Mascow. 1977. P. 266

ټبرو نه خپل او خپلو ن په قبيله او قبيلې په مليت کې ننوزی (۱) هره
قبيله مشخصه سيمه ، مشخصه لهجه اود دود او دستور په لحاظ
څه ناڅه توپير لري.

دهري قبيلې دغرو شمير پوره نه دی معلوم او نه دا حصا يې ،
معلو مو لو له پاره مرکز ي يا قبيلوي اداري وجود لري. هره قبيله
په اټکلي توگه د قبيلې نارينه غړي چې زلميا ن دی او ملا تر کولای شي

۱- د پښتون ملت لوی اکثریت په جنوب بې ، جنوب ختيځ او جنوب
لویدیځ افغانستان کې او پاکستان، او افغانستان ترمنځ په آزادو سیمو
کې په پښتونستان او بلوچستان کې میشت دی. په تیت او پرک توگه
د پښتنې قبیلو ځینې ولسو نه په منځني او شمالي افغانستان کې
پراته دي. پردی بر سیره د پښتنو قبیلو څخه ځینې په ختيځ ایران،
پاکستان ، هند او نورو هیوادو نو کې وجود لري چې دوخت د تیریدو
په وجه دوی د دغو هیوادو نود نورو ولسو نو نه یوی ټولنی څخه بلی
ته د کلتور نفوذ کولو (Acculturation) د عملیې لاندې راغلی او اوس د
دغو هیوادو نو د کلتور بر څه گرزیډلی ده. د ټول پښتون ملت
واقعي احصائیه تر اوسه نشته امدځینو منابعو په حواله په
افغانستان کې د دوی شمیر لس ملیو نه او په پاکستان کې اته
ملیو نه اټکل شوی دی. د پښتنو عام ولس د قام یا مليت اصطلاح
دیو ثابت مفهوم په اساس نه استعمالوی بلکې پښتانه کله د قام
اصطلاح د ټول پښتون مليت ، کله د قبیلې او کله دخپل په مفهوم
استعمالوی. ځینې تاریخپوهان لکه سید بهادر شاه، ظفر کاکا خیل
«پښتانه د تاریخ په رڼا کې» (۱۳۶ مخ) په عنعنوی توگه پښتون نژاد د
عبدالرشید ، مشهور په قیس ، خلورو زامنو سر بن ، غر غښت ،
بیټنی او کرلانی ته منسوبوی او ددی ډلی تاریخ پوهان په نظر
د پښتنو هره قبيله له دغو خلورو زامنو څخه دیوزوی د اولاد سره*

حسابوی او په عنعنوی تو گه ددوی په اټکلی شمیر کی بنځی، نجو نی، ماشومان او همسایه نه راځی. لکه څنگه چی دقبیلې یو غړی دخپلې زیر یډنی نیټه دلویو پینو لکه دیو پاچا دتخت دکښنا ستلو په مړینی یاد یوی مشهوری جگړی یا دوچکالی یاد آفت دکال او نوروله مخی اټکلوی، همدغه شان دقبیلو دنارینه غړو شمیر هم دجگړو په دوران کی د ملاتړ، یاد ځمکو، غړو نو، ځنگلونو او اورشودویش یا مرکز ی حکومت ته دقومی یا ملیشای عسکرو او نورو مسایلو په وخت کی تخمینوی او ترڅو چی نوی موضوع منځته نه وی راغلی

*ارتباط لری. معاصر تاریخ پو هان دپښتنو دسا می نژاد نظر یه تردیدوی او دوی پښتا نه دآریایی قبیلو څخه گڼی د پښتنو د تاریخ په باره کی دپښتو څپر نو بین المللی مرکزینو نامتو افغانی تاریخ پوها نو ته پروژو ورکړی ده. دلته مو د تاریخی اړخ څخه صرف نظرکوو. د (ټبر) کلمه په پښتو کی په عمو می تو گه یاقبیلې او ان په ملت اطلاق ی. وگور ی پښتو قامو س لو مړی ټوک ۲۸۲ مخ. خودا چی دغولیکوا لو په دی بڼه دلته استعمال کړی ده بنا یی په هغه سیمه کی یی پښتا نه په همدی مفهوم سره استعمالوی چی ریسرچ په کی شوی دی. ا. ا. دیتور

په ځینو پښتنو سیمو کی لکه غزنی، کندهار، او نورو کی د پلرینی په ځای (پلار گنی) کلمه د دغه واحد له پاره کارول کیږی.

قبيله پخوا نې اټکلي شمير اسا س گڼې (۱) دټولو قبيلو دغړو شمير يو شان نه دی. دځينو قبيلو دغړو شمير دو مړه ډير دی چي ترملیون پوري رسېږي، او دځينو قبيلو شمير دزر گو نو څخه تجاوز نه کوي. دقبيلو دغړو شمير دقبيلي په خيلونو، پښو او کهول باندې تاثير لري. که دقبيلي دغړو دشمير اندازه ډيره وي په دې صورت کې دقبيلي دخيلونو څخه نيو لي تر کهول پوري ددوی دشمير اودغړيو تعداد ډير دی او که دقبيلي دغړيو شمير لږ وي نو خيلونو څخه تر کهول پوري ددوی دشمير اودغړيو تعداد لږ وي. په مختلفو قبيلو کې ديو کهول دنسلو نو تسلسل توپير کوي اما په عنعنوي توگه پښتانه تر اوم پښته پوري ديو پلريني مړه اوژو ندې نارينه او ښځې ديوه کهول غړي گڼل کېږي. دوی دويني دارتباط له مخې کهول جوړوي اوددوی په کهول کې هغه اشخاص چي ددوی سره دويني نسبې ارتباط نه لري نه راځي. په قبيلوي جوړښت کې کورنۍ وروستي کو چني وا حد دی.

هره قبيله شفا هی يا ليکلۍ نسبونه (شجره) لري «۲» د اکثره قبيلو دشجرو په سر کې واقعې يا افسانوي «پلار» ولاړ دی. له يوه پلار

۱- دامير عبد الرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې حکومت دپکتيا ولايت دقبيلو څخه مليشا پي عسکر نيول. قبيلو دملاتړ دشمير له مخې شمير وکړ او دقبيلو دشمير له مخې پي حکومت ته مليشا ورکړه. سره له دې چي او س ددغو قبيلو دوگړو شمير زيات شوی دی اما تراوسه خلک ددغو خت شمير ته اشاره کوي. اوپه خبرو کې ځدرا ن نه زره، منگل نه زره، تنی دري زره، گربز يوزر او مندوزي زر تنه ملا تپگڼي.

۲- ځينو داخلي او خار جی پوها نو دپښتنو دتاريخ ليکلو په ترڅ کې دلويو قبيلو شجرې ليکلي دي. هر ليکوال په خپل وخت کې دځينو قبيلو شجرې ترکهول رارسولي دي. ځيني شجرې پخواني دي او په ځينو نوو شجرو کې ياد ځينو قبيلو ذکر نشته اويا دځينو قبيلو خيلونه نه دي درج شوي.

څخه ټوله قبيله سر چينه ا خلی او دقبیلې ټول غړي دوینی دارتباط په لحاظ ځانو نه دغه یوی «پلرینی» ته منسوبوی . ډیری لږی قبیلې داسی هم شته چی دپلار په ځای یی د«مور» په نوم شهرت پیدا کړی دی. لکه څنگه چی قبيله دیو پلار په نوم شهرت مومی ، خیل، پښی، کهول او کورنی هم دیو نامتو مشر په نوم شهرت پیدا کوی . خو مره چی وخت تیر یز هیومره دقبیلې نفوس زیاتیر دی. د وخت دتیریدو او نفوس دزیا تیدو له کبله کورنی په پلرینو* (پلرگنو) پلرینی په پښو او پښی په خیلونو بدلیر چی داعمليه دقبیلې په چوکات کی دننه دیو رته نه کښته دقبیلې ځانگی زیاتوی . په پښتني ټولنه کی دوینی یا نسب په وجه نږدی والی اولری والی مهم افکتور گڼل کیږی . که چیری دوینی دنژدی ارتباط په وجه دوو یا دریو قبیلو دشجری له مخی دیو پلار او یوی مور څخه نشات کړی وی دغه قبیلې دهغو قبیلو په پرتله چی دیو پلار څخه وی او مور یی بيله وی ځانو نه (سکه) بولی او دمیرنی مور څخه قبیلې ناسکه، که چیری قبیلې د دوو وروڼو په نومونو بیلې شوی وی ، په دی صورت کی دمیری مور څخه ناسکه قبيله د(تره) داولادی څخه دجوړی شوی قبیلې په تناسب دوینی ارتباط په لحاظ نژدی گڼل کیږی او دلته دتره د اولادی څخه جوړه قبيله د(ناسکه) شکل غوره کوی چی په قبیلوی جوړښت کی دنژدی یالیری یادسکه او ناسکه عملیه تر کورنی پوری رارسیری . دقبیلو ځینو مشرانو ته دقبیلې نه ترکورنی یا دکورنی څخه ترقبیلې دخیلونو ، پښو او کهول ترمنځ دسکه او ناسکه شجره معلومه وی. که چیری دیوی قبیلې غړی دخپلی قبیلې بل غړی ته ځان معرفی کوی دهغه تعریف دکورنی څخه پیل کیږی او که چیری دبلی قبیلې غړی ته ځان معرفی کوی نو هغه دکورنی نه ترقبیلې پوری ټول ورپیژنی . ټولی پښتني قبیلې له پخوا را هیسی په ځانگړو سیمو کی پرتی دی اودغه سیمی دقبیلې دخیلونو، پښو او کهولونو ترمنځ ویشل شوی دی اودکهول یا پښی غړی دخپلو څړځایو نو او زراعتی ځمکو شاوخوا په کلیو کی اوسیری چی دنورو سیمو او سیدونکی دشخصی سیمی او سیدونکی د

* - ځینی پښتانه پلرینی په پلر گنی یا پلار گنی بولی. ادیتور.

قبيلي دنوم په ځای دسيمي په نوم اود یو سيمي او سیدو نکی یو بل دکلی په نوم هم بو لی (۱).

دافغانستان ځینې ملیتو نه لکه تاجک، هزاره او نور دښتنو—غو ندی دوی ینی په اساس ټینگ قبیلوی ارتباطات نه لری او دوی دقبیلو یا خیلو نو په ځای د سیمو په نو مو نو شهرت لری اودنورو

سیمو او سیدو نکوته ځانو نه د سیمو په نو مو نو ورپیژنی (۲) دښتنی قبیلو دوی ینی اړیکه—«ارتباط» لکه دتاجک، هزاره اونورو غو ندی په یوې شخصي سیمې او محیط پورې محدودنه دی. ددوی دوینی په لحاظ قبیلوی ارتباط د سیمې او محیط نه پرته هم ساتل کیږی. که دڅه عوامو له کبله دیو محیط څخه دقبیلی ځینې افراد یافرد بلی سیمې ته ولاړ شي او په پلار نی سیمه کی د قبیلې دنورو غړو غو ندی ځمکه و لری ددوی مهاجرت په پلار نی قبيله کی ددوی وراثت په حق تاثیر نه کوی او نه دقبیلی سره دوی ینی ارتباط تغییر مو می اودوی په خپله قبيله کی دملکیت او قبیلوی امتیاز حقو قهم له لاسه نه ورکوی. که چیری د مهاجرت څخه د مخه یا وروسته ځمکه خرڅه کړی اودوی په بله سیمه کی میشت کیږی په دې صورت کی دوی په پلار نی سیمه کی د ملکیت حق له لاسه ورکوی اما ددوی دوینی قبیلوی نوم او قبیلوی روابط تغییر نه کوی.

فرد او قبيله:

دښتنی قبیلوی ټولنی محققینو دوه ډولونه نظر یی وړاندې کړی دی. هغو څیرو نکو چی دټولنی دغړو په واسطه دقبیلوی دودونو

۱- دکونړ او سیدو نکی ددانگام اوسیدو نکو ته دانگامی، ددانگام اوسیدو نکی دمثال په توگه دډیری دکلی او سیدو نکو سالار زو ته ډیروال وایی.

۲- دکابل شمال ته دپروان ولایت دپنجشیر په سیمه کی تاجک او سیري. دوی دښتنو غو ندی قبیلوی روابطنه لری اودنورو سیمو خلک یی پنجشیری بولی. همدا شان د هزاره جات دسیمی هزاره په محلی نو مو نو لکه ده زنگی جاغوری او نورد محل په نو مو نو یادېږی.

د عملی کیدو شدت یی لیدلی دی د قبیلوی اصالت یو اړخیزه، افراطی نظریی وړکړی دی. ددوی په نظر فرد د قبیلوی دوو نو په لاس کی یو ډول میخا نیکی او زار (سامان آلات) دی، فرد د قبیلوی دوو نو څخه غاړه نه شی غړولای قبیلوی دوو نه فردی نظر، فردی نوښت «ابتکار» او حتی د فرد ټول فعالیتونه د ټولنی په خدمت کی استخدا موی او په قبیلوی چوکاټ کی دننه د فردی شخصیت ځانگړی هویت او د فردی حقوقو او امتیازاتو له پاره زمینه په نشت حسابین یی. په لنډه وینا دوی فرد د قبیلوی دوو نو د اصالت د لوی ماشین یکی یوه یوه پرزه گڼی. ددوی په نظر څه وخت چی د فرد شخصیت او قبیلوی د عمو می گټو تر منځ تضاد پیدا شی نو په داسی حالت کی فرد مجبور دی چی د ډله ییزو گټو په خاطر د خپلو شخصیت گټو څخه تیر شی او گروپی یا ډله ییز اصالت ته غاړه کیږی. له بلی خوا هغو محققینو چی په پښتني ټولنه کی یی د فرد د انفرادی گټو له پاره فعالیت اود فردی حقوقو څخه شدید دفاع لیدلی ده دوی هم په افراطی توگه د فرد په فردیت زور اچوی. ددوی په نظر پښتون یوازنی خپلی شخصیت گټی او فردی عزت په نظر کی لری او څه وخت چی د قبیلوی د ډله ییز (گروپی) او د فرد د فردی گټو تر منځ دانتخاب سوال راپیدا کیږی نو پښتون حتما د خپلو شخصیت گټو او فردی عزت (Honour) تر شا درېزی.

که موږ د پښتني قبیلوی ټولنو اقتصادي تاریخ ته په شاو لاړ شو اود دوی د اقتصادي روابطو په اساس د فرد او ټولنی تر منځ اجتماعي روابط او یو ډبل حقوق او امتیاز وڅیړو نو د خپره نو په نتیجه کی بهرته دا څرگنده شی چی پورتنی دواړه نظریی د پښتني قبیلوی ټولنی د اقتصادي او اجتماعي واقعیتونو سره سمون نه خوری بلکی له دواړو نظریو یو سنتیز (Synthesis) ددوی د ژوند عکاسی کوی. د پښتني قبیلوی ټولنو اجتماعي روابط د دوی د ګډه قبیلوی، خصوصی ملکیت د اړوند عملی سره ژور ارتباط لری. دوی سیستم په دوره کی هره قبیله په یوه ټاکلی سیمه کی میشت وه اود خپلی سیمې ټوله ځمکه د قبیلې ګډه ملکیت ګڼل کیده. د قبیلې ګډه ملکیت او د ګډ

ملکیت دورانی و یش دگډ قبیلوی ملکیت ددفاع د ضرورت له کبله ټینگ ساتل کیده اما په واقعیت کی د قبیلې گډ ملکیت په دورانی شکل پر له پسې دو یش په نیټه کی لومړی دخیلونو، بیاد پښو، ورپسې دکهول وروسته دکورنیو او په پای کی سپری سرو یشل کیده چی دراتلو نکي و یش تر نیټې پوری ځمکه د فرد خصوصي ملکیت و. په دی دوره کی د فردو جایب او حقوق معلوم وو. فرد مکلف و چی د قبیلې دنورو غړوسره یو ځای دگډ قبیلوی ملکیت څخه دفاع وکړی اودا حق یی نه درلود چی خپله ځمکه خرڅه یا گرو کړی. ددی و جایبو سره ټولنی فرد ته دا حق ورکړی و چی تر بل و یش پوری هغه دخپلی ځمکی د تولید نه آزادانه استفاده وکړی. لکه څنگه چی فرد دکورنی کورنی دکهول، کهول، د پښې، پښه دخپل او خپل دټولنی قبیلې د دفاع فزیکي قوت و همدغه شان له قبیلې څخه تر کورنی هیچا دا حق نه درلود چی په نور مال حالت کی هغه دخپلی ځمکی اویاد ځمکی د تولید د حق څخه په زور محروم کړی د زور د محرومیت په صورت کی دټولنی دود دو نو هغه ته حق ورکړی و چی په انفرادی ډول یادنژدی خپلوا نو په ملاتړ د هر تیری کوونکی په مقابل کی دخپلو حقوقو څخه دفاع وکړی. په دی دوره کی دویښی قبیلوی روابط او په قبیله کی د غړی توب په وجه په گډ قبیلوی ملکیت کی حق پیدا کول دوه عمده فکتورونه وو ځکه چی د قبیلې غړی توب او په ملکیت کی مساوی حق هغه ته د قبیلې دنورو غړو غوښتی مساوی دریځ ورکړی و. هغه دویښی د اړیکو او اقتصادي مساوی دریځ په برکت د قبیلې دهر غړی (سیال) و اود مساوی دریځ له کبله هغه له کورنی څخه تر قبیلې پوری په ټولو ټولنیزو چارو کی د مساوی برخې اخیستو حق او امتیاز درلود. له بلی خوا هم دی دریځ د قبیلې په ټولو غړو کی د مات شوی (مغلوب) او لس بزگرا نو او همسایه په تناسب د برتری او قبیلوی ارستو کراسی احساس هم پیاوړی کړی و چی ددی احساس له کبله یی ځانو نه پورته او نورو ته یی په ښکته نظر کتل اود مات شوی او لس، بزگرا نو او همسایه یی خپل سیال گڼل.

دو یش په دوره کی مرکز ی مسلط قدرت و جود نه در لودخو دمر کزی مسلط قدرت نشتوا لی دا معنی نه در لوده چی گو ندی په قبيله کی خپل سری (انارشی) او یاد ځنگل قانون چلیده. بر عکس دقبیلوی ټو لنی دما دی اومعنوی ژو ندوا قعی شرایطو څخه راوتلی او منل شو ی کود(پښتو نو لی) دقبیلی اقتصاد ی او ټو لنیز ژوند ټول اړ خو نه تر تنظیم لا ندی راو ستلی وو. پښتو نو لی قبیلوی ټو لنه خپل سری (انارشی) ته نه پرېښوده اود قبیلوی جوړښت د (Regular Anarchy) ننه یی ټولو فعالیتو نو ته دمنظمی انارشی بڼه ورکړی وه او په قبيله کی یی د فرد او فرد ، دښخی او نارینه د فرد او ټو لنی، دهمسایه اودمحلی ټولنی دغړی اود یوی قبیلی او بلی قبیلی تر منځ روا بط ، حقوق، جزایی او اخلاقی مسایل، اخلاقی دو دو نه او اجتماعی او کلتوری ارزښتو نه تنظیم کړی وو . په لنډه و ینا دگه قبیلوی ملکیت په دوره کی (پښتو نو لی) دټو لنی د اقتصاد ی او ټولنیز چوکاټ د ننه د فرد او قبیلی په اړ یکو ژو ره اغیزه در لوده. دواړه مکلف وو چی دقبیلوی ژو ند د نظم دساتلو په خاطر خپل و جایب و پیژ نی ، یود بل حقوقو ته غاړه کین دی ، دقبیلی نور مو نه په عمل کی پیاده کړ ی او دقبیلی دعو می نظم له پاره د عمو می او خصوصی گټو تر منځ د شعوری در ک په رڼا کی شعوری چلند وکړی.

۲ - دگه قبیلوی ملکیت پاتی شونی اودځمکی دنه خرڅلاو دود:

الف- دگه قبیلوی ملکیت پاتی شونی:

سره له دی چی دېر یشونه پرته او س په پښتنی قبیلوی ټو لنو کی دگه قبیلوی ملکیت و یش دود ځای خصوصی ملکیت نیو لی دی خو بیا هم دو یش ددور ی دگه قبیلوی ملکیت ، دځمکی دنه خرڅلاو ، د وینی د اړ یکو په لحاظ دسیال نفوذ ، دفز یکی قوت برلا سی (بر تری) ، قبیلوی ارستو کراسی، اودپښتو نو لی ددود پاتی شو نی (بقایا) تر او سه په لږ تغیر سره په قبیلوی ټو لنو کی وجود لری. دخصوصی ملکیت دمو جود یت سره سره دقبیلی په پخوا نی

روښنایي جوړښت کی دتغیر د نه راتگ اساسی علت دادی چی دپخوا په شان هره قبیله اود قبیله سی وا حدو نه په خپله مشخصه سیمه کی پراته دی . لکه څنگه چی دقبیلو ترمنځ دځمکو ، او بو ، خرځایونو ، وړ شو ، غرو نو او ځنگلونو ټاکلی یا ناټاکلی حدود معلوم دی . همدغه شان دقبیلې په ځا نگرې سیمه کی دهر یو وا حد او په پای کی د فرد دخصو صی ملکیت انداز ه اود قبیلې په گډه ملکیت ، للمی اځمکې ، اڅر - ځایو نه ، ورشو ، غرو نه ا و ځنگلو نه (۱) کی یادوا حدونو او یاد فرد دخصو صی ملکیت برخه معلومه ده . دو ینی قبیلو ی ارتباط اود گډه قبیلو ی ملکیت عملیو دیو بل په تقو یه کی ژور تاثیر پری - ایښی دی ځکه چی تراو سه پوری خصو صی ملکیت قبیلو ی چو کات او گرو پی شعور نه دی مات کړی اود خصو صی ملکیت په ارتباط فردی شعور تکامل نه دی موندلی . تراو سه پوری دقبیلې هروا حد ځان دبل وا حد غړی بولی او لا تراو سه دخصو صی ملکیت په اساس دقبیلې دغړو تر منځ ویشل شوی ځمکی ته (زم و ږ) دځمکې په نوم اشاره کوی .

دمثال په تو گه څه وخت چی دقبیلې یو غړی یو باندنی شخص ته خپله ساحه او ځمکه ور بښی او مړی هغه دټولی قبیلې دسیمی حد ، بیا دوا حدو نو برید ونه (حدود) وروسته دکور نی او په پای کی خپله برخه ور بښی او «زما» اصطلاح محدوده یوازی د خپلی برخه یی خصو صی ملکیت له پاره په کاروی . همدا ډول که چیری دباندنیو قبیلو دیووا حد له خوا د قبیلې دیووا حد په خصو صی ملکیت یاد قبیلې په نامو سس دقبیلې دیو غړی په شخصیت (مړ زخمی یا تو هین شی) تیری و شی نود قبیلې نور وا حدو نه دخپلی قبیلې دوا حد دملاتړ له پاره را ځی اود پردیو دتیری په مقابل کی په گډه دفاع کوی .

۱ - تراو سه په سالار زو ، ما موندو ، گرېزو تنیو او نور و کی پدی شیانو گډه ملکیت و جودلری .

ب- دځمکي دنه خر څلاو دود:

لکه چې مخکې ور ته اشاره شوی ده دو یش په دوره کې د قبیلې غړي یوازی دگډ قبیلوی ملکیت د تولید څخه د استفادې حق درلود اما هغه دا حق نه درلود چې ور رسیدلی ځمکه گرو یا خر څه کړي. د خصوصي ملکیت د منځته راتگ او په خصوصي ملکیت د حق د تثبیت له کبله او س دځمکي څښتن دځمکي د خر څلاو، بڅښلو، گروولو او اجارې ور کولو پوره واک او حق لري خو په عمل کې لاتر او سه د دځمکي دنه خر څلاو پخوا نې دود په لږ تغیر په خپل ځای پاتې دی. ځکه چې تر اوسه په قبیلوی ټولنه کې دځمکي د خر څلاو ته په ښه نظر نه کتل کېږي او دځمکي د خر څلاو ځینې قبیلوی او ټولنیز محدود یتو نه لري. نارویجی و گډ پوه فرید ریک بارت د سوات د یو سفزو د څیړنو په ترڅ کې دی مو ضوع ته داسې اشاره کوي: « په سوات کې دځمکي د خر څلاو ځینې محدود یتو نه دا په خر گندو ل ښیې چې دو یش سیستم له منځه تلو سره د بیاو یش پر ته بل هیڅ شی له منځه نه دی تللی. د گروپ د وحدت مفکوره چې په ځمکو باندې د گروپ د حقو قو سره تړلې ده په خپل ځای پاتې ده. د خر څلاو محدود یت دا معنی لري چې ... ځمکي دی باید لومړی نژ دی خپلوان، وروسته گاونډیان او که دوی یې نه شي اخیستلای نو د کلی مشران دی واخلي. که چیرې دوی دغه ځمکه وانه خلی نو بیا یې سیدان او روحانیون داخیستو حق لري. په پای کې هغو کسانو ته چې دځمکي د پلورونکي د پښت او نسب څخه نه دی دځمکي داخیستو حق ور کول کېږي» (۱)

دځمکي دنه خر څلاو او په خر څلاو باندې محدود یت د پښتنو قبیلو په قبیلوی او ټولنیز جوړښت کې پروت دی. تر اوسه په قبیلوي ټولنو کې ځمکه د تولید اساسي وسیله او دځمکي د ملکیت په اساس اجتماعي هیرارشي (مرتبیزه لړۍ یا سلسله مراتب) * او ټولنیز

(1) F. Barth, the system of social stratification in swat, cambridge p — 1960

* ددغې کلمې پښتو معنی (د مرتبو سلسله) ښودله شوې چې کولای شو مرتبیزه لړۍ یې هم وولو. انگریزي کلمه یسHierarchy ده. ادیتور.

روابط جوړ شوی دی او په تولیدی وسیله باندی دملکیت حق درلودل یانه در لودل په قبيله کی د فرد ټولنیز دریخ ټاکي. په زراعتی - اقتصاد کی ځمکه او دځمکی ټولید یوازینی پانگه که د ځینو لږتیاووله کبله لکه دواډه، مړینی، دښمنی او نورو لگښتونو له پاره یوڅوک یا کورنی ځمکه خرڅه کړی پدی صورت کی دی یوازی دوینی داپر یکی په لحاظ د(سیال) دریخ ساتی اما په قبيله کی د اقتصادي نابرابرۍ څخه بی برخی کیږي. په ټولنیز، مرتبه ییزه لږی کی ښکته لویږی اود ټیټ دریخ له کبله دپخوا په شان د قبیلې په ټولنیزو چارو کی برابره د رڅه نه شی اخیستلای. په یو وخت کی مساوی او اوس دځمکی دنه در لودلو له کبله دغیر مساوی شخص دکورنی دسیالانو په منځ کی د بزگر، کارگر، مزدور او همسایه په څیر ددویمي درجی دریخ غوره کوی چی دغه موقع یا دریخ دهغه دسیال دترزیق شوی روحی منافی عمل دی او په راټلو نکی کی هغه اود هغه کورنی دروا نیستو نړو سره مخامخ کوی. دسیالانو په منځ کی دسیال ددریخ څخه رالویدل اوددویمي درجی په دریخ کی دسیال دلاس لاندی کارکول په خپله سیمه کی دکارڅخه پردی والی (بیگانگی) منځته راوړی دی.

یو پښتون دکار له پاره داسی سیمي ته ځی چی هلته دده قبیلوی سیال و جودو نه لری. دلته هغودرندو او شاقه کارونو کولو ته آماده دی خو په خپله سیمه کی دسیال دلاس لاندی کارته غاړه نه ټیږی.

په قبیلوی ټولنه کی دځمکی خرڅلاو په پلو روونکی، اخیستونکی اود قبیلې په واکمنو ناوړه اغیزه کوی. پلورونکی دخرڅلاو دعمل په نتیجه کی پلارنی سیمه پریږدی. په قبيله کی دکورنی (نوم او نښان) له لاسه ورکوی دنږدی خپلوانو دارتباط اودپلرینی له هدیږی څخه محرومیږی چی د قبیلوی دود له مخی داپول محرومیږی میتونه یو پښتون ته سخت او گران تمامیږی.

سره له دی چی دپلورو نکسی ځمکه دهغه دکهو ل څخه دباندی نه‌ئې . دهغه نږ دی خپلوان ته لپږ دول کپږ ی اود خپلوان په لاس دملکیت دزیات تمر کز په و جه دهغه اجتماعی دریځ لوړپږ ی خوبیا هم په قبیلوی ټو لنه کی دخصوصی ملکیت درو حیو او غوښتنی سره سم خپلوان هم دځمکی دخرڅلاو ته هڅوی چی په عمل کی دخرڅلاو عملیه ډیره ورو (بطی) ده . که دیوی خواشتمن خپلوان په دی وپوهیږی چی دځمکی داخیستو په و جه دهغه ټولنیز مو قف لوړپږ ی اود ځمکی داضافه فی تولید په مقابل کی نوره ځمکه هم اخیستلای شی له بلی خوا هغه په دی هم پو هیږ ی چی په قبیلوی ټو لنه کی د فرد دمو قف په ځای دټو لی قبیلی دریځ او د خصوصی ملکیت په ځای دکهو ل فز یکی قوت او ملا تر مهم رو ل لری .

که چیری شتمن خپلوان دځمکی دخرڅلاو عملیه تشویق کړی اود ځمکی دخرڅلاو نه ورو سته دکهو ل کورنی نورو سیمو ته ولاړی شی نو ددی عملی په نتیجه کی دقبیلی ټول وا حدو نه دفز یکی قوت او ملا تر په لحاظ کمزوری کپږ ی چی په پای کی دفز یکی قوت او ملا تر کمزور تیا په خپله قبيله دنو رو په مقابل کی کمزور ی کوی . همداعلت دی چی دخصوصی ملکیت دتمرکز سره سره د قبیلی ټو ل واحدو نه او قبيله دفز یکی قوت او ملا تر دساتلو او پیاوړ تیا اود قبیلوی فز یکی قوت او ملا تر دکمزور ی کیدو دمخنیو ی په خاطر دځمکی دخرڅلاو دهڅو نی په ځای دځمکی دخرڅلاو ممانعت کوی .

دځمکی دخرڅلاو د محدودیتونو په برخه کی دفریدریک بارت دا نظر چی ځمکه لو مری نژ دی خپلوان ... او په پای کی باندنی خلك اخلی دقبیلوی ټو لنی دوینی داږ یکو اهمیت څرگندوی . په قبیلوی جوړښت کی د نژدی او لری خپلوانو اود پر دیومفکوره یا مفهوم (Concept) دپښتنو دټو لنیزو روابطو سره نه شلیدو نکې اړ یکی لری . دنژ دی، لری او پردیو مفاهیم دوینی دارتباط په لحاظ منځته را غلی دی . دامفاهیم نسبې بڼه لری او په نسبې تو گه که دیو کهو ل دننه دیوی ټا کلی کورنی غږ ی دکهو لدنور وکورنیو

په تناسب نژدې خپلوان وي او د کهل دنورو کور نيو غړو ته لري خپلوان وايي . همدا شان ددې ټاکلي کور نې دکهل دنورو ، کور نيو غړي دپښې دنورو پلرينو په تناسب دنږ دي خپلوانو په نوم بلل کېږي . دوي دارتباط په لحاظ دنږ دي او لري خپلوانو دا نسبي عمليه دقبيلې په ټولو واحدونو کې وجود لري چې دا پروسه يوازې ديوې ټاکلي قبيلې په واحدونو پورې محدوده نه پاتې کېږي بلکې نورو قبيلو ته هم خپريږي . په عنعنوي توگه پښتانه تر اووم پښت پورې دکهل غړي دنږ دي خپلوانو په توگه مني . دپښې نورو پلرينو ته لري خپلوان او يا ور ته پردې هم وايي . پردې اصطلاح دقبيلې دننه دنورو پلرينو ، خپلوانو او هم دقبيلې دباندې دنورو قبيلو اود پښتنو نه پرته دغير پښتنو عناصرو له باره يوشان استعما لېږي . دنږ دي خپلوانو او پرديو ترمنځ دي لرغوني دود په قبيلوي اړيکو کې دقبيلو ترمنځ دسرحدونود ساتلو روحيه ټينگه ساتلې ده چې پاتې شو نې يي تراوسه په اوسنيو قبيلو کې ليدل کېږي .

لکه چې مخکې ورته اشاره شوي ده دگډ قبيلوي ملکيت ځمکه ، د قبيلې دښکته واحدونو ترمنځ ويشل کيده چې په پای کې دکور نيو غړو ته برخې ورکولې کيدې . دکور نيو غړو دکهل دنورو کورنيو په مقابل کې دخپلې برخې دځمکې او همداشان پورته دواحدونورو واحدونو په مقابل کې او په مجموعي لحاظ ټولې قبيلې دنورو قبيلو په مقابل کې د ملکيت له حقوقو څخه دفاع کوله . څرنگه چې ديوې کور نيو غړو دکهل دنورو کور نيو غړو ته په خپل ملکيت کې ځای نه ورکاوه همدغه شان پورته واحدونو دقبيلې نور وواحدونو ته او په سر کې ټولې قبيلې په گډه ملکيت کې دنورو قبيلو درانونو تلو مخنيوي کاوه . دپخواني قبيلوي دود له مخې په اوسنيو قبيلو کې هم نژدې خپلوان نه غواړي چې لري خپلوان او پردې دځمکې داخيستو له کبله ددوي په ملکيت او خپل منځي ټولنيزو چارو کې حق پيدا کړي .

دځمکي دخرڅلاو په باره کي داسلا مي شر يعت دشفع مفهو م هم دقبيلوي دو دو نو سره مغايرت نه لري . دشر يعت دحکم سره سم دځمکي داخيستو لو مړي حق هغه شخص لري چي دپلورو نکي سره په ملکيت کي متدا خلوي (ورور يابل نژ دي خپلوان) ، په دو يمه در جه کي هغه شخص دځمکي داخيستومسته حق دي چي دده اود پلورونکي ځمکي ديوي ويا لي څخه اوبه خوري او ياد دوا پرو ځمکوته يوه لياره تللي وي او په در يمه درجه کي هغه شخص ته حق ور کول کيږي چي دده اود پلورونکي ځمکي يوبل ته نږ دي پر تي وي . دشفع داصولو سره سم په قبيلوي ټولنو کي يوازي نژ دي خپلوان دپلريني په ملکيت کي متدا خل وي ، دنږدي خپلوانو ځمکي ديوي ويا لي څخه او به خوري ، ځمکو ته يي يوه لياره تللي وي او ځمکي يي يوبل ته نږدي پر تي وي . سره له دي چي په اکثره قبيلوي کي پيري ځمکي د شر عي قبالو په ځاي په عرفي قبالو او ياپه شفا هي تو گه ، د شا هدانو په مخکي پلور لي کيږي خو بياهم دشر يعت دشفعي حکم د قبيلوي دود په ليار کي کوم مذهبي خنډ نه دي اچولي او نه په نږ دي خپلوانو د ځمکي خر څلاو له قبيلوي دود سره ټکرکوي . همدا شان مذهبي او روحاني اشخاصو ته دويش په وخت کي دسپري په نوم ځمکي ور کول کيږي چي دمد هبي ارتباط په وجه اوس ددوي دقبيلوي جوړښت او قبيلوي ژوند نه بيليدو نکي بر خه ده .

ددوي په نظر څوک چي دپلار ، نيکه ځمکه خرڅوي هغه يو بد - عمله او د پلار نيکه د هيو کوخرڅوو نکي شخص دي . دځمکي دنه خرڅلاو دعنعنو ي تلقين او تبليغ څخه بايد دا مطلب وانه خلو چي گوا کي دقبيلوي واحدو نو ديو بل او يا دباندنيو پرمخ دروازي تر لي دي . دقبيلي په واحدو نو کي باندني خلک چي ددوي مساوي دي يعني دښځو د خپلوي دلياري راننوتی دي يا يي دوي ته پناه راوړي ده او يا غير مساوي اشخاص لکه همسا يه او کسبگر او نور ددوي سره يوځای په کليو کي او سپږي . البته دغه عنا صر دو وخت په تيريدو سره دقبيلي دواحدو نو بر خه گرزيږي

ده او دوی د قبیلې په واحدو نو کی دننه ځمکې اخیستی دی اما په پرتلیزه توگه بیا هم ددغه شان د ځمکو اخیستو نکو شمیر بیخي لږ دی. د قبیلې وا حدو نه په هغو باندنیو اشخاصو یا شخصو ځمکه نه خرڅوی چی د هغوی را ننوتل د قبیلې دوا حدو نو تر منځ مروج مساوات او برابر تیا دگډ وډی سره مخا منځ کوی او یا په آینده کی دغه اشخاص د لوړ تیا او برلا سی دریځ ترلا سه کوی.

ځمکه د اقتصادي او ټولنیز دریځ بر سیره دکور نی د اقتصادي ستو نزو دلیری کولو له پاره، اساسی پانگه ده. که د ځمکې د خرڅلاو د محدود یتونو له کبله د ځمکې پلور ل عمو می رواج نه لری لاکن داړ تیا وو په وخت کی د ځمکې څښتن په دی امید چی په آینده کی به دگرو پور خلاص کړی خپله ځمکه د نغدو پیسو یا جنس په مقابل کی گرووی. دگر ویدوپه صورت کی د ځمکې تولید په گرویدار پوری اړه مو می او کوم وخت چی گر وو نکي د خپلې ځمکې دگرو پور گرو یدار ته ورکړی ځمکه بیر ته د ځمکې څښتن ته ور کول کيږی *.

* په ځینو سیمو کی مثلا د غز نی دشلگر په سیمه کی گرو ی عمو ما داسی شکل لری چی ځمکه گرویدار ته نه سپار له کيږی بلکی په خپله د ځمکې دخوا ند له خوا کر له کيږی اود هغی اندازی ځمکې حاصلات گرو یدار اخلی چی دگرو کولو په وخت کی ټاکله شوی وی. مثلا که چیر ی یو سپری یو چارک (د محلی ویش دود په اساس د ځمکې ډیره زیاته اندازه شواروزاو ډیروړو کی مقداریی خورد او نیم خورد بلل کيږی) ځمکه و لری نو کولای شی چی یوه برخه یی گرو ورکړی اود خپلې نور ی ځمکې سره یی په خپله وکړی او حاصل یی گرو یدار ته ورکړی. دغه دیوی برخی گروول هم دوه ډو له دی چی یوی ته یی پخه گرو ی وایی. دپخی گرو ی مثلا پو خ چارک ځمکه په صورت کی دگرو شوی برخی له حاصلو څخه د ځمکې خاوند ددهقانی اجوره نه شی گرزولای او با یه حاصل یی پوره گرو یدار ته ور کړی. بل ډول یی خامه گرو ی ده چی په هغه صورت کی د ځمکې خاوند**

همدا شان که یو شخص بلی سیمی ته ولاړ شی او یادځینو ستونزو له کبله په خپله دځمکې سر پر ستنې نه شی کولای هغه خپله ځمکه یو چا ته په اجاره ورکوی چې اجاره دار ټاکلې غله په ټاکلې وخت دځمکې څښتن ته ورکوی. دگرو ی معکوس د ځمکې څښتن هروخت چي و غواړي خپله ځمکه داجاره دار څخه په خپل تصرف کي راوړلای شی.

لکه څنگه چې دقبیلوی ټولنو دمرگ، ژو بلی دپېښو څخه څرگندېږي ډیري پېښي دځمکې په وجه رامنځته کېږي. که یو شخص یا اشخاص په زور، جعل او ټگماری سره دنو رو ځمکه ونیسي نو د ځمکې څښتن د دانگام دخلکودد ی ویناله مخي (که سړي ناروغ شی، وزه یا مېړه ورته حالېږي او دهغه پو ستنکي ناروغ ته اچول کېږي. که ځمکه ناروغه شی نو سړي ور باندې ځان حلالوي او خپل پو ستنکي ناروغه ځمکې ته اغوندي «تر مرگه دخپلي ځمکې د ملکیت څخه دفاع کوي.

۳- سیال:

دگه قبیلوی ملکیت په دوره کي دقبیلې غړي توب هر غړي ته په ځمکه کي برابر حق ور کاوه چې اقتصادي برابرتيا په خپل وار هغه ته په ټولنيزو چارو کي دنورو غړو سره یو شان دبرابر تيا (سیال) شعور ور بخښه. په دی پر اوکي طبقا تي توپیر نه و. ټول غړي په یو شان اقتصادي ټولنيزو او کلتوري شرایطو کي او سیدل او اقتصادي او ټولنيز قدرت په نسبي توگه دټولو غړو تر منځ مساوي

** خپله دهقاني له گرویدار څخه اخلي گرو یدار یوازې هغه وخت دمخکي پالنه په خپله کوي چې دهغې دڅښتن څخه ټول له مخکې گروکړي. په دی توگه دځمکې خاوند ترهغه وخته له خپلي مخکي سره کار نه لري چې دگرو یدار پیسې بیر ته ورکړي دگرو ی سیستم ځینی نوري بڼې هم لري چې دلته یی له تفصیل څخه تیرېږو. ادیتور

ويشل شوی و . یوه غړی دنور و په تناسب کوم داسی زیات شی نه در لود چی د هغه په واسطه نور غړی تر خپل نفوذ او سلطی لاندی راو لی او په هغوی قـــد ر ت وچلوی .

په او سنیو قبیلوی ټولنو کی دسیال او برابر تیا پخوا نی شعور په لږ توپیر سره په خپل ځای پاتی دی . په قبیلوی ټولنو کی سیال او اوس هم د برابر او رقیب په دواړو مفهو مو نو استعمالیږی . دوینی ارتباط ، ځمکه در لود ل او په اجتماعی چارو کی برابره برخه اخیستل دسیال مکمل خصوصیات دی .

که چیری دقبیلوی غړی ځمکه ونه لری هغه په اقتصاد ی او اجتماعی مرتبه ییزه لږی (هیرار شی) کی رابښکته کیږی خودوینی دارتباط په لحاظ دنورو غړو سیال دی او کسبگرو او گاونډیانو (همسایه) څخه لوړ مو قف لری . که دغه شخص دقبیلوی دبل شخص دلاس لاندی ټیټ دریځ په در لود لو کار کولو ته چمتوشی لاس باندی ، شخص لاس لاندی شخص دوینی دارتباط په لحاظ مساوی گڼی اود هغه سره داسی سلوک نه شی ، کولای چی د هغه شخصیت او عزت - النفس ته صدمه ور سوی ، ځکه چی دتیری په صورت کی هغه د سیال په حیث دتیری کوو نکي څخه دبدل داخیستو حق لری .

دوینی او ټولنیز ، اقتصاد ی برابری Egalitarianism

په قبیلوی ټولنه کی دسیال او برابر تیا شعور دو مړه تر زیق کړی دی چی ورور له ورور ، دتره زوی دتره له زوی ، کورنی له کورنی ، دقبیلوی یو واحد له بل واحد او یوه قبيله له بلی قبیلوی څخه ځان ښکته نه گڼی او نه په ښکته دریځ قانع کیږی . دغه د برابر تیا شعور په قبیلوی جوړښت کی دیووالی او بیلتون یا وحدت او مخالف یوچوال دوواړخیزوالی (Dualism) منځته راوړی دی چی دغه دواړخیزوالی دقبیلوی دټولو واحدونو په خپل منځی اړیکو کی دعمل او عکس العمل په بڼه لیدل کیږی . که چیری دکورنی دغړو یادنور و ، واحدونو ترمنځ کومه داسی مادی او معنوی لاندجه چی ددوی دبرابرتیا شعور ته صدمه رسوی

اوددو ی دپاروونی او مخالفت موجب کپړی و جودو نه لری نوپسه دغسی نور مال حالت کی دوا حدو نو دغړو تر منځ روا بسط د مرستی دروحيی او گرو پی (ډله ییز) احساس له مخی پر منځ ځی. دقبیلوی شرایطو منظمی انار شی «بی قانو نی» دقبیلی ټولو غړوته داشعور ور کړی دی چی دکورنی غړی دکور دپر سستیچ (حیثیت) دساتلو او په کور نی کی دگه وډی دمخنیو ی په خا طرحیل منځی اړیکی بنی و ساتی او کور نی دتجربید دبدو عوا قبوڅخه دژغور لو په هڅه کی باید چی د نورو مرسته او ملا تر جلب کړی. دملاتړ او مرستی دجلبولو له پاره هر وا حد دنورو سره دښوروابطو دټینګولو له پاره زیار باسی. د منظمی انار شی دشعور ی در لکه په رڼاکی لکه څنګه چی دیوی کورنی کشران دخپلو مشرانو درناوی کوی دخپلی کور نی پت اوحیثیت ساتی اود خپلو گټو ساتندوی دی همدغه شان باید دوی جدی پاملرنه وکړی چی د نورو و ا حدو نو دمشرانو شخصیت مادی گټو او معنوی حیثیت ته صد مه و نه رسوی. لکه څنګه چی دکور نی مشران مکلف دی چی دکورنی د کشرانو دسیالی او برابر تیا شعور دبی ځایه تو هین دشخصیت درا ټیټولو اود حقوقو دغصبو لوپه وچه زیانمن نه کړی نو همدغه شان توقع دنورو و ا حدو نو دغړو څخه هم کپړی.

که دتره زامن (نږ دی تربرو نه) په خپل منځ کی اقتصاد ی ، اجتماع ی او کورنی شخړی و نه لری دوی خپل منځی اړیکی دښځو دخپلوی له لیاری لاتقو په کوی او په دی وسیله دکور نی دو حدت او فز یکی قوت دلری تر برو نو په مقابل کی پیاوړی ساتی. په نورمال حالت کی دکهول غړی دیو بل سره دمړینی او واده په مراسمو کی ، د اشر په وخت کی یاپه اصطلاح دغم او ښادی په ور څو کی دیو بل مالی مرسته او فز یکی ملاتړ کوی. په ټو لنیزو چارو کی مالی مرسته او فز یکی ملاتړ یو ډول ټولنیز پور دی. په ټو لنیزو چارو کی مادی مرسته او فز یکی ملاتړ ددو ی دسیالی شعور ته کو مه صد مه نه رسوی اونه یو دبل په مقابل کی خپل مساوی مو قف له لاسه ورکوی.

که یو یاخوتنه یا یو وا حد د یو شخص شو اشخا صو یا دیووا حد مالی مرسته او فزیکي ملا تړ کوی مقابل لوری د ټولنیز پور له کبله مکلف دی چی داړ تیاوو په وخت کی دغه پور ادا کړی. که چیری پوروړی ټولنیز پور ادا نه کړی دهغه یاد هغوی دغه اقدام د ټولنیز نور م په ضد عمل انگیرل کین ی اود غه شان اشخا ص په راتلو نکی کی دنورو له خوا د مالی مرستی او ملا تړ څخه محزو - مینزی.

د قبیلوی وا حدو نو او د قبیلو ترمنځ اکثره شخړی په ځمکه، اوبو مالدار ی، خرڅای، غلا، ځنگل، بنځه، رټلو، و هلو، سپکاوی، وژنی او نورو پېښی ی پېښی تل دهغووا حدو نو تر منځ واقع کینزی کوم چی یاگه ملکیت و لری او یا یو بل ته نږ دی پرانه وی. دهری پېښی شدت او اغیزه دیوی بلی په پرتله توپیر کوی.

که پېښه وړو کی وی اودیوی کورنی دسکه یا ناسکه (د میز ی مور زوی) دوروړو تر منځ وی ددغی پېښی اغیزه په وروړو پوری محدود- دی او یوازی دوروړو تر منځ خپگان پیدا کوی. که پېښه د تره دزا منو تر منځ واقع کینزی ددی اغیزه دکورنی د دوو پلر نیو، (پلر گنیو) په اولادی کینزی. دوروړو په پرتله د تره دزا منو ترمنځ د شخړو او پېښو شدت دیرو ی ځکه چی د تره زامن یو د بل سیال او دکورنی د مشری له پاره پټ او ښکاره رقیبان دی. د ښځو دخپلوی سره سره د پېښو په صورت کی د سیالانو تر منځ د مرستی او ملاتړ پخوانی روحیه ډیره چټکه پسه تربور و لی (تر بگنی) بدلینزی. د تربگنی په اساس رقابت، او مخالفت د تره دزا منو تر منځ پیل اود غه عملیه د قبیلوی د ټولو واحدو نودنه په مختلفو بڼو وجود لری.

د تربگنی نرم رقابت اود د ښمنی سخت مخالفت دمو ضوع د شدت په کموالی او زیاتوالی پوری اړه لری. دعادی مسایلو په دوران کی تربودان (تربزوغه) په ظاهری توگه دیو پل سره یو ډول ساړه روابط ساتی.

دوی دیو بل سره خبری کوی دغم او بنیادی پهور څو کی گهو ن
کوی، خو بیا هم ددوی په روا بطو کی د خپگان نښه نی مو جودی وی.
دمتدا څلو اشخا صو یاوا حدو نو ترمنځ تر هغور قابت روان وی څو
چی دوی دغه عادی مسا له په خپل منځ کی او یا دباندنیو منځگړو په
واسطه حل کړی. که چیر ی د دوووا حدو نو تر منځ په ځمکه یا بنڅه
نښته پینښه شی او پدی نښته کی له یوی خوا له دواړو خواوو څخه
مرگ ژو بله کیږی نو مسا له حاده بڼه غوره کوی. چی په دی صورت
کی مساله د تر بگنی در قابت څخه د دښمنی د مخالفت تر حده رسپږی.
دهری سیمی ډلی غړی په اتوماتیک ډول دخپل وا حد په نوم راټو -
لیږی او ټول په گډه د مقابل لوری په ضد درپږی. په داسی موا ردو
کی د دواړو ډلو تر منځ روا بط شلپږی او هره ډ له بلی ته د مادی
اوځا نی تاوان رسولو او مخصوصا زیانمن لوری د بدل داخیستلو له
پاره هلی ځلی کوی. په قبیلوی ټولنه کی دښمنی اود دښمنی عوا مل
پیچلی بڼه غوره کوی چی دغه شان مسایل د بدل داخیستو یاد قبیلوی
دو دو نو له مخی د تاوان دور کو لو او دنورو شرایطو د پوره کولو نه
پرته په آسانه حل نه مومی. د دښمنی مساله که له یوی خوا په
دښمنو ډ لو مستقیم تاثیر لر ی نو له بلی خوا د قبیلی نورو حدو نه
یا اشخاص هم له دښمنی څخه بی اغیزی نه شی پاتی کیدای چی دغه
شان دښمنی یاپه ټولو وا حدو نو یاپه ځینو وا حدو نو تاثیر کوی.
په ځینو نښتو کی د قبیلی ټول وا حدو نه یادوینی دنږ دی ارتباط
یاد بندو دخپلوی له کبله او یا د ټولنیز پور یعنی د پخوا نی مرستی
اوملا تر په و جه په دوو برخوو یشل کیږی او هر یو دیوی ډ لی په
طرفداری درپږی چی د داسی، دښمنی په دوران کی ټول واحدونه
د دښمنو ډلو بڼه غوره کوی. دا ډول دښمنی تر هغو روانی وی څو
چی باندنی قبیلی مدا خله و کړی او دښمنی ډلی خبرو ته چمتو کړی.
په ځینو دښمنیو کی د قبیلی ځینو وا حدو نه یا اشخاص داخلین ی
اوځینی نور له مداخلی پر ته خپله بی طرفی ټینګه ساتی چی دغه
بی طرفه یاپه خپله او یادنو ر و قبیلو د منځگړو سره یو ځای د
دښمنو ډ لو تر منځ دسو لی له پاره زیار باسی.

د قبیلوي ټو لنو په ژوند کې تر بگني او دښمني ديوي بلي سره تړل شوی عملي دی. لکه چې ، مخکې ور ته اشاره شوېده د دوو تر برو نو د تر بگني ر قابت د ځينو پاروو نکو عوا ملوله کبله ډير ژر په دښمني بدلېږي . همدغه شان دروغی په صورت کې د دښمنو ډلو تر منځ دښمني مخکې شدت له منځه ځي اما دد ښمني له دور ي څخه د تر خو خاطر و څه ناڅه بقا يا د تر بگني د رقابت په بڼه پاتې کېږي. همدا علت دی چې د ځينو قبيلو او د ځينو قبيلو دوا حدو نو تر منځ تر بگني او دښمني له پخوا راهيسې رارواني دی او له تيرو پلرو نو څخه راتلو نکو نسلو نو ته پاتې شوی دی او اوس يي يو ډول ، عنعنوي بڼه غوره کړې ده . ځينو عنعنوي تر بگنيو او دښمنيو په ځينو قبيلو کې دکور ني د ښکته وا حد د تر برو نو څخه نيولی د قبيلې تر حده په ټو لو پورته وا حدو نو کې درز اچولی او ډ لي ټپلي يي را منځته کړي دي. همدا شان په ځينو سيمو کې ځيني لويي قبيلې هم دو يني دارتبا ط او يا نورو عوا ملو له مخې په دوو سياسي ډلو و یشل شوی دی (۱)

د برابرې او سيا لي په شعور ولاړ ددی درز او ډ لو ټپلو د واليزم (Dualism) په نتيجه کې د مشخصو سيمو قبيلوي واحدونه او قبيلې په رقابتونو او مخالفتونو اخته دي . دښتني ټو لنی په باره کې د انگلز دا تحليل چې د هغوی (ښتنو) د حکمفر ما يي څخه ر ټ نفرت اود انفرادي آزادي سره مينه دهغوی يو پياوړی ملت د جوړولو

۱ - په ډيرو سيمو کې ښتني قبيلې په سياسي ډ لوو یشل شوی دی. ددغو ټو لو له جملې څخه بڼه مثال د پکتيا دخو ست د سيمي قبيلې دي . دلته د (تور) او «سپين» کو ندو نو په نو مو نو دا قبيلې په لاندې ډول و یشل شو ی دی:

سپين گوند : ځلران ، تنی، مندوزی ، گر بز ، سيري او شمل.

تور گو ند: منگل ، اسمعيل خيل، متون، لکنې ، کونډي، منگس، لنډر سورک او تيري زی.

په لیار کی یوازینی خنډونه دی صدق کوی (۱) همدی خنډو نو په دوی کی عمو می دسپلین او مرکز ی قدرت ته داطاعت روحیه ضعیفه ساتلی ده او بر عکس به دوی کی یی قبیلوی احساس دو مړه پیاوړی کړی دی چی دقبیلوی ټولنو اکثره غړی یاد خپلو وا حدو نو او یاد ټو لی قبیلی تر سر حده دخپلو مادی او معنوی گټو په پاره کی فکر کولای شی .

مونږ ددوی دسیا لی شعور ته دزور او قدرت په ضد شعور هم ویلای شو . که په قبیلوی ټو لنه کی یو شخص یا اشخاص دمقابل لوری زور او قدرت ته تسلیمیری او یا ور ته دخپلو مادی او معنوی حقوقو څخه تیریری په واقعیت کی دغه شان عمل دشخص یا اشخاصو دسیالی شعور ته تاوان رسوی چی په نتیجه کی دد غسی یو عمل په کولو هغه یا هغوی د قبیلوی روا بطو په مرتبه ییزه لږی کی لاندنی موقف ته راتیږی . ددی اساسی عامل له منځی دوی تل زیار باسی چی یو دبل په مقابل کی مجادله وکړی څو پدی توگه خپل منځی مساوی دریځ او انډول اعاده او خوندي وساتی . همداشان دتاریخ په اوږدو کی باندنیو عناصرو او پردیو حکومتونو وخت په وخت ددوی دقبیلوی جوړښت دننه درقابتونو ، مخالفتونو او درز او ډلو ټپلو څخه دځانو نو په گټه پوره استفا دی کړی او کوی یی . په لنډه وینا په پښتنی ټولنه کی دزور او قدرت په مقابل کی له خپلو مادی او معنوی حقوقو څخه نه تیریدل ، دمرگ ، ژوبلی ، شرم او سپکاوی بدل نه پریښودل او د رقابتونو او دښمنیو په دورا ن کی مالی او ځانی تاوانونه تحمل کیدل ددوی دبرابرتیا دشعور ، مساوی موقف او خپل منځی انډول داعاده کولو او ساتلو سره نه جلاکیدو نکی اړیکی لری .

که له یوی خوا دسیا لی دشعور ددوه گونو نښو (Dualism) دقبیلی وا حدو نه اود مشخصو سیمو قبیلی په خپل منځی رقابت

(1) K.M. F.E. on colonialism Moscow, 1978, P. 143

بتونو او مخالفتونو اخته کړي دي اود وا حدو نو او قبيلو اتحاد د
ضعف او کمزور تيا سره مخا مخ کوي، له بلي خوا همدې دوه -
گو نټوب (Dualism) دويني دارتباط په لحاظ په نژدې
خپلوانو کې دډله ييزې مرستې او ملاتړ رو حيه هم ژوندی ساتلی
ده اود دوی اتحاد او يووالی يې پياوړی کړی دی. د خپل
منځي رقا بتونو او مخالفتونو سره که چيرې وروڼو ته دتره -
زامنو له خوا دمادی او يا معنوي تاوان خطر پيداشي نو وروڼه
دتره دزامنو په مقابل کې دريږي. همداسې دتره زامن دکېو لدلرې
تر برو نو، کېو لدېل کېو ل، پښه دبلي پښې، خيل دبېل خيل،
ځينې قبيلې دنورو قبيلو او په يوه سيمه کې مېشت قبيلې دباندنيو
په مقابل کې متحد او سره يو کيږي.

دوی ته د قبيلوي ژوند دروا بطوله مخې دنژدې خپلوانو د فزیکي
مرستې او ملاتړ مثبت ارزښت او گټې معلومې دي. دوی په دې
پوهيږي چې که چيرې دنورو په مقابل کې دنژدې خپلوانو واحدو نو
مرسته او ملاتړ ونه شي او نور (پردې) ددوی دنږدې خپلوانو د
واحدو نو قوت مات کړي نو په واقعيت کې ددوی فزیکي قوت
ماتي خوړلی ده چې په آينده کې دوی دنورو په مقابل کې قبيلوي
مساوي موقف او خپل منځي انډول نه شي ساتلای. دانډول گډوډي
ددوی دبرابر تيا شعور ته نه جبران کيدو نکی صدمه رسوي.

لکه چې مخکې ورته اشاره شوی ده سره له دې چې پښتانه يو بل
ته دمالی او ځاني تاوان بدل نه پريږدي امداد برابر تيا دشعور په
اساس دانډول دساتلو له پاره څه وخت چې دنژدې خپلوانو مخالف
واحدو نه دنورو له خوا دخطر سره مخا مخ شي دوی خپل منځي
رقا بتونه او دښمنی پريږدي او دمخالف گډوډيمن په مقابل کې له
يو سنگر څخه دفاع کوي.

همدا شان دبرابر تيا شعور د فرد او قبيلې ديوا حد او بل واحد
او په اقتصادي او فزیکي لحاظ دښکته پورته طبقو او په فزیکي
لحاظ دقوي او ضعيف تر منځ دانډول (Equilibrium)

داعاده کولو او ساتلو په لار کې فعال رول لوبوی . دبرابر تياشعور په اقتصادي او فزيکي لحاظ ترنورو لوړ او قوي فرديا واحدو نوتو دا اجازه نه ورکوي چې د خپل سړي قدرت او واک په لاس کې واخلي، انحصاري کړي او په نورو يې په زور تحميل کړي ، بلکې دبرابر تيا شعور دزور او انحصار په مقابل کې داندول ساتندوی دی . دسيال دشعور له کبله د خپل منځي رقابت او مخالفت په دوران کې د قبيلوي مشر او عادي شخص دواړه مکلف دي چې دپښتو نولي دارزښتو نو او نور مو نو دما تلو څخه ډډه ، وکړي . که چيرې دقبيلوي مشر يا عادي شخص دقبيلوي ټولنيز ارزښتونه په نظر کې ونه نيسي ، دنورو سره ولسي روا بط ټينګ ونه ساتي او په هر کار کې اودهر چاسره په خپل سر چلند وکړي نوپدي صورت کې دغه اشخاص دقبيلوي ډلو دملا تر او مرستې څخه محروميږي چې په قبيلوي ټولنه کې دنورو له خوادمرستې او ملا تر څخه محروميت دتجربې معنې لري او په قبيلوي روا بطو کې تجربيدو ډول اجتماعي سقوط منځ ته راوړي .

په پای کې ويلی شو چې دسيال شعور دقبيلوي ټولنو دننه دتربګنۍ متقابل رقابت (Complementary opposition)

منځ ته راوستلې دي چې ددوی ترمنځ رقابت او مخالفت دفردي او ډله ييز قدرت دانحصار په ضد عمليه ده اودغه عمليه تل دبرابر تيا (Egalitarianism) دعا ده کولو او خوندي ساتلو له پاره عمل کوي .

ددوی په اجتماعي روا بطو کې دانحصاري قدرت او اختيار په ځای دډموکراتيک کيدنې (Democratization) پروړاندې موجود لري چې ددې پروسي واقعي ښکارندوي ددوی دقبيلوي جرګې سيستم يا موسسه ده .

۲ - فزيکي قوت يا ملا تر:

تربورته بې وروره مه شي او ورور ته بې زويه . (متل) .

دقبيلوي ټولنو د مصوويت او ساتنې له پاره څارندوي او نور دولتي اورګانونه وچودنه لري . دګډ قبيلوي ملکيت دګډې

دفاع له دوری را هیسی تراو سه له کور نی څخه بیا تر قبیلې پوری ټول واحدونه د خپل خصوصي ملکیت او د قبیلې له گډو سرحدونو څخه د هرواحد نارینه غړی دیو بل اود باندنیو قبیلو او نور و په مقابل کې دفاع کوی. د قبیلې وړوکی و ا حد یعنی د کور نی نارینه غړی مجبور دی چی د خپلو ځا نو نو، بنځو، ځمکو، مالداري او د کور دسا مان ساتنه په خپله و کړی اود ضرورت په وخت کې دنورو و ا حدو نو دملا تر او دفاع له پاره هم ځانو نه و ورسوی. دوی تل په خپل فزیکي قوت یا ملا تر متکی وی اود فزیکي قوت په واسطه تل خپل حقوق ترلاسه کوی اوساتنه یی کوی.

په قبیلوی ټولنو کې نارینه پلار و ا که حیثیت لری. نارینه د کور نی څخه تر قبیلې د ټولو و ا حدو نو فزیکي قوت دی او په ټولنه کې امنیت ددوی په خپل منځی حمایت او ملا تر ولاړ دی. د پخوا نی عنعنې له مخی اوس هم دنارینه زلمیتوب ددوی د ملا تر له مخی ټاکل کېږی، یعنی یو هلك هغه وخت زلمی تو ب ته رسېږی چی د وسلې د چلولو وړ شی، و سل و ا خلی اود کور نی یاد قبیلې د نورو و ا حدو نو دښتنو په دوران کې و سل و ا ملا تر و کړی. د ملا تر دوخت نه تر زړښت پوری هر نارینه دخپل وخت دو سلی د استعمال سره پوره آشنا وی او هر یو د غرو نو، ناو نو او میدان د گوریلا یی چپاوو نو اود لښکرو یرغلو نو څه، بلکی د محیطی ټولو جگړو په تاکتیکی مهارتونو پوره پوه وی. که یو زلمی شپون و ی او په غرو نو کی ر مه ساتی یا بزگروی قلبه کوی یا پټی ته اوبه ورکوی یا یوازی یا په ډله دیو کلی نه بل کلی ته ځی، یا په کور کی بیده وی هغه در می تر شا و سل په اوبه د ځنگلی حیوانا تو اود غلو مقابله کوی. دیوی او اوبه خو ر (او بولگولو) په وخت کې و سل و ورسره وی او د تگ راتگ په وخت کې و سل د ځان سره گرزو ی اود بیده کیدو په وخت کې یی و سل یاد بالښت دلا ندی او یاد کټ سر ته ولاړه وی. د ماشو متو ب له دوری څخه هر زلمی د قبیلوی دو دو نو په اساس تر بیه مو می. هغه د کور نی دننه چی د قبیلوی دودو نو

دانتقال اساسی حجره ده قبیلوی اخلاقی نور مو نه ، ارز بنټو نه او عاد تو نه په ځان منی او په زلمی توب اود زلمیتوب نه ورو سته هم ددغو نور مو نو او ارز بنټو نوسره سم چلند کوی.

دقبیلوی نور مو نو څخه یو اساسی نور م دمیرا نی رو حیه ده اود پښتو نو لی له مخی میرا نه ډیر پراخ تعریف لری . په عادی او غیر عادی حالا تو کی دیو شخص میرانه دستا یلو وړ صفت دی . په عادی حالا تو کی باید یو شخص میلمه دو ست ، رښتینی ملگری ، په لوز ولاړ ، مودب او داخلاقۍ جر مو نو څخه پاک او په غیر عادی حالا تو کی باید له کور نی څخه تر قبیلې په ننگ ولاړ وی.

هغه باید دجگری په ډگر کی دښمن ته شا و نه گرزوی او له خپل بدل څخه تیر نه شی . که یو شخص دمیرانی دپور تنیو اوصافو په در لود لو په قبیله کی شهرت پیدا کړی دقبیلې غړی هغه ته په درانده نظر گوری او په اجتماعی روابطو کی ښه دریځ غوره کوی . که یو شخص د میرا نی په ضد عملونو شهرت پیدا کړی هغه د خلکو په نظر کی سپک او په ټولنه کی ښه مو قف نه شی موندلای.

دمیرانی صفت ددوی (پښتنو) په جنگی روحیه کی پوره څرگند - یزی او دارو حیه ددوی د قبیلوی اړیکو څخه سرچینه اخلی . تر اوسه داسی باندنی شرایط منځ ته نه دی راغلی چی ددوی قبیلوی روابط او اجتماعی ، اقتصادي چوکاټ وړ مات کړی . دوی تر اوسه د خپلو قبیلوی شرایطو د ننه یو ډول آزادی ساتلی ده او د خپلو جنگی مهارتونو او روحی په قوت دقبیلوی آزادی حفاظت او دفاع کوی . همدا جنگی روحیه ده چی یو واحد په بل ، یوه قبیله په بله او باندنی عنا صر دسیمې په قبیلو کی په زور نفوذ او پر - مختگ نه شی کولای .

دوی تل دزور دنفوذ او تحمیل دخطری په مقابل کی سره یو کیږی اوداډول یووالی ددوی د قبیلوی چوکاټ دننه خپل منځی روابط ټینګ ساتی چی ددوی قبیلوی آزادی دجنگی روحی ، جنگی مهارتو نو اود باندنیو د خطر په مقابل کی داتحاد په بنسټ ولاړه ده.

خپل منځي اود باندنيو سره د جگړې اعلان داو لسي (قبيلوي)
جر گي (۱) له خوا کيږي .

دهري جگړې له پاره د ملا تر شمير د جگړې دنو عيت له مخي
معلو ميږي . که يوه جگړه وړو کي وي نود ملاتړ شمير هم لږ وي او
که چيري جگړه لو يه وي، نو په لويه جگړه کي د قبيلي ټول نارينه
د جگړې په لور سوق کيږي. د جگړې ډگرته د تگ نه مخکي د خپلو نو
ځايو نه معلوم وي او هر خپل خپل جنگ ځاي ، د پښو دکهولونو
او کورنيو تر منځو يشلي وي. که چيري د جگړې ډگر نږدي وي د
د هر واکمن بنځي او پيغلې دخپلو نارينهو سنگرو نو ته ډوډي ، اوبه
کار توس او نور جنگي ضرورت وروړي. د قبيلوي دو د له مخي
جگړې په دوران کي بنځه ، ما شوم او هغه سپين ږيري چي د ملا تر
نه وي نه وژل کيږي. (*) همدا شان که په يو سنگر کي ځيني
اشخاص د مقابل لور د يوشخص په ضمانت ځانو نه تسليم کړي
هغوي د مرگ ژوبلي څخه خلاص دي.

په ناڅاپي جگړو کي چي د دواړو خواوو فزيکي قوت يو شان
نه وي د بي ځايه مقاومت او ځانونوژني په ځاي تيښته ميرانه گڼل
کيږي . د مثال په توگه که د يوې ډلې شمير سل اود بلې شل وي او
سل کسيزه ډله ناڅاپه حملې وکړي او شل کسيزه ډله خپل
مرگ ژوبله اوسپکاوي احساس کړي په داسي حالا تو کي مقاومت
او ځانونه نه ميرانه نه ده ، بلکي حماقتور ته ويل کيږي. په داسي
مواردو کي ((دځوانانو يا خرپ دي ياترپ)) يعني ترپ و هل
او ځان خلاصول ميرانه ده .

(۱) دکو نږ په سيمه کي دغسي يوي جرگي ته و ستلي جرگه وايي.
وستل دهغه ميدان نوم دي چي دکلي يا اولس په منځ کي واقع او
خلک دغونډي کولو له پاره په کي راغونډيږي.

(*) که د جگړې په دوران کي د جنگ ډگر ته بنځي راشي او دوي
د جگړې د بندو لو غوښتنه وکړي د پښو دغوښتنې په اساس دواړه
ډلې جگړه بندوي . که يو نارينه د جگړې په دوران کي د بنځي توهين
کوي هغه د ميرانې نورم ما توي او هغه عمل غندل کيږي.

۵ - بدل :

که یو شخص ډیر جایدا د اوډیرو لونی و لری او زوی و نه لری په قبیلوی ټولنه کی دغه شخص د فزیکي قوت په لحاظ ضعیف او په ژوند باندی میراث گنجل کیږی. سره له دی چی داسلا می شریعت په حکم دپلار په میراث کی دوو لونی دیوه زوی سره مساوی حق لری اما د قبیلوی دود له مخی لونیو ته میراث نه ورکول کیږی ، بلکی دپلار دمړینی نه وروسته د هغه جایدا د هغه زوی یا زامنو ته پاتی کیږی.

تراوسه په قبیلوی ټولنو کی دخو له ویش له دوری څخه دا عنعنه راروانه ده چی پلار لونیو ته او ورور خویندو ته په میراث کی ځمکه او نور منقولو لیا غیر منقول شیان نه ورکوی چی هغه یی دپلار یا ورور دکور څخه د میره کور ته منتقل کړی. که چیر ی یو شخص ډیر ی لونی ولری، مگر بی زوی په میراث مړ شی ددی شخص دکور نی تسلسل پای ته رسیږی اودده منقول او غیر منقول جایدا، ځوانه کو نه او ناواده لونی دده نژدی وارثانو ورور یا وروڼو ته او که ورور و نه لری ورور و نه او که دا هم و نه لری دتره زامنو ته رسیږی. دمړه سړی ناواده لونی یا ورور و نه او یاد تره زامن نکاح کوی او که بل چاته یی ورکړی د هغوی دسرو لوړ میراث خواره اخلی .

پښتانه دکور نی د منځه تلو اود زوی نه پرته نورو میراثخوړو ته دښځو ، لونیو او جایدا د پاتی کیدو څخه ډیره زیاته کړه کوی. که چیری دیو شخص زامن نه کیږی هغه د زوی د پیدا یښت په هیله بله ښځه کوی ترڅو چی یو زوی یی پیدا شی اود هغه دمړینی نه وروسته د هغه دکور نی تسلسل جایدا د او تورسری په خپل کور خو ندی پاتی شی.

زوی دکور نی د تسلسل اساسی محور، دپلار د منقول او غیر منقول جایدا وارث، اقتصادی گټندوی، دکور نی ساتندوی ، دپلار ددوستانو دوست، دپلار د دښمنانو دښمن، دکور نی دبدو بدل اخیستونکی او په ټولو قبیلوی چارو کی دکور نی نماینده وی . هغه شخص چی ډیر زامن یا وروڼه لری هغه په قبیلوی ژوند او روابطو کی د

کورنۍ په فزیکي قوت متکي وی او د فزیکي قدرت له کبله د قبیلې نور واحدو نه د هغه د سپکاوی دو هلو، وژلو او د هغه په مادي حقوقو او خصوصي ملکیت باندې د تیرۍ څخه ډډه کوي. د بدلېدو اخیستو د عنعنې له مخې تیرۍ کوونکي په دې پوهېږي چې که چیرې هغه د ملاتړ لرونکي شخص په شخصیت یا په مادي حقوقو او خصوصي او شخصي ملکیت تیرۍ وکړي هغه به کسانو ته نه پاتې کېږي او په آینده کې، د متقابل عکس العمل سره مخامخ کېږي. ددې پر عکس که چیرې یو شخص ډیر جايداد او لوڼۍ ولري او هغه به یې زوی او بی وروره وي او تر شا کورنۍ فزیکي قوت او ملاتړ و نه لري دغه شخص د قبیلې روا بطو په لحاظ ضعیف او بی ملاتړه گڼل کېږي او د دغه شان شخص سره د بدود کسانو څخه ډار لږ وي. په قبیلې ټولنو کې داسې قضیې ډیرې پېښې شوي دي چې تر ټولو بی ملاتړه میراث تر ټولو دمیراث له پاره پټ او یانېکاره وژلې دي (۱)

په قبیلې ټولنو کې د کورنۍ د بدو بدل اخیستل په میراث پورې ارتباط پیدا کوي. دوی د دیني ارتباط په لحاظ زوی د پلار، ورور، دورور، وراره، دتره، دتره زوی، دتره دزوی، میراث خواره دي، نو که چیرې په یوه کورنۍ کې پلار، دنورو له خوا توهین، یا مېشتی یا کورنۍ ته یې شرم او پوښه او له درجه کې د زامنو مسوولیت دی چې د پلار او د کورنۍ د شرم بدل او خلی. که زوی و نه لري دغه مسوولیت د هغه وروڼه، ورپسې د هغه ورپوښه، بیاد هغه

(۱) که د میراث له پاره قتل په پټه وي او د قبیلې نور واحدو نه ور باندې پوه نه شي نو په دې صورت کې میراث خواره (ورور یا دتره زوی) د مقتول جايداد، اوښځینه وگړي په خپل تصرف کې راوړي. که چیرې د میراث له پاره د قتل څخه نور واحدو نه خبر شي هغوی راټولېږي د قاتل په کور حمله کوي. که قاتل په لاس وړ شي هغه وژني او که قاتل تېښتېدلی وي د قبیلې غړي د قاتل او مقتول دواړو کوږونو ته اور اچوي، سامان یې تالاکوي، څاروی یې حلالوي، فصلونه او باغو نه یې وهي.

دتره زا من او په پای کی د هغه نور نژدی خپلوان یی تر سره کوی. دزوی څخه نیولی تر لیری تربرونو پوری د کور نی یا کهول نارینه غړی مکلف دی چی دنورو څخه دکور نی دشرم اود کور نی دغړی دقتل بدل والی او په اصطلاح دپښتو هو ډ پوره ، او مسوو لیت تر سره کړی او په آینده کی ځانو نه دپیغور څخه خلاص کړی. که چیری دکورنی نارینه زوی او نور دکور نی دشرم او قتل بدل وانه اخلی ، سترگی ور باندی پټی کړی په واقعیت کی هغوی دپښتو نولی د دود له خوا منل شوی اصول ، یعنی بدل څخه غاړه غړوی او په قبيله کی دغه شان اشخاصو ته دبی غیر ته ، کور شرمی ، قوم شرمی ، بی پښتواو په نورو نومو نو پیغور ورکول کیزی.

بدل اخیستل دقبیلوی ټولنود منظمی انارشی تقاضا ده . دلته قانونی مصوویت او ساتنه نه لیدل کیزی . هر تیری کوونکی مخکی له دی چی عمل و کړی هغه دخپل عمل په مقابل کی د مقابل لوری په عکس العمل یا بدل پوهیزی . دبدل دناوړه عواقبو له ډاره هر څوک زیار باسی چی دخپل تیری کوونکی عمل په وجه خپل ځان او خپل اولاد د خطر ی سره مخا مخ نه کړی . بدل دیو کنترول کوونکی بندیز په توگه هر تیری کوونکی ته دهغه دعمل د ناوړه عواقبو په باره کی د عمل څخه تر مخه د فکر او غور وړ کوی چی هغه دخپل عمل په مقابل کی څرنگه دغچ یابدل سره مخا مخ کیزی . په قبیلوی ټولنو کی بدل اساسی عامل دی چی د هغه له مخی یو فرد په یو بل فرد ، یو وال حد په بل وال حد او یوه قبيله په بله قبيله بی ځایه تیری نه کوی او نه یو بل ته دسپکی او شرم داړولو جرات کوی. په واقعیت کی بدل دټولنی افراد له بی ځایه مرگ ژوبلی او په مجموعی توگه ټوله قبيله دخپل سره چلند اوگډوډی څخه ژغوری. همدا علت دی چی په قبیلوی ټولنو کی د مرگ ژوبلی ، غلا ، زنا او په ځمکو او بندڅو کشالی نسبتا لږی دی .

ډير زا من دکور نی فز یکی قوت دکور نی وارثان، بدل اخیستونکی اود برابر تیا او توازن ساتندوی دی. له دی کبله څه وخت چی په کور کی زوی و زین ی دکور نی غړی دهغه په زین یدو ډزی کوی، زیری ور کوی دنوم اینبو دودسرخر یلو او سنت کولو په مراسمو کی یی نژدی خپلوان هغه ته سو غاتو نه راوړی اودپلار له خوا یی هم ډوډی او تحفی ور کول کیږی اود پیدایښت نه تر واده په ټولو مراسمو کی یی خو شحالی روا نه وی.

۶ - دفز یکی برلاسی په مقابل کی انډول جوړول:

دهری قبیلوی ټولنی د غړو شمیر دملاتړ په نامه دټولنی فز یکی قوت او قدرت تشکیلوی. هغه قبیلی چی په یوشا ن قبیلوی شرایطو کی ژوند کوی او فز یکی قوت یا ملاتړ یی مساوی وی او یا لږتویپرو لری دوی یوی بلی ته د مساوی په نظر گوری (۱) سره له دی چی دبرابر تیا اوسیا لی دشعور په وجه وړو کی قبیلی د لویو قبیلو په مقابل کی ځانو نه ښکته نه گڼی خو دعمل په ډگر کی لوی قبیلی د وړو کو قبیلو په مقابل کی ځانو نه، قوی، غاوره او برلاسی گڼی. هغه وړو گسی گرو یو نه یاوړو کی قبیلی چی د لویو قبیلو په منځ کی او یا ترڅنگ یی پر تی دی دوی د لویو قبیلو دفز یکی برلاسی په مقابل کی انډول په لاندی ډول منځته راوړی:

(۱) لکه دحو ست خدرا نو، او منگلو او یاد باجوړ په سالارز یو

او مامو ندو کی.

اول - هغه وړو کی گرو پو نه چی له نورو ځایو څخه را غلی دی او یاد لویو قبیلو دراتگ تر مخه په سیمه کی میشتوی ، دوی د اقلیت د احساس له مخی چی دلو یو قبیلو شو مه و نه گرز ی په خپل منځ کی سره یو شوی دی . ددی بڼه مثال په دانگام کی دمشوا نو وردگو او ساپو دگرو پو نواتحاد دی . دلته مشوانی د جندول، وردگت ددیر دگانشا ل او سا پی دپیچ له دری څخه را غلی دی اود سالارزو او ما مو ندو دلو یو قبیلو په منځ کی پراته دی . داواړه گرو پو نه دیوی افسا نی له مخی ځانو نه وروڼه گڼی او دری واړه ځا نونه یوی پلر گڼی ته منسوبوی . په لویو قبیلو کی دنو رو قبیلو څخه راغلی څو کور نی او یالښ شمیر وړو کی گرو پو نه او سپر ی . دوی دلته ځمکی اخیستی اود وخت په تیر یدو دنو رو قبیلو برخه شوی دی .

دویم- ځینی وړی قبیلی په خپلو ټاکلو سیمو کی دلو یو قبیلو تر څنگ پر تی دی اود تاریخ په اوږدو کی دوی تل دلو یو قبیلو سره د ځمکو ، اوبو، ځنگلو نو، او نورو په لاندو اړیکو ی چی د وړو اولویو قبیلو د مثال د پاره دخو ست سیمه وړ اندی کولای شو . په خو ست کی د اسمعیل خیلو وړه قبیله د ځدراڼو د لویی قبیلی ، د مندو زو قبیله، د منگلو او شمل قبیلی د گر بزو تر څنگ پر تی دی . د ځدرا ڼو قبیلې د اسمعیل قبیلې ، د مندو زو ، د منگلو او شمل قبیلې د گر بز و سره سر حدی شخړی در له دی .

وړو قبيلو د لويو گاونډيو قبيلو دیر غلو نو د تر خو تجربو او یاد
آینده پر غل له دازه ځانو نه په لويو قبيلو پورې نېلر لی وو. اسمعیل
خیل چې د ځدرا سره یی شخړی درلو دی د منگلو پر با نه
(Protectorate) شون مندوز تر د ځدرا او شمېل د ټنیو (۱).

(۱) په خو ست کی ځینو وویل چې اسمعیل خیل او مندوز ی پر بانه
دی او ځینو وو یل چې یوازی د شمل او سید و نکې د ټنیو پر بانه
دی اود هتون او سیدو نکې د منگل پر بانه دی اسمعیل خیل ځکه
د منگل ملگری دی چې دوی تورگو ندی دی او مندوز ی د سپین
گو ند د ارتباط په لحاظ د ځدرا نوملگری دی .

پنجم فصل

کورنی

دلرغو نو آریایی قبیلو مطالعی څخه څرگندېږي چې په دوی کې دتوکم (نژاد) دویني دسوچه ساتلو له پاره ایندو گمیی

(Endogamy) (۱) عنعنه مو جوده وه اړد عېنو منابعو به حواله په آریایی قبیلو کې دتوکم دویني دسوچه ساتلو عنعنه زومره ټینګه وه چې ورور دخور سره واده کاوه. زر دشت لومړنی شخص و چې هغه به خپل عمل او په خپل لارښوونو کې دایگزو گمیی (Exogamy) (۲) درواچولو پیل وکړ

په پښتني قبیلو کې په ډیر ه اندازه دآریایی قبیلو د ایندو گمیی او په لږه اندازه دایگزو گمیی، دواړه عملیې لېدل کېږي. دکوژدی تر مخه په نظری توګه دتره لور او دتره زوی، دترور لور او دترور زوی، دماما لور او دماما زوی او نور دویني دارتباط په لحاظ نژدی خپلوان یوبل ته (خور او ورور) وایي، خو په عمل کې د باندنیو په تناسب د نژدی خپلوانو ترمنځ ډیر و دونه کېږي. اسلام په پښتني قبیلو کې داندو گمیی عنعنه تقویه کړې ده خو بیا هم په دوی کې دسامی کلتور غوښتنې (د ابن عم) داعننه چې دتره لور دتره دزوی په پوتنسیل (بالقوه) کې میرمن ده او دتره لور دتره دزوی داجازې نه پرته دباندنی شخص سره واده نه شي کولای په شدت رواج نه لري. په دوی کې د نژدی خپلوانو ترمنځ واده دا معنی نه لري چې دتره لور دی حتما دتره دزوی سره او یاد تره دزوی په اجازه واده

(۱) هغه واده چې دویني په لحاظ د نژدی قوم او حدو نو تر منځ کېږي.

۲ - هغه واده چې د قوم او حدو نو دباندی صورت نیسي.

وکړی، بلکې په دوی کې داندوگمې عنعنونه، د دوی د اقتصاد د تولید د ډول، دوینسې د سوچه والی، د سیال او تربیګنۍ د عنعنو سره کله ارتباط لري. د پښتنو په لومړنۍ تولیدي ډول کې دخو لۍ ویش رواج درلود او د دوی تولیدي ډول په دوره کې ګډ قبیلوي ملکیت (ځمکه) او یاد ګډ قبیلوي ملکیت تولید (غله) دکورنۍ په بندځو او نارینه وو په مساوي توګه ویشل کیده.

سره له دې چې دخو لۍ ویش په دوره کې بنځی اقتصادي برابر تیا درلوده، خو د دې اقتصادي مساوي تو سره سره بیا هم نارینه په ټولنیز لحاظ د ګډ قبیلوي ملکیت د ګټندوی او ساتندوی په توګه فزیکي قوت او ملاتړ ګڼل کیده. په دې دوره کې په ګډ قبیلوي ملکیت کې تر کورنۍ اود کورنۍ تر غړیو پورې د هر یو د ملکیت حد او حق معلوم و. قبیلوي جوړښت اود ګډ قبیلوي ملکیت خصوصیاتو دننډۍ دی خپلوا نو پرته دباندنیو عناصرو ته دا اجازه نه ورکوله چې د بنځی دخپلوي په واسطه دې په قبیلوي جوړښت او ګډ قبیلوي ملکیت کې د ګډون حق پیدا کړي او یادي دباندنیو عناصرو سره دواړه په صورت کې دکورنۍ ملکیت (ځمکه) یاد ملکیت تولید (غله) د بنځی دبرخی په نامه بهر نورو ته ولاړشي. د تولید په لومړنۍ ډول خو له ویش کې یوازي انډو ګامی دکورنۍ په ګډ ملکیت کې دباندنیو عناصرو د ګډون او د بنځی دبرخی په نامه دکورنۍ د برخی دکمیدو مخنیوي کاوه. دخو له ویش نه وروسته دملا تر او شجرې د ویش په دواړو ډولونو کې بنځه د ویش څخه وایستل شوه او د ځمکې برخی یوازي په نارینه و باندې ویشلې کیدلې چې په دې دواړو حالاتو کې د بنځی دخپلوي دلیاري دکورنۍ په ګډ ملکیت کې دباندنیو عناصرو د ننوتلو اود ملکیت دبرخی دکمیدو ویره لږه شوه او دخو له ویش د انډو ګمۍ په تناسب دملا تر او شجرې په ویش کې په نسبې توګه ایګزو ګمۍ ته زیاته لپاره خلاصه شوه.

داقتصاد ي توليدي ډول د قبيلو تر منځ او په يوه قبيله کې تر کورنيو پورې د دواړو ښاري دارتباط په لحاظ دخپل او بل نژدې اوليري تر منځ د توپير احساس ژوندۍ ساتلې دي او په خپل واردي احساس په دوي کې دواړو ښاري دسوجه والي عقیده پياوړې کړې ده. دوي دواړو ښاري په ارتباط خپلوان ديو بل ښاري گڼي او د ښاري د مفکورې په وجه او س هم دايگزو گمي په تناسب انډو گمي په عمل کې ډيره ده. پردي برسيره په قبيلوي ټولنه کې انډو گمي دگټور توب په لحاظ دکورنيو دشخړو دمخنيوي له پاره اساسي او عملي چاره ده. په کورني کې دتره زامن ديو بل تر برو نه دي. دوي دکورني دمشر توب له پاره رقابت کوي چې کله ناکله ددوي تر منځ رقابت ددښمني سرحد ته رسېږي. ددوي پلرونه له دي پاره چې په آينده کې کورني دسخت رقابت او دښمني ښکارنه شي يو بل ته لور ورکوي او د ښځو دخپلوي په واسطه کورني دگټو ډي څخه ژغوري. دخصوصي ملکيت د منځته راتگ په وجه ښځه د اقتصادي محروميت څخه علاوه په خپله د ملکيت يوه برخه وگرځول شوه. دخصوصي ملکيت په لومړني مرحله کې دبار تر (Barter) سيستم په اساس ښځه دښځې او څارويو په بدل کې تبادلې کيده چې وروسته دپيسو درواج مو ندلو په مرحله کې دښځې دولور مو ضوع را منځ ته کېږي.

طبيعي ده چې دخصوصي ملکيت د منځته راتگ سره د قبيلې ځيني غړي بي ځمکي، ځينو ته لږه ځمکه ورسيده او محدود اشخاص دزياتو ځمکو خاوندان شول او په قبيله کې دخپلو مشخصو شرايطو سره سم ښکته او پور ته اقتصادي طبقې را پيدا شوي، خو د اقتصادي طبقو سره سره دواړو ښاري دارتباط له کبله د

قبیلي ټول غړي ديو بل دسيال په نامه په ټولو لنيز لحاظ مساوي پاتي شول.

تر اوسه په ټولو پښتني قبيلو کې اقتصادي طبقو دښځو په ټولنيز موقف داسې اغيزه نه ده کړې چې دقبيلي دښکته طبقې ښځې ته دې دسيال په نظر و نه کتل شي او څوک دې ورسره دکور نې دښکته اقتصادي موقف په وجه وا ده ونه کړي. دويش دمودي راهيسې دپښتنو سره غير پښتون عنا صردهمسايه بزگر او کسبگر په توگه ژوندکوي او تراوسه د پښتنو او غير پښتون عنا صرو تر منځ اجتماعي (مرتبه ييزه لړۍ) دپخواپه شان ټينگه پاتي ده. دوي دويني دارتباط په لحاظ غير پښتون اهل کسبه عنا صر خپل سيال نه گڼي او تر اوسه ددوي سره د ښځو دخپلوي انداز ه يابايخي لږه ده او په ځينو قبيلو کې ور سره هيڅ خپلوي نه کيږي.

دويش په زراعتي، مالداري، اقتصاد کې ښځه دکار او توليد فعال فکتور و. شرايطو هغې ته دستر يا اجتماعي تجريد اجازه نه ورکوله، بلکې د شرايطو په وجه هغه مجبوره وه چې دکرني ياهمالداري اقتصاد په توليدي چارو کې دنارينه و سره فعاله برخه واخلي ددې برعکس دقبيلي د شتمنو، کورنيو په ښځو د ستريا اجتماعي تجريد تحمیل دخصوصي ملکيت دبيروکراسي او نوو کلتورو سره دتماس او تقليد په نتيجه کې منعته راغلي دي. د خصوصي ملکيت په دوره کې د قبيلي اقتصادي، توليدي وسيله يعنې ځمکه دخو محدودواشخا صوپه لاس کې متمرکز شوه او د ځمکي داضافي عوايدو په وجه دغه محدود نفر دقبيلي دمشرانو (خان يا ملک) په نوموړو مشهور شول. دوي داضافي عوايدو له کبله دکور دننه اود باندې دزراعتي چارو له پاره ښځينه مزدورې، نوکران او بزگران استخداملولای شول چې په پای کې ددغو کورنيو ښځو دتوليد دفعل فکتور پخواني خصوصيات د لاسه ورکړل اود کور په څلوروديوالو نوکي تجريد اومحصوري پاتي شولي.

همدا شان اقتصادي شرايطو قبيلوي مشرانو ته د ګاو نه يـو دو لتونو دبـيرو کړا سـي اود هغونورو کلتورونو سره چي د پخوا راهيسـي په کي خصوصي ملکيت رواج موندلی و دپراخه اجتماعي سياسي تماسو نو ز مينه برا بـره کړه اوددي تماسو نو په وجه د قبيلي مشرانو په تقليدي تو ګه دکور نيو په بڼڅو ستر يا اجتماعي تجربيد تحمیل کړ. له بلي خوا تر اوسه د قبيلوي بزگرانو اود لږو ځمکو د خاوندانو په اکثریت کي د بڼڅو دکار پخوا نـي عنعنـه ژوندی پاتی ده او ددوي په کور نيوکي اوس هم بڼڅه دکار او زراعتي، مالداري توليد فعال فکتور دی. ددوي دکور نيو نارينه دا اقتصادي توان نه لري چي دکور دننه بڼځينه مز دوي او دکور د باندی بزګر او نو کر استخدا م کړي او يـا پراخه اجتماعي تماس و نيسي. داقتصادي شرايطو له مخي دوي په ټولنيز تجربيد کي ژوند نه شي کولای، بلکي ددوي دکور نيواقتصادي شرايط دوي مجبوروي چي دکور په کارونو اود ماشومانو په روزلو برسيره دکور ني، د نارينه و سره اوږه په اوږه په زراعتي اود کور د مالداري په چارو کي برخه واخلي اود کار دفعا له فکتور په حيث خپله اجتماعي آزادي حفظ کړي.

په اوسني قبيلوي جوړښت کي کور ني دښتنو نو لي دکود، مادي او معنوي کلتور او ارزښتو نو ساتندوي، د هغو دانتقال بنسټيزه حجره ده او په کور ني کي دکلتور د مادي او معنوي مفا هيمو تسلسل او ارتباط ژوندی او فعاله ساتل کيږي. داساسي حجر ي په تو ګه دکور ني د تيرو اوسنيو اوراتلو نکو نسلو نو اود قبيلي دنورو کور نيو سره د ويني د ارتباط د زنځير مرکزي کړي تشکيلوي. سره له دي چي په قبيلو کي خصوصي ملکيت منځته راغلی دی خو د قبيلوي ګډه ملکيت پخوا نـي پاتـي شو ني (بقايا) اوس هم په کور ني کي ليدل کيږي، ځکه چي تر اوسه دکور ني مشر په خپل ژوند کي دکور ني ملکيت د زمانو تر منځ نهو يشي اود کورد مشر تر مړيني پوري دکور ني نارينه غړي د ځمکي دنه و يش له کبله په

یوه کور کی او سپړی . په یو کور کی او سیدل په وروڼو کی دیووا لی اود کور نی دپت دساتلو رو حیه ژو ندی سا تی اودو ی دکور نی دما دی او معنوی گټو او تاوان په مقابل کی دوا حدفز یکی قوت په تو گه گډ عمل کوی. دپلارد مړینی نه وروسته دپلار ځای د هغه مشر زوی یا په کشرانو زا منو کی داو لسی اعتبار خاوندزوی نیسی . د ځمکی نه ویش او ډیره موده په یو کور کی او سیدل په وروڼو کی دا عادت پیدا کوی چی د ځینو کور نیو نارینه غړی دپلار د مړینی نه وروسته هم ځمکی نه سره جلا کوی او تر یووخته یو ځای په یو کور کی ژو ندکوی . گډ او سیدل دکور نی په نارینه او بنځو کی دیوی کور نی دغړی تو ب رو حیه پیاوړی سا تی چی دبیلتون نه وروسته هم دکور نی ټول غړی یوی کورنی ته ځانونه منسوب گڼی . دځینو قبیلو شتمنی کور نی دا عنعنه لری چی دځمکی دویش په وخت کی کشران وروڼه مشر ورور ته دکور نی دحیثیت او او لسی ارتباط دساتلو په خاطر د(مشرانی) په نامه څه زیاته ځمکه ، نغدی پیسی یانور شیان ور کوی. مشر ورور د(مشرانی) داخیستو له کبله مکلف دی چی د مشر رول په غاړه واخلي او دپخوا په شان دکورنی اجتماعی روابطو ته دوام ورکړی. په زیا ترو قبیلو کی وروڼه میراث په مساوی تو گه ویشی ، مشر ورور دکور نی دوا کمن په تو گه د کشرانو وروڼو او زامنو دبنځو انتخاب په خپله خوښه کوی. مشر دکور نی دنارینه او بنځینه غړوسره د مشور ی کولو وروسته دا حق لری چی دکور نی نارینه و ته څوک او له کو می کور نی څخه نجلی و غواړی اود خپلی خور یا لور په واسطه دچاسره اودکو می کور نی سره خپلوی وکړی . اسلام تر څلورو بنځو پوری دنکاح اجازه ورکړی ده . دبز گرو او لږ ځمکو په پر تله په شتمنو کورنیو کی پو لی گمی (Polygamy) یعنی تعدد زو جات زیاته ده . د شتمنو کور نیو نارینه دفز یکی قوت یا دډیرو زامنو درلودلو په هیله د قبیلی دننه یا دباندی دغه شان خپلوی کوی . دبنځو د خپلوی له لیاری دنورو کور نیو یاد قبیلی فز یکی قوت یا ملا تر راجلبولو اود هغو سره دسیا سی ډلو دجوړولو په هڅه

او ياد ښکلی پیغلی سره دوا ده په صورت کی دجنسی تسکین له پاره دوه، درې یاڅلور ښځې کوی. که دیوی خوا پو لی گمی دکور نی فز یکی قوت او حیثیت زیا توی خو له بلی خوا همد غه کار کورنی ددا خلی شخړ و او اقتصادي لانجوسره هم مخا مخ کوی. یو میړه ته طبعا ټو لی ښځې یو شا ن منلی نه وی بلکی هغه ته یوه تر نور و زیاتره منلی وی. منلی ښځه اودهغی اولاد په نورو ښځو اود هغوی په اولادو ناوړه اغیزه کوی. دپلار په ژوند کې د بنو او دهغوی دزامنو ترمنځ پټ او ښکاره رقابت او شخړی روانی وی اما څه وخت چی پلار مړ شی، نودکورنی دگډه ملکیت دو یش په دوران کی دورونو تر منځ پټ رقابت دښکاره شخړو حاده بڼه غوره کوی چی دا کور نی شخړی تر برو نو، ماماگانو او نورو مخالفینو ته دلا سی و هنی زمینه برابر وی او په نتیجه کی داسی کور نی فز یکی وا حد قوت اود کور نی پخوا نی پت او حیثیت له لاسه ور کوی. له بلی خوا دپیرو ښځو دچ پرو زا منو ترمنځ دکور نی دگډه ملکیت دو یش له کبله دکور نی متمرکز اود یو مشر تر شاو لار اقتصاد ټوټه ټوټه کیږی چی دغه شتمنه کور نی په یوه یا دوو نسلو نو کی لږ ځمکی قشر ته را ښکته کیږی. همدا شان دورونو یو ځای او سیدل لږ ځمکو او بی ځمکو ته هم اقتصادي گټه لری. ددا سی کور نی ځینی غری دمز دوری له پاره نورو ځایو ته ځی او ځینی په گډه دزراعت، مال داری، سوداگری او نور کارو نه کوی اود کور نی ټول غری خپلی گټی په گډه کور ته راوړی. د اقتصادي توان د نشتوالی له کبله په لږ ځمکو او بی ځمکو بزگرانو کی پو لی گمی بیخی لږ اودد وی لوی اکثریت یوه ښځه لری. په دوی کی یوازی هغه کسان دوه ښځې لری چی یاوړ ته دکور نی کونډه پاتی وی او یا دمخکینی ښځې څخه نارینه اولادو نه لری په منځنی توگه د پراخی کورنی (Extended family) شمیردیر دی. په داسی کورنی کی نیکه

د نیکه وروڼه، دهغوی میرمنی، زامن، ناواده لونې، تریندی او لمسی یوځای او سیر ی او په دوی کی د عمر په لحاظ د مشر او کشر نارینه او ښځې تر منځ د درناوی مر تبه ییزه لړی و جوړ د لری.

شپږم فصل

پښتونولۍ

جر گۍ ، نر خو نه او تېرۍ:

مارکس او انگلس دوا کمڼۍ اودو لت نه وړاندې حالت، د او لسی جر گو((اود طبیعی ابتدا یی او لسوا کی)) په واک سطره تشخیصوی . رو می مورخ تا څیتو س لیکي چی((دلو یو مسا لو په باب ټول خلک مشوره کوی)) او په دغسی جر گو کی حتی دمرگ ، پریکړی هم صادریزی . (۱)

په لرغونی یونان کی داوولسی مشوری د پاره ((agora)) او به روم کی ((Comitia curiata)) په نوم مو سسه مو جوده وه. مورگن هم دبهر د منسو بینو له پاره ((دمشورتی غونډو)) نه خبری کړی دی. په پښتنی ټولنه کی هم دجر گۍ مو سسه له ډیری اوږدی مودی را هیسې مو جوده ده . دا مو سسه دپښتو نولۍ داصو لوپه چوکاټ کی هغه عنصر دی چی دجگړو او شخړو په تحدید او هوارو لو کی مرسته کوی . د جر گۍ مو سسه نه یوازې دپښتنی ټولنی دبیلو بیلو واکونو په سو په تر سره کیزی ، بلکه موږ یی په ملی سویی د((او لسی جر گۍ)) او «لویی جر گۍ» په نامه هم پیژنو.

(1) C.C. Tacitus, werke, Germanien, dt. Ausgabe, Berlin 1811, p. 12 f.

الف - د خو ست دقو مو نو تر خو نه اوڅلي:

دخوست د سيمي قو مونه (۱) ټولو تر خو نو ته څلي هم وايي . يعنې داچي هر تر خ او يا هر څلي يو نورم (Norm) دی چي د هغه په ما ټولو سېره مجا زا تر امنځ ته کيږي. د مثال په توگه که د دوو ډلو تر منځ پتنه (دېښمني) وي که دهرې خوا نه يو تن و لگېده او مړ شو کله چي دوي جرگه راوغواړي مثلاً په تنپو کي چي څلور قومونه دي (۲) دهر يو څيل دوه دوه کسه جرگي ته راغواړي. البته پخوا له دي دوي دي ته سره رضا شوي وي چي څيل مړي سره خلاص کړي او جوړه وکړي. جرگه د تنپو منځ (خپري شگي) ته را ټولېږي. دمد - عيانو هر يو د څيل مړي نو ماڅلي او ټو پي پي په نا مه جوړوي. ورو - سته له هغي دواړه د خپلو مړ وټو پي سره ډنگوي او ددوي تر منځ روغه کيږي.

که چيري دجرگي غړي فکروکړي چي يو د دواړو په دي جوړه نه دريږي او کيدای شي د بلي خوا څوک مړ کړي، نو ددوي څخه د ((نوواټ)) يا بر مته (گروي) په نا مه ټوپک او ياپيسي اڅلي او که وايي نه څلي نو په دوي يسي قبلوي. که چيري بر سيره پر نوواټ بيا هم دکو مي خوا نه هماغه مدعي څوک مړ کړي، نو نوواټ به ورکوي په دي شرط چي دقتل نه دانکار په صورت کي قاتل په اووه ميره قسم و نه کړي.

۱- دخوست قو مونه دادی: دالمري ځدراڼ، گرېز، تنهي منگل، اسمعيل خيل، مندوزي، سبري اود ځاځني ميدان ځاځي. لکه چي د مخه هم ويل شو وي ووځدراڼ او منگل دخوست له عمده قو مو نو څخه نه دي او لږ شمير يي دلته او سپري، ځدراڼ يوازي دالمري ځدراڼ اود منگلوله ډلي څخه دمو سي خيلودولسوالي منگل دي.

۲- دلته اوپه نورو وروستيو مخونو کي د(قوم) او (قومونه) کلمي د محل داصطلاحي استعمال له مخي په کار شوي دي که نه نو داتنوگرافي له مخي بايد د(خيل) کلمه استعمال شي ځکه تنهي څلور خيلونه دي لکه سنکي، اريزي، درنو مي يا درنا مي و تري خيل.

که چيري د قسم کولو په وخت کې اوه مېړه نه پوره کيدل نو هماغه به تکراري قسم کوي ترڅو چې اوه واري قسم پوره شي .

که چيري رښتيا هم دا مري دمدعي له خوا څخه نه وي مړ شوی او يادا چې په نا حقه قسم کوي، نو قسم به داسې کوي: مدعي به د مړي دعوي کوي، قاتل به انکار کوي چې ما نه دی وژلی. نو جرگه قاتل ته وايي چې اودس وکړي او قرآن تر منځ ډدي او دی به وایي چې: ((اول په خداي او بيا په دی قرآن چې فلا نی نه ماوژلی اونه د هغه دوژلو په باب دچاسره مصلحتي یم.))

جرگه دمدعيانو له خوا راغونډتل کېږي يعنې داسې چې د هري خوا څخه يو يو او يا دوه، دوه مشران خوښ کړي. که چيري دمدعيانو تر منځ تر بگني موجوده وي او يادا چې غواړي يو بل کمزوري کړي، نو دوي ته به ډوډي په وار ورکوي اودزيات تاوان له پاره کيدای شي چې خپل کلي هم ډوډي ته راوغواړي. دی ډول ډوډي ته (حلال پاڅه) وايي. دزيات تاوان رسولو له پاره کيدای شي چې حلال لول او پخول روان وي اوڅو جرگي او مرکي يو په بل پسې رخصت شي. يعنې دا چې مرکچيانو او يا منصفانو ته (منصفي) او خلات (خلعت) (۱) ورکړ شي او دواړه خواوې ووايي چې موږ سره دعوي نه لرو او تاسې رخصت ياستي. خو دا چې مرکچيان (۲) يا جرگه ماران پوهيږي چې دوي يو بل ته تاوان اړوي، نو دوي نه ځي او کونښن کوي چې دواړه دعوي وکړي او ځوابونه ووايي .

(۱) منصفي خلات (خلعت) هغه پيسې دي چې دروغی او جوړی او يادا چې کړو غه هم ترسره نه شي دجرگي او مرکي په پای کې يې مرکچيانو ته ورکوي. ددی پيسو په اخيستلو سره مرکچيان مجبور دي چې دجرگي فيصله په هروخت کې او حتی کله په قسم سره هم تکرار کړي.

(۲) مرکچيان هغه اشخاص دي چې مرکي ته رابلل کېږي او روغه جوړه کوي .

دخو ست دقو مو نو په حقوقي کودکی شا هدا ن نشته . یوازې هلته چې کو مه پخوا نی جر گه مو جوده وی او هغی کو مه فیصله کړی وی نو دغه جرگه را غوښتل کيږي اودنوی جرگی په مخکې به خپله پخوا نی خبره تکراروی. که چیرې یو له مدعیانو نه د پخوا نی جرگی شهادت دروغ وېولی نو جرگه مجبوره ده چې خپله پخوا نی فیصله په قسم کولو سره رښتیا کړي . خو پدا سې وخت کې جرگه البته هماغه مدعی ته قسم ورکوي چې د جرگی فیصله یې دروغ بللی ده . خو که چیرې دویم مدعی چې د پخوا نی جرگی خبره رښتیا بولي وېدارشي چې زما مدعی به په درواغو قسم ته تیار شي اود جرگی خبره به دروغ شي ، نو هغه ددی مانع کيږي او غواړي په خپله قسم وکړي. نو دلته ډیرې لاری چاری شته خو جرگه تروسه و سه قسم نه کوي.

جرگه کولای شي چې ددواړو خواوو نه واک واخلي او فیصله وکړي. که چیرې مدعیان نرخ وغواړي ، نو بیا جرگه مجبوره ده چې دنرخ له مخې فیصله وکړي که چیرې یو له مدعیانو نه ادعا وکړي چې د جرگی خبره سمه نه ده یعنی داچې نرخ یې سم نه دی ویلي نو دا جرگه به ناسته او مدعیان به جرگه راغواړي . که چیرې ددوی خبره هم دکوم یوه خوښه نه شوه او ادعایې وکړه چې نرخ نه دی ویل شوی ، نو دریمه او آخرنی جرگه به راځي چې له دی وروسته بیا به جرگه نه شي راتلای.

موږ وو یل چې جرگه د مدعیانو په خوښه را غوښتل کيږي، یعنی داسې که مثلا داحمد یا محمود ترمنځ کو مه لانجه مو جوده وی ، نو احمد هم یو یادوه او یاڅلور تنه خوښوی او محمود هم یو، دو ه او یاڅلور کسه خوښوی او هریوه ته به ددواړو طرفو نو استازي ځي او هغه نرخیان به پټا کلي ځای ته راوړي او هلته به ددوی مرکه جوړيږي او کومې فیصلې ته به رسيږي .

په ځینو حالا تو کې بیا جرگه په خپله هم ځي . د جرگی خپل تگ په هغه وخت کې وي چې یا ډیر نژدې خلک لکه ورو نه اود تره زامن لانجه سره و لري او یا داچې خپلو نه او قو مونه سره په

ډزو کي وی . داوخت جر که دیوشمیر خوانانو سره د دواړو خواو مور چلونو تهڅی او دواړه خواو پاخوی . ددواړو خواوو ټوپک او یاپیسی په برمه (گرو) (۱) اخلی چی دوی به خبره په ډزو نه بلکی دسولی له لیاړی سره فیصله کوی . که بر سیره پر برمه کو می خواتیری وکړ نو برمه یی قوم ته پاتی کین ی او یادا چی که برمه داسی اخیستل شو یوی چی ((مونږ هر ډول فیصله وکړه او تاسو به یی منی)) نو په هغه صورت کی که کو می خوا فیصله ونه منله ، نو بیا هم برمه یی جرگی اویاقوم ته پاتی کین ی .

پخوا دخوست دقو مو نو ترمنځ (توده) هم موجوده وه . توده دغلا او همسایه دوژلو په صورت کی اجرا کیده . که په چابه دغلا شک وشو او یادا چی په چابه شک وشو چی همسایه یی وژلی او یایی په وژلو کی کمکی شوی دی ، نو بیا به قوم راته او په شکمنو باندی یی هم قسم او هم توده کوله . دتودی عملیه داسی وه :

په هغه چاچی (توده) کیږی مجبور دی چی خپلی ټولې جامی واپاسی او سپین لنگ وو هی . بیایی گوری چی دپیغمبر صا حب د چینی تار (۲) ورسره نه وی . وروسته له دی به دی د (تودی قسم) کوی او په قرآن به لاس ږدی او وایی به چی : (ز مادی په خدای او په دی قرآن قسم وی چی نه دتودی تار (هماغه دپیغمبر صا حب دچینی تار)) لرم اونه می نس ته تیر کړدی) بیانو دتودو (سرو) اوبو کتوی ته لاس کوزوی او هغه کا ښی چی په کتوه کی دی راباسی .

۱ - دغی برمتی ته ځینی پښتانه قو مو نه (ضمانت) او ځینی (مچلگه) وایی چی دغه وروستی کلمه د پښتو په کلاسیک ادب کی هم راغلی ده لکه دتاریخ مرصع په دری سوم او څلورسوه دوه پنځوسم مخو نو کی .

۲ - عقیده داسی ده چی که د چا سره دپیغمبر صا حب د چینی تاروی او یایی نس ته تیر کړی وی نو هغه په توده کی نه سوځی . دغه تار انکاری خلک په ډیرو پیسو دځان له پاره پیدا کوی .

دتودی کټوه به نوي، يعني سره کټوه وي چي پخواپه کي پخلي نه وي شو ي او پنځه پاوه او به به په دي کټوه کي اچوي. کټوه به په يوه گو بنې ځاي کي چي هلته خو ګتګ او راتګ و نه کړي په نغري باندې کوي. دلرگو اندازه هم معلومه وي. ټول لر گي چي په کټوه پسي اينسو دل کيږي با يده د ليچسي (دڅنگلي نه تر منځوي گو تي) پوري او ږ ده وي په دي تو گه چي سړي به خپل لاس دا سي نيسي چي گو تي يي په اوږه باندې ولگيږي نوبيا په دي منځ کي چي هرڅو مړه لرگي ځاي شول هغه به په کټوه پسي ږدي. دالرگي چي په کټوي پسي و سول (۱) نو بيا به دتودي کټوي تور ن لاس ښکته کوي او هغه دري تيږي چي په کټوه کي اچول شوي وي، را اخلي.

وروسته له دي به تورنهما غه کوټي ته بيول کيږي چي پخوا له تودي هلته وو. وروسته له څلو روياپنځو ساعتو نو به دتورن لاس کتل کيږي چي هغه سوي دي او که نه؟ که سوي و، نو تورن دي او حقوقي معامله به دقوم له خوا ورسره کيږي.

که د همسايه دو ژلو په صورت کي دتودي عمليه اجراشوي وي، نو سړي به وژني او کور به يي سوځول کيږي او ځمکه به يي بوره يعني شپه کيږي. او که دغلا په صورت کي دتودي عمليه اجرا شوي وي نو غلا به يو په دوه ورکوي او پسه او ننوا تي به هم کوي.

په دواړو صورتونو (غلا او همسايه وژل) کي به دتودي نه مخکي قسم هم کوي.

دخلکو په عقیده قسم او تو ده دواړه ځمکه اجرا کيږي چي که قسم يي په درواغو کړي وي، نو په توده کي به و سوځي. همدا سي داعقیده موجوده ده چي که گناهکار تو دي کټوي ته لاس ننه باسي نو او به په کټوه کي پور ته الوځي او دا سي جوش کوي چي حتما گناهکار سوځي. او که چيري سړي گناهکار نه وي نو او به په کټوه کي ايله تودي غو ندي وي او سړي نه سوځي.

دځدراڼو ((توده)) بيا بل ډول وه. هغوی به دننې دوه افغا نيز ي سکی په اندازه په پښ با ندي، او سپنه جوړو له . بيا به يي دا اوسپنه په اور کي دومره تودوله چي تکه سره شي . دتورن دلاس په ورغوي باندې اووه کاغذو نه سر په سر ايښودل کيدل . داو م کاغذ دپاسه دغه سره او سپنه ايښودل کيده . وروسته له دي به تورن اووه قدمه اخيستل او داووم قدم سره به يي او سپنه غورځوله . که چيري يي دلا سور غوي سوي ونو تورن گڼل کيده او که نه دښک نه خلا صو .

په ځدراڼو کي ددي امکا نو چي په هغه چا باندې چي ((توده)) اجرا کيږي دري يا څلور ورځي يي په خپل کور کي وساتي ، ترڅو چي د (تودي تار) تير نه کړي . په هغه باندې بيا دتودي قسم نه اجرا کيده .

نن په ځدراڼو او تنيو کي توده نشته . توده ځکه له منځه لاړه چي د هغي اجرا کول له يوې خوا په شريعت برابر نه و او له بلې خوا غلطې گاني په کي کيدي .

خلي او نر خو نه:

دمړه نيکه (۱) يوه مړو بڼه بڼڅه اود يوې بڼڅي پور دي . يوه بڼڅه به ځکه مړو بڼه کوي چي که چيري هغه سړي چي نيکه اخلي نو نه شي کولای چي دنیکي ورکوو نکي مړ کړي او که بر سيره پر هغي يي مړ کړ نو دنیکي ورکوو نکي کولای شي چي بيرته د مړو بڼي بڼڅي په بدل کي دخپل مقابل لوري نه څوک مړه کړي . له بلې خوا هغه څوک چي نيکه اخلي ، په روحي لحاظ سره کيدای شي په مړو بڼه بڼڅه باندې تسکين شي . يعنې د مړه او بڼڅي بيا په تيره دمړو بڼي بڼڅي پيغور سره يو شي دي .

که څوک دچاکره پناه يو سي نو چاته يي وژلو ته نه ورکوي . که حتی پناه وړو نکي دپناه ورکوونکي کوم نږ دی څوک وژلي هم وي . پناه

(۱) د(مړه نيکه) دمړه خون بهاده چي دروغی او جوړي په وخت کي دمقتول وارث ته دقاتل له خوا ورکول کيږي .

ور کوو نکي په پناه وړو نکي باندې دو مړه حق لري چي ورو سته له دريو ورځو يې نرخ ته دخپل مدعي سره کښينوي .

بنځه او سړي يودبل سره مخي (معادل ، برابر) نه دي . که بنځه په جگړه کي مړه شي ، نو په بدل کي به يې بنځه ور کوي . خو که د مقتول لوري رضایت نه وي نو کولای شي چي په مقابل کي يې بنځه ووژني .

د تير و او کوتکو په جنگ کي هم څوک بنځه نه و هي ، خو که کله بنځه برید وکړي نو بيا هغه وخت د بنځي پور نشته ، خو که د بنځي نه دېم اچولو خطر پيداشي نو هغه وخت امکان لري چي په بنځه دزي وشي .

په قوم مي جگړو کي ميا ، ملا (دریمگري) نور دریم گري ، بنځي ، ماشومان او دېم نه وژني اونه دزي ور باندې کوي . دېم که ډول و هي ، که لياروني وي ، يعني خبر وړي ، نو په دېم باندې غرض نشته ، ځکه که دېم په جگړه کي ووژل شو په مقابل لوري حسابين وي . له دي کبله ده چي دېم څوک نه وژني .

د قوم مي جگړي ورو سته ددوا پوخواوو مړي شميرل کيږي او يو يو سره خلاصوي يې . که يو د کو مي خوانه زيات مړو نو ټول قوم به دمړه دوارثانو سره ملا تړي اود بل قوم سړي به وژني ، خو دمړه ژغ (۱) يې وارث کوي . که ددي مسالو نه کوم تاوان پيداشو نو دغه به هم قوم ورسره جگوي .

که چيري دچا خور يا لورد ميره دو هلو له امله مړه شي نو دا چي پلاري يوازې دلور غوښه ورکړيده او نه هې ، نو پلاري يې کولای شي چي دميره دکور کو مه بنځه ور باندې مړه کړي او ياد خپلي لور پور وغواړي .

که نجلي چاته په نامه شوي وي خو لادميره کورته واده شوي نه وي اود پلار په کور دچا دلاسه مړه شي نو پلار به يې گټنه کوي (يعني يابه څوک پري وژني او يابه يې پوراخلي) او که دميره په کوروي نو گټنه به يې ميره کوي . که چيري ميره او پلار دواړو په چا دقتل دعوي وکړه نو

(۱) دمړه ژغ کول دامنه لري: دمقابل لوري نه که هر چاڅو ک ، وواژه او يايي تاوان ور واپاوه ، خساره يې ژغ کوو نکي په غاړه اخلي .

مدعي به دمدعي عليه دعوا له يو ه سره خلاصوي او هماغه به ضامن دروي چي هغه بل به دعوي نه کوي.

که چاسته (۱) وکړه يعنې د يوه کور ټول نران يي ووژل ، نو قوم يو کس دو يري (تړون) له امله وژني او بل به په مړه وژل کيږي. دقاتل کور چور او بياسوځول کيږي . ځمکه يي شاړه او خلک يي شرل کيږي. کله چي قوم ته بير ته را ځي نوڅلويښت زړه افغاني به قوم ته د ويړي په نوم ناغهور کوي.

که چا دچانه ټوپک په زورواخيست او يايي چاره تړي واخيستله اويا يي دسر پټکي ځيني په زورواخيسته همدغسي که دباغ ميوه يي وشکوله او يايي دکور نه غلا وکړه نو دري سوه اوڅلويښت روپي به شرم اوپو پسه به ننوا تي ور ځي (۲).

که څوک دچا دکور نه غلا کوي اوپه عين زمان کي يي دکور څښتن مړ کړي، نو دمړي پور نه غوښتل کيږي. لاکن که څوک زورور وي نو بيا کولاي شي چي د خپل مړي بدل واخلي. يعنې دا چي په نرځ نه دريږي.

که چيري يوه بنځه دميره په کور خو او لادي يي نه وي اوپه جنگ کي څوک مړ کړي نو پلار گني يي گنا هکاره نه ده او پتنه (فتنه) يي په ميره اوړي.

که چيري بنځي ته په کوم مساله کي قسم را جمع کيږي نو بنځه قسم ته نه مجبورين او دبنځي په ځاي به يي ميره قسم کوي او که نجلي وه نو پلار او ياوړور به يي قسم کوي.

که چيري يو سړي ديوال مات کړي اوغلا کوي اود کور څښتن پري راويښ شو او مړ يي کړ نو دومره بدل نه شي غوښتلای . خو که بيا

(۱) سته اصلا د ميراث د پاره وي . کله ددي له پاره هم وي چي دکسات اخيستلو څوک پاتي نه شي.

(۲) په دواړو صور تو نو کي دارقم دزمان او مکان په بدلون سره بدلون مني.

دغلا له پاره یی دیوال مات نه کړ او په دیوال کور ته واو ښت او د کور څښتن مړ کړ نو بیایي د مړه بدل غوښتل کیږي (۱).

که چیری یو سړی کور مات کړی او یا په دیوال واوړی او غلا اثبات شوه، نو غل به علاوه پراصل وکړی. خو وروسته غلا ور باندې مال پنځه زره روپی شرم او یو پسه ننوا تی ور کوی. که چیری غله دعوی وکړه چی دامال می وړی اودا می نه دی وړی نو هغه مال چی غل یی نه منی هغه به دڅښتن له خوا په قسم سره اخیستل کیږي. که چا د درمند نه غلا وکړه نو دا به هم پنځه سوه روپی شرم او یو پسه ننوا تی ور کوی.

که څوک د مړه ژغ کوی، نو یا به خړی شگی او یا د دره گی بازار ته د تڼیو د څلورو قو مو نو مشران (یو یو یا دوه، دوه مشران) راغواړی مشرانو ته خلات (خلعت) ور کوی او د تڼیو پکې ډزی کوی. د مړه ژغ هغه وخت صحیح دی چی ژغ کوو نکي په خپله په خټه تڼی او کور او ځمکه و لری. دلوچک او غیر قو می سړی چی د قوم د کڼو نه اخوا پروت دی ژغ سم نه دی ځکه لوچک چی څه نه لری هغه کولای شی چی وطن پرین دی او بل چیری ولاړشی او هم په پیسو ژغ ته وگو ماړل شی. همدا سی غیر قو می سړی چی د قوم د سر حداتو نه بهر اوسی. د پښتنو په نرخ کی دانسان ټول وجود په شپږو برخو ویشل شوی دی چی دوی سترگی، دوه لاسونه او دوی پښی دی. که چیری ددی اعضاوو نه یو ضایع شو، د مثال په توگه که دچا یوه سترگه ونځده شوه او یا یو لاس او یا یوه پښه یی له مینځه ولاړه نو په دری واړو صور تونو کی (نیم نیکه) یعنی یوه بندځه او یا د یوی ښځی پور دی. که چیری ددی اعضاونه دوه یعنی دواړه سترگی یا دواړه لاسونه

(۱) ځکه که غل د دیوال په ماته کی یعنی په اول صورت کی مړ شی نو هر څه اثبات دی اود غله وار ثان نه شی منکریدلای. خو په دویم صورت کی دغله وار ثان کیدای شی دعوی وکړی چی غله غلانه کوله. نو په دی حالت کی په ښځو شک پیدا کیږی او دکور څښتن یا باید د دی کومه بندځه ورسره مړه کړی او یا مړی ور باندی اوړی.

او يا دواړه پښو ————— له مينځه ولاړي، نو په دې حالت کې به ((مړه نيك)) پوره وړ کوي. يعنې ددواړو لاسو نو گوډ والي او يا ددواړو پښو گوډ والي. او که چيرې دواړه سترگي ړندې شي نو زخمي په مړه حساب او د مړه نيك به وړ کوي.

که چيرې يو سړی په يوه لاس او يا پښه داسې گوډ شي چې په هماغه لاس او يا پښه هيڅ کار نه شي کولای نو دې ته ((وچ گوډ)) وايي او نيم نيك دی. او که چيرې داسې گوډ شو چې د لاس او يا پښې نه کار اخيستلای شي، نو دې ته ((تو ندگوډ)) وايي او دنيکي څلورمه برخه ورکول کېږي.

د لاس غټه گوته که فلجه او يا له منځه لاړه شي نو دا نيم لاس دی او څلورمه برخه نيك يې کېږي د لاس نوري څلور گوتي ټولې په نيم لاس حساب دی چې هره گوته د نيك شپاړسمه برخه کېږي.

د لاس او پښو گوتي مساوي دي.

پزه دنيکي پنځمه برخه کېږي خو بيا د پزې شرم او ټيبيگي زيات دي. ډيرو خلکو مونږ ته وويل چې پزه په پښتنو کې نيم نيك دی.

که غوږ پری شي، نو هغه د دوو دجوړولو خبره ده چې کيدای شي دنيک په څلورمه برخه سره جوړ شي او يا پنځمه او يا هم لسمه.

دنارینه دتنا سلی آلی نیک دنيک نيمايي کېږي. څواکثر وخت سړی پری وژني او تراوسه چا نیک نه دی اخيستی.

د مخ په داړه پنځه سوه افغانی او دوه پسونه دي. نور غاښو نه چې نه لیدل کېږي پورې کم دی چې کيدای شي په سل او يادوه سوه افغانیو سره جوړ شي.

که چا په بنځه ښغ وکړ (۱) نو که چایي و س در لود کولای شي چې هغه څوک مړ کړي چې دده په لوري څغ کړی دی، ځکه دا خبره په جگ لاس ده او هغه سړی پری لگیدلی دی. که و س يې نه کیده چې مړی کړي نو بیا يې ده ته نه ورکوي او بل چاته يې ورکوي. که چيرې يې هغه چاته ورکړي چې څغ يې پری کړی دی نو هغه به يې پلار ته ددوو

(۱) په بنځه څغ کول داسې وي چې یوسړی دټوپک ډزو نه وکړي او وايي چې دفلانی خور يا لور زما ده او بل چاته يې نه شي ورکولی.

بنځو و لور وړ کوی . او که چیرې یې بل چاته وړ کړه نو هغه سړی چې ژغ یې کړی دی که و س یې و لری دابل سړی چې دده ژغ و هلی یې اخیستی ده وژنی . دژغ و هلی بنځی ولور چې دژغ کوو نکي نه یې بل چاته وړ کوی اکثرا نه اخیستل کیږي .

که څوک دچا خور ، لور او یا بنځی ته لاس واچوی نو کیدای شي چې پر مړي کې او که نه خور، لور، او یا بنځی ته یې لاس اچوی .

که څوک دچا دخور ، لور او یا بنځی سره تور شي ، نو بنځه او سړی دواړه مړ گونی دی او یو دبل سره لگیدلی دی . که چیرې څوک بنځه مړه نه کړي ، نودسړی پتنه پری واو بنټله او که بنځه و تنبتي او خلاصه شي نو هروخت باید پسي و گرځي . همداسې په سړي پسي .

که څوک په چاقو یا چاره تهدید شي ، که څه هم زخمی یې نه کړي نو بیا بنځه اتیارو پی او یو پسله شرم به وړ کوی .

که کوم سړی دسپي مړ شي اودمړه وارثان په چا شک وکړي ، نو مشکوک مجبور دی چې په اووه میړه قسم وکړي چې دا مړی ما نه وژلی او نه پری خبر او نه دچا سره مصلحتي یم . او که چیرې یې د قسم نه سر وغړاوه نو پتنه پری ورغله .

که چا میړ و بنه او یا خلاصه بنځه و تنبټوله نو دواړه مړ گونی دی . کونډه بنځه هم دمړ و بنی بنځی دریځ لری . دتنیو په نرخ کی هره بنځه که خلاصه هم وی د میړ و بنی دریځ لری .

په ځدراڼو کی بیاد خلاصی (پیغلی) دریځ شته او که چا و تنبټوله او یا یې لاس وړ واچاوه نو سړی او یا بنځه مړ گونی نه دی اود نجلی پلار او یا ورور ته به د دوو بنځو ولور وړ کوی . د دوو بنځو و لور سره به ننوا تي هم وی .

که یو څوک بل په سوک ، خپیره زخمی کړي ، نو زخم یې ددوو کسو نرخیانو په واسطه منا سب کیږي . مثلاً په ځدراڼو کی دنا مه

لاندې پر هار که دیوی گو تی په اندازه وی نو یوسل او شپیتـه افغانی شرم لری ، که زیات وی په هماغه اندازه یی شرم او ټیپکی (ملهمانه) زیاتیر ی . که دنا مه پاس پر هار دیوی گو تی په اندازه وی شرم یی اتیا افغانی دی. همداسی که د مخ پر هار وی نو بیازیا ت ټیپکی او شرم لری. ځکه د مخ پر هار لیدل کیر ی.

په گر بزو کی دځمکی دد عوی قسم که راجع کیر ی نو حتمی به پنځوس او یاسل میره هم قسم کوی خو بیا په تنیو کی په ځمکه باند ی په اووه میره قسم کیر ی، خو په دواړو قو مو نو کی دځمکی لږوالی او زیاتوالی څه پروانه کوی. په ځدراڼو کی بیا که ځمکه دیوی کیر دی داندازی نه زیاته وی نو په اووه میره به قسم کوی او که د کیر دی داندازی نه کمه وی نو په دری او یا دری نیم میره به قسم کوی. په نیم باندی سره پچه اچول کیر ی نو که په دری میره شو او که په څلور . خو اکثرا په دری میره قسم ور کوی.

په ویا له او یابند په تنیو کی په اووه میره قسم دی او په ځد راڼو کی په دری میره. په دواړو صور تو نو کی به قسم په زړه و یا له کوی. دنوی ویا لی تیرو ل نا ممکن دی . قسم به داسی کوی چی زما ویا له د پلار او نیکه څخه را پاتی ده او اوبه می تری خوړ لـی دی.

که پتی سنگیر وی (په خوړ کی چی داو بو دوړ لو خطر یی موجود وی) او یارغزی (صحرا) وی نو بیا یی قسم په دری نیم میره دی که څه هم د کیر دی داندازی نه زیات وی.

که چیری په ځدراڼو کی دکور ماته و شوه او غلا یی و کړه نو د ثبوت په صورت به غلا یو په دری ور کوی او پنځلس سوه افغانی او یو پسه به شرم ور کوی . په ځینو ځدراڼو کی دری زره افغانی دی.

که چا در می او یاپادی نه پسه بیدیا کی غلا وکړه نو پنځه سوه افغانی یی شرم دی که بیا یی سم دخو نی او یاباند ی نهر مه وایستله نو یوزر افغانی او یو پسه شرم به ور کوی ، خو یو په دری غلا تر او سه چانه ده اخیستی.

دچانه په زور دټوپك داخيستلو شرم هم پنځه سوه افغانی همداسی دپر توگك دايستلو او يا د پټكی دتښتولو او یاد هغه په زور - اخیستلو.

که چیری په مر که کی مدعیان خپل تر منځه او یا مدعی مرکچی او جرگه مار ته ښکځل وکړی نو زر افغانی او یو پسه شرم لری. که چیری کوم سپی خروړی وی یعنی په خورا ك مشهور وی، نو مجبورا څښتن به یی خو لی ته کټپوز (خو لېند) اچوی او یا به یی تړی. که چیری یی برسیره پر هغه تاوان ورساوه نو څښتن به یی تاوان ورکوی.

که چیری دداسی یو خروړی سپی په خو له کی کټپوز وی خو کوم سپی ځملوی او بل سپی چی پخوا یی ضرر معلوم نه وه اورا شی داسپری و خوری نو تاوان ددواړو سپیو دځاوندانو سره نیم دی. دځدرانو په نرخ کی ډیر پخوا داسی شویدی چی یوه سپری په لاره کی دنمانځه داداکولو له پاره ټوپك کیښود. دکوم بل سپری او ښ راغی او په ټوپكو خو تپه ټوپك کی کار توس (مرمی) و اوچی خلاص شو نو بل کوم لیساروی ولگید ه دټوپك څښتن و یل چی گناه داوښ ده اود او ښ څښتن دعوی کو له چی گناه دټوپك د څښتن ده په پای کی به په نرخ کی ټوپك او اوښ چی ددوی نه ضرر پیدا شوی و دواړه د مړه په بدل کی ور کړل شول.

که چیری په منگلو کی څوكدغلا په ما ته کی مړ شی نو توی شو، یعنی پوری نشته خو که مړ نشو او نرخ ته سره کښینا ستل نو د غلا دثبوت په حالت کی به شپږ واری څلور سوه شپيته افغانی او یو پسه شرم ور کوی او خپل غلا شوی مال به هم بیر ته ور کوی. همدا ډول زیری به ور کوی. زیری هغه پیسی دی چی دغلا دپیدا کولو په خاطر لگول کیږی او په ځینو مو نو کی د (زیرنی) په نامه هم یادېږی. په زیری کی که چیری زیات و ښودل شی امکان لری چی په قسم سره واخیستل شی. خو زیری باید دغلا دمال نه ډیر نه وی. پخوا په منگلو کی غلا نه گینه (نه ځله زیاته) بیر ته ور کول کیده او او س هم نرخ دی، خو چاتراوسه

نه له چانه گينه اخيستی او نه چاورکړی ده. که چيری په داسی ورور د چادغلا دعوی و شی چی دبل ورور سره په دستر خوان سره گډهوی نو هله به په تور او په سپین (یعنی تور ن او ناتورن) قسم کوی. یعنی داسی که دوه وروڼه وو او یو یی تور ن شی نو په هغه چی دغلا دعوی نه ده شوی هغه هم د نر خ له مخی قسم ته مجبور یز ی. ځکه دښتنو متل دی (چی غل غلا کوی نود قسم چاره یی کوی) نو که چیر ی سپین قسم ته مجبور شی ، کیدای شی چی سپین د قسم نه سرو غرو ی او غلا پیدا شی.

که چیر ی په منگلو کی دچا نه څوک ټوپک یا پیش قبضه وا خلی، نو دری واری څلور شپيته افغانی او یو پسه به شرم ور کوی . دځمکی دبرید (پو له) قسم په منگلو کی هم په یوه میره دی او هغه سړی به قسم کوی چی برید یی خوځو لی وی.

دځمکی قسم که تریوی بسوی زیاته وی نو په اووه میره به قسم کوی او که کمه وی نو بیا قسم په یوه دی.

ویاله هم داسی ده چی په زړه ویاله به قسم کین ی . نو که ویاله نوی هم وی خو قسم به پر ی دزری ویالی په نا مه کین ی . داد قسم لاره ځکه ور ته جوړو ی چی پټی، ليار او کلا نه شنډیږی . او دلته به قسم هغه سړی کوی چی په پټی ليار او یا کلا کی ذوا لیدو ی .

د خو ست په قو مو نو کی که چیر ی یو سړی دکو می بندځی سره تور ن وی او مړی کړ ی نو وار ثی داحق لری چی په وژونکی قسم وکړ ی ، یعنی داسی چی نوموړی چی ما وواژه تور ن یا گنا هکار و خود تور نی بندځی پلار او یا ورور ته څوک قسم نه ور کوی.

همداسې که چیرې یو سرې دیوی پیغلې نجلۍ سره تورن شې اود دې نجلۍ په نس کې اولاد وی نو دا اولاد د تورن کیزې حتی داسې وخت کې دو مړه ور ته صبر کوي ترڅو چې اولاد یې پیدا شي نو بیا یې وژني. د منگلو په زاپه کوټنو می ځای کې همدا سې و شول چې بنځه اوسېری یې مړه کړل، او وروسته له هغې یې هغه اولاد دهمدا غه وژل شوی کور ته وروړ. که چیرې بیا بنځه مړو بڼه وې او تور نه مړه شې نو اولاد یې د وژل شوی نه کیزې، بلکه دخپل مړه یې دی.

د منگلو او ځدراڼو په نرخ کې دانسان وجود شپږ برخې لري او که هره برخه یې زخمې شي نو د شپږ برخو پورې به ورکوي. د تنیو د نرخ سره یې فرق دادی چې په تنیو کې که چیرې د دې شپږو اعضاوو نه دوه له منځه لاړ شي نو په یوه مړه حسابېږي چې په ځدراڼو او منگلو کې بیا هماغه دوه اعضاوو پور (خون بها) لري او په مړه نه حسابېږي.

که چاپه منگلو کې چرکه پټه کړه او پرې اثبات شوه نو پښه اتیا افغانی شرم او نه چرگې به ورکوي. که د درمند، جومات، چوکه څخه چاپه شي غلا کړل او یا یې درمي نه کوم پسه په بیدیا کې پټ کړ نو دري واری څلور سوه شپيته افغانی شرم او یو پسه ننوا تی به ورکوي.

که چیرې یې بیا دخوڼي نه کوم پسه یا څه شي بو تلل، نو بیانه واری څلور سوه او شپيته افغانی شرم او یو پسه ننوا تی ورکوي.

که څوک دچا کمه (۱) وکړې او دهغه چې کمه یې شوی ده مړ شي نو کیدای شي چې مړسته کوو نکي پرې مړ شي او که چیرې دتاوان رسولو کمه وی نو تاوان به یې ورکوي.

(۱) کمه دې ته وایي چې دچاپه وژلو یاغلا او نورو کې د مجرم سره دښودلو، کور ته ننه ایستلو او یاداسې نورو کې مړسته وکړي.

که چیرې کومې بندځي کمه وکړه اودې په خپله او یایی میره انکار وکړ نو قسم به یی میره کوی.

دڅدرانو په نرخ کې داسې شته چې که چیرې الف دکوم شی دعوی وکړې او که چیرې ج په خپله خو بڼه قسم کوی نو دقسم کولو حق دده دی او که چیرې ج ووا یی الف دی د خپلې دعوی اثبات وکړې نو دڅدرانو نرخ الف یعنی دعوی گیر ته قسم ورکوی. ځکه دعوی کوونکی یعنی الف ګټه کوی.

که دپاس پټې څښتن دکوز پټې څښتن دبرید وهلو دعوه وکړې اود بریدو هلو دعوه یی په متر سره تر پنځه پاوه (۱) زیاته نه وی نو قسم اول دکوز پټې دڅښتن دی. خو که چیرې دکوز پټې څښتن قسم نه کوی، نو دڅدرانو نرخ دپاس پټې څښتن ته قسم ورکوی. او که چیرې دعوه یی تر پنځه پاوه زیاته شوه نو په هغه وخت کې دکوز پټې څښتن مجبور دی چې قسم وکړي.

په تور او سپین مړي (۲) قسم هغه وخت کیږي چې یاپه کنډوکی (په هغه بې طرفه سیمه کې چې دوو قومو تر منځه اود یوه پوری هم ربط نه لري) همسا په مرکري او یایی کمه وکړي. په منګلو کې که همسا په دکنډوهم نه وي او چاپیسی پری وخوړي نودوه غوایی ننوا تی، لس زره افغانی ناغه به ورکوي او کوربه یی سوځي.

په منګلو کې په غره باندې په اووه میره قسم دی. په نوروقو مو نو کی کیدای شي دغره ددعوی قسم په پنځو س او سلو هم تر سـره شي.

(۱) یو پاوه په دی حساب شپږ صحیح یو په څلور سائنتی متره، راځی چې پنځه پاوه یی مساوی له یو دیر ش نیم سائنتی مترو سره دی.

(۲) له تور مړي څخه مطلب هغه مړي دی چې قاتل یی نه وي معلوم او په شپه کې مړ وی اوسپین مړي بالعکس.

په منگلو کی که چاد کوم بل چاشنه میوه داره و نه ژو بله کړه او یایی فصل ژو بل کړ او یایی د چا کوټه ږنگه کړه نو نه واری دوه سوه شپيته افغانی شرم او یو پسه به ننوا تی ور کوی او اړو لی تاوان به هم ورکوی . لکه چی په زاپه کوټ کی یوه سړی دچامال حلال کړ او نه گینه یی بیرته ور کړ .

ب- دسالارزو ، مشوا نو، ماموندواود شیگل دشیثوارو تری:

۱- که څوک بی گناه مړ گټ وکړی نو کور یی سو څول کیږی . او خپله هم مړ گو نی دی . دا ډول بی گناه مړ گو نه اکثرا د میراث د پاره وی .

۲- که الف پاخی او ج مړ کړی او الف بندی شی او په زندان کی مړ شی نود ج مړی ور باندی نه خلاصیږی .

۳- که الف پاخی اوج مړ کړی اوج تنها الف په جنگ کی زخمی کړی . که الف دکور نه و تللی نه وی او مړ شی نو الف دهماغه زخم نه مړ شو چی ج ور باندی لگو لی وه . نو دوی دواړه مساوی او پتنه خلاصیدای شی . خو که چیر ی الف دکور نه راووت اوڅه وخت وروسته مړ شو نودج دزخم له کبله نه دی مړ شوی او حتی په ج باندی دقسم حق هم نه لری او یادا چی دالف ورته قسم وکړی چی الف دج دزخم نه مړ شوی دی .

۴- دمړی دجوړی په مقابل کی یوه بنځه او لس یا پنځلس زره افغانی ور کول کیږی . زخمی ته یواز ی یوه بنځه ور کول کیږی . په ننوا تی کی به گډه (پسه) او میا، ملاو سپین ټیږی شامل وی .

۵- که جنگ او دعوی ساده وه نو ننوا تی هم ور سره ساده وی او که چیر ی قضیه سخته وه نو کیدای شی چی بنځی او ما شومان هم ورسره ولاړ شی او پړی په غاړه واښه په خو له گنا هکار د مظلوم له خواو بخښل شی او یادا چی ونه بخښل شی .

۶- که چیر ی د دوو تنو تر منځ پتنه وی اودواړه دکوم بل گډه دشمن په مقابل کی په یوه لښکر او یا یوه سنگر کی سره برا ټیږی

شي، نو يو بل ته څه نه شي ويلای او په ډاډه زړه به ديوبل ملگر تيا کوي. اود گډه دښمن په مقابل کې به درېزي.

دشر يك جنگ نه د مخه ټول قوم فيصله کوي چي پتنه دار خلك به خپل تر منځه نه سره وژني. که بر سیره پر دی په لښکر کې چا کسات واخيست نود قوم نه ايستل کيږي او مړي اوژو ندي يا غم او ښادي نه ورسره پالي. که چيري يې مدعي ته نيك ورکړ او ورسره جوړ شو، نو وروسته له هغې قوم هم ورسره جوړيږي او بيرته يې قوم ته ورپرېږي دي.

۷- که الف پاڅيده ج يې مړ کړ او په تينښته کې د ج د تربره کړه ورنووت او يا حتی دورور کړه ورنووت نو همسايه شو او تر خپل برید به يې تيروي او هيچا ته يې مرگ ته نه ورکوي او په خپله هم څه ورته نه وايي. وروسته له هغې ورځې يې که بله ورځ پيدا کړ نو وژني يې:

۸ - غلا که په چاباندې ټا بته شوه، نو يو په دوه به يې بيرته ورکوي. يال (هغه پيسې چې دغلا پيدا کولو له پاره لگيدلي وې) به هم غل ورکوي. که غله د يال لگيدلي مبلغ پيسې و منلي خو خبره خلاصه ده او که نه هغه څوک چې غلا يې شو يده مجبور دی چې لگيدلي پيسې په قسم سره خپلې کړي. غل به د اثبات په حالت کې او لس ته زر افغاني (گنهيکاري) ورکوي. (د باجوړ په سالار زو کې غل مجبور دی چې د عذر په نامه قوم ته ډوډي ورکړي او يوه يا دوی کوټي يې هم سوځولي کيږي).

۹ - دکرو ندو ناغي ته هم تړه وايي يعنې دا چې کارينو نه (دغره دکښت وړ ډډي) په يوه معينه خوا کرل کيږي او هغې خوا ته به مال نه بيول کيږي. د مخالفت په حال کې تری ناغه اخيستل کيږي.

۱۰ - که چيري څوک په چيغه کې ولاړ نه شي او ياد مړي قبر ته رانه شي او معقول عذرو نه لري مثلاً په خپل پټي کې کارکوي نو

په توده لمبه (۱) کې ترې یوې ما توی او دی هم و هی او که په توده لمبه کې چاته لاس ته ور نه غي نو بیا وروسته یو گډه توری حلالوی.

۱۱- که چیرې الف دج په غم او درد او یا چیغه کې د دال له خوا مړ شو، نوج به هڅه کوي چې دال مړ کړي خو پتنه دالف خپله ده او په ج باندې کوم الزام نشته. کله کله الف دج نه لږ څه تاوان اخلي.

۱۲- که چیرې یو سړی ځمکه خرڅوي نو باید د (ویني دخپلوانو) څخه پوښتنه وکړي. خو که شفیع دیوه پردی سړی وه نو شفیع معتبره گڼل کیږي. که بیا داسې وه چې ټول خپلوان وو نو اول حق د نږدی خپل دی چې ځمکه واخلي. خو که بیا پردی سړی دو مړه پیسې وړ کوي چې خپلوان هغې بیې ته حاضر نه شي نو بیا حق د پردی دی چې هغه په زیات قیمت سره واخلي. خو که چیرې کوم خپلوان او یا پردی خپلوان او یا پردی سړی بالکل دو مړه جگ قیمت و نیسي چې هلته په هغه قیمت نژدی ځمکې خرڅې شوي نه وي نو بیا کیدای شي چې په اخیستو نکي له دی کبله قسم راشي چې آ یادې په رښتیا په دو مړه قیمت سره نو موږې ځمکه اخلي او که غواړي چې یوازې د ځمکې قیمت د خپل اصل قیمت څخه پورته ونیسي.

۱۳- که چاد میراث له پاره مرگ او ژوبله وکړه نو کور یې چور کړي او بیا سو ځل کړي. په خپله قاتل وروڼه او زامن او د ترو نو زامن یې پاڅول (شرل) کیږي. بیرته جوړه یې هغه وخت کیږي چې دبل ځای سپین ږیري او ستانه راوړي او عذر او ننوتی وکړي. وروسته له دی په ځای کیږي. البته تر هغو چې په ځای شوي نه وي ځمکه یې هم شاپړه وي.*

(۱) له تودې لمبې څخه مرا دهما غه احساسا تو گړي ده چې خلك په كې را غونډه یږي او مربوط عمل ته اقدام كوي.
* دآزادو سیمو په سالارزو کې د ځمکې شاپړول شرط نه دی.

۱۴- که چا پردی بندځه وتښتوله نو مړ گو نی دی او هیڅکله په ځای کیدای نه شی ، تر هغو چی یاوژل شوی نه وی او یا په خپل مړ گټ مړ شوی نه وی . په دانگام کی په بندځه یواز ی یو سپری وژل کیږی او نوره کور نی نه د ښمننه کیږی.

۱۵- که چیری الف په ج دځه شی شک وکړی نو ج به قسم کو ی او که ج په عین زما ن کی په الف دځه شی شک و کړی نو ج به تر یوه کال پوری صبر کوی او خپل مال به لټوی . که پیدانه شو او ورو سته له یوه کاله یی بیا هم په الف قسم کاوه نو مجبور دی چی الف قسم وکړی.

۱۶- که چیری په سالار زو او ما مو ندو کی یو سپری په خپلی ښځی باندی کوم څوک مړ کړی نو د مړه خپلوان او یاد ښځی دپلار کور حق نه لری چی د ښځی میره ته د درواغجن مړ گټ له کبله قسم ورکړی. خو په هغه حالت کی چی تور شوی سپری خلاص او بندځه مړه وی او یادا چی سپری مړ او بندځه خلاصه وی ، نو په اول حالت کی د ښځی پلار او په دو هم حالت کی د سپری خپلوان د ښځی میره ته ویلای شی چی دو هم کس مړ کړی او که نه د ښمننی دی. که بندځه خلاصه او دپلار کور ته و لاړه شی نو د ښځی خپلوان مجبور دی چی مړه یی کړی او که نه یی و ژ نی نوسپری کولای شی چی د ښځی کوم خپلوان (پلار ، ورور او نور) ووژنی.

۱۷- که الف د ج ښځی ته لاس واچاوه نو ج د الف ښځی ته د مقابلی له پاره لاس اچوی خواکثر الف د ج له خوا وژل کیږی او یا دا چی د لاس اچولو پر ځای بندځه تښتوی. له دی امله د لاس اچولو معا ملی په دانگام او په عمو می ډول په سالار زو ما مو ندو او مشوانو کی کمی دی .

۱۸- که الف د ج له فصله او به وای پروی نو الف به هم هماغو مړه او به ور کوی او که فصل یی سوی وی نو مجبور دی چی د فصل تاوان ورکړی.

لکه چې ومو لیدل دڅدرا ڼو، منگلو، تنیو، گر بزو، سبر یواو دڅاڅی میدا ن دڅاڅیو دڼر خو نو تر منځ ډیر کم توپیرو نه مو جود دی. دخو ست واړه قو مو نه چې په سمه کی او سپڼی همدغه دغره دقو مو نو نر خو نه چلوی (۱) ددوی دڼر خو نو تر منځ توپیرونه یاپه شرم کی او یاپه قسم کی (په ځینو کی په زیاتو خلکو قسم کوی او په ځینو کی په کمو خلکو قسم کوی) مو جود دی. نور نو ددوی اکثر نر خو نه سره ور ته او مشابه دی.

دسمی قو مو نه چې اکثر واړه او د غر نیو قو مو نو (پربه) (۲) قو مو نه دی دغر نیو قو مونو په نر خ فیصله کوی. اصلا نو بیاپه دوو مدعیانو پوری اړه لری چې دگر بزو، څدراڼو او یا دسبر یو په نر خ سره جوړیږی او که په دوو دوستانو سره مصالحه کوی. په ټولو قو مو نو کی وروسته له پنځو، شپږو او یالسو کالو نو کله چې مرگ او گوډ، سوک او څپیره قوم سره وړان او ویجاړ کړی نو دبیرته جوړو لو له پاره یی تنظیم جوړیږی. تنی او گر بزدا ډول دقوم بیر ته ټینګیدلو ته ځلویښتی وایي او نور قو مو نه یی (اربکی) بولی.

دځلویښتی او اربکیو کارداسی وی چې دقوم دهری پښی او خیل نه یو یو مشر اوڅوتنه اربکی انتخابیږی. د مشرانو دمنځ نه یو تن داربکیو مشر مقرر یږی چې ((میر)) ور ته وایي. نور مشران چې انتخاب شوی دی، دعوی او قضیې فیصله کوی. که چیرې مشران فیصله وکړی او یو له مدعیانو نه فیصله و نه منی او یا دمثال په توګه دکور دسو لوا اجازه ور نه کړی نو مشران میر ته او میر ځوا نو اربکیو ته د فیصلې دتعمیل امر ور کوی.

(۱) مخکی بر خی ته دی رجوع وشي.

(۲) که څه هم دخو ست واړه قو مو نه د هغه ځای دغر نیو قو مو نو د (پربه) حیثیت لری خو بیا هم نه شی کولی چې له اغیز یی خلاص شي.

دلته د مشرانو فيصله چې قانوني او عدلي حيثيت لري، او اړيکيو ته داچرايه قوي په توگه انتقال لري. د څلويښتي اړيکي په قبيلوي تنظيم کي د پوليسو ځاي نيولای شي.

داچي و لي څلويښتي ور ته وایي يوه معلوما ت را کوو نکي مشر مونږ ته وو يل چي اړيکي به ټول څلويښت نفره وو له دي کبله ددي سازمان نوم څلويښتي شو. د دومي خبر يو چي د وزيرو، خپلونه دي ډول غوټي ټينگي (ډلي) ته هم څلويښتي وایي.

د څلويښتي دخلا صيدو سره قوم بيرته اتفاق او اتحاد کوي او په عمومي ډول فيصلې کوي. همدا ډول کيدای شي چي په څلويښتي کي نوي څلي (نرخونه) را منځته شي او يادا چي ځيني نور له منځه ولاړ او يا تعديل شي.

په عمومي توگه پښتو نولي دوي خواوي لري چي يوه خوا يي نرخونه (Codes) او بله خوا يي ارزښتونه (Values) دي. نرخونه مخکي و ښودل شول. د پښتني ټولني ارزښتونه داسي مفاهيم دي لکه ننگ، ناموس، غيرت، وطن پرستي او نور. دا دواړه خواوي د پښتون د ملي کرکټر ستنې دي چي يو له بله نه جلا کيدو نکي او حتي يو په بل کي ننوزي. که څه هم د پښتني ټولني ارزښتونه لومړي مقام لري خو بيا دواړه خواوي يو بل تعقيبوي او تکميلوي.

د پښتنو له پاره د ننگ، ناموس، غيرت او خاوري ساتني ارزښتونه دوه مړه اهميت لري چي داعادي له پاره يي د قبيلوي نظام ټول و حشت او ناکړدي د ځان سره راکاږي. دا هغه حالت دي چي د پښتنو حقوقي اصول ځان د تعقل څخه باسي.

د حقوقي ټولن پوهني پيل د انگليسي پوه هابس (Hobbes) نه کيږي. هابس ددي له پاره چي د دولت زاپه اساس ته يوه نوي ستنه و دروي، نو يي د طبيعي حالت نه خبري وکړي. دده په نظر په طبيعي حالت کي انسان وحشي و او ددي و حشت نه يوازي د دولت د تنظيم په واسطه راوتلی شي. بل محقق جان لاک په

خپل وار سره وایی چی انسا ن په طبیعی حالت کی آزاد هم و ا و دو لت دانسان څخه دغه آزاد ی اخلی . روسو د دواړو یوسنتیز جوړوی چی انسا ن که چیر ی د دو لت تنظیم مني ، نو هغه دیوه اجتما عی تړون له مخی دی چی د طبیعی حالت وحشت ته خا تمه ور کوی او آزادی یی هم باید ددی حالت سره برابره وی.

هیگل بیاد طبیعی حالت سر ه مخالفت کوی او وایی چی په طبیعی حالت کی هیڅ حقوق نشته او یواز ی و حشت او زورچلوی. په مقابل کی بیا اجتما عی حا لت (ټو لنه) د دو لت د تنظیم سره هغه یواز ینی حالت دی چی په رښتیا سره حقوق په کی مو جود دی. هغه څه چی په اجتما عی حا لت کی قربانی کیر ی او یاله منځه درومی د طبیعی حالت و حشت او زو ر دی (۱).

مارکس هم په حقو قی فلسفه کی دهیگل پلوی کوی ، ځکه هیگل وایی چی طبیعی حالت زمو ږ له پاره فرضی دی او مو ږ د هغی په باب څه نه شو ویلای. نو له دی کبله مارکس هم په مجردو کتگوریو پسې نه گرز ی او غواړ ی په خپل تحلیل کی دتکا مل ته رسید لو او مشخصو کتگور یو څخه شرو ع وکړی (۲)

مارکس د سیاسي اقتصاد په انتقاد کی چی سمیت اوریکار دویي د مجرد ما هی گیر او ښکار ی (طبیعی حالت) څخه شرو ع کوی داتلسمی پیړ ی د بی فکره تصورا تو څخه گڼی او وایی چی دا ډول تحلیل بیرته طبیعی حالت ته تگ نه دی، بلکی د ادبورژ وازی ټو لنی تجر ید شوی انسانا ن دی . همدا ډو ل درو سو اجتما عی تړون چی د طبیعت نه آزاد انسانان سره یو ځای کوی په یوه دغسی ناتورا لیز م و لا ږ

(1) G.W.F. Hegel: Werken in Zwan zig Banden Bd.10.P. 311; 312, Frankfurt; swhrkamp; 1970.

(2) Marx; Karl: zur kritikd. politischen. okonomie Dietzverlag Berlin P. 247—256

نه دی (۱) دمارکس پوهه د مشخصو کتگور یو څخه داده چې سپړی باید. په یوه فرضي حالت پسې ونه گزړی او هغه څه (ارتباطات او مناسبات) چې په ټولنه کې موجود دي د تحلیل له پاره د حقو قود فلسفي تاریخي مفهوم چې هابس، لاک او رو سوی را منځته کړی په نظر کې ونیسی.

هرڅو مړه چې یوه ټولنه د اقتصادي مناسباتو او تولیدي قواوو په لحاظ وروسته پاتې وی په هماغه اندازه یی سیاسي او اجتماعي موسسات هم ساده او عمیق او صیقل شوی نه وی. لېمان (Luhmann) هم دخپلې حقوقي ټولنې پوهنې په مطالعه کې ددی خبرې تصدیق کوی. دی وایی چې ټولنی ټولنه په ټولنه یو یا قشرونو (Segment) ویشل شوی دی.

هغه ټولنی چې ساده او وروسته پاتې دی ټوټه والی (Segment) یی کم او هغه ټولنی چې مغلقی او پر مختلبي دی ټوټه والی (Segment) یی ډیر او مغلق دی (۲).

که څه هم موږ دلته نه شو کولای چې د حقو قود فلسفي اود حقو قی ټولنې پوهنې په رڼا کې پښتونوالی مطالعه کړو خو په دی لنډو کرښو کې غواړو څه ناڅه په مختصر ډول د پښتنې ټولنې حقو قی برخې (Segment) ته نظر واچوو:

لکه چې موږ مخکې وو یل چې د پښتنو ټولنه ټوټه ییزه (مساوات طلبه) (Segmentary, Egalitarian) اولاس ناخوړلی ده په هماغه اندازه یی حقو قی اصول (Codes) هم ساده اوله دومره زیات عقلانیت (Rationality) . (۳) څخه برخه مننه دی.

گیگر (Geiger) او ځینی نور ټولن پوهان حقو ق په لویو مجموعو (Integrates) یادوی چې د مرکزي ټولنې څخه

(1) Ebenda. P, 227.

(2) Luhmann: Recht Soziologie Bd,

(۳) ماکس ویبر (Max webber) چې په خپل کتاب (دکاپیتالیزم روحيه) کې د غرب علوم، تخنیک، حقو ق، موزیک او هنر د عقلانیت (Rationality) څخه گڼي.

برخه من وی. خو موږ دزیگریست (Sigrist) (۱)
 او اوسنیو ټولن پوهانو او انټروپولوجستانو سره چې حقوقو ته له
 مرکزیت څخه په ټوټه ییزو (Segmentary) ټولنو
 کې قایل دی، موافق یو. فرق یی یوازې دوو مړه دی چې دپښتنو
 په حقوقي کود کې ددی ټولنیز ارزښتو نه په احساساتو ټول
 عکس العمل ښکاره کوي چې د عقلانیت (Rationality)
 څخه یی و باسی .

دراسیو نا لیتې (Rationality) پر عکس یی عدم معقولیت تشکیلوي .
 ځکه په ځینو ځایونو کې ددی پر ځای چې ټولو ته مواد اود لایل
 پیداشی هلته په قسم او یافال نیو لو (توده) باندې ځان تسکین
 کوي. چې دلته زیاتره له احساساتو څخه کار اخیستل کېږي نه
 له منطق او استدلال څخه چې ځنې یی لکه جان زیر کيار هغه غفلت
 بو لي. جان زیر کيار هغه وخت چې په پښتو نو لي باندې بزغېږي
 نود غفلت دري سا حي ښیي:

(۱) دی وایی چې د(پښتونولۍ په کودکی جرم نه زېږي) او
 پنځو س کاله وروسته هم کیدای شي چې ستا دښمن در څخه بدل
 واخلي نو دلته د نوي او زاړه جرم تر منځ توپیر نشته . البته
 په پر تلیز ټول په نورو حقوقي جرم وروسته دیوی ټاکلی مودی
 څخه جرم نه بلل کېږي.

(۲) دجرم کولو دانگیزی پوښتنه نه کېږي ، په تیره په جنسی
 جرمونو کې . مثلاً دیوی دښمن د تورن کیدلو په مساله کې ددی
 پوښتنه نشته چې آ یا دښمنه میړونه ده او که نه ؟ او یادا چې دښمن
 په خوښه داکار شوی دی او یادا چې ددی سره زور شوی دی.

(۳) ځینو داسې مرکزي نورمو نو ته لکه دژوند ساتنه او یاد
 مجرم نه کړي که دپښتو نو لي په کودکی ځای نه دی ورکړ شوی . په
 مقابل کې بیا ددنگ او ناموس نه داسې قوي ارزښتو نه جوړ

(1) Sigrist; Chr: Regnierte Anarchie a. a.o.p 105—112.

شوی دی چې د ژو ندانه ځینې نور مهم عنا صر تری قر با ن شوی دی . (۱)

پښتو نو لی دیوی لاس ناخوړلی مساوات طلبه (Egalitarian) او ټوټه ییزې (Segmentary) قبیلوی ټو لنی حقو قی کود ا و ارزښتو نه تشکیلوی چې ځان په خپله اداره کوی اود مرکز یت سره په مخالفت کی ده . زمو ږ حقو قی کود د خپل تطوری په نتیجه کی څه ناڅه ځان منطق ته نیز دی کړی دی او په قضیو او معا ملو کی د ژبی او وینا خالاکي اهمیت لری . د مثال په تو گه په تنیو کی تقریبا سل کا له پخوا په بندځه تښتولو یا بندځی ته په لاس اچولو سره سړی نه وژل کیده بلکی لاس پزه او یا پښه به یی پری کیده . بیا وروسته یادی ډول معا ملو د زیا توا لی او یاد بندځی د مسالو د اهمیت له کبله په بندځه با ندی سړی مرگو نی شو .

همدا ډول څه ناڅه فکر په مسایلو باندی د قبیلوی ، جغرافیا یی او تاریخی شرایطو سره سم را منځ ته شوی دی . د مثال په تو گه دو زیر ستان په سیمه کی داسی قضیه پېښه شوه چی یوه آس په چمن کی وابڼه خوړل یو سړی راغی د ختیځ له خوا یی و ښو ته اور واچاوه . دویم دشمال له خوا اور واچاوه ، دریم د جنوب له خوا اور واچاوه او څلورم دلویديځ لوری څخه . د آس څښتن تاوان و غوښت خو څلورو وا ړو اور اچوو نکو د تاوان دور کولو زړه نه و او هیڅ یوه ملا متیانه منله . په نر خ کی بالاخره څلور م تن چی د آس د تښتې آخری امکان یی بند کړی و ملا مت شو او باید تاوان یی ورکړی وای .

دارنگه یو بل مثال مو ږز ته معلوم دی چی په بی مشره (Acephalous) ټو لنو کی د هو ښیار ی په ضرور ته کتلی شو . یوه سړی خپل آس په ځنگل کی د وښو خوړلو له پاره

(1) R.R. esgesellschaft National staat und Djan—zirakyar: stamm Irredentismus am Beispiel der Pashtunistan frage; Haag + Herchen; Frankfurt / M; 1978; P.65

پريښود . وروسته له خو وړ څو يوسړي راغی او ځنگل ته يې اور واچاوه . دآس څښتن داورا چوو نکی څخه تاوان و غوښت خو اور اچوو نکی نرخ و غوښت . په نرخ کې دآس څښتن وو يل چې زما آس په ځنگل کې وا ښه خو پل او فلانی اور وا چاوه چې دده داور اچولو له امله زما آس و سوځيده. داور اچوو نکی څخه پو ښتنه وشوه ، هغه وو يل چې خدای دی نه کوی چې زما داور اچولو له امله دده آس مړ شوی وی او زیا ته يې کړه چې آس پخوا داور اچولو څخه مړ شوی دی. نرخيانو بالا خره داسی فيصله وکړه چې آس دی په لټ واړول شی . که چیرې دآس دلاندی واښه سوی وی نو آس داور له کبله مړ شوی دی او که بیا دآس لا ندی واښه نه وو سوی، نو آس پخوا له اور څخه مړ دی.

ددی مثالو نو دراړ لو څخه زموږ مقصد دا دی چې د پښتو نو لی حقوقي کود د خپل تطو راو تکا مل په نتیجه کی لکه څنگه چې (Max webber) یی یادونه کوی څه نا څه ځان تعقل او عقلا نیت. (Rationality) ته ښیر دی کوی ځکه د (Max webber) (۱) له نظره د فیصلی دکولو له پا ره دلایل پیدا کول د معقولیت ښانی دی .

نود پښتنی ټو لنی ددی خواصو په اساس اود سختی ایکا لو ژی له مخی کولای شو چې په دی دریو سا حوباندی یوه بله هم وراضا فه کړو. یعنی دا سی نه ده چی پښتانه ژو ند ته په کم اهمیت قایل دی، بلکی غفلت یی دلته دی چې په کوم جرم باندی مړ گو نی

(1) Max; weber: Writschaft und gescl schalf.

Hall band J.C.B. Mohr panl siebeck Tubingen / 1959; P 395—397

دماکس و یر په نظر باید چی نور مونه او حقوقي جملی سمی دیوه حقوقي سیستم لا ندی راشی چی یو دبل سره په تضاد کی نه وی.

د پښتنو ټولنيز- اقتصادي جوړښت

کیدل . په پو تنسیال کی (بالقوه) د جرم د مخنیوی له پاره را منځ ته شوی دی (۱)

په هر صورت د پښتنو نو لی نور مو نه دیوی دا سی ټو لنی حقو قی کود تشکیلو ی چی هر فرد د بل سره برابر او هیڅوک د چانه کم نه دی . د پښتنی ټو لنی په ټو لنیز جوړښت باندی مو پخوا خبری کړی دی ، یوازی دو مره زیاتوو چی په داسی مساوات طلبه ټو لنه کی چی دمر کز یست تاثیر په کی کم اود ((منظمی انارشی)) نوم ور کولای شو، په هغه انداز ه د عقلا نیت تو قع نه شی کیدلای چی ماکس ویبر یی «حقو قی انحصار» (۲) بولی.

که چیری انسان په ((منظمه انارشی)) کی د معقولیت څخه بر خوردار نه دی او یاد جرم په مقابل کی د جزا سختوا لی موجود دی او یادا چی کله کله یی حقو ق د زورور حقو ق دی خو په مقابل کی ددی ټو لنی اید یال شکل یوارما نی حالت دی چی انسان یی دخپلی مبارزی او تر قی په لاره کی هغه پړاو ته ځان رسوی چی هلته هیڅ ډول انحصار، حاکمیت، مرگ او ژوبله نه وی . په پښتنو کی اکثره شخړی ، مرگ او ژوبله یا اقتصاد ی مسایل دی او یا په زیاته اندازه دنا موس او ننگ دارز ښتو نو سره تړ لی دی. (وگوری ضمیمه) کله چی دغه قبیلوی اقتصاد ی ارتبا طاتوران او ویجاړ شی پرځای یی نوی تمدن او متر قی مناسبات را منځ ته شی، د ننگ او نا موس ارزښتو نه به هم دخپلی زړی زیر بنا سره د تاریخ کندی ته و سپاری او نوی روبنا به داسی نور مو نه په ځان کی احتوا کړی چی هلته انسان او انسانی ژو ند د آزادی سر ه د حقو قو بر خه نه بلکی بیخی د بدیهیا تو څخه وی.

(۱) په مفصل ډول د بدل د مخنیوی له پاره د بدل مبحث ته رجوع وکړی.

(۲) د ماکس ویبر په نظر سره که حقو ق په یوه اور گان (دولت) پوری منحصر نه وی نو دابیر ته هغه د (ځنگل قانون) یعنی حق د زورور دی تری جوړ یز ی . له دی کبله باید حقو ق انحصار ی او سیستماتیک وی چی هغی ته معقول وو یلای شو . وگوری د هماغه ماخذ دری سوه شپږ نوی یم مخ.

اووم فصل

کلیواله ټولنه

کلی اود کلیو ټولنیز جوړښت:

ددانگام او گر بزو په غر نیو سیمو کی کلی، چینو، و یالو او خوړو نو ته نن دی پراته دی اود گربزو او بنو راو ک په آواروسیمو کی کلی دزرا عتی ځمکو شاو خوا په میدانی ځایو کی جوړ شوی دی. ټول کلی یو شان نه دی، ځینی وړو کی اوځینی لوی دی. په منځنی تو گه دوړو کلیو نفو س له دوه سوه تر پنځه سوه او د لویو کلیو له پنځه سوه تر زرو تنو پوری اټکل کیدای شی. په دانگام او گر بزو کی دکلیو څخه جلا په غرو نو یاد غره په لمنو کی له یو کور څخه تر پنځو کورونو پوری مو جودو ی چی په دانگام کی ور ته باندې او په گر بزو کی ورته کوټکی وایی. په دری واړو سیمو کی ځینی کلی ډیر پخوا نی دی او په پخوا نیو نو مو نو یادین ی. اکثره کلی دځای، خوړو نو، ناو نو یاد قبیلی دیووا حد دمشر په نامه شهرت لری.

په غر نیو سیمو کی دزرا عتی ځمکو دسپما له کبله ډیر کلی د غرو نو په لمنو په شاوخوا یو باندی آ باد شوی دی. دټولو کلیو دکورونو په ودانیو کی د محل دلرگو، تیرو، او نورو موادو څخه استفا ده شوی ده چی د اوسپنی، سامان او نور لوازم یی له ښارونو څخه اخیستل شوی او په کی استعمال شوی دی. دښو-

راو ک د کلیو کوټی له یوی بلی څخه، اصله لری اما د دانگام او گربزو د کلیو کوټی یوه په بلی پور ی نښی دی. په غر نیو سیمو کی د کلیو کوټی ادیوی بلی څخه په لنډه فاصله په جگو ځایو جوړی شوی دی اود لری ځای څخه د کلیو کوټی داسی ښکاری ، لکه چی یوه د بلی د پاسه ولاړه وی. د کلیو په منځ کی کوڅی تللی اود اکثره کورونو درواز ی کوڅو ته راو تللی دی.

په کلیو کی د شتمنو او بیوز لو کوټی معلو میږی . دیوز لو کوټی اود کورونو سا ختمان سا ده دی. ددوی د کورونو دیوالونه ټیټ، دوه یا دری کوټی لری چی په یوه یا دوو کوټو کی ټول فامیل سره د کور د سامان یوځای او سیږی. په منی، ژمی، او پسرلی کی په کوټو کی او په اوږی کی په بامونروید پری . په دانگام او گر بزو کی د اکثره شتمنو کورونه ، کلا گا نی او یا کلا وز مه دی . د کلا گا نود ننه ساحه پراخه وی ، د کوټو څلور خوا وی لوړ دیوالونه چاپیر شوی دی اود کوټو تر مخه یی بر نه ی جوړی شوی . د ځینو کلا گا نو په یو گوټ اود ځینو په دوو اود ځینو په څلورو واړو کوټو نو جگ بر جو نه جوړ شوی دی . د کلا په څلورو خوا دیوالونو او برجونو کی د ټو پکو له پاره سوری جـوړ شوی دی چی په واقعیت کی د کلا دا دیوالونه او بر جو نه د جگړو په دوران کی دفاعی سنگرو نه دی. د کلاو دننه او یا په لنډه فاصله د کلا څخه د باندی حجری (میلستو نو نه) جوړ شوی دی . د کلا گانو کوټی پیری وی چی شتمن د خپلو میرمنو او اولادو سره په جلا جلا کوټو کی او سین ی اوساما نیی په جلا کوټو کی وی.

۱- جو مات او ملا:

په وړو کلیو کی یو او په لویو کلیو کی تر څلورو جو ماتو نو وجود لری. د کلیو او لس په گډه د جو مات له پاره ملا نیسی او د کلی خلک ملا ته سپری سر (نارینه چی لمانځه ته ځی) داوړی او منی په درمندو نو کی غنم او جوار د (اړی) یا (اما متی) په نوم ورکوی. بر سیره پردی ملا ته سرسا په زکات، شکرانه ، خیرات او د

او سیدو کور هم ور کول کيږي او دده کور ته دغم او ښاد ي په ورځو کي برخه هم ور ليري. ملا يوازې دخپل ځان او کور د افرادو له پاره جامي اخلي چي په ځينو وختونو کي دکلي شتمن اشخاص ملا ته دجا مو داخيستو له پاره نغدې پيسي هم ور بخښي (۱). په کليو کي ملايان لاندني دندې په غاړه لري چي په هغو کي ځيني مذهبې او ځيني اولسي دي.

لمو نځ:

لمو نځ ور کول دملا اساسي دنده ده. دکلي خلک پنځه وخته لمانځه له پاره جو مات ته راځي او ملا د لمانځه اما مت کوي. ملا دسهار، ماسپښين اود جمعي دورځي د ماسپښين په لمانځه کي مذهبې احکام تبليغوي (۲).

تدريس:

په ځينو جو ماتو نو کي ملايان نجو نو او هلکا نو ته دمذهبې کتابو نو تدريس کوي. نجو ني بلوغ ته درسيږي تر مخه درسي قطع کوي او له دي وروسته جو ماتو نو ته نه راځي.

په جو مات کي دوه ډوله هلکان درسوايي چي يوه ډله هلکان د ښوونځيو زده کوونکي دي دوي د ښوونځي دتگ نه مخکي او ياد ښوونځي درس نه وروسته جو مات ته ورځي اود ښوونځيو دزده کړي سره يوځای ديني زده کړه هم کوي. بله ډله هلکان چريان

(۱) ملا سپيني جا مي اغو ندي او سپين پټکي په سروی.

(۲) دکلي ملا دوخت پيژندني مهارت لري. دي دسهار، ماسپښين، مازيگر، ماښام او ماخستن دلمنځو نو وختو نه دستور او لمر دحرکت څخه معلوموي او ځيني ملايان دوخت د معلومولو له پاره له گري څخه کار اخلي.

یاطالبان (۱) دی چی ځینی یسی دکلی دی او ځینی دنورو څا یو څخه دلته راغلی دی.

دطالبانو او چر یانو اکثریت دنا داره کور نیو ما شومان، یتیمان اود مذهبی کور نیو هلکان و ی. دکلی چریا ن له درس څخه وروسته خپلو کورونو ته ځی اودنورو ځایو څخه راغلی چریا ن په جو مات کی او یاد جو مات ترڅنگ په کوټو کی او سین ی. دکلی خلک چر یانو ته ډوډی ، جامی، زکات ، خیرات او په در مندو نو کی غله ور کوی . ځینی چر یا ن دځینو دینی کتا بو نو دلوست څخه وروسته در س پرین دی او په دنیوی چارو کی بر خه اخلی. او ځینی ددینی کتا بونو دلوست څخه وروسته دلورو دینی زده کړ وله یاره درسمی دینی مدرسو او یادنا متو دینی علماوو شخصسی مدرسو ته ځی او هلته خپلو زده کړو ته دوام ور کوی.

دجو ما تو نو ځینی چر یا ن ددینی کتابو نو دلوست په پای کی په خپلو کلیو کی پاتی کیږی اود خپلو کلیو اما مت شروع کوی (۱)

په غوږ کی آذان :

دماشو م دزین یدنی څخه وروسته ملادماشو م کور ته ور بلل کیږی او هلته دماشو م په غوږ کی آذان کوی . د هلك په غوږ کی د

(۱) چری یاچریان په نورو پښتنو سیمو کی مثلا په غزنی ، پکتیا او ننگرهار کی هغو هلکانو ته وایی چی دجو مات دطالبانو له پاره دکلی له کورونو څخه ډوډی راوړی ددلا دکور ځینی کارونه سر ته رسوی او داسی نور او په علمی لحاظ ددینی زده کړی ابتدا یی زده کوونکی وی او کله چی لوی شی او په زده کړه کی هم پرمختگ وکړی نو بیاور ته طالب اوطالبان وایی . دلوست په پای کی په رسمی مدرسو کی دشهاد تنا می تراخیستلو وروسته او په او لسی مدرسو کی د هغو پر سر دیونا متو عالم له خوا دپگړی تر تر لو وروسته دملا یا مو لوی په نا مه یادېږی چی رسما داما مت کولو او که تکره وی نورو طالبانو ته ددینی زده کړی تدریس کولو اجازه لری .

آذان له پاره د کلي ملا حتمۍ را غوښتل کيږي اما دنجو نو په غوږ کي دآذان له پاره د ملا را غوښتل حتمي نه دی ځکه چي د نجو نو په غوږ کي دملا نه پرته هر نارینه آذان کولا ي شي .ملا ته دآذان کولو په مقابل کي د ماشوم پلار څه نغدي پيسۍ ورکوي.

د م تعويد:

دناروغو ما شو ما نو ، بندخواو نارينه و ، له پاره يا ملا کورته غوښتل کيږي او ياناروغ جومات ته ورځي ملا ناروغ ياد قرآن مجيد په آياتونو دمو ي ، يا ورته تعويد ليکي او يا ورته بندورکوي. ملا ته ددم تعويد په مقابل کي شکرانه ورکول کيږي چي شکرانه يانغدي پيسي وي او ياغله يابل څه.

دقرآن مجيد ختم :

دکلي خلک دناروغ د صحت، يادآفت او مشکل ددفعي په خاطر او ياد يوي کورني د مې شخص په روح (دروح دآرامو لو) دپاره دقرآن مجيد د ختم له پاره د کلي ملا او چريان (طالبان) راغواړي. ملا او چريان دقرآن ختم کوي اود ختم نه وروسته دعا کوي .د ختم په پای کي ملا او چريانو ته د ختم دخيرات په نامه ډوډي اود ختم دشکراني په نوم نغدي پيسي ورکول کيږي.

نکاح :

دواده نه وروسته دځلمي او پيغلي دنکاح له پاره ملاراغوښتل کيږي .ملا دشرعي احکاموسره سم نکاح تړي اود نکاح په پای کي ورته شيريني او نغدي پيسي ورکول کيږي.

دمري مراسم :

ملا دمري د جنازې ښخو لـواو فاتحي ټول مډ هېي مرا سم اجراکوي. ملا ته دمري جا مي اوداسقاط نغدي پيسي ور کـول کيږي.

جر گه:

ملا دنجو نو دغونښتلو د مر کي اود شخړو داوارولو په ټو لـو جر گو کي برخه اخلي.

ننوا تي:

ننوا تي د پښتو نو لي دکودمهم او اساسي جز دي. دقاتل ياتيري کوو نکي دکور ښځي د مقتول او ياد هغه شخص چي ځاني و ما لي تاوان ور رسول شوي وي کور ته ځي اود ننوا تي په نا مه دمقتول له کور ني او ياد تاوا نوررسيدلي شخص څخه عفو غواړي . ملاد ننوا تي دښځو سره يو ځای ځي. دمحلې ملا يانو په فعاليتو نو کي ديني او دپښتو نو لي دواړو و خصوصيات ليدل کيږي . که ديوي خوا هغوي مډ هېي چاري ترسره کوي ، له بلي خوا هغوي دمحل داوسيدو نکو په حيث په ټو لوا اجتماعي چارو کي فعاله برخه اخلي او پير لږ ملایان دامامتې نه علاوه دبز گري کسب هم کوي. جومات پر عبادت برسیره ، دکليوا لو په اجتماعي ژوند کي دټوليدو دځای حيثيت هم لري او په خپله جومات ددوي په ټول اجتماعي ژوند ژوره اغيزه لري. دکلي ټول خلک او مخصوصا مشران او سپين ږيري ، دور ځي او شپي له خوا پنځه وخته دلمانځه له پاره په جومات کي راټوليږي او په جومات کي دکلي په زراعتي، آبياري غرونو، ځنگلونو، څړ ځايونو، اشر، ناغي، د مړو اود کليوا لو په خپل منځي ، دکلي او نورو کليو تر منځ اود کلي او حکومت تر منځ په مسايلو خبري کوي او دلته دمو ضوع په ارتباط په جومات کي حاضر مشران خپله رايي څرگندوي چي د خبرو او نظريو دڅرگندولو وروسته دمو ضوع دحل له پاره دلته تصميم نيول کيږي او بيا ددي ځای دتصميم په اساس گډه عمل کيږي.

۲- چم گاو نه:

چم ديو کلي فز يکي او ټو لنيز دواړه مفهو مو نه افاده کوي . په فز يکي لحاظ چم دکورونو هغه مجموعو ده چي په يوبل پوري نښتي په يوه کوڅه کي پرا ته دي اودکلي دننه يو چم دنورو څخه دکوڅي ، ويا لي او يالياري په واسطه جلاکيږي . په واقعيت کي چم دکلي واحد دي او د هرکلي په تنه سب دهغه چم هم ټو پير کوي . دلوي کلي چم لوي اودواړه کلي چم وړو کي وي . که په يو کلي کي ديوي قبيلي غړي او سپږي ، نو دداسي کلي چمو نه د خپل ياپښي او يادکړو ل په اساس و يشل شوي وي او دويني دارتباط په لحاظ يو او لس يو بل ته نږ دي ديو چم په کورونو کي ژوند کوي . که په کلي کي د مختلفو قبيلو غړي او سپږي نو په داسي کلي کي د خپل ، پښي او کړو ل په ځاي ديوي قبيلي غړي په يو چم کي اود بلي قبيلي غړي په بل چم کي او سپږي . دمثال په توگه ددانگام په کلي کي دسالارزو ، ما موندو ، گر بزو ، سوا تيانو او نورو قبيلو د غړو چم ديوبل څخه جلا دي . چم دا معني نه لري چي په يو چم کي يوازي يو او لس کورونه لري او د چم او سيدو نکي دويني په ارتباط نورو خلکو ته په خپل چم کي داو سيدو اجازه نه ورکوي ، بلکي په چم کي دنورو خيلونو ، پښو ، کړو لونو او د نورو ځايو نو څخه راغلي همسا يه هم و جود لري اما په چم کي داصلي او سيدو نکو په تناسب دنورو خلکو شمير لږ وي او په واقعيت کي چم داکثر يت په نوم بلل کيږي .

گاو نه ديو کور شاوخوا نږ دي پرتو کورونو ، چم ته نږدي ، نورو چمونو ، کلي ته نږدي کلي يا کليو ته وايي اود کور چمو نو او نږ دي کليو او سيدو نکو ته گاو نه يا نويل کيږي . همداشان که يو شخص يا يوه کورني او يايو گروپ دځينو عوامو له کبله له بل ځاي څخه کلي ته پناه راوړي دکلي اصلي او سيدو نکي پناه راوړو نکو ته گاو نه يا ن (همسايه) هم وايي .

۳- کندی :

ځيني خلک دچم او کندی تر منځ توپير نه کوي ، بلکي چم او کندی په

یوه معنی استعمالوی . لکه چی مخکی ور ته اشاره شوی ده چم دکلی فزیکي واحد او په کلی کی دکورونو د فزیکي موقعیت ښکارندوی دی اما له بلی خوا کندی دچم دټو لنیزو مسا یلو ، اجرایوی واحد په تو گه د چم په تناسب وړو کی وا حدتشکیلو ی . دکلی کندی دپلر ینی (کهو ل) په اساس جوړېږی (۱) گر بز کندی ته ټل او په ښو راو ک کی د کندی او ټل چاری دو یش په اساس دی په دانگام کی د کندی دجوړ یدوپه وخت کی دکلی مشران راټو لېږی او دکلی په هر چم کی دهری پلر ینی نارینه چی دڅوار لسو کلونو څخه پورته وی یاد ملاتړ وی او ټو پک ویشتلې شی شمیری او بیادشمیر له مخی دچم وگړی په کنډیو ویشی چی دهر کندی دو گړو شمیر داتیواو څخه ترسلو تنوپوری و ی او دپلر ینی مشر د کندی مشروی . که په یو چم کی دیوی پلر ینی دوگړو شمیر دوه سوه تنه وی نودغه پلر ینه په دوو کنډیو ویشل کېږی او که ځینی پلر ینی پنځو س پنځوس وگړی و لری نو له دی دوا پوپلر ینو څخه یو کندی جوړېږی . دکنډیو دجوړو لو له پاره ټاکلی وخت نشته بلکی هر کله چی دکلی مشران یی و غواړی سره راټو لېږی . دپلر ینو دوگړو شمیر کوی او له سره کندی جوړوی . کندی دو گړو دشمیر په تنا سب تغیر مو می . که دیوی پلر ینی د وگړو شمیر زیات شوی وی ددوی دکنډیو شمیر هم زیاتېږی او معکوس یی لږېږی .

په هر کار کی د کندی دو گړو برخه اخیستل دکار دنو عیت په اساس فرق کوی . که چیری یو کار دټول کلی (لکه دویا لو کیندل ، دمری او واده مراسم) او یاپه ټولی قبیلې (دجگړو په وخت کی لښکرته دځوانانو لېږل) پوری اړ تباط ولری نو په دی صورت کی دټول

(۱) په هغوکلیو کی چی یوخیل یا یوه پښه پر ته ده دوی کندی دپلر ینی په اساس جوړ کېږی دی او په کو مو کلیو کی چی د مختلفو قبیلو وگړی او سین ی دوی گډ کندی جوړ کړی دی اودیو خیل وگړی دبل خیل دوگړو سره کندی جوړ کړی دی . په داسی کلیو کی لږ شمیر دپیر شمیر خیل سره یوځای کېږی .

کندی وگړي په شمير په خپل واړسره او په خپله ورځ په کار کې برخه اخلي. د مثال په توګه دویا لې د کيندلو له پاره مشران ټولنيزي اودویا لې د کيندلو د پيل وخت، د کار کوو نکو شمير اود کارورځي ټاکي. که په کلي کې پنځه کندي وي هر کندي سل تنه وي اودویالي د کيندلو له پاره پنځه ورځي او دهرې ورځي له پاره سل تنه کار کوو نکي تعين شوي وي نو بيا له ټاکلي وخت څخه هره ورځ دهر کندي څخه شل شل تنه په خپل وار سره د کار تر پایه ځي. د قبيلو ي جگړو په دوران کې نه يوازې ديو کلي د کنديو وگړو ته بلکې د قبيلې د ټولو ځوانانو ملاتړ ته ضرورت پيدا کيږي او په داسې وختونو کې د هر کندي مشران ټول ځوانان د جگړې ډگر ته ليري. همدا شان د کندي وگړي په کندي پورې محدود کارونه (لکه د کندي جو مات جوړول د غوښل اشراو نور) په خپله ترسره کوي اما په ځينو وختونو کې ديو کندي وگړي په کندي پورې محدود کار له پاره د بل کندي مرسته غواړي. ديو کندي په محدود کار کې د بل کندي برخه اخيستل يو ډول ټولنيز پور دی که په بل وخت کې برخه اخيستونکي کندي مرستې ته اړه پيدا کړي نو پور وړي کندي هم ورسره متقابله مرسته کوي. په لنډه توګه کندي د کلي يو ډول ټولنيز سازمان دی چې د کار د ویش او په کار کې د برخې اخيستلو او عمل عمليه آسانه کوي.

۲- ونډه :

د کندي په تناسب يو ونډه له څو کليو څخه جوړيږي او په ښور اوک کې ونډه د ویش په مفهوم هم استعماليږي. د ارتباط له مخې د حکومتی کارونو اجرا يوي واحد دی. په يو ونډه کې د څو کليو نفوس شميرل کيږي اود نفوسو شمير په اساس دغه کلي يو ونډه جوړوي (۱) او هرو ونډه خپله برخه قوی عسکر د بېگار له پاره کار کوونکي

(۱) په ونډه کې د څو اړلس کلنو څخه پورته نارينه شميرل کيږي. ښځې او ماشومان په شمير کې نه راځي و ونډه د قبيلو د څو ني ارتباطاتو واحدنه دی بلکې په يو ونډه کې په مختلفو کليو کې او سيدو نکي د مختلفو قبيلو خپلو نه سره يو ځای کيږي.

اود(خریداری) په نوم حواله شوې اجناس ورکوي .

په دانګام کې ونډه داسما ر دخاني ددور ي له پاتي شو نو څخه دي . او لس به دو نډو نو له مخي ځان ته دبيگار له پاره اود جگړوپه دوران کې وگړي ور کول . دخاني له منځه تګ څخه وروسته ونډو نه په خپل حالت پاتي شول او اولس دخا ن په ځای مرکزي حکومت ته دونډو نو په اساس قومي عسکر، غنم، بو س او غوړي ور کول او هم يي په ونډو نو دحکو متي سرکونو ، دودانيو او پلو نو دجوړو لو بېگار کاوه . دپخوا را هيسي ټوله دره په اتوو نډو نو و يشل شوي ده. دغلام حيدر خان خرخي درا تګ نه تر ۱۹۴۷ کال پوري ټولي دري هر دوه کلونه دوه دير ش قومي نوکر(عسکر) حکومت ته ور کول او په ټولو عسکرو کې دهر و نډه بر خه دوه تنه وو . پنځه دير ش کاله مخکي دونډو يو نفر قومي نو کر ته دري سوه روپي اجوره ورکول کيده . دوه دير ش کاله پخوا حکومت د دوو کلونو په ځای دقومي نو کرا نودوره يو کال کره چي په دغه وخت کې ددانګام او بيداد دوو ونډو نو دقومي نو کرانو په ځای نفوس و ما نه اوله دغي مودي را هيسي دغه دواړه ونډونه دقومي نو کر ي دونډو نو څخه وو تل او نور شپږ ونډو نه پاتي شول .

او س ددانګام او بيداد دونډو نو هر ۲۲ کلن ځلمي له معاو ضي څخه پر ته نو کړي ته ځي او پاتي شپږو نډو نه په هرونډه په کال کې دوه نو کران ور کوي چي دقومي عسکرو شمير دو لس تنه دي .

په شپږوو نډو نو کې دقومي نو کرانو دليږ لو په وخت کې هر کال ددواو طلبي په اساس نفر نيول کيږي . هغه کسان چي دنو روپه تناسب لري پيسي اخلي هغوي ته معاو ضه ور کول کيږي اود دوو کلو نو له پاره نو کړي ته ځي . ددواو طلبي سره سره دقومي نو – کرانو اجوره دشل زره افغانو څخه کمه نه ده . که چيري په يوو نډه کې په خپله دو نډه غړي نو کړي ته چمتو شي هغه ته شل زره افغاني ور کول کيږي او نو کړي ته ځي . که چيري په ونډه کې يو نفر پيدا نه شي بيادنو رو و نډو نو غړو ته اجوره ور کوي . که چيري په خپل

ونډه او نورو و نهو نو کي څوک پيدانه شي نو په داسي حالت کي دکلي مشران دخپل ونډه دزلمو نومو نه ليکي او پچه اچوي دهر چانو م چي په پچه کي و خيږي هغه ته اجوره ورکوي او نو کري ته يي ليري ي. د عسکري په ونډه کي دکلي ټول نارينه که بزگري ، شپانه وي او که زميندار شميرل کيږي. ديار لس کاله دمخه دسړک او حکومتي ودانيو جوړيدل په بېگار کيدل . علاقدار به دکليو مشران راوغوښتل او هغوي ته به يي د بېگار دکا ر نو عيت ، نيټه اودو گړو شمير اعلان کړل. مشرانو به دټولو وگړو شمير په ونډونو وو يشل او هرونډ به دخپل شمير وگړي د بېگار له پاره ليريږل . همداشان حکومت به په ځمکه لرو نکو او مالدارو باندې ديو ټاکلي نرخ له مخي (دغه نرخ به دمروج نرخ څخه بيخي لږو) دغنمو ، اور بشو ، بسو او غوړو (خريداري په نوم حواله کو له) . حکومت به دوي ته دغه لږي پيسي ورکولي اود هرو ونډه زميندارانو او مالدارانو به دخپلو ځمکو او مالداري په اندازه حواله شوي اجناس راټولول او حکومت ته به يي ورکول. ديار لس کاله کيږي چي بېگار او دخريداري حواله له منځه تللي ده. او س دور ځني اجوري په مقابل کي دولتي کارونه کيږي اود حکومت داپتيا وړ شيان په مروج نرخ په حکومت پلورل کيږي .

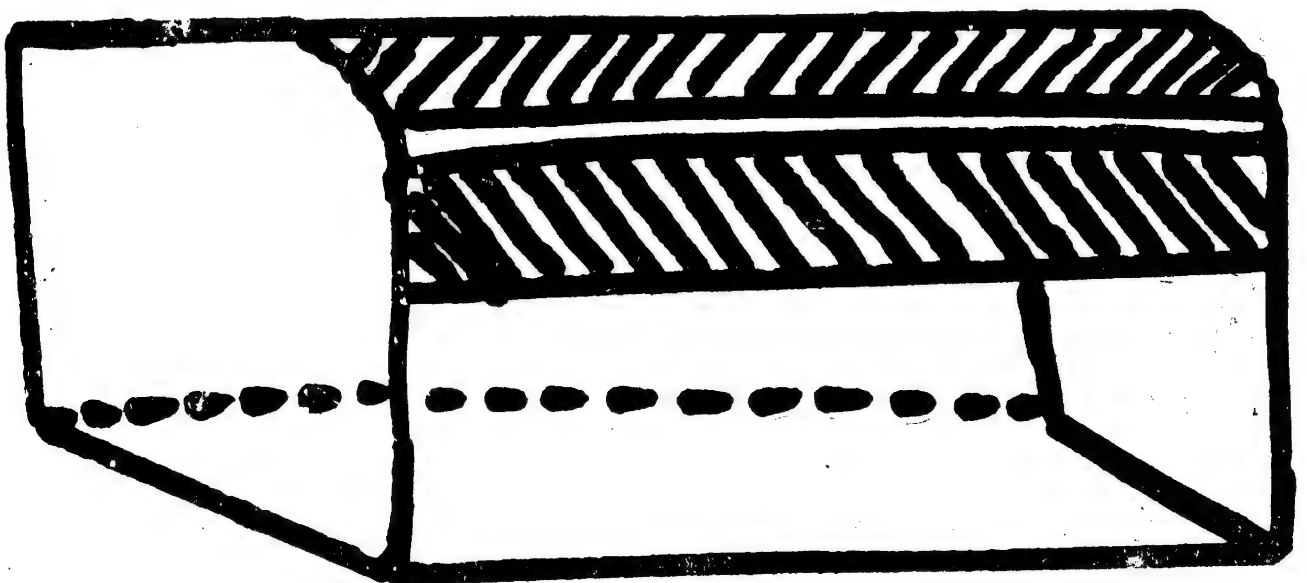
دگر بزوداو سني حالت څخه داسي معلوميږي چي دوي پخوا کوچيانې ژوند درلود او او س هم په دوي کي دنيمه کوچي اوياد باندې شکل کوچيتوب نيم کوچيتوب موجود دي . له دي کبله او س هم ځاي په ځاي د(پوز يو کورو نه) ليدل کيږي خو پخوا گر بزو په زيات اندازه په پوزي کي ژوند کاوه . زمونږ ددي پوښتنې په ځواب کي چي گر بزو په (پوزي) کي څنگه د دښمنانو دپتنې څخه ځان ساته ، يوه سپين بزي وويل چي ((همدا ډول په پوزيو کي او سيدو او پتنې او دښمني موهم کولي)) وروسته له دي چي په پوزي کي خوورځي او ر بل شي نو دپوزي درزونه لوگي ونيسي او ساړه تري نه تيريږي . په وروستيو وختونو کي گر بز وڅه ناڅه بزگري او سوداگري ته مخه کړه اود تيزو او خټو کورونه يي جوړ کړي دي. دگر بزو کورو نه

ددانگام او نورو سیمو پښتنو ته ورته دی. همدا ډول ددوی دبز گری اوزار دنورو پښتنو دبز گری د اوزارو نه توپیر نه لری. گر بز د شجر ی په لحاظ دوزیرستان د قومونو څخه دی اوږبه او نرخ یی هم دو زیرو په شان دی. دگر بز وهغه برخه چی په غرو نو کی اوسین ی ځمکه یی کمه اود لرگیو دخرڅو لوله لاری چی میرا مشاه او یاخو ست ته یی راوړی ژو ندکوی. دسمی گر بز چی دخو ست په جنو بی ډډه کی دگر بزو په صحرا کی اوسین ی اکثر دهقانان دی. په ورو ستیو وختو نو کی (تر ۱۳۵۷ کال دمخه) ډیر گر بز لکه د نو رو قومو نو په شان دکار له پاره له هیواد څخه بهر تللی دی. هغه گربز ځوانان چی دلته پاتی شوی دی یاتجارت کوی چی دخو ست او میرا مشاه لاره یی په خپله قبضه کی نیولی ده او یادا چی ددی لاری تجارت په زیاته اندازه ددوی د او بنانو او موټرانو په وسیله تر سره کین ی. دگر بزو دکلیو ټولنیز او فزیکي جوړښت ددانگام اوسیدو نکو ته ورته دی نو ځکه مونږ ددو یم وار له پاره دگر بز و دتشریح څخه صرف نظر کوو. خو داداری جوړښت په باب باید دو مره وو یل شی چی گر بز د خو ست دنورو قومو نو په شان دکندي وا حدلکه ددانگام په شان نه لری. بلکی یاد کهول او پښی په اساس گټه او تاوان کوی اویا د(ټل)* په اساس دغرو نو ویش په پلرینه او په ملا تر دواړو صورت نیسی چی پلرینه دوی نی دارتباط

(*) دغه کلمه (دټله) او «ټلی» په بڼه لیکله کین ی او معنا یی دویش یو واحد دی چی کله کله په دغسی مواردو کی یو کلی ټله ټلی او یایو قوم په څوڅو ټلو ویشل کین ی اوهره ټله دگټی او یاتاوان ټا کلی برخه وړی. دغه شکل زیاتره د پکتیا په گر بزو کی رواج لری. اپریدی بیاتل دغنمو او وښو ((شني برخی ته وایی)) او جمع یی (ټلونه) دی کله چی پټی ځای، ځای شین او نوری حاصل و نه لری نو وایی چی ټلو نه په کی جوړشوی دی. ټل په لغت کی دملگری، قبیلی په معنا ده اود لرگو اونوروشیانو مجموعی ته وایی. وگ پښتو قاموس دوه سوه شپږنوی یم مخ.

اساس او ملا تر يې د دفاع اړخ تشکيلوی .
 دښو راو ک دکليو دجوړښت په هکله يوازي دو مره ويلای شو چې
 هلته يو ډول بو ته يالو خي د ي چې لاندې يې يو له بله سره او بي
 او کله چې دخټو ديوالو نه جوړ شول نو يوازي لوي ټينگ لر گي
 دکوتي په منځ کې په اوږدو تيروي اود پاسه ور باندې دغه د
 لو خو او بدل شوي کوپي اچوي او په هغو دپاسه څه نور بوټي اچوي
 چې خاورې او خټې و نيسي. دکوتي چټ او بام په اوږدوا لي بيضوي
 شکله وي او سطح يې دگر بز و، سالار زو او يانورو پښتنو دکوتو
 په شان هواره نه وي. همدا سبب دکندهار او ياشمالې افغانستان
 دکورونو په څير گنبد ي هم نه وي.

که سړي دکوتي په دننه کې ناست وي نو دا ډول شکل و يني:

دښو راو ک ادارې قبيلوي جوړښت لکه څنگه مو چې دو يش په
 فصل کې راوپړي دي ټول په اوښ صورت نيسي . يعنې گټه او تاوان
 لکه داو بو په شان په اوښ ویشل کېږي.

په دښو راو ک کې يوازي بر يڅ او په گر بزو کې يوازي گر بزپه
 خپلو سيمو کې او سپر ي . ددو ي په منځ کې د دانگام په شان پر دي
 قومو نه نشته.

دانګام :

په دی دره کی درې قبیلې سالارزی، ما مو ند ، مشوانی او دری و ا ړ ه
گرو پو نه ورد گک ، سوا تی، گبری اود ساپو پاچاهانو (سیدانو) صاحب
زاده گانو او انکیانو کور نــــی او سپری . گجراو سالار زی لــــه
نورو قبیلو ، گرو پو نواو کورنیو دمخه دلته میشت شوی دی.

سالارزی :

سالارزی د باجوړ په لرا مد ك، برامدك، لرسدین او برسدین ، بنار،
ناو گی ، کوټکی ، الیکي او چار منگ کی میشت دی. په سالارزی
کی د برم اولاد ده برم خیل ا و دهلال اولاد ده هلال خیل د دانګام
او اسمار د تاریخ سره ارتبا ط لری (۱)

د برم دری زا من وو چی مشر یی منصور خان منځنی الله یار خان
او کشر یی مدد خان و . منصور خان په ناو گی ، اله یار خان په

(۱) د ماما صفدر او خارا حاجی صاحب دو ینا له مخی د سالارزی
دلرا مد ك په غونډی نو می کلی کی د کا مرا ن په نوم یو ســــی
او سیده . په دی کلی کی دده دیوی میر منی څخه دوه زامن
هلال او برم (ابرا هیم) وزیریدل. د زلمیتو ب په وخت کی دوی
پلار سره د بزگری کار کاوه او د پلار دمړینی نه وروسته هم
د بزگری په کار بوخت وو . یوه ورځ برم په پټی کی یوی کوله
یو ملنگ په آس سپور د پټی په څنگ کی ودرید. ملنگ برم ته
وویل (ولاړ شه و گره را ته راوړه). (په شپو مېو کی یخی وریجی چی
یو ځای شی و گره ورته و یل کیږی) برم ولاړ او له کور نه یی
وگره راوړه . ملنگ دو گری کو نډی (دلرگی کاسه) په لاس کی
ونیو له او و گره یی په ځمکه توی کړه . برم دری ځله له کوره وگره
راوړه او ملنگ دری ځله توی کړه خو برم هیڅ بدعکس العمل و نه
ښود . ملنگ لا سو نه پورته کړل او په دعا کی یی وویل : (برمه! خدای
دی د ټولو سالار زو خان کړه). له دعا نه وروسته ملنگ ولاړ او برم
په خپله یوی بوخت شو. دیوی کولو په وخت کی هغه په پټی کی

ښار او مدد خان په پشدا او اسمار کي او سيدل (۱) دري پير ي دمخه د دانگام اصلي او سيدو نکي کافر (او سني نور ستا ني) وو. د سالارزو په برسدين دچورک په کلي کي د سيد علي تر ميزي داوواد ي څخه يو روحاني شخصيت سيد شاه نور (چورک بابا) دکافرو په ضد د جهاد اعلان وکړ او دده دا اعلان سره سم د برم خيلو او هلال خيلو لښکر راټول شو او د چورک بابا په مشري يي د دانگام د جنوب - ختيځي خوا دلپتي له کنډو څخه دکافرو په ضد جگړه پيل کړه (۲). د پر له پسي او زړدو جگړو وروسته سالار زو د دانگام په شمول اسمار او داسمار شا و خوا سيمي له کافرو څخه ونيولي

د سرو زرو خزانه وموند له هلال پتي ته راغي برم وړ ته ټوله کيسه وکړه هلال په ملنگ پسي وزغاست ملنگ ته ورسيد . ملنگ وړ ته وويل (د سالار زو خاني مي برم ته ور کړه . ستا په خو له دى خداى برکت کړى . او لسى جرگي دى ټو لي ستا په خو له فيصله کيږي او په کومه جرگه کي چي ته او ستا او لاده نه وي دغه جرگه دى نه جوړيږي . د ملنگ له دعا وروسته برم ځمکي واخيستي نو کران يي ونيول او لس ته يي ډوډي وړ کوله او په ټول باجوړ کي دخان په نوم مشهور شو . ده دخپلي خاني دپرا ختياله پاره د شاو خوا او لس سره په جگړه لاس پوري کړ او له ځينو گاونډيو او لسو نو څخه يي ځمکي ونيولي . د ملنگ ددعا په برکت په قومى جرگو کي ټو لي او لسى شخړي دهلال په خو له فيصله کيدى او اوس هم دده اولاده هلال خيل او لسى شخړي فيصله کوي او په ټولو قومى جرگو کي د هلال خيلو فيصلې منطقي اود او لس دمنلو وړ دي.

(۱) محمد شعيب مشهور په جان صا حب: د باجوړ تاريخ : ناچاپ.

(۲) خلك د جگړي د پيل او پاي تاريخ دري پير ي مخکي اټکلو ي، اما هيچا ته صحيح معلوما ت نشته چي جگړي څو کاله دوام کړي دي.

او کافر یی شمال او شمال لویدیځ سیمو ته و شړل . دبشپړ بریا لی
توب په پای کی چورک بابا هلال خیلو ته او لسی ځمکه ، مدد خان
ته دخانی ځمکه ، میا، ملا او کسب گروته یی خیری ورکړی . د هلال-
خیلو دلبنکر ډیر غړی بیر ته باجوړ ته ستانه شول او هر ی
پښی ځینی کو رونه په لوی گوریگا، وړو کی گو ریگا او په لر دانگام ،
بیداد ، ډیر کلی ، سیا فی او کار کوټ کی پرینبودل چی د هلا ل-
خیلو داو لسی ځمکو سر پرستی اود غرو نو ساتنه وکړی. له دغه
وخت را هیسی دباجوړ دبرا مدک او برسدين هلال خیل په دانگا م
او با جوړ کی ځمکی لری او د غرونو څنگلو نه هم گټه دی (۱).

داسمار خانی :

دبر م خیل مدد خان دخا نی مر کز اسمارو اودده اولادی پر له
پسی له دی مر کز څخه ددانگا م دره ، شینگل ، سنگر او شاوخوا
نوری سیمی اداره کو لی. خانا نود مشوانو ، گجرو ، شینوارو او
نور ستا نیو په مقابل کی د خپل سیاسی قدرت دساتلو له پاره په
قو می لحاظ په سالار زو او ماموندو او په شخصی لحاظ په او لسی
او کور نیو نو کرانو اتکا کو له سالار زی او ما موند د خان قبیلوی

(۱) موږ په دره کی وو چی د عقرب په پنځلسمه نیټه دمتر قی
مالیی هیات راغی. هیئت هلال خیلو او ما موندو ته دمتر قی
مالیی فور می ورکړی . هلال خیلوور ته خپل مشکلات دا سو
وړاندی کړل ((موږ په باجوړ کی اود باجوړ هلال خیل دلته ځمکی
لری . که موږ په فور مو کی دهغوی ځمکی په خپلو نو مو نو کړوهغوی
به په باجوړ کی زمونځمکی په زور ونیسی . که موږ فور می دهغوی
په نو مو نو خانه پری کړوهغوی په باجوړ کی او سین ی موږ ته به د
مالیی مجرا نه را کوی . په باجوړ کی زمونځمکی ډیری دی . موږ نه
غواړو چی دمالیی له پاره یا خپله ډیره ځمکه له لاسه ورکړو یا په
ځان دهغوی دمالیی تاوان را واپوو)) هیئت د مشکلاتو له پاره
فور می ور نه کړی.

قوت او او لسی او کور نی نو کران یی دخانی قوت وو. خان په اسمار، شیکل، دانگام او نور وځایو کی خصوصی ځمکی درلودی. هغه به دسالار زو، مامو ندو او شینوارو ځینو و فادارو مشرانو ته خپلی ځمکی یاپه لږه اجاره ورکولی یایی ځینی مشران دټاکلی غلی په مقابل کی دځمکو ناظران مقررول یابه یی ځینو ته ددوی خدمت او وفاداری په مقابل کی په کور غله او یابه یی دانعام (۱) په توگه څه اندازه ځمکه ورکوله. همدا رنگه ځینی روحا نسی شخصیتو نه دده سیری خواره وو. په واقعیت کی دغه ډول مشران په غیر مستقیمه توگه دخان انعام خواره یانو کران وو او روحا نسی شخصیتو نه هم دهغه په ملاتړ او طرفدارانو کی راتلل. او لسی نو کرانو په قومی جرگو کی دبرخو اخیستلو، داو لسترونه منځ دڅخو دواړو لویانو په سیمه کی دامنیت دساتلو علاوه دخان له پاره په لاندنیو مالیاتی چارو کی هم مرسته کوله.

دځمکی مالیه:

دخانی داداری لاندی په ټولو او لسی ځمکو کی داوړی اومنی په فصلو نو کی په لس منه غله یو من خان ته ورکول کیده او دغه غله به یی ورته راټولوله.

قلنگ:

دمشوانو، گجرو او نورو مالوالو څخه به یی دڅپر ځایونوداجازي په مقابل کی په کال کی دوزو، میرو، غوړی، وړی او نور دقلنگ په نوم راټولول.

(۱) انعام بخشش ته وایی. دانعام ځمکه دیو نفر دخدمت په مقابل کی بخښل کین یی امادغه ځمکه دانعام خور په خصوصی ملکیت کی نه راځی څه وخت چی انعام خور د مشخصی وظيفی څخه محروم شی او یا خان یی په وفا داری شک وکړی، خان دانعام خور څخه دانعام ځمکه اخلی او بل چاته یی ورکوی. داو لسی نو کرانو یاد انعام خورو عنعنه اوس هم په باجوړ کی ژوندی پاتی ده.

وار :

دخان له پاره پر بیگار برسیره دوار په نا مه په هر ځلمی نیمه افغانی محصول تړل شوی و او د دوار محصول به په کال کی او لسی نو کر ته را ټولیده او هغه به خان ته ور کاوه.

گز:

داو لس داو سیدو دکوټو بامونه په اندازه کیدل او په هر گز به یی په کال کی خان ته یوه عبا سسی (دیرش پوله) ور کوله.

تنه گرب :

دهر کلی او بانډی دکورو نوتنبی (دروازی) به شمیرل کیدی او دتنه گرب په نامه په هره دروازه به نیمه افغانی محصول و.

سلا می:

دخانی دننه څمکه وال او مالوال مکلف وو چی داطاعت او وفاداری دښکاره کولو او اثبات له پاره په کال کی یو ځل د سلا می په نامه د سو غاتونو سره دخان لیدو ته لارشی . که څو ک به دځینو معذرتونو له کبله په خپله دخان لیدو ته نشو تلای دوی به سو غاتو نه دخان او لسی نو کرانو ته ور کول . دسو غاتونو نوعیت او اندازه ، معلوم نه وه . نغدی پیسی غوړی، پسونو ، شات ، غله او نور دسلا می په نا مه منل کیدل.

دخان شخصی نو کران به یامحلی او یادنورو ځایو څخه راغلی بدی دار خلک وو.

ددوی اکثریت به تکره ، زړور، جنگیالی اود خپل وخت په معاصره و سله مجهز ځوانان وو . ځینو نو کرانو به په کور او بهر دخان دخان ساتنه ، ځینو به دهغه دخصوصی ملکیت څار نه ، ځینو به دحجری او میلنو پالنه ، ځینو به دخان دمالونو پاملرنه او ځینو به دخان او او لس تر منځ د استازگری کارونه کول . ټول نو کران یو شان نه وو ، بلکی ددوی ترمنځ دریځ په لحاظ مرتبه ییزه لړی (هیرارشی) موجوده وه هغونو کرانو چی دخان په کورنی کی

پي د خد مت ډيره موده تيره کړي وه او خپله و فاداري پي په عمل کي ښود لي وه خان بهور ته د منلو نو کرانو په توگه د خپلي کلا شاوخوا کورونه ور کول اود مني او اوږي په فصلو نو کي هغوي ته ډيره غله ورکول کيده ،اکثره ناواده نو کران به په بر جو نو او مور چو کي او سيدل . په خاني کي دننه دياغيانو ، غلو اود خان دامر څخه سر غړو و نکو په ضد شخصي نو کران ټکو و نکي قواوه او په واقعيت کي دوي دخاند ځان خصوصي اود سياسي سلطی ساتندوي وو . بز گرانو به دخان له باره بيگار او نور درا نده کارونه کول اما څه وخت چي به جگړه پيښه شوه بز گران به لکه دشخصي نو کرانو په وسيله وا له قوا بدليلد او په جگړو کي به پي برخه اخيستله .

دخاني پای :

سپه سالار غلام حيدر خان څرخي دکافرستان (نورستان) د ايل کولو له پاره په کال ۱۸۹۵ کي کو نږ ته راغي . هغه په دي وخت کي داسمار دخاني مر بو ټوله سيمه و نيوله ، خاني ماته شوه داسمار خان باجوړ ته و لاړ او ټوله سيمه دمر کزي دولت د اداري سيستم لاندې راغله اوده په امر په اسمار کي عسکري چوڼي جوړه شوه . دخان ځيني ځمکي په او لس و پلورل شوي ځيني پي هغو خلکو ته چي دکافرستان په جگړو کي پي فعاله برخه اخيستي وه و بخښل شوي او ځيني ځمکي دسر کاري ځمکو په نامه داسمار دعسکري حکومت ملکيت وگرزیدي . همدا شان له دي سر کاري ځمکو څخه اعليحضرت امان الله خان هغو خلکو ته ځيني ځمکي و بخښلي چي داستقلال دجنگ په دوران کي پي د (ارنوي) (۱) په جگړه کي

(۱) ارنوي دبريکوټ ختيځ ته پرته سيمه ده په کال ۱۹۱۹ کي دخپلوا کي دجگړي په دوران کي له چترال څخه د مهتر او انگریزانو پوځو نه ارنوي ته راغلل چي له دي ځای څخه بريکوټ او اسمار ونيسي . دکونږ او باجوړ او لسو نه هم دلته راغلل اود سختي جگړي وروسته پي د دښمن پوځو نه په شاو تمبول . خلك دي نښتي ته دارنوي غزاوایي .

برخه اخیستی وه اوڅه ځمکه دنگدو پیسو په مقابل کی په خلکو خرڅه شوه. او س هم هلته دسر کار ی ځمکو په نا مه څه ځمکی شته. **ما موند:**

ما مو ند دو ینی او قو می ارتباط په لحاظ دترکانه «ترکلانی» اولس یوه قبيله ده. دما موند و لوی اکثریت په باجوړ کی دی. ددو ی ختیځ ته سالار زی، شمال ته دانگام او شمال لوییدیځ ته یی دشوړ تن او مروری دری، لوییدیځ ته چارمنگ او جنوب ته یی د بنار ریاست پروت دی، ټول ما مو ند دلویو او وړو ما مو ندو په نو مو ویشل شوی دی. لوی ما مو ند دما مو ندو دسیمی جنوب ختیځ او جنوب لوییدیځ ته او واره ما موند، شمال او په لوییدیځ کی میشت دی. په ختیځ کی دلویو ما مو ندو او سالار زو تر منځ برید (پوله) د ملا سید غر دی اود لویو او وړو ما مو ندو تر منځ برید لوی خو ږدی. لوی ما مو ند دمشری کور دی اودما مو ندو مشهور او لسی ملکان عبد الحکیم او خانزاده په لویو ما مو ندو کی سام الدیم خیال دی (۱) د لویو ما موندو ملکان د قبیلو تر منځ او لسی شخړی د پښتنو نولی په اساس فیصله کوی. دلویو ما مو ندو ځینی خیلونه، د مروری په دره کی اوسین ی. واره ماه وند دبروزو، برم کازو او اوریا زو څخه متشکل دی. په باجوړ کی دبرو زو او برم کازو تر منځ برید هابت پښه دبرو زو او اوریا زو برید دخر کی لوی خوړ اود اوریا زو

(۱) عبد الحکیم ملک د محمد امین زوی او دفتح خان لمسی دی. د خانزاده ده ملک پلار سیف الملوک دی دوی لری تر برو نه دی او په خټه کی دواړه سام الدین خیل دی. دقاضی گل دو ینا له مخی دوه سوه خلویښت کاله مخکی داله یار خان کور نی دلویو ما مو ندو سیمه و نیو له اودوی یی و شړل. دوه سوه شل کاله مخکی سام الدین نو می ما مو ند دبرم خیلو څخه خپله ځمکه بیر ته و نیو له. ملا عبد الله نو می یو روحا نی پیر اودبرم کازو دملایه کلی کی اوسیده، ده سام الدین ته دعاو کړه چی خدا ی دی دسام الدین (سام) په هرچا بر لری. ددی دعا په برکت سام الدین دلویو ما مو ندو دمشری کور شواو له دوه سوه شلو کلو را هیسی دوی دقام مشری کوی.

او برم کازو تر منځ بریدد مخی خوړ دی.

دوړو ما موندو ځینی خیلو نه په شوې تن، دانگام اود پیچ دری په وټه پور کی میشت دی او برسیره پردی دما مو ندو کورونه دکو نر ولا یت په سیمه کی هم پرا ته دی. واپه ماموند د سالارزوڅخه وروسته دانگام ته راغلی دی. دوی دجنوب له خوا دمالخرو نو (خرځایو نو) په هڅه دگو ریگا غرو نو ته راو ختل او دلته یی بانډی جوړی کړی. د ما لدار ی سره یی دگو ریگا په دره کی ځمکی واخیستی اودوخت په اوږدو کی هلته میشت شول. دېردانگام د ملک فیض طلب (بادین- خیل) غور نیکه شیر داد خان په مروره کی او سیده اود ځمکی پچه (برخه) یی هم په مروره کی وه. او س دوی په دانگام او گو ریگاکی میشت دی اود گو ریگا ما مو ند دزمکوا لی برسیره رمی هم لری.

مشواڼی :

دمشواڼو (۱) اکثریت د دیر او جندو ل په سیمو کی میشت دی. لومړی ددوی ځینو خیلو نو د خرځایونو په هڅه خپلی رمی د (دېښی کنډو) دلاری له دانگام نه شما لی غرو نو ته راوستلی. یوسلو پنځوس کاله پخوا دوی ددری په ختیځ او شما لی غرو نو کی دخرځایو نو شاو خوا بانډی جوړی کړی. دپسر لی د پیل نه دمنی تر پایه به هغوی په بانډو کی او سیدل او بیا به د رمو سره د جندو ل درو ته ښکته کیدل. سل کاله مخکی د مشواڼو ځینو خیلو نو خپلی رمی دمنی په پای کی دجندو ل په ځای قاسم او زوړ برول ته را ښکته کړی. په دیوخت کی دغه دواړه کلی نه وو، بلکی لومړی ځینو شپنو دلته کوږونه جوړ کړل او په ژمی کی به په کورونو کی اوسیدل. ورپسې یی دکورونو شاو خوا ناآباده شاړه ځمکه آباده کړه، کار-ینو نه (مینې) یی جوړ کړل او تقریباً، دلسو کلونو په دوران کی څو کورونه په کلیو بدل شول. دسلو کلورا هیسی دوی دشما لی غرو نو په لمنو کی په شاړو ځمکو کی بانډی جوړو لی چی او س دقاسم

او زوړ برول پر سیره د مشوانو کورو نه او کلی دغره په لمنو کی ددری تر خو لی اسمار ته نږ دی رارسیدلی دی.

مشوا نی دځینو کو رونو نه پر ته په عمو می تو گه نا دار ه او لس دی. ځینی شتمنی کور نی دځمکو سره یوځای ما لدار ی ، تجارت او ما مور یتونه لری . ددوی دنا دارو اکثر یت ځینی خلک د سالارزو او ما مو ندو شپا نه اوبز گر دی ، ځینی دغنمو او اوربشو دکر لو نه وروسته دمیزان په میاشت کی دکار او غر یبی له پاره جندول ، باجوړ اود کو نړولا یت مختلفو سیمو ته ځی . دلته دوی دجو ما تو نو لر گبانه (۱) اویا په کلی کی همسایه کیږ ی . همسایه مشوانی په کلی کی داوسیدو کوټه پیدا کوی . دد وی نارینه دغو نو څخه لرگی راوړی چی یو گیډی (دشابار) په یوه من جوارو او یا د هغو معادل خلو ښت افغانیو خرخوی . دنو رو قبیلو په تناسب په مشوانو کی دلین دید نی عملیه پیره ده . ددوی نیستن خلک د منی په پای کی دکو رو لږ سامان اود خوړ لو مواد په خروبارو ی ، ښځی او نارینه یو ځای دجندول ، باجوړ او کونږ په لور روان وی چی دپسر لی په میاشت کی بیرته دری ته راستنن ی .

ورد گڼ:

وردگ په ډله ییزه توگه د لوی گو ریگا په کلی کی میشت دی . د ځینو ورد گو کورونه دجندو ل دگا نشال څخه دلته راغلی دی چی دگاننشال له سیمی څخه را غلو ورد گو ته گاننشالیا ن هم و یل کیږ ی . دگا نشا لیانو مشران وایی چی ددوی اصلی ټاټو بی دورد گو سیمه ده او په خټه مایار دی . تقر یبا یو سلو او یا کلونه مخکی یوشمیر وردگ ددیر سیمی ته را غلل . ځینی یی د دیر په سیمه کی ټاټی شول او یوازی دجندو ل گاننشال ته را غلل . دگاننشال څخه دوردگو ځینی کورو نه یو سلوخلو ښت کاله پخوا داسمار د

(۱) دژمی په سړو کی او لس دجو مات دتودو لو له پاره لرگبه (جمع لرگبا نه) نیسی . لر گبه له غره څخه لرگی راوړی اود کلی خلک ور ته دمیاشتی دیر ش منه غله اود اوسیدو کوټه ورکوی .

خاني په دوره کي د دانگام دري ته راغلل . دراتگ نه وروسته دوی دخان اود سالار زو داو لسي ځمکوبز گري کو له. دوخت په تيريدو سره دوی په گو ريگا کي شاپي ځمکي آبادي کړي او ځيني ځمکي يي په نغدو پيسو واخيستلې او س يو شمير وردگ دخپلو ځمکو او ځيني دسالار زو دځمکوبز گري کوي. يو شمير وردگ ادعا کوي چي اووه نوي کاله پخوا ددوی پلرو نه دامير عبد الرحمن دپاچاهي په لومړني کال کي دوردگو د سيمي څخه دلته راو تښتيدل . ددوی پلرو نه په خټه مايار دي . دراتگ نه وروسته داسمار خان دوی ته په گوريگا کي ځمکي ورکړي او دوی دگانشا ليانو وروڼو سره يو ځای هستو گن شول . دوی د خپلو ځمکوبز گري په خپله کوي . په دوی کي مالداري بيخي لږه ده. دوی دسالار زو او مامونندو سره بيخي خلط شوي دي . دژبي دلته په گهرو ن ددوی دژوند ټول اړخونه دسالار زو او مامونندو تر اغيزي لاندې راغلي دي. سره له دې هم سالارزي دوی ته په قبيلوي ارستو کراسي کي له ځانو څخه کښته د همسا په نظر گوري.

سواتي :

په څوار لسمه پيړي کي سواتي قبيلي له دلزا کو څخه دسوات وادي نيولې وه او په شپاړسمه پيړي کي ديو سفزو دراتگ په وخت کي سواتي قبيله په سوات کي ميشت وه. يو سفزو له سواتي قبيلې څخه سوات ونيو چي د بشپړ برياليتوب وروسته ځيني سواتيان ديو سفزو بزگران شول او ځيني داباسين خوا د هزاره سيمي ته ولاړل (۱) ځيني سواتيان دسوات گاونډيو سيمو دير چندول او باجوړ ته راتښتيدلي وو او ددوی يو شمير کورني دسالار زودبړي نه وروسته تقریبا يو سلو اتيا کاله پخوا د دانگام دري ته راغلي دي. ددوی شمير د دانگام په کلی اود گوريگا په دره کي زيات دي

(1) Fredrik Barth: Political Leadership Among Swat Pathans: University of London; the Athlone Press; 1970, P. 7.

اود سوا تیانو ځینی کور نی ددری په مختلفو کلیو کی خوری وری
اوسین ی . دوی خپل هو یست له لاسه نه دی ورکړی.

او س هم دسوا تیانو په نامهربل کیز ی . اکثره سوا تیانو خپلی
ځمکی او مالدار ی لری اوبی ځمکی سوا تیانو دنورو بزگران دی .
سره له دی چی دسوا تیانو اقتصاد ی او اجتماعی روا بط
دسالار زو او مامو ندو غو ندی دسالار زی او مامو ندی خپل
سیالان او مساوی نه گڼی او دوی ته هم دهمسا په نظر کتل
کیزی.

گبری:

ددانگام خلك دگبرو په بر خه کی دوه نظر یی لری . دځینو په نظر
په شپار سمه پیړی کی چی ترکانو دباجوړ سیمه نیو له دبا جوړ په
گبر نو می ځای کی گبر، یا کافران او سیدل (۱)

خه وخت چی تر کانو یا ترکانو دگبر سیمه و نیو له دگبر اوسیدو
نکی یی مسلمانان کړل چی اوسنی گبری دگبر او سیدو نکو اولاده
ده. دځینو په نظر خه وخت چی تر کانو دگبر سیمه و نیو له دگبر
اوسیدو نکي کافران دباجوړ شمال دانگام او نورو درو ته وتښتیدل.
او په گبر کی کافران پاتی نه شول. دباجوړ دځمکو دویش په وخت کی
دسالار زو یوه خیل ته دگبر سیمه په ویش کی ور سیدله چی دوخت
په تیریدو دغه خیل دځای په ترتباط دگبر په نامهربان شهرت پیدا
کړ. ددوی په نظر گبری په خه سالارزی دی اما دځای په ترتباط
ورته گبری ویل کیزی.

گبری دسالار زو سره یو ځای دانگام ته راغلی دی اودسالار زو
سره یو ځای اوسین ی . اکثریت خپلی ځمکی لری او نیستم گبری
دگبرو ، یا هلال خیلو بزگری کوی. سالارزی ورته دسیال او
مساوی په نظر گوری .

(۱) دکو نې په سیمه کی گبر یا کافر مترادف استعمالین ی .

ساپي:

دساپو قبيله دكو نر ولايت دپيچ ، باډيل ، ديوگل ، مزار او شو نكړي په درو كې د نر نك، څو كې او نور گل په سيمو او د مهمندو په كندهار و كې اوسېږي. دساپو قبيله د گسرېز ، و ديراو مسود په نر مو نو په دريو خيلونو وېشل شوي ده.

دېر دانگام جنوب ته دآهنگرانو په كلي كې دساپو كورونه پراته دي يوسلو پنځه كاله پخوا نا صرساږي له خپلې كورنۍ سره د پيچ دري دشمو ن له كلي څخه دحضرت علي خان دخاني په دوره كې دانگام ته راغې اود لته يې په شا ېځاي كې چېله خانه جوړه كړه او چېله شو . په دې وخت كې دآهنگرانو كلي نه و . حضرت عليخان ددغه روحاني شخص د راتگ نه خبر شو او په خپله ورته راغې. خان ورسره وكتل اود ليدر وروسته يې هغه ته دآهنگرانو دكلي نږدې ځمكه دخپري په نامه ورکړه او خان به هروخت دهغه دلیدو له پاره راته. نا صر دآهنگرۍ (پښگرۍ) كسب كاوه . په دې وخت كې د دانگام په شمال كې دښتنو او كافرو (نورستاني) ترمنځ جگړې روانې وې او هغه به پښتنو ته توري او غشي جوړول او په خپله يې هم په جگړو كې برخه اخيستله. نا صر دپوروحاني شخصيت په توگه دآهنگر بابا په نامه شهرت وموند، دراتگ نه وروسته هغه لس كاله ژوندۍ او په يوه جگړه كې مړ شو او خان ورو باندې دآهنگرانو په كلي كې زيارت جوړ كړ (۱) دآهنگر

(۱) خلك د آهنگر بابدژو ند په دوران كې اود هغه د مړينې نه وروسته دده دكرامت په باره كې ډيرې افسانې لري . ناروغ نارينه بنځي او ماشومان هره پنجشنبه دهغه زيارت ته ځي اودده زيارت دتې دښه كيدو له پاره ډير شهرت لري. همدا شان دشاو خوابزگران دده په زيارت كې جوار ، غنم، يوي اولاروي درانده بارونه ږدي اودده دزيارت بهر خپلې ميږي، وزې او غوايان تړي. دخلكو په عقیده هېڅوك د آهنگر بابا له زيارت څخه غلا نه شي كولاى او كه څوك دغلا هڅه وكړي هغه يانديږي او يايي لاسونه او پښي فلج كيږي.

بابا اولاد د دروځاني کور نى ۱ وېښتنو دواړه خصوصيات لري . د روحاني شخص داوولا دى په توگه ددوى در ناوى کيږي او دېښتنو په حيث ور ته د سيال اومساوي په نظر کتل کيږي .

سیدان :

محلى خلك سيدانو ته پاچا يا نوايي . دوى د درى په ځينو كليو كى ميشت دى اما په ټولو پاچايانو كى دگور يگا د درى دټا نكي سيد احمد نور پاچا اودده اولاد ده د يرشهرت لري .

د نسب و نى (شجرى) له مخى سيد احمد نور پاچا د سيد على تر - مزي (پير بابا) داو لا دى څخه دى او ويل کيږي چى د تر مزي د نسب و نه داسلام پيغمبر (ص) ته رسيږي . سيد احمد نور پاچا د ما موندو په سيمه كى او سيده او له دغه ځاى څخه يو سلو ديرش كاله پخوا دكا مران خان دځا نى په دوره كى اسمار ته راغى . خان يى مريده شو اودټا نكي كلي او ځمكه يى ور ته په څيرى كى ورکړه . پاچا دكا فرو په ضد په جگړو كى برخه اخيسته او په يووخت كى مذهبي مبلغ او روحانى شخصيت و. دده مير من (ټا نكه بى بى) هم ديوى پر هيز گارى او بزرگى بندي په نا مه مشهوره وه . پاچا ته ددرى او باجوړ خلك را تلل او ده ته يى پسونه ، غوړى ، غله ، چرگان او نور شيان د (شكراني) په نا مه راوړل . دده لنگر جارى و او راغلو خلكو ته يى ډوډى او د شپى دتيريدو ځاى او بستېره ور كوله . پاچا په ورين تندى دراغلو حاجت مندو خلكو سره كتل ، ددوى مشكلات به يى او ريدل او په پاى كى به يى هر يو ته د هغه د مشكلاتو دحل دعاكوله . يو سلو پنځلس كاله پخوا پاچا مړ شو او دلته ښخ شو .

د پاچا اود هغه دمير منى دمړينې وروسته د خلكو تنگ راتگ اود شكراني ورکړه لږه شوه اولنگر هم بڼه شو . اوس ځينى خلك د پاچا زيارت

ته راځي او شکرانه دده په زیارت اچوی اود هغه اولاد ده یی په وار
اخلي (۱)

صا حېزاد گان:

صا حېزاد گان دسیدا نو په پر تله دو یمه در جه رو حانی
کور نی دی ځکه چی دوی داسلام دپیغمبر (ص) اولاد ده نه ده بلکی د
هر صا حېزاد ده کور نی د مشر دریاضت او عبادت په وجه دروحا-
نیت شهرت مو ندلی دی. خان یا او لس دصا حېزاد گانو مشرانو
ته څیری ورکړی دی او او س ددوی اولاد ده دروحانی پلرو نو په
څیر یو ژوند کوی. دصا حېزاد گانو مشهوره کورنۍ په گوریگا
کی او سیزی او په ځینو کلیو کی هم دصا حېزاد گانو کور نی
شته.

انگيان :

انگيان ناپېښتانه عنا صر دی. دوی دپېښور څخه را غلی دی. د
وخت په تیریدو سره یی خپله (اینکی ژبه) له لاسه ورکړی ده
او اوس په پښتو ژبه خبری کوی. دوی په کلیو کی دکلالی، ترکاڼی،
پښگری، او نایتوب کسبو نه کوی او په ځینو کلیو کی ورته
څیری هم ورکړل شوی دی او تر هغوی پوری څیری لری چی دکلی له
پاره کار کوی اوڅه وخت چی دکلی کار پرېږدی او ولاړ شی کلی دده
څیری بل کسبگر ته ورکوی. پښتنی قبیلې دوی سیال نه گڼی او ددوی
سره دښخو خپلوی نه کوی.

گوجر:

گوجر د هند دگجرات څخه راغلی هندی قبيله ده. دوی دکشمير

(۱) ښځی او نارینه دپنجشنبی یا دچهارشنبی په ورځ دده زیارت
ته راځي. دده زیارت شنډو ښځو ته د اولاد دور کولو اود گوزن او
تبو دنارو غیو دجوړولو له پاره شهرت لری. د محل بزگران د
لرگی څخه وړو کی یوی جوړوی اودده په قبر یی ږدی. دبزرگانو
په عقیده څوک چی دده په زیارت یوی کړی دی هغه حتما دقلبی
دغوايانو څښتن کیږی.

دلو يديځ نه نيولی د گلگيت، سوات، چترال، دیر، جندول، باجوړ اود کونړ ولايت په شمال ختيځ، شمال لويديځ او جنوب لويديځ غر نيو سيمو او درو کي ژو ندکوی. گو جر دېد خشان ولايت په جنوب ختيځ اود لغمان ولايت په شمال ختيځو غر نيو سيمو کي هم شته.

دکونړ په ولايت کي دوه ډوله گوجر (بزگر) او (مينښه) گو جر وجود لري. لکه څنگه چي ددواړو دنو مو نو څخه څرگندېږي دوي دمالداري د کسب په لحاظ په دوو نو مو نو ديوبل څخه جلا شوي دي. په کونړ کي وزي ته (بزه) او مينښي ته (مينښه) وايي هغه گو جر چي په غر نيو سيمو کي دوزو او ميږ ورمي لري دوي ته (بزو گر گو جر) او هغه گوجر چي په درو کي مينښي او غواگاني ساتي دوي ته (مينښه) گوجر ويل کيږي.

د مالدارو مشوا ڼو او بز گرو گوجرو تر منځ ور ته والي او توپير دادي چي په مالدارو مشوا ڼو او گوجرو قبيلو کي يو شان خيلونه پښي او کهول وجود لري او په دواړو کي پلاروا کي واکمنه ده. د مشوا ڼو اود گوجرو داکثريت ژوند په مالداري ولاړ دی. دميشت کيدو تر مخه مشوا ڼو او گوجرو يوشان داسمار خان او سالار زو ته دڅپر ځايو نو داجازي په بدل کي قلنگ ور کاوه. ددواړو رمي په غر نيو سيمو کي وي او تراوسه د دواړو جامي دباندو او کو رونو سا ختمان يو شان دی.

توپيري په دي کي دي چي مشوا ڼي پښتنه قبيله ده، په پښتو ژبه خبري کوي او بز گر گوجر هندي قبيله اوددوي ژبه گوجري ده. او س مشوا ڼي په دره کي ځمکه، غرونه او څپر ځايو نه لري. گوجر تراوسه خپلي ځمکي، غرونه او څپر ځايو نه نه لري. دگرزنده گرو پو نو په شکل کله يو ځای او کله بل ځای ته دڅپر ځايو نو پسې ليږي او تراوسه دڅپر ځايو نو داجازي په بدل کي قلنگ ورکوي. گو جر در مو سره دغرونو په تودو سيمو کي په بانډو کي او سپڼي او ددوي رمي دري ته نه رانښکته کيږي. دگرزنده -

مهاجرو په توگه د گوجرو سره ددوی کورنۍ یوځای درو می. په مشواڼو کې درمو سره دکورنۍ دبیو لو او په گرو پي شکل دحرکت عنعنه نشته، بلکې دمالدارو مشواڼو دتگ او بیرته راتگ لپاری معلومی دی. له بلی خوا دگو جرو بنځی په اقتصادي گټه کې فعاله برخه لری یعنی دوی دنارینه و سره په مالدارۍ کې دمرستی سربیره د غرونو څخه درو ته لرگۍ راوړی او دلته یی په نغدو روپو او جوارو خرڅوی چی دغه کارونه دمشواڼو بنځی نه کوی.

له بلی خوا دمینښه او بزو گرو گوجرو دکسبو نو فرق د دواړو دلو په ژوند کې توپیر راوستی دی. دمینښه گوجرو مینښی په غرونو کې په آسانه نه شی گزیدای مجبور دی چی دمینښو دمالدارۍ له پاره په کلیو کې ژوند وکړی. دښتنو په کلیو کې داو سیدو له کبله دوی گو جری ژبه، گرو پي ژوند اود بز گوجرو سره تماس له لاسه ورکړی دی او ټول ژوند یی دښتنو د دود تر اغیزی لاندی راغلی دی. دوی ډیری مینښی او غواوی لری او ددی مالدارۍ له لپاری په محلی مارکیټونو او کورونو کې غوړی خرڅوی اوددوی بنځی هم په کلیو کې شیدی، مستی او شرابو مې پلوری. دنیسټمنو گوجرو لوڼه او بنځی دښتنو پښتنو په کورونو کې مز دوری کوی او همدا شان ددوی زامن د پښتنو مینښی او غواوی پیایی.

لکه چی مخکې وچا ته اشار و شوه بز گر گوجر په بانډو کی او سیري اود پښتنو قبیلو تماس ورسره لږ دی سره له دې چی مینښه گوجر دپښتنو په کلیو کې او سیري بیا هم پښتانه گوجرو ته دناپښتنو عناصرو او همسا په نظر گوری.

لو مری ضمیمه

لانیجی او کشالی

دلته دپښتو دتړو نو نو په رڼا کی ځینی بیلی بیلی لانیجی وړاندی کوو . ضمنا څرگندوو چی دتړو لو اشخا صو نو مو نه رښتونی نه دی بلکی خیالی دی او پښی واقعی دی.

۱- لوی گوریگا ۱۳۵۳ :

زړور چی په قوم مشوا نې وپه گو ریگا کی د ملکانو (سالارزی) سره مز دورو . دملک دلور لښتی سره یی یارانه وه . لښتی په باجوړ کی واده شوی وه . دواده په او مه زړور لښتی دباجوړ نه راو ستله . هغه دوه ور ځی وروسته د شپې له خوا دزړور سره وتښتیدله او براول ته سره ولاړل . دزړور ورور گلزی ی ته چی په همدی کلی کی او سیده کله کله زړور راته . بر سیره پردی چی رادیو به یی جگه غږو له ، دملکانو اودنو رو خلکو څخه به یی دوزواو غواوو غلا هم کوله .

ملکانو دگلزی ی څخه څو ځله وغوښتل چی دزړور دراو ستلو څخه ډډه وکړی . په دی کی یو کال تیرشو ، خو زړور به همدا سید گلزی ی کره راته . بالاخره ملکا نو گلزی ته لاره و نیوله او مړ یی کړ . داچی لښتی دملک لور ، مگردما مو ندو بنځه وه نو ملک انکار وکړ . چی ماگلزی نه دی وژلی . اود خلکو دخبرو په ځواب کی به یی و یل چی

زه دده سره کارنه لرم ، هلك پوه شه او ما موند. زړ وړ يوه خورپه
هماغه ځای کې گنشاليانو ته ورکړې وه چې مېړه يې اسېم نو میده. اسېم
به زړور ته په خپل کور کې چې تقریبا دوه سوه متره دملکا نود
کور څخه لری و کوټه ور کړه. دلېبنتی اصلی مېړه په باجوړ کې و
مگر دلته يې هم کور در لود. هغه راغی او زړور يې دگنشالي په کور
کې دزړور دزوی سره وواژه. اسېم ما موند او ملکانو ته وو یل چې
بنځه دی هم مړه کړې، خو دوی منکر شول چې بنځه زموږ سره
نشته. اسېم پاڅیده دلېبنتی، د اصلی مېړه ورور يې وواژه. دزړور
عزیزان را غل اود ملکانو يوه زړه بنځه يې چې دکلاد باندې دتنورپه
سر ناسته وه ووژله. دا بنځه دلېبنتی په ځای چې اصلا باید دا
مړه شوی وای وو ژل شوه. داکار چې بنځه دی وو ژل شي تراوسه
په سالار زو، ما مو ندواو مشوا نو کی نه و شوی.

دلېبنتی اصلی مېړه دا چې دلېبنتی يې مړه نه کړه نو هغه يې په شل
زره روپۍ په پنډيری کې خر څه کړه.

۲ - دانگام، دمیزان اتلسمه ۱۳۵۶ :

چشن غره ته اوولس یاشل تنه مشوانې راغلل اودما مو ندودسا.
بندی دکلی یو سلو شپيتهوزی او دوه صغیران هلکان (شپانه) يې د
ځانه سره بوتلل. بل شپانه د سانبندی کلی ته خبرورکړ. دسا -
بندی چیغه پسې ولاړه. مشوا نې يې دفضلخان او نورانگل دکلاسره
لاندې کړل. تاج او شیر چې دنورانگل یو ورور او بل يې وراړه
کېږی، چیغې ته وو یل چې تا سی مه ورځی موږ به ور نه وزی راوگرزو
هغه چې ور غل دمشوا نو سره يې دوزو په بیو لو کې لاکمک هم وکړ.
مشوانو په دی وخت کې د چیغې په خلکوډزی هم شروع کړی. دچیغې
خلکونه یو هلك چې ندیر نومیده هم و لگیده. دوه کسه شپانه او
وزی تراوسه لا درکه دی.

۳ - دانگام، لوی اختر ۱۳۵۵ : د عبد الحکیم ما موند بنځه چې
د حاجي عبدا لر حیم لور ده همیشه دپلار کور ته ځي. بالاخره فیصله

داسی کیږی چی یا باید چی ها جی عبدالرحیم گبری خپلی لور ته نصیحت وکړی او که نه عبدالحکیم دی دخسر کره په گډه لار شی. عبد الحکیم دخسر کره ځی. هلته دده اود بندځی تر منځ سوک، څپیره او نور پیدا کیږی. دنجلی پلار د ټوپک سره راځی. عبد الحکیم ډارین ی چی گو ندی ماوژنی، نو د ډاره ټوپک ته لاس کوی او په خسر ډز کوی چی له همدی ډز سره مری. د عبد الحکیم خوانبسی را ځی او دی نیسی. په دی منځ کی یی خوا بنسی په پیش قبضه په سر لگیږی او دا هم لویږی او وروسته مری. تردی وروسته یی خو بنینه را ځی چی واده شوی وه، مگر دمیره کور ته لانه وه تللی چی هغه هم په پیش قبضه زخمی کیږی. دویمه خو بنینه چی را غله عبد الحکیم ته یو وار پیش قبضه په لاس ور غلی نودغه یی هم زخمی کړه. وروسته له دی عبد الحکیم باجوړ ته وتښتیده.

گبر یو د حاجی عبد الرحیم له پاره د سیا نی څخه لښکروکړ او د بر دانگام په کلی کی چی عبد الحکیم او سیده، دهغه کورته یی او روا-چاوه. هرڅه، غله دیرش زره نغدی روپی او زری سا مان په کی وسول. حکومت گبر یو ته اخطار ور کړ چی موږ قاتل ته سزا ور کوو تا سو کوم کار نه لری. کله یی چی عبد الحکیم په تربور ملک فیض طلب - خان باندی ډزی وکړی نو سالار زیو د ملک طر فدار ی وکړه. په دی وار همدا یو کور و سو کله چی حکومت قرار غوندی شو، نو گبر یو بیالښکر وکړ. داوار یی د ملک فیض طلب خان دکور نی پنځلس کورو نه وسیزل او د ملک په کور یی یوزرو دوه سوه ډزی وکړی.

څه موده وروسته د شلتن، او مرور ی اود اسمار داو لسوا لید سپین زیرو جر گه راغله. جرگی داسی فیصله وکړه چی مامو ندو ته چی کوم تاوان ور رسیدلی دی، هغه به دوی نه غواړی او گبر به په خپل مدعی عبد الحکیم پسې گرزی اوبل چاته به څه نه وای. عبد الحکیم به خپله بنځه بیر ته اخلی او ضامن به دروی چی وروسته له دی به د خپلی بندځی سره بڼه سلوک کوی. هغه پنځه تنه گبری

چې دکورونو دسو لو له امله بند يان شوی وو خلاص شول خو نجلۍ تراوسه لا دپلار په کور، ناسته ده، ځکه د عبد الحکیم ځای تر او سه نه دی معلوم او بی له دی چا ضمانت هم نه کاوه. ملک فیض طلب خان تر او سه هم ډارېزی او دوه نفره وروسته ټوپک ور پسي وړی. دکور دساتنی له پاره یی ډیر تکړه او خوږ و نی (خر وړی) سپی ساتلی دی.

۴ - اسمار، ثور ۱۳۵۵ :

تاج خپله لور وراره ته په نکاح کړه، خو دلور میړه یی چاواوا ژه شیرزمین چې دتاج تر بور کیده، غوښتل یی چې دانجلۍ دخپل ځان کړی. همدغسې هجدری غوښتل چې دبنځه ځانته په نکاح کړی. نجلۍ چې دخپل پلار تاج په کور ناسته وه، دپلار له خوا هجدری ته په پنځه ډیرش زره افغانی ور کړه شوه. نجلۍ وو یل چې زه هغه څوک میړه کوم چې زما د مړه میړه بدل واخلي. هجدری دانجلۍ د موټر په وسیله داسمار تر پله پورې وتښتو له هله یی دحکومت له ډاره دقصاب کور ته ننه ایستله. حکومت چې خبرشو نو نجلۍ یی په دریم کښینوله. دجرگې فیصله داسی و شوه چې بنځه یی بیر ته خپل پلار ته ور کړه او هجدری خپلی پیسې واخیستلې. دلته د بنځی غوښتنه قبوله شوه او دریځ ته یی په درنه سترگه و کتل شول.

۵ - سور کمر او کچلی ۱۳۵۱:

بادام او محمد علم دواړه مشوانی (علی خیل) دی. دبادام بنځه محمد علم و تښتو له که څه هم بنځه یوازی ولاړه او محمد علم دلته و، خو دخلکوشک په محمد علم وشو. جرگې په محمد علم شپيته زره افغانی کښنودی او هم یی فیصله وکړه چې که چیرې بنځه د محمد علم سره ښکاره شوه، نو محمد علم به دښمن وی او وژل کیږي به. سالار زو مشوا نو ته وویل چې دا خو دسالار زو تره نه ده او موږ په دی کی گډون نه کوو، ځکه یو سړی چې بنځه و تښتوی نو په سالار زو کی مرگونی دی او تاسو پیسې واخیستلې.

محمد علم ددی غای نه په پټه با جوړ ته ولاړ . هغه یوه بله بنځه هم در لوده . د محمد علم دغی زړی بنځی راتښتو لی بنځه کو هی ته وا چوله او مړه شوه . یوڅه موده وروسته د محمد علم دغه زړه بنځه هم مړه شوه او پخپله محمد علم د بادام په تحریک وژل شو . سلطان ملک چی مو ږ ته معلومات را کوی وایی چی بادام ته ځکه پیغور نشته چی محمد علم یی هم د وطن نه و تښت او او هم یی پیسی تری واخیستلی .

۶ - ټانگه ۱۳۳۶:

د متین بنځه دملا نو می سړی سره جوړه وه متین جگ شو بنځه یی مړه کړه او ملا د خپل ورور سیف الله جان له خوا وساتل شو او مرگ ته یی ور نه کړ . متین راو لاړ شو سیف الله جان یی مړ کړ . ملا د ورور د مرگ نه وروسته باجوړ ته و تښتیده . د سالارزی تره داده چی هیڅوک گنا هکار ته غای نه شی ور کولای (په خپل کلی او وطن کی) نوځکه د سیف الله جان مرگ د سالارزو دروا ج له مخی جا یز و ، که چا بنځه و تښتو له او یایی د کومی بنځی سره جنسی معامله لرله هغه مړ گونی دی او که خلاصه شوه باید دی چی و وطن ته رانه شی .

۷- دانگام - قوس ۱۳۵۵ :

منډی د غفار سره په دانگام کلی کی همسایه و اود غفار ناسکه ماما هم کیده . منډی د باجوړ نه دانگام ته بنځه راتښتو لی وه . وروسته یی د غفار بنځه د دانگام نه باجوړ ته و تښتو له داچی د غفار بنځه د باجوړ وه نو منډی په باجوړ کی دخپلی نوی خوانښی سره ډیره شو . د غفار بنځه چی منډی باجوړ ته ورسو له نو یوه میاشت وروسته یی لور پیدا شوه . داچی غفار د منډی په وژلو کی کوښښ نه کوی ، نو خلك ور ته بی همته او بی غیر ته وایی ، همدا ډول څوک په لمانځه کی په څنگ نه ورسره ډریری .

په مقابل کی منډی هم څوک دخانه سره نه پرین دی ځکه نمک حرام یی بولی . او تښتید لی بنځه هم د پلار گنی کره نه شی تلای ځکه

نام بدی به یی پلارگنی ته ورپه غاړه کړی وی.

۸- کار کو مټ ۱۳۵۵:

گلرام او ورور یی دجلال الدین غوایی غلا کړی و خو منکر شو . وروسته له هغی چی جلال الدین ختمو نه پسې و کړل گلرام د کمر دسر نه راو لویده او پښی اولاسونه یی مات شول . کله چی دډاکتر په دارو او درمل روغ نه شونودمرگ په وخت کی یی و صیت وکړ . چی غوایی مایټ کړی دی او غلا یی ورکړی . غوایی په اووه زره افغانی بیه شو او خوار لس زره افغانی یی جلال الدین ته ورکړی . شپږ زره افغانی جلال الدین دغوایو په پیدا کولو کی رشوت ورکړی وی . رشوت هغه پیسې دی چی دغلا دڅرک له پاره لگېږی . دسالارزو تړه داد . چی غلابه دوه گونه ورکوی ، ننواټی به هم کوی او رشوت به هم بیرته د غله څخه اخیستل کیږی .

۹- سیان ۱۳۵۵:

محمود خپل ورور پاینده په څه چل او هنر سره باجوړ ته تښتوی او وروسته یی دچاپه واسطه وژنی . دپاینده زوی اول خان نومېږی . دمحمود دبل ورور زامن یو شمشیر او بل ابراهیم نو مېږی . اول خان دخپلو دوو ښځو سره په باجوړ کی اوسېږی . محمود اول خان لمسوی چی دشمشیر او ابراهیم په ځمکه دعوی وکړی اوکه چیر ی اول خان ځمکه وگټی نو محمود به یی ځینی واخلی . اول خان را ځی په شمشیر او ابراهیم دځمکی دعوی کوی . دعوی یی محکمی ته ځی په دی وخت کی دشمشیر ورور ابراهیم په بانډه کی دی او شمشیر دسیان په کور کی دی . دشیپي محمو دپاڅیږی او خپلو ټمټو ته اور اچوی . مو ضوع باید دا سی بنودل شوی وای چی شمشیر او ابراهیم داکار کړی دی گو ندی دوی دواړه وتښتی اوځمکه محمود ته پاتی شی . شمشیر چی داوړنه خبریږی پاڅیږی او غواړی چی د اور په مړه کولو کی مرسته وکړی مور یی دده ددی کار مانع کیږی او وایی چی دا کوم چل دی اوتاوژنی . شمشیر تصمیم نیسی چی خپل ، ورور ابراهیم ته چی په بانډه کی دی ور وتښتی . دخپل کور نه چی

شل متره لیری څی د محمود زوی نور محمد اودنور محمد زوی عبد-
المحمد ور باندی غږ کوی چی څوک یی ؟ دی بیر ته سوال کوی چی ته
څوک یی ؟ اود غږ سره ډز کوی . نور محمد دمر میو په غاړ کی
لگین ی چی دچاو دیدنی نـــه وروسته یو کار توس دنور محمد
په گیده کی څی او مری. دنور محمد زوی عبد المحمد بیر ته ډز کوی
او شمشیر وژنی. دشمشیر مو ر باندی ته درومی اود ابرا هیم نه د
شمشیر پوښتنه کوی. دا چی شمشیر په باندیه کی نشته نو
ابرا هیم دشمشیر په لټه کی شو چی بالاخره په خوړ کی کی
دشمشیر مری پیدا کین ی .

دوا قعی نه وروسته محمود، اول خان او عبد المحمد یو څومیاشتی
په اسمار کی بندی کین ی او بالاخره جرگه کین ی . جرگی داسی
فیصله وکړه چی که چیری محمود خلوینست زره افغانی ابرا هیم ته
ورکړی نو ځمکه د محمود کین ی. او که نه ځمکه د ابراهیم ده. ورو-
سته له دی ددوی په منځ کی دبنمنی نشته . دعوی گیره ځمکه
دری منه تخم ووه چی قیمت یی په قطعی بیه سره لس زره افغانی
کین ی. نو یو خو دلته مصا لحه وشوه چی بیه یی لوړه تعیین شوه
اوله بلی خوا دکللی ملک ډیر ی پیسی درشوت په ډول اخیستی وی اوهر
څومره جرگی چی و شوی موضوع فیصله نه شوه .

تراوسه لا محمود ابرا هیم ته پیسی نه دی ورکړی او مو ضوع
پاتی ده . وروسته له جرگی نه ابرا هیم او محمود دواړه په گډه
باجوړ ته ولاړل ځکه یو دبله څخه ډارین ی . په باجوړ کی عبد-
المحمد پاڅیده او اول خان یی وواژه . قوم راپاڅیده د محمود
دوی ټو لی ځمکی یی په باجوړ کی شاپی کړی.

۱۰- کار کوټ ۱۳۵۱:

اکرم دوی بنځی لری او مشوانی دی. یوه بنځه یی دجانگل د تره
لور ده. جانگل دخپل تره له لور سره جوړ دی او خپل تر منځه
جنسی معا مله لری . دتره لور جان گل ته وایی چی دا کرم بله بنځه

چير ته ور که کړی. داچي اکرم جلدی ناروغتیا لری نود هغه دوه مه
 بنځه د جانگل له خوا په لوگر کی واده کیر ی. اکرم د خپلی بنځی
 دور کولو شک په جانگل راوړی او په دی تلاش کی دی چی خپل
 شک یقینی کړی. نو یوه ورځ جان گل دخپلی پاتی بنځی سره وینی
 جانگل تښتی او اکرم دچری په وا سطره خپله بنځه وژنی. اکرم د
 خپلی مورسره تښتی او جانگل او خپلوان یی داکرم کور ته اور
 اچوی اکرم دخه وخت له پاره باجوړ ته درو می او وروسته له هغه
 تر کستان ته ځی او په دی لټه کی دی چی دخر ځی شوی بنځی درک
 پیدا کړی. اکرم او جانگل دواړه یو په بل پسې گرځی. څلورکا له
 وروسته (۱۳۵۵) دواړه په چغه سرای کی یو دبل سره مخامخ
 کیر ی. جانگل پو لیس ته خبر ورکوی او اکرم نیول کیر ی. اکرم
 او جانگل دواړه خپلی اولسوا لی اسمار ته راو ستل کیر ی. ابتدایه
 محکمه اکرم په نهه کاله او جانگل په څلور کاله بند محکو مو ی. په
 مرافعه کی بیاجانگل په شپږ کا له بند محکو مو ی او اکرم ته براءت
 ورکوی. تراوسه پوری ددوی ترمنځ جر گه نه ده جوړه شوی.

۱۱- ټانگه ۱۳۵۳ :

دمرجان زوی بهادر البته د کوم خفگان له مخی دپلار څخه جلا
 شو او دخپلو دوو بنځو سره ټانگی ته راغی. دلته دکوم پاچا سره
 گاونډی شو. دلته یی دباز گل دنزور سره جنسی معا مله لرله.
 باز گل چی کله د معا ملی نه خبریر ی نو یوه ورځ بهادر ته
 میلمستیا کوی اوخوا ب لیر ی چی بهادر دی دخپلی رادیو سره راشی.
 کله چی شپه پخیر ی نو بها دریوه گو لی و لی او وروسته له هغه یی
 په تېرو نو او چرو و هی او په خپل کور کی یی وژنی. دبهادر دواړه
 بنځی ښکلی دی. د دواړو نه یوه ځی اود خپل میړه دوژلو احوال
 خپل خسر مر جان ته ورکوی.

دمانوس والی له پاره انگر یزی مختلف توری په خپا لی تو گه په
 نو مو نو واپول شول.

مر جان علاقه داری ته عرض کوی . علاقه داری باز گل، اسد او صادق بندیانوی . یوه ورځ علاقه دار کو می قضیې ته ځی او یوازې یو عسکر د بندیانو څار نه کوی. ددی عسکر څخه دا دری تنه بندیان تېښتی. مر جان په سایندي کی خبرین ی چی بندیان تېښتیدلی دی. خپل دور بین او ټوپک را اخلی اود ټانگی لاره څاری . اسد او صادق د ټانگی په ختیځ غره کی لیدل کیږی او باز گل د عسکرو له خوابیر ته نیول شویدی. مر جان چی د دواړو له پاره سمه مور چه نیولی وه اسد او صادق دواړه په ټوپک و لی صادق مری خو اسد چی زخمی دی جلال آباد ته راوړل کیږی. دی هم د شفا خانې نه تېښتی او باجوړ ته ځی. باز گل تر ډیره وخته پوری په توقیف کی دی چی په پای کی جرگه جوړیږی:

مر جان وایی چی زما زوی د مقابل لوری په کور کی په ناحقه وژل شوی دی . او صادق هم زما خوری کیده چی هغه هم تاسو وژلی دی. باز گل چی او س په باجوړ کی دی په جرگه کی وو یل چی (داچی خپله نېور یی نه وه وژلی) چی د سالارزو او ما مو ندو تره داده چی څوک چی د شپې دچاکره ورشی نو حتما غلا کوی او بهادر ما په غلا کی وژلی دی او خون یی نشته. خو برسیره پردی یو تن ددوی مردی اوبل زموږ. موږ او تاسو په مروکی سره مساوی یو. مگر چی جرگی ته سم معلومات ور نه کړل شو نو کومه فیصله یی نده کړی.

۱۲- دانگام کلی ۱۳۵۰ :

کریم د دانگام کلی ډیره جوړ وله اود لرگو دراوړلو له پاره یی اشرد باجوړ نه راووست . په کور کی یی ویلی و چی که چیری می د باجوړ نه اشر راوو ست نود کلی د پاسه به ډزی وکړم او تاسو په ډوډی اشر گرو ته پځه کړی. کله چی د کلی د پاسه ټوپ ته راوړ سیده نو کریم ډزی وکړی . په یوه ډزی یوه بنځه چی کوزه په پټی کی ناسته وه ، ولگیده او مړه شوه. کریم کور ته رانغی خو ورځی وروسته یی ننوتی وکړه اود جرگی په مخکی یی د بنځی میره گلزار ته اقرار وکړ چی

ښځه سسها زما څخه ولگیده . دا چي دکریم او گلزار تر منځ پخوا
څه نه وو نو کریم یی و بانه .

۱۳ - دانگام کلی ۱۳۵۲ :

دسدو دژر ندي پل چا مات کړی و. سدو باید فکر کړی وای چي دا
کار دده دتره زوی جانمیر کړی دی. شو ورځی وروسته دجانمیر -
در مندو سو چي هغه باید دا فکر کړی وای چي دا کار دسدو لهخوا
وشو. خود دواړو دسم فکر له مخي ددوی شک پدی و شو چي دژر ندي
پل هم پوه (دریمگری) مات کړیدی او در مند هم دریم گری سوی دی
چي غواړی دوی دواړه سره په جنگ ورولی.

دسالار زو دتری له مخي به جانمیر مجبور و چي دژر ندي دپله
دماتولو له کبله سدو ته قسم وکړی خو که چیری جانمیر هم په سدو
درمند دسو لو شک کړی وای او غوښتلی یی وای چي سدو ده ته قسم
وکړی نو جانمیر به تر یوه کاله پوری لټه کولای چي دده در مند چا
سوی دی او که وروسته له یوه کاله یی بیا هم په سدو شک وای نو کولای
یی شو ل چي په سدو قسم وکړی.

۱۴ - دانگام کلی ۱۳۳۶ :

منصور دخپلی ښځی سره ناکس ولیده . دمنصور هڅه دا وه ، چي
ناکس چیری لا ندي کړی خو بالاخره یوه ورځ دروژي په لسمه د
مرده گانو ډوډی وه چي ناکس ، دمنصور کره په پینډه کی ناست و.

نو مو نه بیا هم اټکلی دی او دا کار به ددی برخي تر پایه دوا م
لری. دنو مو نو اټکلی کول البته داصلي اشخاصو دراز خوندی ساتلو
له پاره دی .

* پینډه هغه پله کسان دی چي د خیرات او یاشو می دډوډی په یوه
لوبښي (چي معمولاً لوی لوښی وی او خوتنه ور ته کینی) سره ناست
وی . ادیتور .

منصور ناخپه دڅا در دلا ندی نه یوتیره تبرگی راوایست او نا کس یی په ملا وواهه چی هملته مړ شو. وروسته له دی کوتی ته ننو ت او ټوپک یی راواخیست چی په هغه یی خپله بنځه مړه کړه.

۱۵- بینشی ، بزو منځی ، برسور کمر ۱۳۵۳ :

دشیر باز دتره زا من اوورو نه دمال دور کیدو او راکیدو په سبب په ناز بین باندی دزی کوی. نازبین راځی مدو ته وایی چی زه دا خلک وژنم او ته راسره اشر و کړه او غزی یی زه کوم. مدو ورسره منله اود شیر باز څلور کسه یی چی دوه یی دتره زامن او دوه یی وروڼه وو مړه کړل. مړی یی په یوه سمنځ کی واچول ټوپک او کالی یی تری واخیستل. وروسته له نهو ورځو داکرم دننښی ور کولو په واسطه مړی پیدا شول. شیر باز دحامد سره په شیگل کی دیره کین ی. او حامد ورسره راځی په مدو دزی کوی چی یو دمدمو ورور اکرم او دمدمو

لمسی وژل کیزی. دوی بنځی هم زخمی کین ی.

په جرگه کی دواړه زخمی بنځی په یو مړی حسابین ی چی دری مړی دمدمو وشول او څلور دشیر باز مړه شول. په دی حساب مدود شیر باز یو مړی قر ضدارشو. دری مړی یو دبل سره معاو ضه شول په نتیجه کی ناز بین او مدو دغتی ننوا تی سره دشیر باز دمرو ټوپک او کالی اودیوه مړی پور پنځلس زره افغانی او یوه بنځه شیر باز ته ور کړل. وروسته له هغی شیر باز او مدو او ناز بین غاړه په غاړه شول او سره جوړ شول.

۱۶- شالڅو کڅ او پالو څوناو ۱۳۵۱:

کریم خپله لور دنواب زوی ته ورکړه. بالاخره معلومه شوه چی نجلی اودنواب زوی تی رودلی دی. نواب کریم ته لورور پرېښوده. هغه دانجلی منور ته ورکړه. او منور واده کړه. دنوا بزوی پاڅیده او کریم یی پدی دلیل مړ کړ چی که دده لور ورسره تی هم رود لی دی خو بل چاته دی نه ور کوی. کله چی دکریم دتره زوی میرزاد

کريم د مرگ علت و پوښته نو نوا ب منکر شو . سيفو دهادي ورور منور ته وو يل چي کریم دنواب دزوی او جبار چي دهادي دتره زوی دی، دلاسه وژل شوی دی . میرزا په هادي ډزی وکړی او په پښه يي زخمی کړ . هادي دنوا ب زامن دپېښور سيمی نه را وستل او دکریم دويمه لوريي چي واده شوی وه داسمار نه و تښتو له . میرزا په مقابل کي دنواب د کورنه يوه نکاح شوی ښځه راوستله . په دی پسرلي کي میرزا دوی راغلل په هادي يي ډزی وکړی چي ټو پک يي تاواني او لاس يي زخمی شو . نواب او هادي په منور باندی هم ډزی وکړی مگر څوک ونه لگيدل . میرزا او هادي دترور زامن هم دی . جرگه تراوسه نه ده شوی .

۱۷- مېښه ۱۳۵۶ د حمل میاشتۍ مسا فر چي سوا تی دی دزرین دغوز کوم بوټی يي په تبرگی وهلی و . خو دپوښتنی په وخت کي منکر شو . په دی وخت کي دزرین د زوی او مسافر تر منځ جنگ کپړی . مسا فر دزرین زوی په پیش قبضه وهی او مری ، کله چي زرین او خپلوان يي راغلل نو مسا فر ، پلاریي رحیم او خانو چي تره يي کیده دری واړه کوټی ته ننوتل . زرین او خپلوانو يي غوښتل چي کوټی ته ور ننوزی خود گوليو له کبله نه شول ور ننوتلای . کله چي دا کار ونه شو نو کوټی ته يي اوروا چاوه . داور اچولو په موقع کي د مسا فر ډلي و کولای شول چي دزرین دوی دډلي څخه دری کسه نور هم ، زخمیان کړی چي یو يي مړ شو . مسا فر ، خانو او رحیم دری واړه وسول . دسوا تیانو څخه ښځی او یو ځلمی هلك تورپاتی شول او نور هر څه و سول . داځلمی هلك او ښځی باجوړ ته ولاړل او تراوسه لا جرگه نه ده شوی .

۱۸- بیداد او مردان ۱۳۵۶ - سنبله : خا نمیر یوه خور درلوده او د غریبي له پاره مردان ته تللی و . عبدل دخانمیر دتره زوی دی . عبدل دانجلی خپل زوی ته غوښتله ، خو دانجلی مور او پلار نه و کوله . د عبدل زامنو غوښتل چي په زوره دانجلی تری واخلي . د محمد اکبر

ملك زوی دخانمیر مور او پلارراضی کړل او نجلی یی محمد اکبر ملك ته ور کړه . د عبدل زوی چی دا نجلی یی دخپل ځان بلله په دی په قهر شو ل او خانمیر یی مړ کړ. وروسته له هغه د عبدل زوی بیداد ته راغی او ټول د دانگام سالارزی او ما موند یی راټول کړل. قوم ته یی داسی وویل چی له یوی خوا محمد اکبر زما بنځه چی دخانمیر خور وه واخیستله او له بلی خوا یی زما دتره زوی خانمیر هم مړ کړ . تاسو په دی خبروم چی محمد اکبر زما د بنمن دی او چی دلته گرز ی راگرزی نوزه یی وژنم.

قومی جرگی د عبدل زوی ته وویل چی که محمد اکبر دنجلی پلار راو ست اود قوم په مخکی یی وویل چی ما خپله لور په سم لاس محمد اکبر ته ور کړی ده نو ته پری او که چیری دنجلی پلار دا خبره و نه کړه او ویی ویل چی نه زما سره زور شویدی نو محمد اکبر به ملا مت او ستا د بنمن وی .

که چیری ز نور څچی و عده ده محمد اکبر دنجلی پلار حاضر نه کړای شو او په خپله گټه یی دا خبره اثبات ته و نه رسو له نو قوم به د محمد اکبر کور سوزی او د عبدل د زوی د بنمن شو . که چیری بیا محمد اکبر خپله خبره اثبات ته ور سو له نودخا نمیر له پاره او دهغه په بدل کی به د عبدل زوی وژنی.

۱۹- قاسم ۱۳۳۶ :

فضلو او وروڼو یی د اکبر او وروڼو سره په کارینونو کی گډه پوله لرله . د دواړو د لو تر منځ په پوله دعوی شوه په نتیجه کی جنگ و شو چی فضلو او دده کورنی یوبل سړی مړه او دریم زخمی شو . د اکبر د له پاڅید له باجوړ او جندول ته ولاړل . ځمکه شاپه شوه . څو کاله وروسته دوی په خپل منځ کی جوړه وکړه چی د فضلو د لی ته یی دیوه مړی په سر دوه بنځلی او لس زره روپی ورکړی . د زخمی نیم نیک شو چی یوه بنځه او پنځه زره روپی کیدلی . په ځمکه قوم دعاو کړه چی ځمکه دی بالکل شاپه و ی .

۲۰ - کيچلي ۱۳۳۴ :

وزير او محمود ميريزي وروڼه وو . د محمود دوه سکنی ورو ڼه پخوا مړه شوی وو او میراث یی محمود وړی و. له بلی خوا دمحمود زامن هم نه وو . وزیر پاڅیده او محمودیی مړ کړ . دمحمود یوه بنځه او دري لوڼي و تښتیدلي . دوهمه بنځه یی دریم ورور هلال ته په نکاح کړه . دهغه څلور جر یی ځمکه و زیر او هلال تقسیم کړه . وزیر هم و تښتیده . قوم دو زیر کوټی و سیز لی . څوکا له وروسته چی وزیر را غی قوم حکو مت ته په لاس ورکړ او لس کاله بندی شو .

۲۱ - زوړ براو ل ۱۳۳۱ :

سراج ، سردار او نور الله دتروزا من وو . سردار راپاڅیده او سراج یی دمیراث له پاره مړ کړ . یوه بنځه یوه لور او یوه قلبه ځمکه چی لس دړی تخم کیده ځینی پاتې شو ل . داچی سراج دشپی مړونو قوم سردار ته څه نه ویل اوله بلی خوا سردار دسراج دمړینی په باب دبل چاسره مصلحت نه و کړی . نو قوم له دی کبله سردار ته څه نه ویل او سردار یوازی دحکو مت له ډاره جندول ته و تښتیده . دسراج بنځه دنور الله زوی وکړه اولور یی دسردار دزوی دواده په بدل کی ورکړه شوه . ځمکه د سردار ، اونور الله تر منځ وو یشله شوه .

۲۲ - څاوو نه ۱۳۳۶ :

دملك جمال مشوانی یوه ښکلی لوروه چی توتیانو میده . حسن چی دلیټی یو سالارزی و دانجلی یی وتښتوله خو په لسمه ورځ دهغه حسن څخه بیر ته راوتښتیده او خاراته راغله . مشوانو خپل کورته ورسوله . یوه مشوانی چی شاه جان نومیده خپل ورور ته یی په نکاح کړه . سالارزی چی خبر شول نو حکو مت ته یی عرض وکړ . دا چی شاه جان حکو مت ته نه راته نو دمشوانو دوه کسه مشران ملک صمد او ملک شینکی بندیان شول . که څه هم ملک صمد مخالفت کاوه خو بیا هم شاه جان دابځه محکمی ته راوستله چی توتیا او شاه جان دواړه بندیان شول . همدا شان حسن هم بندی شو .

لږ وروسته جر گه جوړه شوه چی شینوارو ، سالار زو اومشواڼو په کی گډون در لود . دهغی جر گي له مخی بندیا ن یعنی توتیا، شام- جان او حسن خلاص اودا سی فیصله و شوه چی ملک شینکی (مشوا ڼی) او ملک محمد اکبر (سالارزی) به توتیا د اسمار د او لسوا لی نه دباندی په یوه داسی سړی واده کوی چی نه سالارزی وی او نه مشواڼی. ملک محمد اکبر هم خپل وکالت ملک شینکی ته پریښود . ملک شینکی دا نجلی (توتیا) داسمار په او لسوا لی کی یوه گو جر تهور کړه. سالار زو بیا حکو مت ته شکایت وکړ ، چی ملک شینکی خودا بنځه د اسما ر په او لسوا لی کی ور کړه او بله دا چی گو جر او مشوا ڼی دوا په وروڼه دی ځکه چی دوا په مالونه پیاپی . حکو مت ملک شینکی بندی کړ. ځینو خلکو ملک شینکی ولمساوو چی د استا بندی کید ل د ملک صمد په تحریک ترسره شول. بیا ملک شینکی په ملک صمد ډزی وکړی او زخمی پی کړ. قوم ر ا- پاخیده اود ملک شینکی کوټی پی وسو لی . ملک شینکی په جوړه او روغه کی ملک صمد ته دوه بنځی او لس زره افغانی ورکړ ی . دا جوړه تقریبا په ۱۳۴۱ کال کی وشوه.

۲۳- دارن دره ۱۳۲۱ :

دملک شیر خان کور ڼی (مشواڼی شو ڼی خیل) د دارن دری ته ولاړل او په جیگل کی پی ځمکه واخیستله. کو هستانو بیرته دعوی وکړه چی دا ځمکه موږ نه ده خر څه کړ ی. په حکو مت کی د عوی وشوی او دکو هستا نو او مشواڼو تر منځ ډزی وشوی چی په نتیجه کی دولس تنه مشوا ڼی بندیان شول .

مشواڼی دبندیخانی څخه با جوړته و تښتیدل . دهغه ځا په به راتلل او په کو هستا نو به پی ډزی کو لی چی تقریبا شل کاله وروسته جوړه و شوم. په دی ډزو کی عسکر هم مړه شول او دنیشه- گام ملک گلو هم پکی مړ شو . د کو هستا نو نه تقریبا او یا تنه مړه شول او په مقابل کی دمشوا ڼو تقریبا پنځه یاشپږ کسه وو ژل شول.

په دې جرگه کې دکو نړو نو سپين ټيرو برخه اخيستی وه او مشوا نې ورو سته له دې غټۍ پتنې يو څه مشهور او قدر يې زيات شو .

ورو سته له دې ملك شير خان او ملك كريم چي د ځنگل ځمكه يې په گډه اخيستی وه په دې ځمكه يې سره دعوى شوه د ځنگل ځمكه بالا خره ملك كريم واخيسته او ملك شير خان دارناو ي خو پرته و لاړ چي هلته پاكستان (دپاكستان - دولت) ورته ځمكه ورکړه . په مقابل كې ملك شير خان په ځان و منله كه دچره گل دري مشوا نې دډاكي (غلا) له پاره راتلل دهغوى مخه به نيسي . هغه و چي له دې ورو سته دچره گل دمشوا نو ډاكي كمى شوى .

۲۴- او غز باغ ۱۳۵۴ :

احمد گل خپله ځمكه (تقر يېالس درې تخم) په سلیمان ن خرڅه كړه . احمد گل څو كا له وروسته مړ شو . د احمد گل ورو نه پاڅيدل او ويې ويل چي مو نن ځمكه نه ده خرڅه كړې . په محكمه كې يې سره دعوى شوه . پرو سېر كال (۱۳۵۵) چي دمنې دجوارو كرلو وخت شو نو د احمد گل وروڼو په كې يو ي كو له . د سلیمان ن وروڼو د احمد گل دوه وروڼه په پټې كې و وژل ، او وروسته له هغه باجوړ ته ولاړل . سېر كال په پسر لي كې داسې جوړه و شوه چي د احمد گل وروڼو ته يې دوى بنځي او شپيته زره افغانى ورکړي او لږ څه ځمكه او روپي يې د سلیمان ن وروڼو ته پرېښود ي . دا جوړه لږ څه په زور غوندي وه ځكه چي به يوه مړى دوى بنځي او پنځلس زره افغانى ورکول كېږي .

۲۵- ډيره مې ۱۳۵۶ اړ:

گل احمد د محمود نه او به اړولى وى . سپين ټيرو گل احمد ته و ويل چي ياپټې ورته او به كه او يايې د فصل تاوان ورکړه . د محمود زوم په همدې او بو دگل . احمد سره جنك وكړ . گل احمد عرض وكړ او مقابل لورى علاقه دارى ته و غوښتل شو . ورو سته

سپین زیرو ددو ی تر منځ داسی جوړه وکړه چی گل احمد ور ته هماغه پټی اوبه کړ. په اوږی کی چی زیاته گر می او اوبه کمی وی ، فصلو نه سو ځی نو له دی کبله په اوبو زیات جنگونه پینښیری .

۲۶- جبه (ډیری) ۱۳۵۰ :

ملك خانگل د عبدل نه ځمکه واخیستله چی دری برخی وی . دو ی برخی د ملك خانگل شوی اودریمه برخه یی بابوجان ته ور کړه ددی یوی برخی بیه تقریبا پنځوس یاشپيته زره افغا نی کیده، سر بیره پردی ملك خانگل هغه زر افغا نی چی دقبالی په وخت کی باید عبدل ته ور کړ شوی وای په بابوجان کینو لی . خود قبا لی داخیستلو په وخت کی بابوجان حاضر نشو نو ملك خانگل یواز ی دخپلو دوو برخو ځمکی قباله واخیستله اود بابو جان برخه پاتی شوه . دا چی با بابوجان سند نه در لود او عبدل سند غوښتو نو دجر گی په مخکی بابوجان ملا مت بنکاریده . خودا چی ځمکه دبابوجان په لاس کی وه نو عبدل په بابوجان ډزی وکړ ی چی غواو ی او وزی یی مړی شوی . دریم وار ته یی دبابوجان جوار وو هل (فصل یی مات او تباہ کړ) بابوجان را غی اود ملك خانگل جوار یی وو هل . ملك خانگل بابو جان ته وو یل چی که خپله ځمکه ماته پرین دی نو پیسی دی درکوم او که نه هغه دقبالی زر افغانی دی تراو سه هم نه دی راکړ ی . نو ستا خو ښه که زما سره محکمې ته ځی او که د عبدل سره . په دی وخت کی بابوجان ، خانگل ته ننوا تی ور غی او چی جر گه را غله نو په بابوجان یی نوری او یازره افغانی کینبودی چی عبدل ته ورکړای شوی . وروسته له دی موضوع حل شو ه . او س به هغه دبابو- جان دبرخی ځمکه دوه سو ه پنځو س زره افغانی قیمت ولری.

۲۷- ډیری ۱۳۵۲ :

دگلزار پلار میرزا ملك اوحبيب الله سره ورو نه وو. میرزا ملك دکوم خدمت له مخی د حکومت نه ځمکه ترلا سه کړی وه. نعمت گلزار ته وو یل چی ستا ځمکه ډیره ده او زما کمه ده داو لی ؟ هغه

وو يل چي داخو زما پلار ته حکومت ورکړي ده او که تاڅمکه غوښتلای
نوزمادپلار په ژو ند دی باید د دی چي دعوی کړي وای . نعمت چي
په باجوړ کي و را غي اود حبیب الله د زوی په مرسته یی گلزار
وویشته اوزخمی یی کړ . حبیب ننوا تی و کړه او گلزار ور سره
جوړه وکړه خو نعمت یی تراوسه دښمن دی .

۲۸- خارا کلی ۱۳۵۰ :

دمیرزا لور یی مو سی ته ور کړي وه چي دمو سی نه یی زا من
هم در لودل خو له غفور سره جوړه شوه او هغه باجوړ ته
وتښتوله . یو زوی او یوه لور یی دمو سی سره پاتی شول .

غفور تراو سه هم دمو سی دښمن دی ځکه د میرو ښی بندځی
د تښتوو نکو سره جوړه رو غه نه کیږي . خپل ملک او وطن ته نه
شی راتلای او حتی جنازه یی هم هدیږي (حضیري) ته نه پریږي دی .
نو حتما د تښتید لی بندځی د اصلی میړه له خواو ژل کیږي او یا په
خپل مرگ مری خو وطن ته راتلای نه شی او جوړه رو غه و ر
سره هیڅکله نه کیږي .

۲۹- بیداد ۱۳۵۴ :

د تور لور چي یوه سوا تی ته یی ورکړي وه د یوه المازی سره جوړه
وه . سوا تی جگ شو المازی یی مړ کړ (په هماغه شپه چي کورته
یی ور غلی و) خو ښځه و تښتیده . سوا تی په سډو دعوی وکړه چي
زما ښځه ستا سره ده . خو وروسته ښځه دپلار کور ته ورکړه
شوه او په دی مخکی پسر لی کی یی په کور کی وو ژله .

۳۰- شگره ۱۳۵۵ دروژی میاشت:

د صمد ښځه د فضلو سره جوړه غو ندی وه . فضلو گبري و . صمد
پاڅیده او فضلو یی په دا سی وخت کی چي دمانښا م له خوا ویده
و اول په سر باندی په تیره وواهه او بیایي سمد لا سه چاره راوايستله
او حلال یی کړ . د فضلو ورور ، راغي او صمد یی بیدرنګه ونيو ،

چی لهو هلو ټکولوڅخه ورو سته یی په هما غه ماښام حکو مت ته په لاس ورکړ. صمدبندی شو او بنځه یی چی ما مونده وه د خپل پلار کورته وتښتیده. د صمد ورو ر، جندول تهو تښتیده دا چی ماموند بنځه سالارزی ته د مرگ له پاره نه ورکوی نو تراوسه ژ و ندی پاتی ده.

۳۱- سیا ن ۱۳۵۳ :

طا هر دوی بنځی در لودی . لومړی بنځه یی په خپله وا ده کړی وه او یوزوی او لوری ورڅخه لرل . خو کله چی دطا هر ورور دقاسم له خواوو ژل شو نو دورور بنځه هم طا هر په نکاح کړه. څرنگه چی طا هر د خپلی پخوانی ورینداری او او سنی دوهمی بنځی سره بڼه چلیده او په مقابل کی یی دخپلی لومړی بنځی سره بڼه سلوک نه کاوه ، نو مشری بنځی په پای کی فیصله وکړه چی دپشد خان تهو تښتی. ددی سره خپل دو لس کلن زوی او لوری هم ورسره دی . دا چی بنځه نه غواړی بیر ته خپل میړه ته راشی نو دپشد خان هغه طا هر ته ورکوی . دطا هر مشره بنځه لاتر او سه دپشد خان کره اوسی البته طا هر به هم ډیره علاقه نه لری چی خپله بنځه راو لی ، خود خان دقدرت له مخی که بنځه دطا هر له خوا وغوښتل هم شی نو خان به دده نه داضمانت وا خلی چی دخپلی بنځی سره بڼه سلوک غوره کړی.

۳۲- سیا ن ۱۳۴۶ :

دقاسم یوه بنځه او یوه ورینداره شهباز سالارزی و تښتولی او په مردان کی یی خرڅی کړی. قاسم تقریبا پنځه و یشت زره افغانی موسی او میرزا ته ورکړی چی شهباز مړ کړی. دوی دواړو شهباز مړ کړ . دسالارزی تره داده چی که چا څوک په پیسو مړ کړ نو کوربه یی سوځول کیږی او ځمکه به یی شاپه کیږی . خو ددی مسالۍ څخه قوم خبر نه شو . کله چی قوم خبر شو نو مسا له زړه شوی وه. بله دا چی وژو نکي دواړه مشوانی وو او ښایی هلته یی کورنه درلود.

۳۳- آهنگرا نېر دانگام :

لعل محمدیو زورور، غښتلی او گوندی، باز سپړی و . هیڅو ك یې په کلی کی خپل کار او حق ته نه پریښودل . بالا خره تقریبا پنځلس کو رونه دآهنگرانو څخه زیرمنځی ته په کپه ولاړل . زیر منځنی دما - مو ندو په سیمه کی دی خو پا چا یان په کی او سی . کپه شوی خلک دلعل محمد په مر گک پسی راغلل . خو لعل خبر شو ، اولاره یې ورته ونيوله . دلعل دلاری نیولونه هغوی خبر شول په پای کی ما مو ندو د د و ی تر منځ ودریدل او جوړه یې وکړه . دجرگی فیصله دا سی وه چی لعل دی په دوی ظلم نه کوی اودوی به بېرته کلی ته راشی . له راتگ څخه وروسته تقریبا یوه میاشت تیره نه وه چی په او بوسره ورا ن شول . دا چی لعل یوازی و نو د کوز دا نگام کلی نه یې اشر گری او بو ته را و ستلی وو او گډیې ورته حلال کړی و . د گډه د خوړلو نه وروسته اشر گری او بو ته ور ووتل . په دی منځ کی جنگ وشو یوه اشر گری چی بهرام نو میده د مقابل لوری یو سپړی سدو نومی د ټوپک په میل داسی په نس کی ووا هه چی نس یې څیری او مړ شو . هغوی په لعل او بهرام باندی حکومت نه عرض وکړ ، چی په نتیجه کی لعل څلور او بهرام اووه کاله بندیان شول .

دبند دتیرو لو نه وروسته لعل محمد بېر ته کورته را غی . دده ورور که څه هم دلعل دبند په موده کی یې دمقابل لوری پلوی کړی وه خو دا چی دلعل ورور و . دسدو په پتنه کی دمقابل لوری له خوا وو ژل شو . دلعل وریندار چی کو نپه وه دمقابل لوری خور هم وه . نولعل محمد خپلی وریندار ی څار نه کو له چی مباداکوم خبر به خپلو وروڼو ته یو سی او یادا چی هغوی ته به ور و تښتی . دڅار نی سره سره دلعل وریندار ی وکړای شول چی خپلو وروڼو ته دلعل خبر یو سی . وروڼو یې لعل ته لا ره ونيو له او هغه یې وواژه دلعل زامن واړه پاتی شول . مور به یې اکثر وخت دشیپي له خوا دکو مو دو ستا نو کره پټول . خپل زیات مال او جایداد یې خرڅ کړ او په

غر یبی پسی پینبور تهو لاپل . دبنمنان یی له دی کبله دد و یڅخه
 ډاریدل چی روغه جوړه نا مساوی شوی وه. دوه کاله وروسته د لعل
 زا من را غلل خوتوپک ورسره نه و. کهڅه هم دوی پتی دځان سره
 توما نچی در لودی . خود مقابل لوری دا فکرو شو چی هغوی ،
 دوستانه راغلی دی . ټول کلی مسافرو عز یزانو ته میلستیا -
 گانی پیل کړی. دوی په پای کی دخپل پلار دقاتل په کور میلما نه
 شو ل. د ډوډی دخوړلو نه وروسته جومات ته و خوځیدل
 جومات ته چی ننوتل دواړو وروڼو توما نچی راوايستلی اود پلار قاتل
 پر گل یی اتلس مرمی وويشت. نوری ټولی گولی په جا مو کی
 تللی وی یوازی دریو گولیو دده وجود خیری کړی و . پرگل ډاکتر
 ته یووړل شو او له دریو میاشتو تداوی څخه وروسته جوړ شو .
 دپیچ دری سپین زیری را غللاوددوی تر منځ جرگه جوړه شوه.

دجوړی او روغی له پاره گډ یو دریم گړی دلعل زوم ور کړ اونور
 ددوی په جوړه زمونږ معلومات را کوو نکي خبر ندی. دغه جوړه په
 ۱۳۵۱ کی و شوه.

۳۴- دانگام کلی ۱۳۴۴:

هغه وخت چی په دانگام دره کی د لړ گيو سوداگری پیل شوه نو د
 دری دبرسر خلکوبه دانگام کلی ته یوازی دودانیو له پاره لړ گي ور
 کړل اود سوداگری له پاره یی نه ورکول. دانگام کلی مشوره وکړه
 چی لړگی باید پری نه بنودلشی او هم یی او لسوال ته وویل چی
 ښکگونه تباہ کړی .

ددی فیصلی نه وروسته یی د دری خلکو ته خبر ورکړ چی په لړ گي
 پسی باید مو تر رانه ولی. یوه ورځ دسهار تر لمانځه وروسته د دانگام
 کلی ټول خلک په جومات کی ناست دی چی یو موتر په لړ گي راراغی.
 په موتر کی دخان محمد لړگی وو. د دانگام خلک موتر ته وردمخه
 شول او لړگی یی ځینی کلوز کړل. بیایی اور ورواچاوه. ځینو
 خلکو غوښتل چی مو تر او مو تر وان هم وسوځی. پدی وخت کی غبرشو

چې ددری خلك راغلل. د دانگام کلی خلك دو بندی ته ور د مخه شول. که گوري دایوه جر گه وه چې خان محمد هم پکې و یوه سپری خان محمد په چاره تهدید کړ خو نورو منع کړ. دانگام ته اولسوا ل راغی اود دانگام کلی او و لس تنه مشران یې بنديان کړل. له اوولس ورځو بندڅخه وروسته مشران را خلاص شول اوددری او دانگام کلی تر منځ داسې فیصله وشوه: ددانگام خلك دډیره گي، سیان، خارا، قاسم ابراول، لوی گوریگا اوواړه گوریگا په غرو نوکې د سو- داگری له پاره شریک دی. همدغسې موټر وانا ن به ددری د خلکو مړی او واده په وړ یا تو گه وړی. او تریو خروار پوری ما لگه به هم موټر وانا ن بی پیسو دانگام ته راوړی. همداشانې په دره کی به هر څو ک ماشومان هم بی کرایې ددری لراو برسر ته وړی. که کوم موټروا ن او یادبار څښتن چاته موټرو نه درواه مجبور دی چې تړل شو ی ناغه پری کړی.

۳۵- ټانگه دمیزان میا شت ۱۳۵۶ :

کاظم چې دشهزاده وراره و دخپل تره لور یې وغوښتله. تره د لور په بدل کی دوراره دمور چی کونډه وه مطالبه وکړه. کاظم چې دمور نه پوښتنه وکړه نو هغه دی کارته را ضی نشوه. شهزاده خپله لور وروسته له دی یوه دیگان ته چی کریم نو میده ور کړه. کاظم خپل تره ته خبر ورکړ چې هم تا او هم دیگان وژنم ځکه تازما بنځه واده کړی او دیگان اخیستی ده. پخوا تردی جر گه شوی وه، او شهزاده ته یې ویل چې یابه کاظم رضاکوی او یابه لور تر هغو بل چاته نه ور کوی. خو بیا هم، شهزاده خپله لور دیگان ته ورکړه. اوس چې شهزاده په خپل او دزوم په مرگ و ډار شو نو خپل بل وراره مصطفی ته یې دشلواودیرشو زرو تر منځ پیسې ور کړی چې کاظم مړ کړی مصطفی پر کاظم ډزی وکړی خو د کاظم پر ځای یې بنځه و لگیده او مړه شوه.

شهزاده په اسمار کی اوسیدلی او مصطفی په گویجه کی دی. که په دی بنځه مصطفی وو ژل شی نو سره مساوی دی، ځکه دسالارزی دنرخ له مخی بنځه او نر مساوی دی خو په هغه وخت کی چې له

یوی خوا کمزوری مو جوده و ی کیدای شی چی بنځه د نر سره مساوی نه شی.

۳۶- وړ کوتی گوریگا ۱۳۴۴:

محمود دغر یی له پاره ترکستان ته تللی و او ځمکه یی په دی وخت کی شهناز ، احمد ، قادراو عبدالله چی تربرونه یی وو خوړ له . همدا ډول د محمود وریندار یی هم خرڅه کړی وه . کله چی هغه راغی نودوی دمحمودنه ډاریدل . پردی پلمه چی تا ته په باجوړ کی بنځه اخلو ، محمود یی دځانه سره روان او په لاره کی (په ډنډه کی) یی په خوړگی کی مړ او مړی یی په ځنگل کی بنځ کړ . حکو مت خبر شو خو په لومړی ځای کی پیدانه شو ځکه قاتلا نو یی دهغه څخه ایستلی او په بل ځای کی یی بنځ کړی و . خو بالا خره مړی یی پیدا شو . د مړی په نه پیدا کیدو باندی ملک نیکو هم دری میاشتی بندی شو . د محمود بل ورور هم د ترکستان نه راغی . باجوړی راغلل اود شهناز کوتی یی و سوی اود حکو مت له خوا شهناز اوولس کاله بندی شو . که څه هم د محمود ځمکه دهغه په تر برو نو گروه خو ، د محمود ورور ته یی ور نه کړه ، هغوی ویل چی په موږ یی قطعی خرڅه کړی ده .

۳۷- څو کی خوړ او باجوړ ۱۳۴۸ :

گنشالی سرور څو کی ته راغی اود نعمت زوی ته یی چی تر بور یی کیده وو یل چی راځه زه به په باجوړ کی در ته ټوپک واخلم . د نعمت زوی څه نغدی پیسی واخستی او یود قلبی غو یی یی دځانه سره روان کړ . سرور دگوریگا په سر کی د نعمت زوی وواژه . نغدی پیسی او ټوپک یی ځنی یو وړل او غو یی یی دځانه سره بوت . مړی دلته بوی کړی و او باجوړ و لیدلی و چی بیا هغوی بنځ کړ تراو سه کو مه روغه جوړه نه ده شوی .

۳۸- وړکوتی گوریگا ۱۳۵۰:

هاشم په صحرا کی دنیکو وزه پته کړه او سمدستی یی حلا له کړه. غوښی یی دور ځی له خوادونی په ډډ کی ایښی و ی اود شپي یی کورته راوړی او ویی خو ږی شپانه دنیکو دغه وزه هغه وخت لیدلی وه چی د هاشم ټلگی ته تللی وه. همدا ډول د حلا لوالو نکل یی هم اورید لی و. کله چی نیکو په هاشم د وزی دغلا دعوی وکړه نو هاشم غوښتل چی منکر شی اوقسم وکړی. خو نیکو ټینگ شو چی ماته ثابته ده چی زما وزه دی پته کړی ده او قسم نه درکوم. بالا خـره هاشم قانع شو اود کلی دسپین زیرو دزرو بنځو او یوه گډ سره یی دنیکو ننوا تی وکړه. اوپه روغه کی یی دوی وزی ورکړی. نیکووا یی چی غل هم په ځان فخر کوی اوځان نو میا لی اوتور- یالی بو لی .

۳۹- وړکوتی گوریگا ۱۳۱۱ :

گل رحمان دگل میر خور یی وواژه خو بنځه یی ورسره مړه نه کړه. گل میر ور ته وو یل چی مو ږ به دوی بنځی درکړو خو بنځه مړه کړی. گل رحمان تیر نظروکړ او بنځه یی بیا هم مړه نه کړه گل میر خپل وراره ته دخور یی بنځه او پتی و منل چی گل رحمان مړ کړی. هغه گل رحمان وواژه دگل رحمان وروڼو او تر برو نو وړکوتی گو ریگاته لښکروکړ اود گل میر په وروڼو او زا منویی په داسی حال کی ډزی وکړی چی هغوی قلبه کوله او په پتی کی دغر می ډوډی ته ناست وو . مگر څوک ونه لگیدل . دوی دپتی نه کور ته و تښتیدل او ټوپک یی راواخیستل چی د هغو ی دډزوله امله دلښکر نه یو بل تن باچانو می ولگیده او مړ شو. وروسته دگل رحمان ډلی گل میر وویشت مگر مړ نه شو . دگل رحمان ورور محراب دگل میردو ی له خوا وویشتل شو خو مړ نه شو. دگل رحمان ډله را غله او دگل میر یو

نږ دی تر بور آغاگل پی ووا ژه . بیادگل میر ډ لی دگل رحمان دوی یوسپری وو یشت خو مږ نه شو دگل رحمان ډ لی دگل میر یوشپون چی پاچا نو میده وواژه. دجگر ی او پتنی په درویشتم کال جوړه وشوه . په جوړه کی دواړه خواوی سره مساوی شوی ځکه د یو ی خوا دوه کسه مږه شول او دبلې خواهم دوه کسه وو ژل شول. شپون چی زیات مږ شوی و . هغه څوک نه در لودل چی پوښتنه یی وکړی . له بلې خوا دگل رحمان ډله زوروره هم وه نو په جوړه کی ښځی سره ور نه کړای شو ی.

۴۰- لوی گوریگا ۱۳۴۱ :

رمضان چی ما مو ندو او په سا بندی کی او سیده د ملا گل ننگو ری و تښتو له . باجوړ ته ولاړ او یو کال وروسته د باجوړ څخه بیرته را غی اود خپله ډاره یی ملا گل په پښه وو یشت او هغه گوډ شو . ملا بی و سه و او تر او سه یی هیڅ نه دی کړی . هغه خپل زوی ته د وږ کوتی گو ریگا یوه نجلی وا ده کړه دوه کاله وروسته بیایوه گنشا لی چی صاحب میر نو میده د ملا گل زوی نه ښځه و تښتو له . کله چی هغه بیا څه اقدام ونه کړ نو دنجلی ورور پاڅیده او گنشا لی یی مږ کړ.

۴۱- وږ کوتی گو ریگا ، ا و د آهنگرانو کلی ۱۳۲۱ :

د وږ کوتی گو ریگا اوسیدو نکي سید آغا به د آهنگرانو کورونو ته په یوه ښځه پسې ور ته ښځی خپل میره منگل نو می ته وویل ښځی او میره یی دا سی سلا وکړه چی ښځه به دغه سږی یعنی سید آغا راو لی . کله چی سید آغا راغی نو منگل هغه په پیش قبضه ووا هه او مږ یی کړ.

منگل او ښځه یی دواړه بند یا ن شول خو مقابل لوری و ر ته ابراو کړه او خلاص شول . منگل وروسته باجوړ ته و تښتید . لس کاله وروسته چی خپل کلی ته راغی نو دسید آغا وروڼو هغه وواژه دی ځکه وو ژل شو چی ښځه یی نه وه مږه کړی.

۴۲- مړوره ۱۳۴۳ :

محمد دين او علي دمرور ي د لر کلي او سيدو نکي او دوا پر ه
خلوزي وو . په او بو باندې سره وران شول اود محمد دين زوی
سلام ، علي په پيش قبضه ووا هه او مقابل لوري علي لږ مخکي د
زخمی کيدو نه سلام په پيش قبضه ووا هه . دواړه مړه شول . داچي
دواړه مساوي مړه شول نو او لس پکي سو له وکړه او سره
روغ شول.

۴۳- مړوره بر کلي ۱۳۵۳ :

دگل خان او نواب په او بو باندې سره جنګ شو. دگلخان
زوی په بيلچه په سر و لگيده اوسخت پټي شو . دا چي معلومه نه وه چي
دگل خان زوی به روغ او که مړشي نو د نواب کور ني دباندې نه راوتل
اوقوم هم داسي مشوره ورکړه چي جومات ته دي نه راځي . خو کله
چي دگل خان زوی دمرگ نه بچ شو نو بيا جرګه جوړه شوه ، ميا
ملا او سپين ټيري يي دگل خان کور ته بوتلل خو کوم گډه ور ته
حلال نه شو او يوازي دري زره افغاني يي د(سر غوړي) چي په
ځينو ځايو نو کي (ملهم) او يا (پټي) بو لي په نوم ورکړي .

۴۴- مړوره ۱۳۳۶ :

سيد اکبر خيل ماما شاه پوردميرا مشاه له پاره مړ کړ . دسيد
اکبرکور دقوم له خواو سوزل شو او پټي يي شاړ کړ. د شاهپور
پټي کليوا لو په خپلو منځو کي وو يشه . وروسته سيد اکبر
راغي او دکلي قوم ننوا تي يي وکړه او قوم پټي بير ته ور کړ کوم چي
دورونو تر منځ وو يشل شو . يوه برخه گل پاچا واخيستله ، بله
برخه فقير شاه او دريمه سيد اکبر ته ور سيده . گل پاچا چي د
سيد اکبر ورور دي فقير شاه ته يي وو يل چي دي پټي ته مه راځه

چی ما پری سږی وژلی دی نواوس یی څنگه تاته درکړم . د فقیر شا ه وروړ چی دی پتی ته را غی نو گل پاچا هغه مړ کړ . گل پاچا تنبیتیدلی او مړ گونی دی.

۴۵- عجب ساگی ۱۳۵۵ :

ملا بر کت او ملا بختیار سره وروڼه وو . دوی دواړو په شریکه یوه ژر نده در لوده . ملا بر کت غوښتل چی ددی ژر ندی دپا سه (بره) یوه بله ژرنده جوړه کړی . ملا بختیار ور ته وو یل چی دا ، ژرنده به هم په شریکه سره جوړه کړو خو بختیار په دی وخت کی میری ته ولاړ او بر کت ژر نده یواز ی جوړه کړه . بختیار چی را غی نو دژر ندی دعوی یی وکړه . مگر ملا بر کت و یل چی ژر نده یواز ی ماجوړه کړی ده او تاته یی نه در کوم . ملا بختیار پاڅیده بر کت یی وواژه . دوه کوچنی زامن یی پاتی شول او بختیار وتنبتیده . قوم را غی د دواړو کورو نه یی اول تالا او بیایی و سوځول.

تراو سه داسی نه وو شوی چی دظالم او مظلوم دواړو کورو نه دی و سوځول شی *

۴۶- مروړه ۱۳۳۶ :

مهمند خپل ورور سړو ر دمیراث له پاره مړ کړ . قوم **راپاڅیده دمهمند کور یی و سیڅه او ځمکه یی ور ته شاپړه کړه . یو کال

*دا هم باید په ورزیاته کړ و چی داډول کار نه یواز ی بیساری دی بلکی غیر عادلانه او له منطق څخه هم ډیر لیری دی ځکه ظالم او مظلوم دواړو ته عین سزا ورکول نه هیڅ ډول عقلانی جنبه لری اونه ټولنیز نظام ته کو مه گټه رسو لی شی . دالا څه چی ټولنی ته تاوان هم رسوی .

**دقوم کلمه په محل کی دیوی سیمی خلکو ته استعمالین ی که څه هم شمیر یی لږ او دیوه خپل یاپښی غږی هم وی . دا کلمه هغه مفهوم نه لری چی تر قبیلې لوی قشر او ملیت ته اطلاق کین ی بلکی دی کلمی اصطلاحی شکل غوره کړی چی اصلا داو لس کلمه ور ته صحیح ښکاری .

وروسته مهمند را غي اود قوم ننوا تي يي و کړه او وېښل شو. د سرور بنځه او دوه لو ڼي يي خرڅي کړي او يوه نيمه کي (لس-منه تخم) پټي يي ده ته ور پا تي شو.

۴۷- غاښي ۱۳۰۶:

دامير ملك زوى به بنځي-تښتولي او په پيسو به يي خلك وژل. پلار يي زا منو ته وو يل چي دازوي مي ماشر موي نو ستا سو نه خوا هښ كوم چي مړي کړي. هغوي وروسته له څه مقاو مته پاڅيدل او دا خپل ورور يي په زندی کړ. د زندی کولو په وخت يي پلار سترگي تر لى و ورو سته له هغې چي په کټ کي يي کيښود نو پلار يي سترگي خلا صي کړي او زوى يي و کوت.

۴۸- مروره ۱۳۳۶:

رحيم اورحمت سره ورو نه وو. دخورزي ميره يي دباچور نه راغي او دلته ديره شو رحيم د خپلې خورزي سره سلا وکړه او دخورزي ميره يي مړ شو (په سيند کي يي په تيره ويشتلي و او هلته مړ شو). وروسته له څه وخته رحيم غږ وکړ چي خور زه زما ده. رحمت پوه شو چي دخورزي ميره رحيم وژلى دى. دى پاڅيده او رحيم يي مړ کړ.

۴۹- شو لټن ۱۳۳۳ :

سردار چمياري دگل محمد ميانه غلا وکړه. دکور څه سامان يي ځيني وړي و. دجاسوس په واسطه يي غلا په چمياري ثبوت کړم. دچمياري په کور کي دسردار ددوه چاينکي او تمباکو د بيلگي په ډول پيداشول. نود غلا ثبات وشو. گل محمد ميا پاڅيده او سر دار يي مړ کړ دسر دار دوه نور وروڼه و تښتيدل. دا چي گل محمد زيا تي کړي و نود سر دار وروڼو تقر يبا ترلسو وازوياتي په گل محمد مياډزي وکړي. مگر قسمت ته گوري چي دپه خپل مړ گټ مړ شو.

۵۰- شو لټن ۱۳۱۶:

قیوم خپل دتره زوی د میرا ث له پاره وواژه. اول یی په زندی کړی و او بیایی سیند ته اچولی و. په سیند کی ښکاره شو. کلی پاڅیده د قیوم کور یی وسیځه. دی وتښتیده او له شپږو میاشتو وروسته بیرته راغی. د باجوړ نه یی دځان سره جرگه راوستلی او د کلی عذر یی وکړ (یو پسه او شل درې اوږه یی ننوا تی ده) قوم ځمکه اود قیوم ښځه ورکړل چې ښځه یی بیا خرڅه کړه.

۵۱- شو لټن ۱۳۳۱:

لعل گل جاله وان خپل تره شهنواز د میرا ث له پاره وواژه. ښځه، درې لونی اود خیری ځمکه یی لعل گل ته پاتی شوه. لعل گل و یل چی تره می خپله لورماته را کړی ده خو شهنواز خپله لور نواب ته ورکړی وه. لعل گل پاڅیده نواب یی مړ کړ. لعل گل وتښتیده قوم یی کور تالاکړ خو و نه سو ځول شو. ځکه دی خیری خور او کور یی او لس ورکړی و. یو کال وروسته بیرته راغی او د مروری جاله وانان یی جرگه راوستل. او لس او نورو جاله وانانو ته یی عذروکړ. د شهنواز ښځه مړه شوه او لونی یی لعل گل خرڅی کړی.

۵۲- شولټن ۱۳۱۶:

خانو میا خپل ورور اکرم مړ کړ. داکرم څخه نه څلو یښت درې تخم ځمکه پاتی شوه اولس د خانو کور وسیځه او ځمکه یی شاپه شوه. که څه هم بل ورور یی کر له خو حاصلات یی ده ته نه ورکول. دوه کاله وروسته خانو میا راغی اود او لس او میا گانو یی لویه ننوا تی وکړه. او بیرته په ځای شو. داکرم ځمکه هم ورکړ شوه. البته خانو میا او اکرم میریز ی وروڼه وو.

۵۳- شو لټن ۱۳۳۶:

ميرزا، دادو او محمود دتره زا من وو . ميرزا ددی نورو دوا پر وڅخه دکوم يوه بنځی ته لاس ا چولی و دادو او محمود پاڅيدل هغه بنځه يی مړه کړه او ميرزایی په تبر گي په سر ووا هه او بيایي په توما نچه وو يشت چي مړ شو . که څه هم داسی مړ گټه چي څوک د چا بنځی ته لاس وا چوی (تو يه) وایی يعنی د مړه پوښتنه نه کيږي . خو دا چي دو ي دتروزامه نوو نو دا دوه جوړه رو غه کي د ميرزا زو ي ته خپله لور ورکړه او محمود شل زره افغانی ورکړی .

۵۴- شو لټن ۱۳۵۵ :

د ملال دبنځی سره خپل خوري هارون تورشو . دا چي د(ځمکي ا و بنځی پیغور يو شی دی) نو دواړه يی مړه کړل .

۵۵- شو لټن ۱۳۵۶ پسرلي:

دشينکو ړک يو شينواری دلته دمحمدستار سره همسايه و . دی ددښمنی له کبله راغلی و . دلته دمحمد ستار دبنځی سره تور شو . دشپي له خوا يوه ورځ چي محمدستار کور ته را غی نو خپله بنځه يی د شينواری سره وليده . شينواری او بنځه پاڅيدل او محمد ستار يی په تسکوره په سر ووا هه او مړی کړ . وروسته له هغی يی کوټی ته اور وا چاوه او محمدستار او کوټه يی دواړه وسوځول . چي خلک فکروکړي چي گوا کي داور دلگيدو اود کوټی دسو لو له امله مړ شوي دي .

د محمد ستار کمکي لور چي دخپل پلار دمړينی پيښه يی ليدلی وه نو خپل ماما ماليار ته يی چي جاله وان و ، وويل چي پلار می مور او شينواری په دواړو وواژه . بيا دماليار اود محمد ستار دو رو ر گلدین تر منځ دپښتو کار داسی وو يشل شو . ماليار راپاڅيد ، شينواری يی وواژه او په هما غه وخت کي گلدین د محمد ستار بنځه چي دماليار خور وه مړه کړه .

۵۶- شو لټن ۱۳۴۱ :

دمحب الله پلار چی مړ شو نودی کوچنی پاتی شو او پالنه یی ملا عبد الله کوله . دده پټی دده د تره زوی ته چی پا میر نو میده پا تی شو(دوه میر یه پټی و*) کله چی محب الله بالغ شو نو پټی یی د پامیر نه و غوښت . هغه پټی زیرک ته په دهقانی کی ور کړی و. خا تون خیل چی ددوی قومی وه پامیر نه یی پټی په زور واخیست خو په خپلو منځو کی سره وران شول . ځینو پټی محب الله ته ور کاوه او ځینو نورو ته ورکاوه . خو آخر یو میری پټی محب الله ته ور کړ شو او بل میری نه ور کول کیده .

محب الله چی او س په مردان کی طالب دی چی راشی نود ځمکی لانجه به خلاصوی . زیرک چی پټی یی په دهقانی خوړ له محب الله څخه یی دپټی دور کولو په مقابل کی یو میری رشوت غوښت.

۵۷- شو لټن ، وا په بیلې ۱۳۵۲

دادگل ، شیر باز ، ملا حمید او شمی خلور قطعی للمی ځمکه (دو ه خرواره تخم) لر له . میر حمزه چی وراره یی کیده او لیو نی و پاڅیده او ځمکه یی په پردل خرڅه کړه. دا نور خلور راغلل او دپردل نه یی ځمکه بیر ته وغوښتله . دوی ور ته وویل چی لو مړی خودی لیو نی زمونږ ځمکه درکړی ده او بله دا چی مو نن دده ترو نه اود ترو نو زا من یو نو دده برخه ځمکه هم مو نن اخلو . ته به ډیر ښه وکړی چی ځمکه مونږ ته په خپله پرین دی مگر پردل دا خبره و نه منله دوی بیاد باجوړ نه پسی جر گه راوستله او پردل ته یی سوال او زاری ، وکړل چی مو نن به دهغو پیسو چی تا میر حمزه ته ورکړی دی یو په دوه در کړو خو ځمکه مو نن ته پرین ده . خو پردل و نه منله او په دی منځ کی اووه کاله ځمکه پردل و خوړه . وروسته له دی داد گل ، شیر باز ، ملا حمید او شمی ځمکی ته قلبه وروستله او

*په یو میری پټی کی تقریبا دیار لس منه تخم کرل کړی .

دوه کاله يې و خوږه. تر دوو کا لو وروسته بيا پرد ل راغي ددوی نه يې غنم و شکول او کور يې هم ورتالا کړ. دغو څلورو تنو بيا د باجوړ نه جرگه راو ستله چې زموږ ښر سره دى دخداى حق و شى. ملايان را غلل خودا چې شير آدم ملک شل زره کلداری رشوت خوړلى و نو جرگه يې په څه چل ول سره خوره کړه او ځمکه تر او سه شاړه ده.

۵۸- شيگل او شنگر شا ۱۳۵۲ :

عبدالوهاب د محمد شاه په لور غږ وکړ. خو برسیره پر ژغ زیرگل د محمد شاه لور واده کړه. محمد شاه په دى وخت کې په ترکستان کې و او زیرگل اوزوی يې ددى نجلى له واده کولو پس ترکستان ته تللى وو. عبدالوهاب او وروڼه يې راغلل اود شپې له خوايې د زیرگل په کور پر غل وکړ. په دى منځ کې يې د زیرگل دوه زامن يو لمسى او يو ميلمه ووژل. زیرگل او عبدالوهاب دواړه په کډه شول چې باجوړ او میرى ته تللى دى.

۵۹- شينکوړک ۱۳۰۰ کال :

دنواب دهقان دنواب دتره له خوا ووژل شو. نواب جک شو او خپل تره يې مړ کړ.

۶۰- ناريت د شيگل برسر ۱۳۴۶

اکبر د بها در دښمن و. بها در کبير کره ميلمه و او جوار يى ورسره ټکول. کله چې بها در بير ته کور ته ستنیده نو د اکبر له خوا ووژل شو. کبير په هماغه ساعت پاڅیده او اکبر يى وواژه.

پورتنی دواړه قضیې په پښتنو کې د همسايه گانو او گاونډيو پوښتنو لى ښیي. موږ ته د معلوماتو راکوو نکو له خوا وويل شو چې په شو لتن کې د چاکور ته سور لنډى (شغال) د ښکار په وخت کې راو تښتیده. خو کله چې ښکاریان راغلل نو مرگ ته يې نه وور کاوه چې له دى کبله په سور لنډى مشهور شول.

همدا ډول په چار منگ کي د بنکار په وخت کي ليو گي دچاکور
ته را خلاصه شوه او داچي مرگ ته يي نه ورکوله نو پتنه په و شوه. له
دي وروسته په ليو گي خيـل مشهور شو ل.

۶۱- باټمالي - باجوړ ۱۳۴۶ :

حبیب گل باڼه خیل په باټما لی کی د میرا پریش خیل څخه ځمکه
واخیستله . سمه به داوه چی حبیب گل او میرا دواړو دپریش-
خیلو څخه پوښتنه کړی وای . لومړی یی باید ویلی وای چی زه دا
ځمکه اخلم او دویم چی زه داځمکه خرڅو م ځکه او ل حق دپریش -
خیلو و چی داځمکه یی اخیستی وای . دمیرا وروڼه اود تره زا من
دحبیب گل تر برو نو ته ورغلل چی حبیب گل قانع کړی. خو
حبیب گل و نه منله او ځمکه یی نه پرېښوده . دحبیب گل دتره
زا من هم د میراد تر برو نو پر خوا شول. وروسته له دی یی
دحبیب گل غویان و ویشتل. خو حبیب گل ددوی نه یو سړی
وویشت . بل وار یی دحبیب گل نه دوه تنه وو ژل . ځمکه تر او سه
شاپه او لانجه یی خلاصه شوی نه ده.

۶۲ - شو کانی (انځر کوټ) ۱۳۴۹ :

تورک دعبدل نه او به اړو لی وی . عبدل دشو کانی سپین زیرو
ته شکایت وکړ. دتورک دقنا غت په صورت کی سپین زیرو په ده
باندي یو گډ ناغه کینښوده او عبدل ته یی ور کړ.

۶۳ - شو کانی، بیداد ۱۳۴۴-۱۳۴۵ :

شیر افضل دشو کانی دخو ږ په پاسنی سر کی دیره او ځمکه یی
هم بره وه (څه باغ اوڅه ځمکه) صمد کوز دیره و اوځمکه یی هم
کوزه وه خوددی خوړ او به یی پخوا ټو لی خوړ لی وی. په هماغه
کال چی شیر افضل جوار کر لی وو نو کال بارانی و او صمد څه
ونه ویل ځکه چی او به کښته هم راتلی خو بل کال ته شیر افضل
ټو لی او به پری واپړو لی. او صمد ته نه راتلی. صمد که او به

وغو ښتلی او یایی په محکمو کی عریضی وکړی خو چاو نه منلی. نو دواړه په کپه شول چی یودما مو ندو باجوړ ته ولاړ او بــــــل جندو ل ته. دصمد څه دلته پاتی وو او شیر افضل را غی او ډزی بی پری وکړی. سپی او غوا یان ولگیدل. همد غسی دیوه او بل کوټی یی و سوی او ژر ندی یی سره ما تی کړی. خبره تردی ځایه ورسیده چی جوار یی هم ســــــره ژوبل کړل. ورو سته له دی بیا دما مو ندو، سالارزو او مشوا نودسپین زیرو جر گه جوړه شوه او فیصله یی داسی وکړه چی شیر افضل چی بر پروت دی داو بوحق لری مگر کاریز نه شی کیندلا ی او ویا له او خوړ هم ژورو لای نه شی. چی په دی تو گه څه او به صمد ته هم ولاړی شی.

۶۴- اوغز باغ او شو کانی ۱۳۵۵ :

گل خان په نعمت دعوه وکړه چی تا خپله کوچنی لور زما زوی ته را کړی ده. خو نعمت منکر و. په پای کی نعمت قسم وکړ چی مالور نه ده ورکړی. که چیری فیصله پری شوی وای نو هغه خلك شا هدان وو او بیانو نعمت قسم نه شوای کولای.

۶۵- زوړ براول ۱۳۴۴:

امیر، خانباز او سردار ورو نه وو. سر دار مړ شو او څلور زامن تری پاتی شول. څو کاله وروسته خانباز هم مړ شو خو زا من یی نه در لودل او میرات شو. ځمکه او بندځی تری پاتی شوی. د خانبا ز ځمکه د سردار د ځمکی سره نږ دی یعنی پو له یی شریکه وه. خو د امیر د ځمکی سره یی خوړگی په منځ کی و. امیر ویل چی ځمکه زما کیږی ځکه ستا سو پلار مړ دی او خانباز زما ورور دی. په مقابل کی دسر دار زا منو ویل چی له یوی خوازمونږ تره او له بلی خوا یی ځمکه زمونږ سره نږ دی ده نو ځکه یی مونږ تاته نه شو در کولای.

کله چی جر گه را غله نو امیر د جر گي سره و منله چی د ځمکی مساوی تقسیم ته را ضی دی خو د سردار زا منو و نه منله. وروسته له دی د امیرزا منو دسر دار یو زوی وواژه اودوی په گډه جنډو ل

ته ولاړل . د سردار زا من د سردار او امیر سره چی د تروزا من یی کیدل وژغیدل او هغه یی دی ته را ضی کړل چی څر نگه چی د امیر زامن د سردار په زا منو اعتبار نه کوی نودوی دی هغه مړ کړی . په مقابل کی به دوی ته دخان بازبنځه او څه نغدی پیسی ورکړی .

دغه تربرو نه جندول ته و لاړل او دامیر په کور کی وو . په دویمه دریمه شپه چی هلته را تلل نو پاڅیدل په خپله امیر او در ی زا من یی وو یشتل . امیر او دوه زامن یی مړه شول او څلورم نفر زخمی شو . دوی بیر ته انیکل غره ته چی د سردار د زامنو سره یی وعده وه راغلل . هغوی ته یی دامیر دمړینی خبر ورکړ او گډ مخ په براول روان شول . په لاره کی د سردار زا منو دغه دوه تنه چی د امیر اودزا منو قاتلان یی وو ووژل . ددی نه وروسته د سردار زا منو د امیر باقی زا منوته خبرولیر چی ستا سو قاتلان مو ووژل او پور په پور خلاص شو . راځی چی جوړه وکړو .

دامیر زا من او نور ټول خلک په دی چل پوه شو . دامیر زا من راغلل او جوړه وشوه . ځمکه د امیر زا منوته تسلیم شوه .

دوه کاله وروسته دامیر او سردار زا من سره یوځای په لاره تلل . د سردار دوه زا من یی وو ژل . او د سردار د لمسیو سره یی تر شلو کالو پوری بندیز کړی دی ، او وروسته له شلو کالو به بیا حساب او کتاب ته سره کښینی .

۶۶- ایتمان (تبی) ۱۳۵۲:

شیرانی خپل یو کلیوال دمیر وروړور په تر بنځ (تیشه) مړ کړ . شیرانی فرار و او حکومت ته نه حاضر یده . دهغه وخت حکومت فرایانو ته وویل چی تا سوداو لس له لیاری په خپلو کی سره جوړ شیء وروسته له دی فرایانو او اولس سره تړون وکړ چی تر روغی پوری به یو په بل ډزی نه کوو او که چاڅوک مړ کړ نو یو تن به یی د تړون د ماتولو له امله اوبل به دسړی په بدل کی وژل کیږی . یعنی دیو مړی په بدل کی به دوه تنه وژل کیږی .

همد غسی باید و و چيضا منان درول شوی وای چي یو په بل به په حکو مت کی دعوی نه کوی او که چا دعوی وکړه او خپل مدعی یی تاوانی کړ نو باید دی چي رسیدلی تاوان به ور کوی .

وروسته له دی یو وخت په دره گی کی شیرا نی او میروسره مخا مخ شول . دوی چي سره تیر شول نو میرو په شیرانی ډزی وکړی . شیرا نی په خوا ب کی په میرو ډزی و کړی خو دشیرا نی ډزی ولیدلی شوی اود میرو ډزی ونه لیدلی شوی . شیرا نی دصابر کورته ور غی او میرو دجان محمد کورته ننوت .

فرار یان اول دجان محمد کورته ورغلل اود میرو غوښتنه یی وکړه خو جان محمد انکار وکړ . او وروسته له هغی دصابر کور ته راغلل چي دشیرا نی غوښتنه وکړی . صا بر شیرانی فراریانوته په لاس ورکړ .

فراریانو شیرانی راوو ست او اعدام یی کړ . په دی وخت کی لو نگ دشیرانی خپل اوفراری غوښتل چي شیرا نی د اعدام کیدلو څخه خلاص کړی مگرد ی په خپله هم اعدام شو . میرو د شاه محمود سره همسایه شو . وروسته میرو د چاله خوا مړ شو او مړی یی په کنده کی و موندل شو . د میرو مورد شاه محمود دتروپه زامنو باندی عرض وکړ او دعوه یی په حکو مت کی ده . وایي چي د شاه محمود دتروزامنو میرو تر لی اود شیرانی ورور هغه و ژ لـی دی .

د نر خ او رواج له مخی باید ه دی چي شاه محمود دخپل همسایه گهتنه و کړی چي البته دمړه ژغ به یی دمیر و وارثان کوی .

۶۷- کوچون (تبی) ۱۳۱۶:

میر باز دگل محمد بنځه کورمی ته و تښتو له . گلاب چي د میر باز دتره زوی و ددی ویری چي گوندی ما دمیر باز په خای مړ نه کړی د گوخی کلی همسایه شو . لس کاله وروسته یوه ورځ گلاب خپل کلی کوچون ته ولاړ . خو د هغی خوا چي بیر ته گوخی ته

راته نو یاروگی هم ورسره مل و، او دی په لاره کی د گل محمد له خوا وو ژل شو. دگو خي کلي یار گل ته وو یل چي تاته چي گل محمد پیسی درکړی دی او گلاب د ی په وواژه. په مقابل کی یارو گسی وویل چي دو مړه خوابدی یم لکه خپل زوی می چي چاو ژلی وی. نود گو خي کلي ور ته وویل چي که دا خبره صحیح وی نود گلاب د زوی سره ملا وټپه. هغه و چي یارو گسی د گلاب زوی زرین ته په خپل کور کی خای ورکړ چي زرین دهغه دکور د دروازی نه کله چي گل محمد په دروازه را غی وویشت او مړی یی کړ زرین او یارو گسی دواپه گو خي ته راغلل دیارو گسی ورپرونه هم دیارو گسی څخه په تنگ شول اود گل محمد د تروډزا منو سره یی لاس یو کړ. هغه وخت چي دیارو گسی دوو زامنو او یو لمسی کوچون ته نږدی او ښان بارول نود گل محمد دترو زامنو اود یارو گسی وراره ور با ندی ډزی وکړی اود یارو گسی یو زوی مړ او بل خلاص شو. دیارو گسی ورپرونو غوښتل چي یارو گسی میرات کړی. دیارو گسی دو هم زوی په گو خه کی په حق مړ گم شو. دیارو گسی وراره فاتحی ته را غی اود گو خي کلي دمشرانو نه یی خوا هڅ وکړ چي دی دیارو گسی کور ته بوځی. مگر دگوخی دکلي مشرانو یارو گسی ورته جومات ته راوو ست یارو گسی خپل وراره ته ښکندل وکړ ل او ورته یی ویل چي زما او ستا ترمنځ ددعا څه حق دی ؟

۶۸- گوڅه (تهی) ۱۳۳۶ :

محمد دین او محمد طا هر پلار او زوی دما خوستن په لمانځه په جومات کی درسول له خواوو یشتل شول. چیغه گپه شوه مگر قاتل پیدانه شو. په سبا یی قوم ته خبر ورکړ شو چي محمد دین او زوی یی دواپه وژل شوی دی اودا کار رسول کړی دی. قوم چي را غی نو درسول او محمد دین کورونه یی و سوځول او مالونه یی په ټوپکو وو یشتل. په کومو نورو خلکو چي د معاونت او یا مصلحت اشتباه و شوه نو په هغوی یی توده او قسم دواپه وکړل.

داچي محمد دين د ټنډيو يو مشهور مخورو نو د حکومت له خوا دده اود رسول ټو له ځمکه ضبط شوه.

رسول د پلار څخه د شپږ و میاشتو یتیم پاتې شوی و. ده درې خویندې یو مور او نیا یې در لودی دوی خو یندې یې نږ دی خپلوا نو ته حضرت گل او شیر احمد او بله خور یې محمد دين خپل ورور شیر محمد ته په نکاح کړی او مور یې په خپله محمد دين وکړه. رسول یوازی د نیا سره پاتې شو. در رسول هغه دوی خو یندې چې حضرت گل او شیر احمد کړی وی دواړه مړی شوی. څه موده وروسته شیر محمد د محمد دين ورور هم مړ شو. رسول محمد دين ته وو یل چې دا خور می خوشی کړه چې زه په ځانته بنځه کوم. محمد دين ور ته و ویل چې د مور پور دی راته معلوم کړه او بیا یې ماته په لونگی کی پرېږده. نوزه به ستا خور خوشی کړم. رسول دی کار ته راضی شو او په خپله خور یې ځانته بنځه په بدل وکړه. خو در رسول قهر محمد دين ته په دی کیده چې ویل به یې زه کوچنی وم او تاسو زما خویندې سره چو رکړی او بله داچي د مور پور دی رانه کړ اود خور دخلا صیدو په لونگی کی دی را نه واخیست. د محمد دين دوو لونځانو نو نه وو ژله. ځکه که میره به یې ماماگانو ورته خو بڼاوه هم خو پور (ولور) به یې رسول اخیست. نو ځکه څرنگه چې د محمد دين لونځو دخپل پلار او ورور قاتل ته خپل و لور نه ور کاوه نو ځانو نه یې وو ژل.

۶۹ - ددره گی کو ټکی (ټنډی) ۱۳۵۶ :

د جمعه گل زوی دخپلو سکه تر برو نو دلا سه سټ (وو ژل) شو. هغوی وتښتیدل او قوم یې کو رونه و سوځل ځمکه یې هم شپړه شوه. کله چې بیر ته په قوم راگلېږی نو د قوم نا غه به پری کوی.

۷۰ - گرېز او متون ۱۳۱۶ :

ودود گرېز او یوه ایتمه نسی (ټنډی) په متون کی دگلو نه غلا

کو له . گلو پری را پاخیده او د دیوال دسوری کولو په وخت کی یی ایتمانی وو یشته او مړ شو . دایتمانی تر برو نو دگلو کوم تر بور مړ کړ .

۷۱ - گربز واپه کلی ۱۳۳۶ :

غلام او صا حب دین په ځمکه او نورو شیانو سره دعوه شوه یوه ورځ په مړ که کی سره پا خیدل او صا حب دین دغلام ورور وواژه . صا حب دین کور می ته وتښتید او ځمکه او کور یی حکو مت ضبط کړل . ځمکه د حکو مت نه کوم بل گربز واخیستله خو صاحب دین ته یی تسلیم کړه . یعنی پیسې د صاحب دین وی صاحب دین دگر - بزو څلورو خیلونو ته پسو نه حلال کړل او همدغسی دمقتدا او نیاز - علی خان همسایه شو . وروسته گربزو دوی جوړی ته را وبلل . خو غلام جوړه نه کو له . بیا صا حب دین دغلام فصلو نه ژوبل کړل او همدا رنگه کور ته یی بمونه ورواچول . خو بیا هم غلام جوړه نه کو له . په پای کی قوم صا حب دین ته په شپه کی کو ته جوړه کړه او بنځی ماشومان او چرگی یی ور ته راوړی . وروسته چی جرگه جوړه شوه نود تنهی گربز او وزیر په نرخ کی دیوه مړی «نیکه» پنځه څلوینست زره افغانی ورکړی . دا جوړه تقریباً په ۱۳۵۱ کال کی وشوه .

۷۲ - شمل مړ منډی ۱۳۴۳ :

الوان چی د زیرو ک ځه دران وپه مړ منډی کی یی ځمکه واخیستله خو عبد الله دا ځمکه نه ور کو له . وروسته له ډیرو ستونزو الوان عبد الله وواژه . کله چی مړ که ورته راغله نو گربز ، تنهی او ځه دران په کی کښیناستل اود عبد الله نیکه یی پنځه څلوینست زره افغانی ورکړی .

۷۳ - لگی خیل (گربز) ۱۳۴۳ :

مدو او ورور یی چی ځه دران وو دلگی خیلو اور شو ته مال را - وستلی و . لگی خیل ور غلل اود دوی نه یی دنا غی په ډول دوه پسونه

واخيستل. خو په دې منځ كې جنگ و شو او دمدوورورپه ټوپك ولگيد. هغه يې ميرا مشاه ته يووړ او جوړ شو. دجوړي په وخت كې لگي خيلو يو پسه ننوا تي او هم يې ټيپكي (۱) ور كاوه خو مدو ټيپكي ډيرو بنود. لگي خيلو شك و كړ چې دو مړه ټيپكي به لگيد لې نه وي. و زير و د نرخ له پاره راوستل شول او حلال پاخه يې سره پيل كړل. دهرې خوا نه درې پسو نه حلال شول په پاى كې داسې وو يل شو چې مدو به دا بنودل شوي ټيپكي په قسم سره اخلي. مدو وو يل چې ټيپكي چې په قسم سره وي نوزه يې دسره نه غواړم. وروسته بيا گلا نشاه خليفه راغى اود دواړو خواوو نه يې واك واخيست. او درې زره افغانى يې ټيپكي مناسب و گاڼه. البته دپسه ننوا تي هم ورسره و.

۷۴ - منښه (گرېز) ۱۳۳۶ :

دجانو لور ژغ و كړ چې ما ته سكرى لاس راوا چاوه. جانو په ډگر پاڅيده اود سكرى بنځي ته يې لاس ور وا چاوه.

۷۵ - سيدگي ۱۳۳۱ :

دفيضو وراره په بهير (كاروان) كې دشپي له خواد ميرا لې په سيمه كې وو ژل شو. فيضو دپاينده په زامنو شك و كړ خودور ځني له خوا يې د پاينده زوى مړ كړ او ژغ يې آدم خان و كړ. دهغه ور باندې مړى و. دپاينده زا من دو زير و د نرخ سره سم دټوپك په خو له پسې ولاړل اود فيضو دتره زوى يې ووا ژه. فيضو بيا دپاينده زوى وواژه. د پاينده زا منو بيا دفيضو دتره زوى مړ كړ. په جوړه كې دوه دوه مړى دهرې خوا سره و لگيدل «برابر شول» دشپي مړى چې پاتې شو د هغه په مقابل كې د پاينده زا منو په (او و هميره) قسم و كړ. په اووه ميره قسم دوزيرو په نرخ سره كم دى خو دا ځكه چې پير اوفقيړ پكې سوال او زارې و كړې. دآدم خان مړى په ژغ ولگيده يعنې دلته يو مړى په دوه مړيو ولگيده ځكه كه الف پاڅي

(۱) ټيپكي هغو پيسو ته وايي چې دطبابت له پاره لگيدلى وي.

او ج مړ کړی ج چی بیا د (د) په واسطه الف مړ کړی نو که بیا
الف پاڅی اودال مړ کړی . داچی مړی دټوپک په خو له پسی ځی نو
دال هم په الف لگیزی.

۷۶- کنډی خیل (گرېز) ۱۳۵۱:

رستم دوه کسه خپل دتره زامن دمیرا ث له پاره سټ کړل. رستم
دوی د مگر ته و تنبیدل . قوم ورغی اود هغوی کورته یی او ر
وا چاوه . اوځمکه یی ور ته خره (شاړه) کړه. رستم زامن چی
بیر ته را تلل نود قوم یی لویه ننوا تی وکړه او پنځه څلو یښت
زړه افغانی دی قوم ته ناغه ورکړه.

۷۷- کنډیخیل (گرېز) ۱۳۳۶ :

لال محمد او منور دواړه وروڼه وو یو ملا یی چی ددوی دتره زوی
کید دواړو په گډه سټ کړ. قوم ور غی اودواړه یی دو مړه وویشتل
ترڅو چی مړه شول . همدا ډول خونه یی ور ته و سوه او ورته یی
وویل چی یو په ملا مړ شو او بل دقوم په ویره (ترون).

۷۸- کنډیخیل (گرېز) ۱۳۴۴ :

یو ایتمانی په دین شوره (کنډیخیلو) کی همسایه و. عبد الکريم
دده دشمن جانگل راوست ، او ایتمانی یی مړ کړ. عبد الکريم د
جانگل دوی سره ایتمان ته ولاړ. گر بزو د عبد الکريم کوروسو .
وروسته له دریو کالونو چی عبد الکريم را ته نودگر بزو په څلو رو
خیلونو کی یی پسو نه حلال کړل اوڅلو یښت زړه رو پی یی دقوم
ناغه ورکړه.

۷۹- متون ۱۳۵۵ :

گل زرین دخپل تره له زوی سره په اغز له (ناآباده ځمکه) د عوه در
لوده . هر یوه ځان ذوالید با له خو وروسته له ډیرو لانجو یی گر بزو
ته پسو نه حلال کړل . گر بزو ، داسی نرخ ور تیر کړ چی هر یو
دی په دری میړه قسم وکړی چی ټو له ځمکه زما ده او بیادی ځمکه

ددواړو تر منځ نيمه شى. وروسته له قسم نه يې ځمكه وړ ته نيمه يې كړه.

۸۰- گربز (زودين) ۱۳۵۶:

خانگل دكمكى كلي كندهى خپل دزودين مشرانو ته چى د مو ټـرو لاره يې خلاصو له ښكښل وكړه. قوم دخانگل نه يو پسه او پنځه اتيا افغانى شرم واخيست.

۸۱- ژور كلي (گربز) ۱۳۵۵:

عبدالكريم دگلبدين په لور ژغ وكړ. وروسته يې پنځه سوه كلدارى واخيستى اودنجلى نه تير شو. گلبدين بيا دغه نجلى جانگل ته وركړه.

۸۲- ډېر (تې) ۱۳۲۶ :

مير باز خپله لور جانمير ته وركړى وه خولا دپلار په كور وه چى پيروگى لاس وړ واچاوه. ددى نجلى پلار هم او نامزدى هم دواړو په مختلفو وختونو كې دپيروگى ښځى ته لاس واچاوه. كله چى دوى دتېو نرخ ته سره كښينا ستل فوتهيو په دى فيصله وكړه چى دواړه لاس اچونى په همدى يوه لاس اچونه مساوى دى. دپلار لاس ځكه جايز شو چى دده لور او دده په كور وه دميره لاس اچونه له دى كبله ومنله شوه چى دهغه ناموس و.

۸۳- سور كېښ (خدران) ۱۳۵۱

خان محمد خپل زوى ته دمير احمد لور وكړه. دى نجلى ځان وواژه. مير احمد دعوه وكړه چى زمالور تا مړه كړه. خان محمد په اووه ميره قسم وكړ چى ستا لور خپل ځان په خپله وژلى دى. كه چيرى يې قسم نه وای كړى نو پلار ته به يې دښځى پور وركولاى او يابه دنجلى پلار ددوى دكور كومه ښځه وژلاى.

۸۴- وېڅى (تې) ۱۳۴۱ :

ميرك پاڅيده جميل يې مړ كړ. دا مرگ دښپى له خواو. جميل د ملال سره هم بدى درلوده. خوميرك په خپله اقرار وكړ چى ما

وواژه. قوم راپاڅیده اودده کورپی وسو او ځمکه یی ور ته دنا حقه مرگ له مخی شاپه کړه. څلو رکا له مخکی میرک دجمیل زوی ته یوه خپله لور اود یوی بنځی پورپه نیکه کی ور کړل. یو سپین بزیری وایی چی دجمیل بنځه ډیره بنکلی وه او بنیایی چی میرک د همدی بنځی له پاره دی وژلی وی.

۸۵- دیر ملکه (تنی) ۱۳۰۶:

گلزار داحمد زوی دشهاب الدین لور په زوره کورته راوستله. کله چی مر که راغله نو په شهاب یی په اوو میړو قسم کینبوده ځکه ده ویل چی لور می پخوا خپل وراره ته نکاح کړی ده. نو احمد دشر م او ننواتی سره بنځه بیرته د شهاب الدین کورته ور وستله. دا بنځه دخپل دتره له زوی څخه بیر ته گلزار ته راغله. څه موده د هغه سره وه وروسته دپلار کور ته راغله. خو بیا یی دپلار کور هم خو بن نه شو او گلزار ته بیر ته راغله. په دی وخت کی دشهاب او احمد تر منځ بدی دو مړه سخته شوه چی مانیو (بر جو نو) ته سره وختل او یو پر بل یی ډزی کو لی. پدی ډزو کی دشهاب دتره زوی، اشرف مړ شو. لنډه موده وروسته دشهاب دوه زا من خانو او میړو گي هم ووژل شو ل. تقریباً یو کال وروسته داحمد زوی جمعه گل او یود احمد آشنا چی افریدی وداشرف دورونو او زا منو له خوا ووژل شول. وروسته له دی معاملی احمد بندی شو. دبندیخانی نه وتبنتیده خو بیر ته و نیول شو. او کله یی ترکستان ته تبعید شوی. وروسته له دری څلورو کالو بیرته تهیو ته راغلل اود غره په سنه کیو کی یی واپول احمد په بندیخانه کی مړ شو. وروسته له دی داحمد زا من بدری او پاینده پاڅیدل او خانمیر یی په دی دلیل وواژه چی تاپه ما پسی شیطانی کړی او دشهاب ملگر تیا دی کړی ده. دخانمیر وروڼو لعل باز ته حی په خپله یی هم داحمد سره څه درلودل شپږ زره افغانی ورکړی او پایندی داحمد زوی یی په مړ کړ. دپایندی ژغد خانمیر وروڼو وکړ. بدری دا حمد زوی د لعل باز دتره زوی گل خان چی یو مشر سړی و وواژه. داحمد زا منو په غره کی خو نه جوړه کړه. حکو مت دتوپونو اوا یلجاری سره راغلل اود احمد دزا منوځونه

پي پنگه كړه. داحمدزا من كور مي ته و تنبتيدل . بدري د كورمي نه را غي اود امير گل دوراره زو ي يي د دره گي په بازار كي وويشت. ددره گي چيغه پسي وو تله اوبدري يي مړ كړ . دچيغي دخلكو نه يو سنه كي مړ او يو بل سړي زخمي شو.

داحمد زا من او لمسي په كور مه كي دي او تراو سه جوړه نه ده شوي. گلزار تراو سه ژ و ندي اود شهاب الدين دلور نه يي زا من هم شته.

هغه وخت چي خانمير يي مړ كړ نو بدري دوي دشير محمد كره ننوتل . دخانمير ورو ټو گلدا د ، سنه كي چي دشير محمد سره يي بدوي وه هغوي ته برابر كړل او گلدا دشير محمد مړ كړ . اود خانمير د ورو ټو كره ننوتل . د خو بي خيلو او سنه كيو چيغي سره گهي شوي اود خانمير دوي دوه عز يـزان (خپلوان) مير سعيد او ميردا د مړه شول . ددوي رو غه هم تر او سه نده شوي.

۸۶- تور خيل ، ناريجي (تې) ۱۳۴۸ :

رحمان اريوزا ي او امير تور خيل په بدل لوني سره ور كړي وي خو درحمان لور دو ټو ته و تنبتيد له نوامير هم خپله لور نه وړ كو له . په دي وخت كي رحمان كوم بل چا مړ كړ. دده ورور مالك پا تي شو امير مالك راو غوښت چي را څه چي سره جوړ شو. مالك دامين سره چي يو سور كوتي و را غي. امير نفور ته برابر كړي وو او هغه وخت چي دوي په ټوچي ناست ووداسې دښځو په جا مو كي را - ننوتل چي دامين دښمن مير احمد هم ورسره دواړه يي وو ژل . د مالك ژغ لعل و كړ اود امين ژغ مير احمد و كړ. تر او سه كو مه رو غه جوړه نده شوي.

۸۷- سنگراي (تې) ۱۳۳۴ :

ملا امين جان يوه سنه كي ته لور ور كړه. خو امين جان مړ شو او لور يي دميره سره نه دريده او خپلي مور ته به راتله يوه ورځ يي ميره را غي اود مور د كوره يي په زور سره بيوله چي په دي كي دده خواښي

بڻينه (خو بڻينه) او بجه (با جه) پسي راوو تل او په تپرو نواو پيش
قبضو يي ووا هه. وروسته له د دسنة ڪيو چيغه راغله اود اريوزايو
چيغه هم په سنگراي ور ته ننو تلي وه. د دوا ږوقو مو نو ترمنځ جنگ
وشو چي دوه نور سنه ڪي او يواريزاي مړه شول. دسنة ڪيو د
دوو مړوڅخه يو جلال نو ميده. د جلال ورور راپاڅيده دملا ميرا ث
خور صمدي وواژه دصمد ورو ربياد جلال ورور جمال وواژه. بد ي لا
تر اوسه پاتي ده.

۸۸- اور ڙله (تڼي) ۱۳۲۶ :

گلخان دشر يف په دروازه ورننووت. شري ف پري څغ وکړ چي
مه راځه او ويي وښت. دگلخان لاس گوډ شو. په جوړه ڪي يي نيم
نيک او پسه ننوا تي ورکړه.

۸۹- ايتمان (تڼي) ۱۳۵۰ :

زرين پاڅيده دشير احمد وروري په تيزه وو ښت وروسته يي
جوړه وکړه. زرین ټپکي او شرم ورکړل. همدا رنگه ننوا تي يي
وکړه. ز خمي روغ شو لوو نه او غوبلونه يي کول. خو وروسته له
يوه کاله مړ شو. شير احمد په زرین دعوی وکړه چي زما ورور ستاد تيزي
له کبله مړ شو. نرخ ته سره، کښينا ستل. نرخ داسي تير شو
چي بايد شير احمد او يابه زرین په دوه ميره قسم کوي چي لومړي به
داسي قسم کوي چي زما ورور ستاد وښتلو نه مړ شو او زرین به داسي
کوي چي ستاورور زما د وښتلو نه مړ شوي نه دي او په کوم بل ځه او
يا خدايي مړ گډ مړ شوي دي. خوشير احمد نه په خپله قسم وکړ او
نه يي په زرین قسم وکړ، بلکه يي پاڅيده او زرین يي مړ کړ. شير-
احمد وروسته دفراريانو له خوا، ووژل شو اود زرین دتره زوی يي
څغ وکړ دزرین دتره زوی بيا هم دښپي له خوا ووژل شو.

۹۰- تاريخي (تڼي) ۱۳۵۶ :

دجمعه گل دتره دزوی ځمکه دهغه يو خپلوان شيرولي کر له.
جمعه گل ور ته وو يل چي دا ځمکه نور مه کړه. شيرولي ور ته وويل

چېزه يې په نرخ کړم. جمعه گل ور ته وو يل چې ته سخت مغرو ر
يې خو په مقابل کې يې خوا ب ، واوریده چې نو څه کوی .جمعه گل
ورته وو يل چې داسې وی نو ته دخلکونه لږ خواشه چې څه درباندي
کوم. شپږو لي ټټر ور ته و پوست او خوا ته شو .جمعه گل ټو پک
راواړاوه او ويی واژه.

۹۱- تاريخي (تې) ۱۳۰۶ :

کا مران په يوه بنځه ژغ وکړ .خودا بنځه په ليو ني کهول کې چا
وکړه. کا مران په درواغو ډزې وکړې او چيغه يې دو زير و خواته
گډه کړه. کا مران په خپله ليارنيو لي وه او هغه وخت چې دليو ني
کهول خلک پري را غلل نو هغه سړي يې وو يشت چې دده ژغ
وهلي بنځه يې کړي وه .کا مران وروسته له دې په ماڼي کي
کښيناست او بد ما شې يې شروع کړه. دليو ني کهول نه دوو تنو
خانگل او ننگيا لي په کا مران ډزې وکړې خو کا مران ترکټلا ندي
ننوت او هغه وخت چې ننگيا لي غوښتل چې په چاره يې وو هي
زرداد دپاسه ننگيا لي وو يشت او مړشو . وروسته له دې کا مران
ولاړ او په غره کې يې واپول.

هله يوو زير چې دده ملگري وده سره او سيده .ليوني کهول
غره ته ور غلل او کله چې دوی دکور نه بهر راوو تل کا مران او
وزير يې دواړه مړه کړل .دکا مران ورور مسعود دليو ني کهول څخه
خانمير مړ کړ. دخانمير ورور ، پاڅيده مسعود يې وواژه . دا چې
دري مړي ديوي خواو شول اودري مړي دبلې خوا نه نو معلومه شوه
چې يوازي بنځه تر منځ پاتې شوه په دې بنځه باندي خانگل په اووه
ميره قسم وکړ. چې ستا د ژغ نه ما مخکي واده کړي وه.

۹۲- واپه کلي (گرېز) ۱۳۵۶:

گلشاه چې دزرين جان وراره کيږي دخپل تره سره يې شريکي
او به درلودی . گلشاه خپلي اوبه لگولي وی اودتره او به يې کوم بل

چاته ورکړی وی خو تره یی غوښتل چی خپلی او به په خپله ولگوي . په دی منځ کی جنگ وشو او زرین خا ن زخمی شو. گلشاه خپل تره ته یو پسه ننوا تی پنځه اتیا افغانی شرم او زر افغانی ټیپکی ورکړ.

۹۳- کڅ کلی (گرېز) ۱۳۴۱ :

گل میر یوه (ټوټه) ځمکه نیولی وه او آباءه کړی یی وه . دی په خپله دگر بزو د نصر الدین د قوم و. دا ځمکه په تقسیم کی دزو دین د قوم رسیدلی وه. زودین په دی ځمکه یوی گډی کړی نصر الدین هم ور غل او جنگ و شو. پنځه تنه زودین او دوه نصر الدین سخت زخمیا ن شول . گل میر پخوا له دی نصر الدین ته پسونه هم حلال کړی وو . وروسته دواړه خواو ی د حکومت له خوا بندیا ن شول . وروسته دزو دین مشرانو نصر الدین ته وو یل چی دابرخه خو زموږ رسیدلی که چیر ی ، ستاسو شک وی نو را څی چی سره جریب یی کړو. نصر الدین فکر وکړ چی رښتیا هم دوی غلطی کړی ده او اختیار یی زودین ته ور کړ . زودین دو لس جر یبه ځمکه گل-میر ته ور کړه او نوره یی خپله کوله .

۹۴- اور څه ۱۳۵۲ :

کمال دسیدو کور ته واو ښت او دنا موس دمسایلو سره یی سر و کار درلود . سیدو دعوی وکړ ه چی غلا یی رانه کوله . کمال که څه هم غلانه کو له خو غلا یی و منله . نو پنځلس سوه افغانی او دوه پسونه یی په شرم کی ور کړل.

۹۵- کلندر (ځنی خیل) ۱۳۴۹ :

احمد دعبدل کور ما ت کړ او وزی یی پتی کړی ، مال یی په مال ورکړ او پنځلس سوه افغانی او دوه پسونه یی شرم ورکړل.

۹۶- ټینلې ۱۳۴۶ :

یوه پیر خپله لور یوه الیودخیل ته ور کړه. خو مخکی له هغی یی یوه بل پیر ته ورکړی وه . بیانرخ ته سره کښیناستل . تر خیا ن نو

بالاخره دنجلی په پلار قسم کینښود چی پلار به یی داسی قسم کوی چی تا اول دا خپله لور چاته ورکړی ده. بیایی شریعت سره وکړ. او الیود خیل وگټله.

۹۷- ساړه لادور منگل :

صا حب شاه خپلی بندخی ته وو یل چی دازوی می رابنکاره کړه چی بنکلی دی او که بدرنگ .

هغی ټو که ورسره وکړه چی دتازوی خو نه دی. سپری پاڅیده بندڅه او زوی یی دواړه مړه کړل . د بندخی پلار دعوی وکړه. چی ز ما لوردی ولی مړه کړه. صا حب شاه ور ته وو یل چی دغه هلك می هم ورسره مړ کړ . ناست خلك وا یی چی ټو که هم بڼه ټو که نه وه مگر میړه هم لیو نی سړی و.

۹۸- خودکی ، گبر (منگل) ۱۳۴۷:

محمود او رحیم دخپلو تر برو نو په واسطه مړه او سټ شول . بیا فصلونه ونی او غوایان یی ژو بل خپل قوم پسی ور غی کور یی وسو کړل او دیرش زره روپی یی قومی ناغه ځینی وا خیستله.

۹۹- میرزکه (منگل) ۱۳۴۱ :

دبتی او سلطان تر منځ دټو پکوچنگ و. دبتی له خوا یوه بندڅه اود سلطان له خوا یو سړی مړ شو . په نرخ کی یی دواړه سره و لگول او ټوپی* یی سره ړنگی کړی (یعنی لانبه پای ته ور سید).

۱۰۰ - لگپه او بيدادکلی ۱۳۵۴

دزلمی او شیرو تر منځ جنگ و. یو غیره سړی یی تر منځ و لگیده
ددوی دواړو نه یوه دمړه څښتن ته پیسی ور کړی چی ته په دغه بل
مد عی دعوه وکړه چی زما سړی ستاله خواوو ژل شو . هغه دعوه
وکړه مگر مد عی تر څو غوښت . تر خیانو بالا خره فیصله وکړه چی
دمړی څښتن به نیک اخلی او نیک به دواړه ور کوی.

۱۰۱ - لگپه ۱۳۵۰:

دخیرو لور یی په څمکنیو کی ایاز ته ورکړه. جمال ورته وو یل
چی داندجلی ما کړی ده. بالا خره ایاز په اووه میړه جمال ته قسم وکړ
چی داندجلی پخوا له تانه ماوا ده کړی ده.

۱۰۲ - تریزایی ۱۳۴۹ :

خانمیر خپله لور گل احمد ته ورکړی وه . یعقوب دعوه وکړه
چی ما ته یی اول را کړی وه داندجلی پلار مجبور شو چی خپله خبره په
قسم سره جو ته کړی. هغه قسم وکړ چی ما خپله لور یعقوب ته
ورکړی ده.

۱۰۳ - کوټکی ۱۳۴۴ :

دخوا جه نور وراره د تاجو د کور نی کو مه ښځه و تښتو له چی
مړو ښه وه . ددی ښځی په نس کی اولاد هم و . په دی دعوه وشوه یو
ویل دا اولاد زما دی او بل و یل چی زما دی.
بالا خره واک یی ځنی وا خيست . تاجو ته یی دوی ښځی میړ و ښی
کړی او ورپی کړی. تښتو لی ښځه یی په کنډو اخوا خر څه کړه او

پور يې هم تاجو و اخیست، ښځې تښتوو نکي اووه کا له په
کلی بندشو او چی راشي نو قسم به هم کوی چی زه دا اووه کا له نه
یم راغلی .

۱۰۴- آکاډمې ل ۱۳۵۴ :

یو ضرری اوبس دلته موجود و. خلکو یې څښتن ته خبر هم ورکړی
و. دی او ښ تر پکې وکړی او ماشوما ن چی هلته مشغو لیدل
هلکان او نجو نی ور څخه وتښتیدل داصیل دزوی په سر تیزه و لگیده
او مړ شو اصيل ته یې اتیا ز ر ه افغانی ساز(نيك) ور کړ.

دو همه ضمیمه

د باجوړ د ښار ریاست ادارې او اجتماعي

جوړښت

اداري او ټولنيز جوړښت:

ټول باجوړ د سالار زو ، ماموندو چار منگ او جندول په سيمو ويشل شوی دی . د باجوړ په ټولو قبيلو کې قبيلوي اشرا فیت لیدل کیږي . په قبيلو کې (خانخيل) د قبيلو ی اشرا فیت ښکار ندوی دی. دخان د حکومت ساحه خاني ده. په ټولو برم خيلو کې لوی خان چي لوی په ساحه لری د ښار خان دی. د باجوړ او لس د ښار خان ته د ښار نواب او خاني ته يی د ښار ریاست وایي. د ښار دخان داو سیدو ځای او اداري مرکز ښار دی .

په اداري لحاظ ریاست لاندې جوړښت لری:

(Districts)

الف - د ښار ریاست په دریو تحصیلیو

جار ، ښار او سمون ویشل شوی دی.

۱ - تحصيلدار :

دور سپارل شوی تحصيل ، امنيتی ، قضایي او مالیاتی وظيفی په غاړه لری .

دی تحصيل او نواب ته د بېگار له پاره د خلکو داستخدامو لو مسوولیت لری. نواب ده ته دده خدمت په مقابل کې د «انعام» ۱» په نوم ځمکه ورکړی ده. د تحصيلدار د لاس لاندې صوبدار محصلان او اردلیان (orderlies) کار کوی.

۲ - نایب سالار:

نایب سالار دنواب له خوا مقر ریزی . دی د جنگ او دفاع چاری ترسره کوی . نایب سالار ته نواب دانعام په نوم ځمکه ورکوی دده د لاس لاندې څو نفره صوبداران کار کوی .

صوبداران هم دخپلو وظيفو او رتبو په اساس دانعام په نوم ځمکې لری. هر صوبدار یو ټاکلی شمیر اوالداران (حوا له داران) او جومه داران (جمع داران) لری. دوی ته دانعام پچه «۲» ورکول کیږی .

د پچی ځمکه دانعام له ځمکې څخه لږه ده . د سپا هیانو په وروستنۍ پوځي کې اردلیان واقع دی. اردلیان دنواب خاص حاضر باش (Bodyguard) دی. د حکومت داوا مرو د اجرا کوونکی په توگه اردلیان دمحصل په څیر هم کار کوی . دلږې ټوټې ځمکې د استعمال او استفا دی بر سیر ه نواب اردلیانو ته برات (په درمند کی غله) هم ورکوی.

(۱) د ښار نواب داو لسی نو کرانو یا انعام خورو په نوم کو- ټکی خان ته رشکي کلي، دالکی ، چار منگ خان ته دشینکي اوزیری ډیری کلي ورکړی دی . دما موندولوی ملکان عبد الحکیم او خانزاده دنواب موا جب خواره دی.

(۲) پچه قرعه کشی ته وایي دانعام په پچه باندي د حواله دارانو او جمع دارانو تر منځ پچه اچول کیږی. په پچه کی ځینو ته ښه او ځینو ته خرابه ځمکه رسیږی.

ب- دنو کرانو او زمیندار و قشر:

داداری اور گانونو دھیرار شی (مر تبه ییزه لری) تر منځ دیو بل پوری تړل شوی مناسبات موجوددی. دغه مناسبات په مستقیم ډول دباجوړ دټولنی دتولید ډول سره کلک ارتباط لری. په دی لړ کی دریاست نو کران دیادو نی وړدی. نو کران دنواب داوا مر و منونکی بیگاریان اود دا خلـی او باندنی خطر په مقابل کی مکلف دی چی دخان یانواب عسکری خدمت (ملاتړ) وکړی.

دلته هیڅوک مورو ټی نو کر نه دی بلکی هر سړی دځینو عواملو په وجه نو کر کیږی. یو شمیرنو کران هغه اشخاص دی، چی دقتل، دښځی دتښتولو او په کوم عمل دتورن کیدو له کبله دنواب کور ته پناه راوړی او نو کر کیږی، یو شمیر هغه اشخاص دی چی دکور نیو لاجو یا تر بگنی په وجه خپل تربور وژنی اود نواب نوکری کوی. په باجوړ کی دخانانو تر منځ نښتی کیږی. غالب خان دمغلوب خان نو کران او او سیدونکی نو کران کوی او غالب خان ددی نو کرانو دژوند دتامین په خاطر هغوی ته دانعام ځمکه ورکوی. په باجوړ کی دلاس لاندی خان (Vassal) په مفهوم نو کران شته دلته ځینی خانان دنواب نو کران دی او دلاس لاندی خانان دنواب اطاعت کوی.

کله چی یو خان یا ملک دنواب اطاعت و منی نواب دغه خان او ملک ته دانعام ځمکه ورکوی. خان یا ملک تر هغه دنواب له ځمکی څخه خصوصی استفادہ کوی ترڅو چی په ټولو سیاسی چارو کی دنواب سیاسی کړنلاره تعقیبوی څه وخت چی ترلاس لاندی خان یا ملک دنواب له اطاعت څخه سر وغړوی نود هغه څخه دانعام ځمکه بیرته اخیستل کیږی.

زميندار :

زميندار بر خيز (بر خه وا ل) اجاره داران دي (۱) دوی او لسی خلك دي اود آزادو بز گر و په نوم هم تعبیر كيدای شي . دوی د اقتصادي نیمګړتیا او اړتیا په وجه دخان حمایي ته اړ دي نواب دوی ته څه ځمکه په اجاره ورکوي. دوی دغلي یوه بر خه (خلور مه یا پنځمه) نواب ته ورکوي او په نوره غله خپله اقتصادي نیمګړتیا او اړتیا پوره کوي . د (نمک خورو) په نوم دوی دنواب سیا سۍ کو مکيان دي . دوی دنمک خورو په توګه دنواب په پلوی په جګړو کې برخه اخلي اود خان په پلوی جنگ کول دنمک حق ادا کول ګڼي .

ج- سیری خواره یازیر خادری:

سیری خواره دمیا ، ملا، سید ، آخوند زاده او نور، دروځا نیو نواو مذ هبیو نو قشر تشکیلوي . دوی ته خان یانوا ب دسیری په نوم ځمکه ورکوي . له زميندارانو کرڅخه دسیری خور ټو پیر دادی چی سیری دسیری خور په خصوصي ملکیت کی را ځي . هغه خپله ځمکه ګروکولای ، خر څولای او بڅښلای شي امازميندار او نو کر دغه حق نه لري . له بلي خوا سیری خواره لکه دزميندارانو او نو کړا نو په څیر مجبور نه دی چی دوی دی حتما په جګړو کې برخه واخلي . په عمل کی سیری خواره هم په جګړو کې دنواب طر فداری کوي . ددوی طر فداری دخان په ننگ دریدل دی ځکه چی خان دوی ته

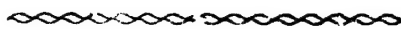
(۱) اجاره دار ته (دخان ځمکه وهونکی) وایي .

ځمکه ور کړې ده اودوی په اخلاقي تو گه مکلف دی چی دخان ننگه وکړی او له بلی خوا په خپله طر فداري سره د خان دپلویانو مورال لوړ کړی. په باجوړ کی څیری خواره یا زیر خادری دخلکو ترمنځ دلا نجو او کړ کیچو نو داوارو لو له پاره د منځگړی او رو غوال په حیث خاصه وظیفه او مثبت رول لری.

او لسی :

او لسی دآزاد بز گر نو م دی. داو لسی او نو کر تر منځ تو پیر دادی چی او لسی په خپله کو ټه کی او سپړی. خپله ځمکه کړی او دخان یانوا ب له پاره بیگار نه کوی. دیو او لس ټول غړی د خپلی قبیلې مساوی او آزاد غړی دی. دوی دخان دداری او حکم مطیع نه دی بلکه ټو لی خپل منځی لانجی دپښتو نو لی دکود په اساس په جر گه فیصله کوی. جر گه داو لس د حقوقی قضاوت اساسی اورگان دی. مدعی او مدعی علیه دواړه بنځه وی او که جر گي ته راتلای شی او په جر گه کی دخپل ځان او حقوقو څخه آزادا نه دفاع کولای شی. دښردی گاو نهی توب او شرایطو په لحاظ او لسی اونواب په یو بل پوری تړل شوی دی. او لسی په کور نیو لانجو (تربگنیو) اود قبیلو تر منځ جگړو (پتنه) کی دخان یانوا ب کو مک ته لاس غزوی. همدا شان خان یانوا ب خپله سلطه داو لسی دکو مک او

ملا تر له ليارې تا مينوي . نواب داو لس ملکانو او نورو او لسي
خلکو ته سو غاتو نه اوميلمستياوي ورکوي. چي دسخي ، ډوډي مار او
تاواني دشهرت پيدا کولو له ليارې داو لس طر فداري ترلا سه کوي.

ماخذونه

Akbar, S. Ahmad, Millenium and Charisma Among Pathans, Rous-
tledge and Kegan Paul, London. 1976.

Barth, Fredrik, Political Leadership Among Swat Pathans, Lon-
don School of Economics, London, 1958.

Barth, Fredrik, The System of Social Stratification in Swat,
Cambridge University Press, London, 1960.

Engles, F. Anti- Duhring, in MEW. Bd, Dietzverlag, Berlin, 1971.
Hegel, G.W.F; Werken in zwanzing Banden, Frankfurt, Suhr-
kamp, 1970.

Marx, Karl. and Engels, F, Selected Works, Vol III, Moscow,
1977.

Marx, K. and Engels, F, Selected Works, Vol I, Moscow, 1958.

Marx, K. and Engels, F, Selected Correspondence

Marx, K. and Engels, F, On Colonialism, Moscow, 1978.

Marx, K, British Herrschaft in India, London, 1953.

Marx, K, Zurkritikd Politischen Okonomie, Aietzverlag, Berlin.

Pehrson, Robert. N; Notes: Compiled and Analyzed by F, Fre-
drik Barth

"The Social Organization of the Marri Baluch." New York,
1966.

Sigrist, Christian, Gesellschaften ohne Staat und die Entleerungen der Social Anthropology, in Frite Kramer und Christian Sigrist (ed), Gesellschaftes ohne Staat, Synd ikat, Frankfurt, 1987.

Thorburn, S. Bano or Our Afghan Frantier, Trubner & Co, London, 1876.

Weber, Max, Wirtschaft und Gesellschaft, 2. Halbband, J.c.b. Mohr(paul Siebeck), Tubingen, 1956.

Zirakyar, R.R. Djan, Stammegesellschaft, National Staat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistan frage, Haag & Herchen, Frankfurt/M. 1978.

اسلا نوف م. لې دروېنا نيا نوملې نهضت دم. اکبر معتمد ژباړه.
پښتو ټولنه . کابل - ۱۳۵۳
ريسنر دفيو ډاليزم انکشاف په افغانستان کې (په روسي ژبه) .

مسکو ۱۳۵۴

Zirakyar, R.R. Djan, Stammegesellschaft, Nationalist undi Gesellschaften One Stat, Syndikat, Frankfurt, 1978.

Hegel, G. W.F; Werken in Zwanzing Banden, Frankf-urt, Swhrk-
R.R. Dr. Djan-Zirakyar: Sozial Struktur and Surplusverteilung in Pashtunistan. "Mardom Nameh:
Hefte Zur Geschichte and Gesellschaft des Mittleren Orients". No. 3, PP.7-11, 1977, West Berlin.

غلطنامه

منځ	کر بنه	ناسم	سم
۲	۱	با دارانو	بارانونو
۴	۲۳	(یعنی کاست)	عبارت زاید د ی
۸	۲۵	Aculturation	Acculturation
۹	۱۱	Hirarchay	Hierarchy
۱۲	۲۶-۲۷	تسیسینز	تیز س
۱۳	۲۷ لمن لیک	Frerik Baiach	Fredrik Baluch
۱۶	۲۱	کرنیز نه ټاپوگان	کرینونه یا کارینونه
۲۸	۱۲	بروتی یوه گیدی لرگی	بروتی (یوگیدی لرگی)
۴۰	۱۱	دسوات پښتا نه ...	دسوات په پښتنو کی سیاسی مشرتوب .
۴۴	۱۸	ددواړو	دوړو
۴۵	۱۶	مکلفه	مکلفه ډوډی
۴۹	۱۸	پوری	پوړی
۴۹	۲۶	دفیگل	دشیگل
۵۰	۳	مواړو چی ختخو.	غواړو چی د ختیخو...
۵۰	۴	یو لوړ	یو لنډ

(لومړی)

مخ	کرنه	ناسم	سم
۵۰	۴	(خري)	(سيري)
۵۲	۴	(سرسی خوارو)	(سیری - خورو).
۶۰	۱۴	دځيني کورونوله	دځينو کودونو
۶۱	۶	تلفات	تلقینا ت
۶۱	۷	تلفاتو	تلقینا تو
۶۷	۲۷	ځهای	ځان
۶۸	۶	نه دی	په دی
۷۴	۱۰	دمرکزی دو لت	بی مر - کزی دولته
۷۵	۲	دتحلیل په	تحلیل چی په
۷۶	۱۲	یادو نه	یادو نه کپ یده اودایا دونه
۷۷	۸	ورسپرو	وژغیرو
۸۲	۱۲	دسر حدته	دسر حداخوا ته
۹۴	۲۱	پښتنو	پو ښتنو
۱۰۵	۲۳	لری	نه لری
۱۰۸	۲۱	دپښتنو	دپښو
۱۰۹	۵	دیوی	دلوی
۱۱۶	۱۰	دکاست	دټیټ قشر

سم	ناسم	کړېنه	مخ
دوی ته به	دوی به	۱۶	۱۲۲
په خپل ۱ و	خپل او خپلون	۱	۱۳۴
خپلونه			
نه گڼل	گڼل	ورو سستی کړېنه	۱۴۰
برابریو	نابرابریو	۷	۱۴۴
نه هڅو ی	هڅو ی	۵	۱۴۵
هروا حد	دوا حدو	۱۹	۱۴۶
مخا لفت	مخالف	۲۴	۱۵۰
دښمنی	سیمی	۹	۱۵۳
سیالی	سیال	۱۶	۱۵۷
ورانکاری	انکاری	۲۵	۱۸۰
دمپ ه	دومره	۲۳	۱۸۴
ټیپکی	ټیپکی	۱۴	۱۸۶

د دغو محترمو کسانو نومو نه په لاندې ډول دی :

خليفه سخيداد .

محمد ظريف .

زرغونه .

غلام علي د طبع حروفی کارگر

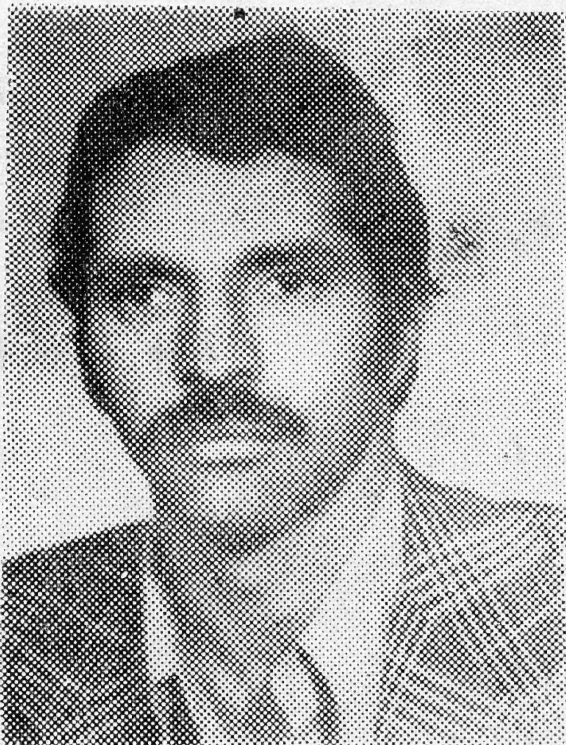
د لاینو ټایپ د څانگې آمر عبدالصير (بامی زی) .

د لاینو ټایپ د څانگې اپريتر سيالانی .

دلاینو ټایپ د څانگې اپريتر عبداللطيف (رؤفی) .

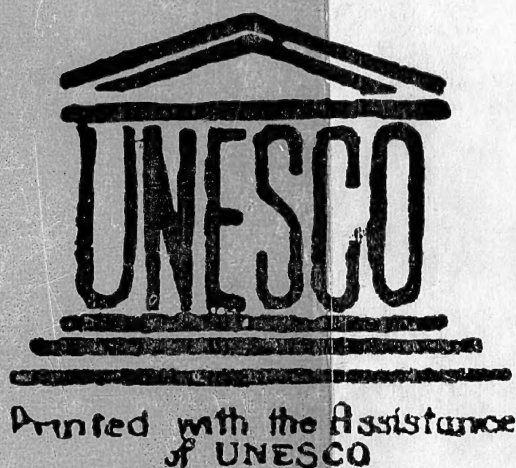
د طبع حروفی کارگر غلام علي او علي محمد .

د طبع حروفی کارگر بابه عنايت الله .

علي محمد د طبع حروفی کارگر

محمد ظريف د صفحه بست کارگر

Socio-Economic Structure of the Pashtuns “Till Saur Revolution”

International Centre

for Pashto Studies

Academy of Sciences of Afghanistan

Kabul — 1984